BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
IV
C
23
NAPOLI

IV. C. 23

fo. 27.

LEO ALLATIVS,

DE TEMPLIS GRÆCORVM RECENTIORIBVS,

Ad Ioannem Morinum;

DE NARTHECE ECCLESIÆ VETERIS,

Ad Gaſparem de Simeonibus;

NEC NON

DE GRÆCORVM HODIE QVORVNDAM OPINATIONIBVS,

Ad Paullum Zacchiam.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud IODOCVM KALCOVIVM & ſocios.
CIƆ IƆC XLV.

LEONIS ALLATII opuſcula hæc tria digniſſima ſunt, quæ typis deſcribantur. Coloniæ, exeunte Aprili CIↃ IↃC XLV.

Henricus Francken Sierſtorpffius, SS. Theolog. Doctor, &c. librorum Cenſor.

PERILLVSTRI DOMINO,

IANO NICIO ERYTHRÆO,

ÆVI NOSTRI VARRONI

AC TVLLIO,

PATRONO MEO SINGVLARI,

DE BENEFICIIS INSIGNIBVS PLVRIMIS,

SEORSIM VERO

DE CONCILIATA MIHI

LEONIS ALLATII

VIRI INCOMPARABILIS

FAVORE ET AMICITIA,

GRATI ANIMI INDICANDI ERGO

FOETVS HOSCE

ALLATIANOS,

OBSTETRICANTE ME IN LVCEM EGRESSOS,

DICO ET CONSECRO.

BARTOLDVS NIHVSIVS.

LECTORI
EDITOR.

Laudet venales qui vult extrudere merces. Non eſt quod ſolicitem ego quemquam, ut opuſcula Leonis Allatii, quæ publici juris facimus, inſpicere dignetur. Convolaturiunt nempe jam nunc eo, ad explendam ſciendi ſitim, homines eruditi, ingente numero. Nihil itaque hic præcone me opus. Quod ſi tamen placet, ante noſſe, tum quid librorum ſcripſerit vir iſte, tum quid rerum tractent ejus Epiſtolæ de Templis Græcorum recentum, Narthece veterum, & quorundam hodie opinationibus; en, ut opitulemur, & indicem exhibemus operum Allatianorum, & una Synopſes Epiſtolarum, quas diximus. Vale. XXVIII *Martii* CIↃ IↃC XLV.

CATA-

CATALOGVS LIBRORVM LEONIS ALLATII.

Editi ſunt:

I. Catena ſanctorum Patrum in Ieremiam Prophetam; Expoſitio item S. Ioannis Chryſoſtomi, nec non Homiliæ VIII Origenis, & Maximi Confeſſoris Quæſtio, in eundem Prophetam. Omnia ex Græco converſa primus Græce & Latine Lugduni edidit, cum Ghiſlerii in Ieremiam commentariis, per Laurentium Durantium, anno CIↃ IↃC XXIII.

II. Euſtathius Antiochenus in Hexaëmeron. Ejuſdem de Engaſtrimytho Diſſertatio, in Origenem. Origenis de Engaſtrimytho, in primum Regum, Homilia. Primus edidit Græce & Latine; addiditq; in Euſtathii librum illum Notas uberiores, & Collectanea; ac ſuum de Engaſtrimytho Syntagma. Ibidem, CIↃ IↃC XXIX.

III. Monumentum Adulitanum Ptolemæi III Ægyptiorum Regis; Græce & Latine. Romæ, apud Maſcardum, CIↃ IↃC XXXI.

IV. Iatrolaurea Gabrielis Naudæi Pariſini, Græco carmine inaugurata, Latine reddita à Bartholomæo Tortoletto, & Ioanne Argolo. Ibid. CIↃ IↃC XXXIII.

V. Confutatio fabulæ de Ioanna Papiſſa. Romæ, apud typographos Camerales, cum Ciaccono. & ibidem iterum, CIↃ IↃC XXX. nec non Colon. Vbior. CIↃ IↃC XLV.

VI. Iulii Cæſaris Lagallæ, ſummi noſtro ævo Peripatetici, de cœlo animato Diſputatio. Typis Vœgelianis, anno CIↃ IↃC XXXII.

VII. Mantiſſa ad Opera S. Anſelmi, Epiſcopi Cantuarienſis. Lugduni, apud Laurent. Durantium, cum aliis S. Anſelmi operibus.

VIII. Ode Vrbani VIII exhortatoria ad virtutem, Franciſco Barberino dicata, carmine Pindarico Græco; impreſſa cum libello de Viris illuſtribus.

IX. Multas Libanii orationes, nondum nec Græce nec Latine editas, Morello Lutetiam miſerat, ut ederentur; quas ille, ſuppreſſo Allatii nomine, ſub Codicis Romani titulo publicavit.

X. De viris illuſtribus, qui annis CIↃ IↃC XXX, CIↃ IↃC XXXI, ac toto ſequente, Romæ fuerunt, & typis aliquid commiſerunt. Romæ, apud Ludovicum Grignanum, CIↃ IↃC XXXIII.

XI. De Pſellis, & eorum ſcriptis; ad Iacobum Gaffarellum. Romæ, apud Maſcardum, CIↃ IↃC XXXIV.

XII. De erroribus magnorum virorum in dicendo, Diſſertatio Rhetorica; ad Ioan. Franciſcum Slingelandum. Ibid, apud heredes Maſcardi, CIↃ IↃCXXXV.

XIII. Eridanus, Græco Elegiaco carmine ad Card. Antonium Barberinum; Latine redditus à Bartholomæo Tortoletto. Romæ, apud eoſdem, anno eodem.

XIV. Procli Diadochi Paraphraſis in Ptolemæi libros IV de ſiderum affectionibus, Latina facta; Græce & Latine, Apud Elzevirios, Leydæ, anno eod.

XV. Socratis, Antiſthenis, & aliorum Socraticorum Epiſtolas, hactenus non editas, primus Græce vulgavit, Latine vertit, Notas adjecit, Dialogum de ſcriptis Socratis præfixit; ad Puteanos fratres. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy, CIↃ IↃC XXXVII.

XVI. De ætate, & interſtitiis in collatione Ordinum etiam apud Græcos ſervandis; ad Card. Brancacium. Romæ, apud Maſcardum, CIↃ IↃC XXXVIII.

XVII. Salluſtii Philoſophi Opuſculum de Diis & Mundo, nunc primum è tenebris erutum, & è Græco Latine verſum; cum Notis Lucæ Holſtenii. Ibidem, anno eodem, & Leydæ apud Ioannem Maire, CIↃ IↃCXXXIX.

XVIII. Vrbani VIII Statua, Græco carmine Iambico. Romæ, apud Maſcardum, CIↃ IↃC XL.

XIX. De patria Homeri, volumen. Cui additi Natales Homerici carmine Elegiaco Græco, interprete Andrea Bajano. Lugduni, apud Laurent. Durandum, CIↃ IↃC XL.

XX. Philo Byzantius de ſeptem Orbis ſpectaculis, Græce & Latine, cum Notis. Romæ, apud Maſcard. CIↃ IↃCXL.

XXI. In

XXI. In Etruſcarum Antiquitatum fragmenta, ab Inghiramio edita, Animadverſiones. Pariſiis, apud Sebaſt. Cramoiſy, CIↃ IↃC XL. & Romæ, apud Maſcardum, cum Animadverſione in Alfonſi Cicarelli libros, & Auctores ab eo confictos. CIↃ IↃC XLII.

XXII. Licetus, carmine Græco Iambico expreſſus; ac Latinis Iambicis redditus à Guidone de Souuigny Blæſenſi. Apud Maſcardum, CIↃ IↃC XLI.

XXIII. Excerpta varia Græcorum Sophiſtarum & Rhetorum, Heracliti, Libanii Antiocheni, Nicephori Baſilacæ, Severi Alexandrini, Adriani Tyrii, Iſaaci Porphyrogennetæ, Theodori Cynopolitæ, & aliorum; ex primo Tomo, nondum edito, variorum antiquorum Leonis Allatii, ab eodem nunc primum vulgata, & Latine reddita. Ibid. anno eod.

XXIV. Hellas, in Natales Delphini Gallici, carmine Iambico; cum interpretatione Guidonis de Souuigny Blæſenſis. Ibid. CIↃ IↃC XLII.

XXV. Tiberius Sophiſta, Herodianus, Lesbonactes, Romanus, Michael Apoſtolius, & alii, de figuris Rhetoricis, Græce & Latine, nunc primum editi. Ibid. CIↃ IↃC XLIII.

XXVI. Ædificationes Romanæ, procuratæ à Lælio Biſcia, S. R. E. Cardinali. Patavii, apud Sebaſt. Sardi, CIↃ IↃC XLIV.

XXVII. Iulii Cæſaris Lagallæ, Philoſophi Romani, Vita. Pariſiis, apud Ioannem Beſſin, CIↃ IↃC XLIV.

XXVIII & XXIX. De libris eccleſiaſticis Græcorum, Diſſertationes duæ. Quarum unâ, divinorum Officiorum potiores & uſitatiores libri percenſentur: alterâ, Triodium, Pentacoſtarium, & Paracleticæ, examinantur. Pariſiis, apud Sebaſtianum Cramoiſy, CIↃ IↃC XLIV.

XXX. De Templis Græcorum recentioribus; De Narthece Eccleſiæ veteris; & De Græcorum hodie quorundam opinationibus. Coloniæ Vbiorum, apud Iodocum Kalcovium, CIↃ IↃC XLV.

XXXI. De menſura temporum, & præſertim Græcorum. Ibid. anno eodem.

XXXII. Et prodibit quamprimum Diſſertatio epiſtolica de Miſſa præſanctificatorum apud Græcos. Ibid.

Necdum editi ſunt:

XXXIII. S. Nili, diſcipuli S. Ioannis Chryſoſtomi, Epiſtolæ doctiſſimæ mille; Græce & Latine.

XXXIV. Photii Patriarchæ, Nicolai Patriachæ Conſtantinopolitani, Simeonis Logothetæ, Theodori Ancyrani, Nicetæ Magiſtri, & aliorum recentiorum Græcorum, Epiſtolæ; Græce & Latine.

XXXV. Sanctorum Patrum Orationes, necdum editæ; Græce & Latine.

XXXVI. Choritii Sophiſtæ, Zoſimi Gazæi, Libanii Sophiſtæ, Michaëlis Pſelli, & aliorum Orationes, necdum editæ; Græce & Latine.

XXXVII. Ioannis Lydi Chreſtomathiæ de Menſibus; Græce & Latine.

XXXVIII. Ioannis Phocæ, de locis Palæſtinæ; Græce & Latine. Addentur alia aliorum de iiſdem.

XXXIX. Georgii Acropolitæ hiſtoria, de rebus Conſtantinopolitanis, diverſa ab ea, quam edidit Douſa; Græce & Latine, cum Notis. Et ea, quam edidit Douſa, innumeris locis emendata, & aucta.

XL. Theodori Lectoris hiſtoria eccleſiaſtica tripartita, ex Socrate, Sozomeno, & Theodoreto, lib. II. qua innumera prope loca dictorum auctorum corriguntur. Græce & Latine.

XLI. Sacrarum Obſervationum liber; ubi varia de ritibus Eccleſiæ Græcæ exponuntur. Inter ea erunt, De Dominicis Græcorum; De Officiis Monaſteriorum Græcorum; De Muſica recentiorum Græcorum; De Melodis Græcorum; & multa alia.

XLII. De Georgiis & eorum ſcriptis Diſſertatio; in qua de Georgiis omnibus agitur, qui Græce aliquid ſcripſerunt; eorum monumenta indicantur, &, in quibus bibliothecis lateant, aperitur.

XLIII. Diatribe de Simeonibus, qui Græce aliquid ſcripſerunt; eorum monumenta indicantur, &, in quibus bibliothecis lateant, aperitur.

XLIV. Theodorus Gaza, de origine Turcarum.

XLV. Leo-

XLV. Leonardus Aretinus de Repub. Florentinorum.
XLVI. Io. Canabutius de Inſula Samothraciæ, & Diis Troicis.
XLVII. Bibliotheca de Scriptoribus Græcis prophanis.
XLVIII. Bibliotheca de Scriptoribus Græcis eccleſiaſticis.
XLIX. Commentarius in libellum Longini, de ſublimi genere dicendi.
L. De fine temporum.
LI. De differentiis Græcorum & Latinorum in cærimoniis Eccleſiaſticis & Fide.
LII. Conciliorum Ferrarienſis & Florentini Acta, Notis & Animadverſionibus illuſtrata.
LIII. De Schiſmate Græcorum, hiſtoria.
LIV. De fine vitæ S. Ioannis Euangeliſtæ.
LV. De Ptolemæis, Ægypti Regibus.
LVI. Anachroniſmus, carmine Elegiaco Græco.
LVII. Hiſtoria Aſtrologica.
LVIII. In Ariſtotelis Hymnum, Hermiæ dictũ, Commentarius.
LIX. De Magnete libri III.
LX. De Mandragora.
LXI. In Pſellum de mirabilibus auditionibus.
LXII. Vetus Taciti lectio reſtituta.
LXIII. De ædificiis Pauli V.
LXIV. Carminum Græcorum Sylva.
LXV. De Academiis Orbis, & earum inſtitutione.
LXVI. Hiſtoria Georgii Abbatis, qui Hamartolus vocari amat, ab exordio mundi ad Imperium Michaëlis, Theophili F. Imperatoris. Ex Græco.
LXVII. Ioannis Chryſoſtomi, & Photii Patriarchæ C. P. Explicationes in Euangelia Matthæi, Lucæ, & Ioannis, nunquam antea editæ, nec Græce nec Latine. Opus ſingulare.
LXVIII. Diatribe de Philonibus.
LXIX. Eccleſiæ Orientalis hiſtoria.
LXX. Tacemus, quæ præterea parturiri ab Allatio non pauca, percepimus, tum ex ejus libro de viris illuſtribus, tum ex epiſtolis Iani Nicii Erythræi & ipſiuſmet Allatii ad Nihuſium, tum aliunde.

SYNOPSIS EPISTOLÆ I

DE TEMPLIS GRÆCORUM RECENTIORIBUS.

TVrcæ in Græcos duri: largitionibus tamen victi, permittunt eis templa imperfecta, ac nonnulla etiam perfecta. Num. I.

Perfectorum templorum exteriora, tum alibi, tum in urbibus. II

Supra templi illic portam fornix: in quo ſedilia; nec non lamina pendula; cujus pulſu convocantur homines. Campanæ enim, uſitatæ ibi olim, ſunt à Turcis, occupato Imperio Orientali, abrogatæ; Chriſtianis tamen illic, ubi nulli ſimul Turcæ habitant, relinquuntur; ac manſerunt ſemper in monte Atho. Lamina ea, Græce σήμαντρον, differt à Vareis: quæ ſunt pulſus laminæ poſtremi graviſſimique. III

Sub fornice illo veſtibulum templi. IV

Protemplum, quod alias dicitur Narthex. Hic geminus quibuſdam. Narthex non eſt porticus templi. Quænam ibi peragantur. V

Ex Narthece introitus eſt in Templum per tres portas; quarum duæ utrimque exiguæ, media ingens. & hæc eſt Porta ſpecioſa: in Templi medio autem ſtabat Imperator. Portæ hæ cognominantur etiam Baſilicæ. Aliæ autem ſunt portæ ſanctæ, per quas è Templo in Bema pergitur. VI

Hoc Templum appellatur alias Chorus. Ibi Sedilia. VII

Medium chori eſt umbilicus templi: μεσόναον. VIII

Locus cantantium: nonnullis Diaconicum. Tabulati portæ interdum tres; quarum princeps media. Laicorum nemini, niſi Imperatori, conceſſum, accedere in Sanctuarium ad altare; excluſis aliis, maxime autem fœminis. etſi non ab initio id obſervatum. IX

De prærogativa Imperatoris, contra Zonaram & Balſamonem. Abuſum ſuſtulit Ambroſius. Laudatus & ſenior & junior Theodoſius. X

Adyta: quæ & Bema & Hierateion; Latine Sanctuarium, & Sanctum ſanctorum. Hierateion perperam confundi à nonnullis cum choro. Propitiatorium. XI

Quia Bema eſt præcipuum, hinc Eccleſiaſtici dicti οἱ ἀπὸ τοῦ βήματος. Protopapa eſt Sacerdotum primus. XII

In Bemate Altaria. Interdum eſt & Parabema. Altare minus dicitur Protheſis. Diaconicum. Præfectus morum. Quid κατάστασις & ἀταξία. XIII

Non eſt Diaconicum idem quod Sacriſtia & Sacrarium apud Latinos. XIV

Diaconicum dicitur alias & Mitatorium. Xylander taxatus. XV

In Protheſi præparantur omnia ad Sacrificium. Altare alterum, idque majus, ubi celebratur ſacrum, dicitur & Sacramenſa. XVI

In eodem Bemate, muro adpenditur corpus Chriſti & aſſervatur pro infirmis: quod confici ſolet à Sacerdote, ſeptimanæ magnæ feria quinta. Particulæ conſecratæ, dictæ Margaritæ, quia non dandæ porcis. XVII

Pyxis, qua Margaritæ cuſtodiuntur, μιξόμηλον, olim Ciborium; tandem & Artophorion. XVIII

Muſa; quæ eſt ſpongia. XIX

Ante Margaritas pendet lumen. Defertur ad infirmos Corpus Chriſti: etiam Turcis interdum id venerantibus. Margarita, vino mollita, cochleari datur ægroto. In eodem Bemate alibi aſſervatur & Confirmationis oleum. XX

Locus

Locus mulierum. XXI
De Ambone & Scenophilaceio obiter. XXII
Ritus Miſſæ pro defunctis. deque iis, quæ erogantur ibi in amicos & Sacerdotes, nonnunquam à fœminis etiam Turcicis. XXIII
Concluſio. XXIV

SYNOPSIS EPISTOLÆ II

DE TEMPLIS GRÆCORVM RECENTIORIBVS.

OCcaſio ſcriptionis hujus. I
Eccleſiam Græcorum Romæ, S. Athanaſio ſacram, non ita eſſe conditam, ut ejuſdem nationis templa in Oriente. Quorum partes præcipuæ tres: Narthex, Naos, & Bema, cum ſpatio inter Naon & Bema, Cantoribus attributo & Lectoribus. II
Templorum genera quinque. I. Τρουλλωτὰ, Trullata, quid Trullus. Ab his vix differunt κυλινδρωτὰ, κυκλοειδῆ. II. Καμαρωτὰ, fornicata. III. Σταυρωτὰ, Crucis figuram referentia. IV. Δρομικὰ, formæ quadratæ. V. Mixta; nempe ex hiſce, quæ diximus. Hodie autem Græcorum fere omnia Dromica. III
De Embolis varia. Embolus hodie eſt eccleſiæ porticus: ubi depictæ Sanctorum effigies & hiſtoriæ. IV
De Solea: Quid ea ſit, inquirendum reſtat. Interim veriſimilior opinio Meurſii, quam Gretſeri. V
Parabema. Altare Protheſios non uno modo ſitum. De quantitate & forma Templi ac Narthecis; de mulierum loco, & ſedium dignitate, & id genus aliis rebus, pluſcula. VI
De Paracleſiis, ſeu parvulis eccleſiis, quæ juxta eccleſiam principem. Earum ſitus numeruſque varius, & uſus. VII
Sellæ, aliæ fixæ, aliæ mobiles: aliæ ſublimiores, pro Epiſcopis; aliæ humiliores, pro Clericis inferioribus. VIII
Epiſcopus, recens conſecratus, in Synthrono collocatur. Idq; eſt ἐνθρονίζεσθαι. Sicuti Bema eſt eorum, qui ſacris initiati Ordinibus, ita Thronus Epiſcoporum. Synthronon aliud in Bemate, aliud extra. Altare eſt lapidea tabula, vel columnata, vel baſi undiquaque incumbens. columna autem vel unica vel quadruplex. Theca ibi, pro Sanctorum Reliquiis. IX
Concluſio. X

SYNOPSIS EPISTOLÆ
DE NARTHECE
ECCLESIÆ VETERIS.

De Narthece apud Græcos recentiore actum alibi. De Narthece veterum qui ſcribunt, multum diverſa tradunt. Num. I

Narthex hic erat pars eccleſiæ. Quid Dominicum; ex Balſamone. Vt Chriſtianorum genus triplex, ita & ædium iſtarum ſacrarum partes tres. Supremum locum habebant Adyta, ſeu Sacrarium; pro Perficientibus. Inferiorem, ſeu medium, Templum ipſum, ſeu Chorus; pro iis qui perficiebantur. infimum, Narthex; pro purgandis. Ergo Narthex & in eccleſia, late dicta; & extra eam, ſumtam ſtrictius. Teſtimonia Dionyſii Areopagitæ, Balſamonis, auctoris vitæ Theodori Studitæ, & Alexii Ariſteni. Dionyſius ἱερατεῖον vocat ſimul accepta hæc tria, Bema, Naon, ac Narthecem: & quam ob rem. Hallucinationes quorundam. Apud Græcos hodie ſolum Bema, ſeu Sacrarium, eſt Hierateion. II

Balſamonis error. Heinſius & alii, Narthecem ajentes fuiſſe porticum, qui porticus appellatus potius ἔμβολος, refelluntur ex Gregorio Thaumaturgo ac Dionyſio. III

Narthecis, ſeu Pronai, non fuit uſus olim, qui nunc eſt, adeoque jam Balſamonis tempore erat. IV

Ioſephus Vicecomes, perperam & Monachis locum aſſignans & Baſilium allegans, refutatur è Dionyſio, Pachymere, Simeone Theſſalonicenſi, ac Gregorio Nazianzeno. V

Ioannis Moſchi teſtimonium rejicitur. De loco puerorum; ex Conſtitutionibus Apoſtolicis, accipientibus Bema aliter, nempe pro Ambone, in quo legebantur Scripturæ, & conciones habebantur. VI

Narthex, locus eorum, qui ſe purgabant; ut loquitur Dionyſius. Eorum genera tria: infimi, Catechumeni; medii, Energumeni; ſupremi, Pœnitentes. Ita Dionyſius, qui, non recte intellectus à nonnullis, explicatur, etiam ex Pachymere. VII

Catechumeni, inquam, infimi; iterum ex Dionyſio: cui ſuffragantur Maximus & Pachymeres. VIII

Catechumenorum claſſes duæ: inferior, Audientium; ſuperior, Competentium. ex Concilio Nicæno, Alexio Ariſteno, Matthæo Blaſtario, & Scholiaſte Harmenopuli. De Audientibus, Tertullianus, & Cyprianus. De Competentibus, Auguſtinus, Ambroſius, Iſidorus, Hieronymus, & Concilium Agathenſe. Hos Competentes vocat Electos Leo Magnus. IX

De Catechumenorum loco variante, opinio Vicecomitis adverſa; cum ſuis fundamentis. X

Rejicitur hæc, adductis Harmenopulo, Gregorio Thaumaturgo, Balſamone, Dionyſio, Synodo Neocæſareenſi, Ariſteno, Blaſtario, ac Cyrillo Hieroſolymitano. ex quibus conſtat, Catechumenos Competentes, ſeu Genuflectentes, ſi peccarent, rejici ſolitos in inferiorem Audientium claſſem; qui vero hîc delinquebant, pelli extra totam eccleſiam, ubi locus erat Flentium; ſi tantum reſipiſcere quærebant; alias habebantur ut Ethnici. Miſſæ tantum pars erat pro iis qui in Narthece, non vero primaria: auditis enim initialibus uſ-

que

que ad Euangelii, Scripturarum & Homiliæ finem, dimittebantur illi omnes. ex Dionyſio, Maximo, Hincmaro Remenſi, & Auguſtino. Notatur & emendatur, adductus à Vicecomite, Balſamon. XI

Ritus dimittendi tunc omnes è Narthece. Nempe poſt miſſam Catechumenorum, (ſic enim pars ea Miſſæ prima appellabatur,) & antequam accederetur ad Miſſam Fidelium; peracta oratione, & accepta benedictione Epiſcopi, per Hypodiaconos jubebantur exire: primo, infimi, ſeu Catechumeni: tum, medii, ſeu Energumeni: ac demum, ſupremi, ſeu Pœnitentes. ex Blaſtario, Chryſoſtomo, Concilio Laodiceno, Zonara, & Ariſteno. Iuſtellus taxatur, orationem ſuper Catechumenos, in Concilio Laodiceno, partem eſſe purans Miſſæ Catechumenorum: cum potius diverſum quid ab ea ſit. Orabant quippe pro eis fideles primum: deinde accedebat Epiſcopi benedictio. Atque orationes illæ vocabantur Paratheſes; Alexio Ariſteno teſte: nec aliud erat oratio ſuper Catechumenos: Miſſa Catechumenorum non item ad ſolos Catechumenos pertinente, ſed ad omnes ſine diſcrimine. Taxatur & Blaſtarius, negans, omnes exiiſſe è Narthece, dictis Parathefibus. XII

Vicecomes denuo caſtigatur. Catechumeni nulli parti Miſſæ defunctorum intererant; quod licitum Energumenis, ac Pœnitentibus. ex Dionyſio. XIII

Catechumenorum pœnæ variæ. Punitos eos, videntur negare Baſilius, Zonaras, Balſamon, & Ariſtenus. Zonaras non recte conciliat cum Synodo Neocæſareenſi Baſilium; ſicut perperam quoque Ariſtenus & Blaſtarius eundem Baſilium interpretati. Conciliat auctor melius. XIV

De Energumenis. Digniores hos fuiſſe Catechumenis, contra Vicecomitem. XV

An ad Energumenos pertineant, qui in Synodo Ancyrana dicti Hyemantes. Zonaræ opinio, & Balſamonis. adducuntur & Liturgiæ veteres, & Ariſtenus, & Scholiaſtes in Harmenopulum, & Maximus. Sententia auctoris, Hyemantes eſſe, qui à Dæmone obſeſſi ſpiritualiter. Allegat Dionyſium, Pachymerem, & Maximum. Et Hyemantibus hiſce locus erat extra templum, late ſumtum, cujus pars Narthex. XVI

De Pœnitentium claſſe; quæ in Narthece erat ſuprema. Vicecomitis opinio, Catechumenos eis digniores fuiſſe ac ſuperiores. XVII

Redarguitur ex Thaumaturgo Vicecomes; ejuſque ex Concilio Conſtantinopolitano ſexto objectio diluitur, ablegato lectore ad Ariſtenum, Zonaram & Balſamonem; erroreſque alii indicantur. XVIII

Pœnitentium gradus recenſentur quatuor. ex Baſilio, Blaſtario, & Ariſteno. XIX

Pœnitentium infimi, extra Eccleſiam in Propylæo ſeu porticu, vocati Deflentes. ex Thaumaturgo, Baſilio, Blaſtario, Balſamone, Scholiaſte Harmenopuli, ac Tertulliano. De iiſdem Euſebius, Syneſius, Greg. Nyſſenus, Petrus Alexandrinus. Non uno modo accipi verbum Deflere. ex Balſamone. XX

Pœnitentes, ſecundi gradus, ſunt in Narthece inferiores; & vocantur Audientes. De his Thaumaturgus, Baſilius, & Nyſſenus. Taxantur Zonaras, Balſamon, Ariſtenus, & Scholiaſtes Harmenopuli. Præfertur hiſce Blaſtarius. XXI

Pœnitentes, tertii gradus, ſunt in Narthece ſuperiores; & vocantur Succumbentes. De his Baſilius, Nyſſenus, Zonaras, Blaſtarius, & Scholiaſtes Harmenopuli. XXII

Succumbentiam, ſive Subſtrationem, eſſe Genuflexionem. De hoc ritu, Dionyſius cum Maximo, & Baſilius cum Balſamone. Reprehenduntur Zonaras & Balſamon, nec non Ariſtenus & Blaſtarius. Quid longa ſubſtratio. XXIII

Extra Narthecem in Nao ſunt, infimo loco, Pœnitentes, quarti gradus; qui dicuntur Conſiſtentes. De quibus Baſilius cum Balſamone, Thaumaturgus, Synodus Ancyrana, Scholiaſtes Harmenopuli, Ariſtenus, Blaſtarius. Quomodo Conſiſtentia alias vocetur. XXIV

Conſiſtentes hi non admittebantur ad percipienda Sacramenta ; ſecus quam nonnullis viſum. Adducuntur Baſilius ac Theophilus Alexandrinus. xxv

Hypodiaconorum erat, in foribus infimis, qua erat ingreſſus in Narthecem, dirigere ordinem populi. ex Synodo Laodicena, Ariſteno, Zonara, Balſamone, & Conſtitutionibus Apoſtolicis. Diaconi autem cuſtodiebant fores Sanctuarii, in quo percipiebantur Sacramenta. ex Dionyſio. xxvi

Summatim recenſentur gradus Chriſtianorum, de quibus actum hactenus. xxvii

Ordinem hunc poſtea deſiiſſe ; ex Maximo & Zonara. immo & jam olim variaſſe ; ex Tertulliano. xxviii

Et magis etiam à vetuſto uſu abeſſe recentiſſimos. Verba Simeonis Theſſalonicenſis. xxix

Pœnitentes, exſolutis pœnis, ad Euchariſtiam percipiendam fuiſſe admiſſos, cum Fidelibus aliis. ex Maximo, Pachymere, & Petro Alexandrino. xxx

Concluſio. xxxi

SYNOPSIS EPISTOLÆ DE GRÆCORVM HODIE QVORVNDAM OPINATIONIBVS.

NOn antiquis tantum rebns, verum & recentibus indagandis, atque in literas referendis, operam dari oportere. Antiqua de Strigibus, & inepta mentium plebeiarum credulitate, reperiri apud alios : nova ejus generis, quæ in Græcorum natione occurrunt, recitatum hic iri. Num. I

De vetulis, Dæmoni addictis, quæ noxam inferunt mulieribus aliis, potiſſimum vero infantibus, nondum baptizatis : nec non de Baptiſmalium aquarum, contra maleficium iſtud, efficacia, quanquam neglecta. II

Iſtiuſmodi maléficam Græcis dici Στρίγλαν, Γιλοῦ, Γελλὼ, Γιλλώ. De Gellone Suidas ; Proverbiorum ſylloge Sapphonem, allegans ; Ignatius Diaconus ; Nicephorus Calliſtus ; & Michaël Pſellus. III

Remedia contra id malum, inepta nonnulla, pietati conſentanea alia. refugium ad Deum & Sanctos, atque ad oleum lampadum, Sanctis accenſarum ; quod appellant Oleum ſanctum. de hoc ex Typico. Oleum iſtud quibuſnam diebus feſtis impertiri ſolitum hominibus. de uſu ejus, Palladius ad Lauſum, Cyrillus Scythopolitanus, Georgius Pachymeres, Nicephorus Blemmida. De oleo Crucis. Etiam herbas & virgulta, quibus exornatæ Sanctorum imagines, nuncupari Sacrum oleum. IV

Allatius, puer ſeptennis, convaluit mirabili ratione ex morbo graviſſimo. V

Alii benedicto à ſemet ipſis oleo utuntur ; de quo auctor vitæ S. Theodori Studitæ ; aqua alii, qua fuit abluta Sacra menſa, feria quinta ſeptimanæ ſanctæ ; ex Typico. alii aquis, è lotione pedum, eodem die peracta ; ex eodem Typico. alii aqua, ex ablutione Calicis ſacri ; quam dicunt ἀπομύρισμα. de aqua illa, qua Sacerdotis poſt Miſſam lotæ manus, Deſiderius Abbas Caſſinenſis, & Leo Oſtienſis. VI

Alii ad amuleta & periapta confugiunt. ex manuſcripto tum alio tum Caroli Avantii. VII

Hujus farinæ hominum deſcriptio. VIII

A Michaë-

A Michaële Pſello naturalibus morbis adſcribi, quæ eveniunt puerulis à Strigibus. IX

Ex eodem Pſello, de Babutzicario ; qui apud Suidam idem quod Ephialtes. Quid Callicantzarus. X

De loco, qui Tripotamata dicitur, in inſula Chio. Quid nonnulli faciant infantibus, ne fiant hi Callicantzari. XI

De Bulcolacis, ſive cadaveribus hominum impiorum incorruptis. allegatur Neſtauta, ex auctore Nomocanonis. XII

De Bulcolacis, à Dæmone inhabitatis, plura. Adducuntur, præter Turcogræciam Cruſii, Nicephorus Conſtantinopolitanus, Theophanes, & Cedrenus. Bulcolacam vidit Allatius Chii, cum eſſet puer. XIII

De cadaveribus iſtis idem Nomocanon, ſolere eſſe hominum excommunicatorum. XIV

Quæ & vulgata in regionibus iſtis opinio. Narrationes de excommunicatorum hujuſmodi cadaveribus in pulverem redactis. XV

De iiſdem, ex Chriſtophoro Angelo, & Emmanuele Malaxo. XVI & XVII

Quomodo Græci dignoſcant cadavera impiorum integre, ab incorruptis itidem Sanctorum corporibus. XVIII

Nereides, in Græcorum vulgo dictæ Pulchræ dominæ. De iis Pſellus. cui contradicitur. XIX & XX

De Spirituum genere, quos Elementa nuncupant: ex Teſtamento Salomonis, & Alcinoo. Elementi nomen quoque inditum rebus, magica arte confectis. Ex Cedreno, de Simeonis Bulgari ſtatua, & Ioannis Patriarchæ præſtigiis. Meleagri ſtipes. Apollonii Tyanei imagunculæ magicæ ; apud eundem Cedrenum, & in Chronico Alexandrino. Palladium juxta Trojam ; ex Ioanne Antiocheno. Statuæ animatæ ; ex Olympiodoro apud Photium. Marſyæ pellis; apud Ælianum. Alcinoi canes ; apud Homerum. Similia ex Ioanne Picardo, & Iul. Cæſ. Scaligero. XXI

Spiritus conſpicui ad puteos & alia loca aquoſa: etiam penes Chios. De illo genere Tertullianus & Pſellus. Balnearius Dæmon, apud Eunapium & Greg. Nyſſenum. XXII

De abſentium ſtatu quomodo aliqui certiores fieri quærant. Quid Allatio narratum Venetiis de imagine D. Virginis in platea S. Marci. De lampade magnæ eccleſiæ ; nec non de Simonide, Imperatoris filia ; ex Pachymere. XXIII

Feſto Epiphaniæ, ſolemnis apud Græcos peragitur benedictio aquarum. quiſnam earundem uſus. Benedictio illa uſitata etiam in monte Atho. Illic Monaſterium eſt Iberorum ; cujus origo, relatu mira. Ibidem, feſto illo die Cruce in mare demerſa, dum canitur hymnus, dulceſcit aqua ; abſoluto cantu eo, ad naturam redit. Aquæ, tunc benedictæ, non putreſcunt ; niſi cum imminet calamitas. Sic neque corrumpuntur benedicti panes ; præterquam ubi Deus minari videtur mala grandia : ex Pachymere. XXIV

Kalendis Ianuarii ſparguntur à patribus familias eſculenta, putantibus, inde fauſta domui eventura eo anno. XXV

Allatius, Chio Meſſanam navigans, tempeſtatem à nauarcho mirifica ratione ſedari obſervat. XXVI

Alii gallinam, quæ cecinerit, (quæ res iis plena ominis,) obtruncant. XXVII

Chiorum perſuaſio, Maſticen olim fuiſſe fluidam, ſed ſanguine S. Iſidori Martyris, illic paſſi, delibutam induruiſſe. Ea de re Nicolaus Pepagomenus. XXVIII

Animadverſio in erucas ridicula. Adducuntur hîc & Georgicorum ſcriptores Græci, & Michaël Pſellus. Quomodo precibus & aqua benedicta fugent eas Monachi Cryptæ ferratæ Baſiliani. XXIX

De

De lumine Hieroſolymitano, poſt exſtinctas Paſſionis Dominicæ tempore lampadas omnes, divinitus quotannis accenſo, Vrbanus II, Guilielmus Malmesburienſis, Vrsbergenſis, Polychronius, & incertus alius; item Gretſerus, Cantacuzenus, & anonymus de locis Hieroſolymitanis. Negat Arcudius, annuum id miraculum etiamnum fieri. xxx

Ex eo tamen lumine, & mortuis, circa hoc tempus in Ægypto è terra emergentibus, inferunt aliqui Græci, celebrandum potius Paſcha juxta morem priſtinum, quam juxta calculum Gregorianum. Qua de re Chriſtophorus Angelus.

LEONIS

De lumine H
padas omn
mesburient
Cantacuze
annuum id
Ex eo tamen l
gentibus, :
priſtinum ,
Angelus.

CENTIOR.

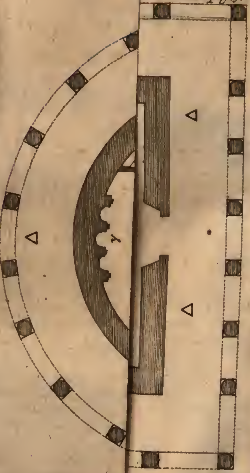
RAPHIA I.

II.

Ad pag. 1.

I.
Ad pag. 5.

ICHNOGRAPH
PLORVM VETE

στοίδια τῶν πι-
στῶν, ϗ τῶν μετα-
νοούντων συνεστη-
κότων.
ὀμφαλὸς τοῦ ναοῦ.
πύλαι ὡραῖαι.

LEONIS ALLATII, DE TEMPLIS GRÆCORVM RECENTIORIBVS,

EPISTOLA I.

Doctiſſimo, ac de Antiquitate bene merito, IOANNI MORINO.

I. NArro tibi, Vir prudentiſſime, non quas ſtructuris immanibus, cum Chriſtiana pietas, ductu auſpicioque ſuo, Orientis regebat Imperium, antiqua Græcia Baſilicas ſibi ſumptuoſiſſime extruxerat, aut Templa pro facultatum civium modulo ædificarat; ſed quæ nunc, in acerbiſſima ſervitute, & religionis oppreſſione, aut clanculum fideles erigunt, aut vetuſtas edax reliqua fecit, & fidelibus innata religio frequenti acceſſu veneratur, ac colit. Mirum etenim eſt, in tanto divini cultus contemptu, & Turcarum, in Templa, iniquiſſima immanitate, qui lege ſcripta, graviſſimis etiam pœnis impoſitis, edicunt, nullam in poſterum de novo divinam domum extruendam, nec, vetuſtate collapſam, ac dirutam, abſque Gubernatoris decreto reſarciendam, tantam adhuc ſupereſſe Templorum multitudinem, in quibus Græci effuſis precibus ſibi Deum reddant propitium. Nimirum pii illi homines, ingenti pecuniarum profuſione, pervicaces animos ſibi conciliantes, id ab judicibus, nolentibus etiam legibus, extorquent, ut nutantes jam & collabentes reparare liceat: ſæpe quoque ſolum, quaſi illud jam alterius Eccleſiæ dirutæ eſſet, ad quam ipſis libuerit menſuram, ad novam ſtructuram commercantur; ſicque pietatem continuant, cultuſque divinus perennis ſuppetit. Et licet ad hæc tempora in Græcia, ut jam dixi, ubique ingens Templorum copia conſpiciendam ſe

præbeat, non eadem tamen omnibus facies eſt exterior, nec unus aſpectus interior; ſed varius, pro varietate loci & temporis, facultatibuſque exſtructoris, cultus atque ornatus objicitur. Quædam enim rudi puſillaque mole vileſcunt; alia, improbitate ſoli, decurtantur, deformanturque; alia, murorum exiguitate & contignationis, contemnuntur. Vtut tamen ſunt, veneratione ſua non carent, ſed frequenti credentium concurſu clareſcunt, in quibus, ſatis fuerit, ſi res, non indecoro equidem modo, peragatur divina. At, quæ Templi perfecti formam referunt, & in quibus, ſolemni ritu, vel ſingulis diebus, pietatis Chriſtianæ munera obeuntur, hæc fuerint.

II. Lata quaquaverſum, ut fert tamen loci conditio, planicies aperitur: in cujus medio Templum aſſurgit, ut, ſi libuerit, totum circumire, proſpectuque frui valeas. Planicies hæc lapide vel latere ſtrata, in Monaſteriis undique adaperta eſt, nullis cancellis aut mœnibus obſita, ædiculis tantum Monachorum, & undique procurrentibus viis, circumvallata; quæ eam, theatri modo, obſepiunt. Vna aliqua arbore, ex earum genere, quæ folia non perdunt, & ramis patulis humum opacant, ad arcendum ſolis calorem inumbratur. In urbibus vero, & frequentia hominum, ut tutior ſit, munitur mœnibus: quæ cum propinquis habitantium muris, ſi id commode fieri poteſt, uniuntur. Murum Eccleſiæ dignoſces ex imagine, ſive Chriſti, ſive B. Virginis, ſive alterius Sancti; ut plurimum eccleſiæ Patroni, ſupra portam appicti, &, veluti in armario, in cavo muri, omni ex parte protuberante ſtructura, & præcipue ſuperiori, aliquando etiam columellis marmoreis innixa, qua contra aëris aliorumque noxas munitur.

III. Satis in externis hiſce immorati ſumus: nam de Embolis Eccleſiæ dicemus alibi. Procede. Antequam introëas fornicem, ſupra portam excurrentem, varieque depictum, & vario marmorum genere interſtinctum, in aliis etiam templis, quod magnificentius eſt, vermiculatis teſſerulis lepidè compoſtum, columniſque innixum, conſiderato. Sedilia ex eodem marmore inferne objiciuntur Si laſſus es ex itinere, & ſolis ardorem arcere, aut etiam honeſtis colloquiis, & ſtudioſis diſſertationibus animum recreare volueris, ſedes aptiſſima erit. Nec te fugiat ex una parte ferrum appenſum, extentum in laminam, (ego dixe-

rim

rim chartam ferream,) & malleus item ferreus. eo λαοσυνάκτης, *Populi convocator, congregator, coactor,* (quamvis in Typico Sabæ κανδηλάπτης, *Candelarum lampadumve accenſor* id agat, qui κρούει τὰς βαρείας καὶ τὸ σιδηροῦν, καὶ σημαίνει τὸ μέγα. σήμαντρον; idque potuit eſſe, ſi duo iſta officia, λαοσυνάκτου & κανδηλάπτου, in unum coierint; ſæpius namque unus duo ſibi adjuncta munia exercet; Theodorus Studita, in Carminibus, Canonarcho id videtur tribuere, Σάλπιζε καιρῷ τὸ ξύλον, καθὼς δέοι, *Veluti tuba, percute tempore opportuno lignum, ut oportet;)* hic, inquam, verberat laminam, ut, quibus id onus incumbit, templum petant, muNuſque in divinis laudibus obeant ſuum. Quamnam autem ob cauſam ad ſacra Monachi tribus ſignis, διὰ σημαντηρίων τριῶν, non item Dei turba in Civitatibus, quæ uno tantum ſigno, eoque magno, ad divinas laudes, advocentur, late explicat Balſamon, Meditato de hac re edito. Campanas porro, & *Campanaria*, (ita illi Campanilia vocant) etiam apud Græcos, poſtremis ſaltem temporibus, in uſu fuiſſe, habeo ex multis, ſed præcipue ex Georgii Pachymeræ hiſtoria, qui earum ſæpius meminit, l. VII. Τῷ δ' αὐτῷ μηνὶ μετὰ τὴν τριακοστὴν τὸ πρὸς ἑσπέραν ἐντεθεὶς λίκνῳ ὁ Ἰωσὴφ μόνον οὐκ ἄπνους ὢν πολλῶν παρ' ἑκάτερα παρεπομένων, καὶ ἐπευφημούντων τὰ προπεμπτήρια ἐφ' ὕμνοις καὶ κρότοις ἀνθρώπων, ἔτι δὲ καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας συνακτηρίων κωδώνων εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνάγεται. οἱ δὲ τοῦ κλήρου μόλις τὴν ἑσπερινὴν ὑμνῳδίαν καθ' ἑαυτοὺς ἐκτελέσαντες, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀπιόντων, κατὰ τὸ σύνηθες, σφίσιν ἑαυτοῖς ἄβατον τὸν ναὸν κατενόουν, ὡς μηδὲ σημάντροις ἢ κώδωσιν ἠθροισμένοι. *Hoc eodem menſe poſt diem trigeſimum, cum adveſperaſceret, cunæ appoſitus Ioſeph, tantum non demortuus, multis hic atque illic concomitantibus, & præeunti pompa applaudentibus, non ſine laudibus & ſtrepitibus hominum, nec non eccleſiæ campanis, quæ populum advocare ſolent, reboantibus, in Patriarchium reducitur. Qui autem ex Clero erant, vix veſpertinis in Deum laudibus ſejunctim abſolutis, cum matutinum adeſſet, & pro more in Eccleſiam conveniſſent, inſcanſum ſibi templum eſſe videbant, tanquam qui neque campanis neque tintinnabulis fuiſſent congregati.* Et ex Michaële Pſello, Oratione nondum edita, ad Conſtantinum Monomachum: ἀλλ' οὐ πάντῃ τερφθήσῃ τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδ' ἐφ' ὅλοις προσμειδιάσεις τοῖς ὁρωμένοις. ἐξεγερεῖ γάρ σε μέσης νυκτὸς ὁ κώδων ὁ ἱερὸς, καὶ τοῖς θείοις ἐνσκηνωθήσῃ ἐδάφεσιν· *Sed non omni ex parte delectaberis, nec*

in omnibus viſibilibus gaudebis : excitabit enim te media nocte ſacrum tintinnabulum, & ſacris incumbes pavimentis. Directo poſtmodum Imperii capite Byzantio, ditioneque reliqua Græcorum à Turcis occupata, Campanarum uſus in urbibus, in quibus ipſi degunt, intermiſſus eſt, ne per aërem palantes animas timor incuſſus, quiete, qua fruuntur, exſpoliet: ita fanatici illi homines, ex Ethnicorum Gentiliumque nugamentis, de animabus philoſophantur. Quare ſacerdotes Græci ligneo inſtrumento, ad Græcos in eccleſiam convocandos, utuntur. Id eſt lignum binarum decempedarum longitudine, duorum digitorum craſſitudine, latitudine quatuor, quam optime dedolatum, non fiſſum, aut rimoſum; quod manu ſiniſtra medium tenens Sacerdos, vel alius, dextra malleo ex eodem ligno, curſim hinc inde tranſcurrens, modo in unam partem, modo in alteram, prope vel eminus ab ipſa ſiniſtra, ita lignum diverberat, ut ictum, nunc plenum, nunc gravem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extentum, edens, perfectâ muſices ſcientiâ auribus ſuaviſſime moduletur. Et hoc *σημαντήριον* nuncupatur, magiſque proprio nomine *χειροσήμαντρον*, quod manibus teneatur, iiſque pulſetur; ad differentiam alterius magni, quod *μέγα σήμαντρον* dicitur, ex eodem ligno, & in turribus, ſive Campanariis, catenis ferreis, ſuis extremitatibus appenditur. Illud eſt inſigni magnitudine, ut quandoque ſex palmos latitudo, unum craſſitudo, triginta longitudo exæquet, malleoq; pro magnitudine Semanterii pulſetur. Memini, me aliquando ab Athanaſio, Imbri Archiepiſcopo, homine frugi, & mihi amiciſſimo, qui in monte Atho Ordinis ſui tirocinia poſuerat, in Dionyſiani Monaſterii Semanterio hæc carmina, incompta licet, & barbara, inſcripta audiſſe:

πόθεν πέφυκας, ὦ ξύλον;
ξύλον οἶσθα με ἐν μέσῳ τοῦ δρυμῶνος.
ἄρτι κόπτομαι, καὶ σίφει δαπανοῦμαι.
νῦν δὲ κρέμομαι ἐν τῷ ναῷ κυρίου,
χεῖρες με κρατοῦν διλαβῶν διακόνων,
καὶ σφυροκοποῦσι με, φωνὰς ἐκπέμπω,
ἵνα πάντες ἔλθωσιν ἐν τῷ ναῷ κυρίου,
ἵνα λύσιν εὕρωσιν ἁμαρτημάτων.

Vnde es, ô lignum? Lignum ſcito me in medio ſylvæ: poſtea ſcindor, & dolabra abſumor; nunc pendeo in domo Domini: manus tractant me pio-

piorum Diaconorum, & malleo me percutientibus voces emitto, ut omnes in templum Domini conveniant, ut remiſſionem inveniant peccatorum. Lignum, ex quo conficitur, corrupto vocabulo σφενδάκη vocant: quod non aliud fuerit, ut ipſe exiſtimo, quam σφένδαμνος Theophraſti, & *Acer* Plinii. Vſum lignorum hujuſcemodi antiquiſſimum eſſe, ex libro miraculorum S. Anaſtaſii Martyris, in ſeptima Synodo, Act. IV addiſcimus. Nempe, cum Cæſareæ civitati Reliquiæ S. Anaſtaſii appropinquarent, cives omnes lætitia magna perfuſi, ſurgentes ſubito, lignaque ſacra pulſantes, obviam facti ſunt in venerandæ Deiparæ æde. Lignum itidem habeo apud Theodorum Petreorum epiſcopū, in vita S. Theodori Archimandritæ. Μοναχοί τινες ἐκ τοῦ οἰκείου θεασάμενοι μοναστηρίου, οἵ τινες τοῦ Σευήρου τοῦ ματαιόφρονος ἐνόσουν αἵρεσιν, πρὸς κνίσμα καὶ ἔριν τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν ἀναιδῶς τῷ ξύλῳ ἔκρουον παρὰ τὴν εἰωθυῖαν παντελῶς ὥραν. *Monachi quidam ex proprio intuiti monaſterio, qui Severi ſtultiſſimi hæreſi laborabant, ad vellicationem & diſſidium beatorum illorum hominum impudenter lignum pulſabant, præter ſolitam propemodum horam.* Et infra: οὔπω γὰρ ἦν δευτέρα τῆς ἡμέρας ὥρα, καὶ τοῦ οἰκείου προκύψας θαλάμου κρούειν τὸ ξύλον ἐκέλευσε τῷ τὴν πνευματικὴν ταύτην ἐπιτετραμμένῳ λειτουργίαν. τούτου δὲ τάχιον γινομένου, ἤπειγε γὰρ ὁ ποιμὴν τὸ προσταχθὲν, ἐκπλήττεται μὲν ἐπὶ τῇ τῆς ὥρας ἀωρείᾳ ἡ ὑπ' αὐτοῦ θεόπνευστος ποίμνη. ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δὲ ὅμως συναθροίζεται ἐκκλησίᾳ. *Nondum enim erat ſecunda diei hora, & proprio erumpens thalamo pulſare lignum præcepit, cui ſpirituale id onus incumbebat: id cum quam citiſſime factum fuiſſet, Paſtor enim imperio ſolicitabat, concutitur ob horæ importunitatem, quod ſub eo erat à Deo conſpiratum ovile; nihilominus in Dei eccleſiam congregatur.* Apud Nicephorum Blemmydem, in vita ſancti Pauli Latrenſis: μέχρι ὅτου καὶ τὸ ξύλον σημάνῃ τὴν τῶν μοναχῶν ἄθροισιν. *Donec lignum pulſaret Monachorum collectionem.* Et: προστάττει δὲ πρὸ τῆς ὥρας τὸ τῶν μοναχῶν ἀθροίσιμον κρουσθῆναι ξύλον, καὶ τὴν ἱερὰν γενέσθαι μυσταγωγίαν. *Imperat, ut, ante tempus, lignum Monachos congregans pulſetur, Miſſaque ſacra peragatur.* Apud authorem vitæ Athanaſii Galeſii, Patriarchæ Conſtantinopolitani: καὶ τῷ τῶν μεσονυκτίων ὕμνων τοῦ ξύλου κρούματι πρῶτος πάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ηὑρίσκετο. *Et ligni ictu, qui ad mediæ noctis laudes Monachos congregabat, primus omnium in eccleſia reperiebatur.* Et: ἕως ἂν οἱ νεωκόροι τῷ συνήθει τοῦ ξύλου κρούματι τοὺς μοναχοὺς πρὸς τοὺς μεσονυκτικοὺς ὕμνους συνήθροισαν. *Donec Tem-*

plo inſervientes, conſueto ligni ictu, Monachos ad mediæ noctis laudes convocarent. Apud Theodorum Studitam in Carminibus: Σάλπιζε καιρῷ τὸ ξύλον, καθὼς δέοι. *Veluti tuba, percute lignum tempore ſuo, ut opus eſt.* Et: τοίνυν ἐπειδὰν σαλπίσῃ τὶς τὸ ξύλον. *Igitur cum quiſpiam lignum, veluti tubam, pulſaverit.* Apud auctorem vitæ Sancti Niconis, cognomento Μετανοεῖτε, *Pœnitentiam agite*: καὶ τῷ τοῦ ξύλου κρούσματι πᾶσαν συγκαλέσας τὴν ἀδελφότητα. *Et ligni pulſatione omnibus Fratribus convocatis.* & apud alios ſæpiſſime. Id quoque innuit κροῦσμα, *Pulſatio*, ſine alio addito. Cyrillus Scythopolitanus, in vita S. Sabæ: ἀναστὰς ὁ ἅγιος πρὸ τῆς τοῦ κρούσματος ὥρας. *Cum Sanctus exſurrexiſſet ante tempus pulſationis.* Et ſæpe etiam σύμβολον, *Symbolum.* Typicum cap. XL: ὅτε δὴ ἐπιστῇ ὁ καιρὸς τοῦ ἑσπερινοῦ, κρουομένου τοῦ συμβόλου συναγόμεθα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. *Cum advenerit tempus veſperi, pulſato ſymbolo congregamur in eccleſiam.* Et cap. XLI: περὶ δὲ ὥραν ἕκτην κρουομένου τοῦ συμβόλου συναγόμεθα ἐν τῷ νάρθηκι. *Circa horam ſextam, pulſato ſymbolo, congregamur in Narthecem.* Ecce ligna ſacra pulſantur in Proceſſionibus; & aliis. Quare ex ære, vel metallo, Campanæ in Græcia rariſſimæ ſunt, niſi oppidum illud, in quo Chriſtiani habitant, à Turcarum commercio quam longiſſime abſit; tunc enim Campanæ uſus non denegatur. Et Campanas pleraſque eſſe in eodem monte Atho, eaſque vetuſtiſſimas, quemadmodum & Horologia, ex rotis ferreis confecta, quæ ſponte, ictu earundem, horas indicant, cum alio Horologiorum genere, quæ *excitatoria* non male dici poſſent, ab eodem Athanaſio ſæpius audivi. Et cum videam, à nonnullis Campanas, ſeu σήμαντρα Græcorum, confundi, adeo ut βαρέας, quas Græci dicunt, Campanarum nobis genus, ab aliis diverſum, ſupponant; paucis loca quædam difficiliora expediam. Legunt enim, κρούειν τὰς βαρέας καὶ τὸ σιδηροῦν. Typicum: καὶ κατελθὼν σημαίνει τὸ μικρόν. Et, εἶτα ἀνέρχεται καὶ κρούει τὰς βαρέας σχολαίως. Et, ἔπειτα ἐξερχόμενος σημαίνει τὸ μέγα, εἶτα τὸ σιδηροῦν. Et, κανδηλάπτης ἐξέρχεται, καὶ σημαίνει τὸ μέγα. Et, ἀπέρχεται ὁ κανδηλάπτης, καὶ σημαίνει τὸ σιδηροῦν. Et, ἀπέρχεται, καὶ σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον. Et, εἶτα τοῦ μικροῦ πάλιν κρουσθέντος. & alibi ſæpe. Marcus Hieromonachus de dubiis Typicis, cap. XXXIV. περὶ δὲ τὴν ὥραν πρώτην τῆς νυκτὸς σημαίνει τὰς βαρέας, τὸ μέγα, καὶ τὸ σιδηροῦν. *Circa horam primam noctis pulſat vareas, ingens, & ferreum*; σήμαντρον nempe. Si Vareæ, ut ſic dicam, & ferreum pulſantur, & co-

& eodem tempore magni & ferrei tinniunt, diverſum quid fuiſſe vareas à ferreo neceſſe eſt. Verumtamen, ſi res attentius conſideretur, vareæ iſtæ, non Campanæ, ſed pulſus ſunt Campanarum; qui ita dicuntur, quod intento pulſu graviter ferantur. Cùm enim triplex videatur eſſe Campanarum ſonus; alter, qui laxato brachio, continua remiſſione ac contractione, nunquam intermittente agitatione fit; alter, qui alternis & crebrioribus ictibus, non ſine modulatione, perſtrepit; tertius, quo, intento malleo, ſingulis pulſibus æs Campanarum increpat: Vareæ iſtæ non aliud fuerint, quam ictus iſti poſtremi, graves, ſejunctimque abacti, & quibus jam finitis, tempus incipiendis officiis præſcriptum, expectatione qualibet ſummota, adeſſe notatur; & hæ ſive in ferreum, ſive in ligneum ſignum, imprimebantur. Euchologium: ἀπέρχεται ὁ κανδηλάπτης, καὶ κρούει τὰς βαρέας ἐπὶ τοῦ σιδηροῦ, ποιῶν στάσεις τρεῖς, καὶ οὕτω συνάγονται πάντες οἱ ἀδελφοί. *Abit Candelaptes, pulſatque Vareas ſuper ferreum, in tres partes eas dividens, & inter eas paululum immorans; & ſic congregantur omnes fratres.* Aliud Euchologium habet: εἶτα κρούσαντες τὸ σιδηροῦν. *Poſtmodum ferreo pulſato.* Typicum: εἰς δὲ τὸν ὄρθρον κρούει ὁ κανδηλάπτης τὰς βαρέας πρῶτον σχολαιότερον ἄχρι τῶν ν΄. *In Matutino pulſat Vareas Candelaptes, primum quidem tardius, ad quinquaginta.* Et: μετὰ δὲ τὴν τῶν βαρέων συμπλήρωσιν κατέρχεται, καὶ ἅπτει τὰς κανδήλας, καὶ ἑτοιμάσας τὸ θυμιατὸν ἐξέρχεται, καὶ κρούει τὸ σιδηροῦν. *Abſolutis vareis, deſcendit, & accendit lampadas; & præparato thuribulo exit, & pulſat ferreum.*

IV. Quod ſub fornice eſt cum plateæ parte, quam impluvium dixeris, προαύλιον, & πρόθυρον τοῦ ναοῦ, commode nuncupabis; quod fuerit Templi veſtibulum. προαυλίων meminit Sophronius Patriarcha in vita Sanctæ Mariæ Ægyptiacæ: ἦλθεν οὖν σὺν αὐτοῖς εἰς τὰ τοῦ οἴκου προαύλια. Et: καὶ μένη πάλιν δραμοῦσα ἔσωθεν εἰς τὰ προαύλια. Et: οὕτω μέ τις ἀθρόα διεκώλυε δύναμις, καὶ πάλιν ἔστη με εἰς τὰ προαύλια. Codinus c. XVIII: εἰθισμένον δὲ ἐπιῤῥίπτειν τὰ τοιαῦτα ἐπικόμβια ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ. *Conſuetudine receptum eſt, ut ejuſmodi epicombia jaciantur in veſtibulis magnæ eccleſiæ.* nec male etiam προπύλαιον diceretur. Zonaras in Can. XLVI Carth. Concilii: τὸ γὰρ πρὸ τῆς ἀψῖδος, πρὸ τοῦ προπυλαίου ἐστίν. *Illud namque ante apſidem, idem ac ante Propylæum ſignificat.* Notaque nomen Abſidis in eadem ſignificatio-

ne. Et ſimpliciter quoque αὐλή. Sophronius ibidem : ἐνδοῦσα λοιπὸν ἀνεχώρησα, καὶ ἔστην ἔν τινι γωνίᾳ τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ. Et, ταῦτα βοήσασα ἔξειμι τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ, καὶ συντόνως ἐβάδιζον. Hujuſmodi Atrii, ſive Impluvii, meditullium μεσαύλιον, vel μεσίαυλον, nuncupabant. Cedrenus Anno XXXVII Iuſtiniani ; καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον γαρσονοστάσιον. *Et incendio conflagravit medium Impluvii, quod dicitur Garſonoſtaſium.* Et anno XIV Mauritii : τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς τὸν στρογγύλον ἡλιακὸν τῆς μαγναύρας, στήσας ἐν τῷ μεσιαύλῳ τὴν ἰδίαν στήλην. *Hoc anno Imperator Solarium Magnauræ rotundum fecit, & in medio Impluvio ſuam collocavit ſtatuam.*

V. Ingredere ; ſed, ut tibi præſcribit Theodorus Studita in Carminibus, εἰς τὴν πρώτην εἴσοδον τοῦ ναοῦ.

οἴκου θεοῦ μέλλοντες εἰσβαίνειν πύλην
ἔξω γένοισθε τῆς μέθης τῶν φροντίδων.
ἵν' εὐμενῶς εὕροιτε τὸν κριτὴν ἔσω,
λύσεις ὑμῖν διδοῦντα τῶν ὀφλημάτων.

Ingreſſus, in Pronao es. Nicetas Choniates de Emman. Comneno lib. II. ἔνθα καὶ τὸν οἰκεῖον ἀποδοχμώσας αὐχένα πρὸς τῇ εἰσόδῳ τοῦ προνάου πατεῖν παρεῖχε τῷ εἰσιόντι παντὶ μοναχῷ. *Vbi in templi veſtibulo, in ipſo ingreſſu proſtratus, cuivis Monacho ingredienti declinatum collum calcandum præbuit.* Primus iſte thalamus templi, à templo tamen procurrentibus undique muris ſeparatus, nec ullam cum templo, niſi tribus portis, media grandi, quæ ab utroque latere ſunt, parvis, neceſſitudinem habens. Νάρθηξ eſt locus in Eccleſia ; quidquid alii dicant, qui extra eccleſiam ponunt : cujus mentio frequens eſt in libris eccleſiaſticis Græcorum. Triodion in Sabbato ſancto : ἡ δὲ πρώτη ὥρα ψάλλεται ἐν τῷ νάρθηκι ὁμοίως, καὶ αἱ λοιπαὶ λιταὶ ψάλλονται ὁμοίως ἐν τῷ νάρθηκι. *Prima hora canitur in Narthece ſimiliter ; & reliquæ ſupplicationes canuntur ſimiliter in Narthece.* Pentecoſtarium, in Dominica Reſurrectionis : καὶ ἐξερχόμεθα ἅπαντες ἐν τῷ νάρθηκι διὰ τοῦ βορείου μέρους κρατοῦντες καὶ τὰ κηρία ἡμμένα. Et : ὁ δὲ ἱερεὺς μετὰ τὸ θυμιάσαι ἔξωθεν τοῦ νάρθηκος τὰς ἁγίας εἰκόνας, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς πάντας, ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν κεκλεισμένων οὐσῶν, καὶ ποιεῖ σταυρὸν μετὰ τοῦ θυμιατοῦ. *Et egredimur omnes ad Narthecem, per partem borealem, tenentes accenſas candelas.* Et : *Sacerdos vero, poſtquam incenſaverit extra Narthecem ſacras imagines, & omnes Fratres, ſtat ante ba-*

ſilicæ

ſilicas portas, quæ ſunt clauſæ, & cruce ſignat cum thuribulo. Typicum, cap. XXV : καὶ ποιοῦμεν ἐν τῷ νάρθηκι παννυχίδα εἰς τοὺς κοιμηθέντας. *Et vigilamus tota nocte in Narthece, mortuorum cauſa.* Et Geronticum : ὡς ἔλεγεν ἡμῖν ὅτι τὰς νύκτας ἐκάθευδεν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μάρκου. *Vt nobis dicebat, noctu dormiebat in Narthece eccleſiæ, in templo divi Marci.* Et Cedrenus, anno XXXVII Iuſtiniani : καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον γαρσονοςάσιον, καὶ τὰ δύο ἀσκητήρια τὰ πλησίον τῆς ἁγίας εἰρήνης, καὶ τὸ μέρος τοῦ νάρθηκος αὐτῆς. *Et incendio conflagravit medium impluvii magnæ eccleſiæ, quæ Garſonoſtaſium dicitur : item duo Aſceteria proxima ad ſanctæ Irenes, & pars Narthecis ejuſdem.* Illud etiam advertas, pleraſque eccleſias non uno tantum Narthece contentas fuiſſe, ſed ſecundum etiam adjunxiſſe. Locus iſte, in urbibus, mulieribus deſtinatur, in monaſteriis, Monachis, qui nondum ad ſacros Ordines promoti ſunt, quibus non licet, dum res divina peragitur, in interiorem eccleſiæ partem ingredi, ibique diutius immorari. Obſerva ex Typico. δεῖ δὲ καὶ τὸν ἐκκλησιάρχην περὶ τούτου φροντίζειν πάντοτε, καὶ παραγγέλλειν τοῖς ἐν τῷ νάρθηκι ἱσταμένοις ἀδελφοῖς, ἵνα μὴ ἐῶσι τοὺς ἐρχομένους εὐχῆς χάριν ποιῆσαι μοναχοὺς, εἴτε κοσμικοὺς εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ ναῷ ψαλλούσης τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπίας σημεῖον, ἀλλ' ὀφείλουσιν ἐν τῷ νάρθηκι προσκαρτερεῖν ἄχρι τῆς ἀπολύσεως. *Oportet eccleſiarcham de hoc quoque curam gerere continuo, & iis, qui in Narthece commorantur, fratribus inculcare, ne Monachi, ſive etiam Laici, qui orandi gratia adveniunt, dum in choro canitur, in eccleſiam ingrediantur ; quod eſt ſignum indecentiæ ; ſed debent in Narthece perſiſtere quouſque officium abſolvatur.* Defunctorum quoque cadavera, ante quam ſepulturæ mandentur, dum illis juſta perſolvuntur, in eodem loco retinentur. Euchologium : καὶ μετὰ τοῦτο ἄραντες οἱ ἀδελφοὶ τὸ λείψανον ἀποκομίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰ μὲν ἱερεὺς ἐστὶν ὁ ἐκδημήσας ἀδελφὸς, τίθεται τὸ τούτου λείψανον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, εἰ δὲ ἰδιώτης, ἐν τῷ νάρθηκι. *Et poſtea ſuſtollentes Fratres cadaver, in eccleſiam deferunt : &, ſi, qui fato ceſſit, Sacerdos eſt, cadaver illius in medio templi ponitur ; ſi idiota, in Narthece.* Simon Theſſalonicenſis, opuſculo contra Hæreſes : ὃ δὴ καὶ ἐν τοῖς μοναῖς ἀκριβέστερον ἐπιτηρεῖται, καὶ τοὺς μὲν καθηγουμένους, καὶ ἱερωμένους ψάλλουσιν ἔνδον τοῦ ναοῦ, τοὺς ἰδιώτας δὲ μοναχοὺς, ἢ καὶ λαϊκοὺς ἐν τῷ νάρθηκι. ὃ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔτι γινόμενον εἴδομεν ἔν τισιν ἱεραῖς μοναῖς. νυνὶ πάντα τῇ ἀμελείᾳ παρωράθη

τὰ εὐλαβῆ, καὶ τὰ τῆς τάξεως καταλέλυται, καὶ πάντα γίνεται φύρδην. καὶ γὰρ ἡ ἀταξία τῇ ὑπερηφανίᾳ συζεύγνυται ἀπ' ἀρχῆς, καὶ σὺν αὐτῇ τῇ φιλοκερδείᾳ καὶ τὰ κοσμικὰ φρονήματα πλέον διὰ τὰ ἑκάστου πάθη τῶν τῶν ἁγίων κρατεῖ. καὶ πολλοὶ ἐν τούτοις ἀφιλοσόφως φιλοσοφοῦσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀλόγως. *Quod etiam in Monaſteriis accuratius obſervatur, & præpoſitos quidem, & ſacris ordinibus condecoratos intra templum canunt, idiotas verò Monachos, ſive Laicos, in Narthece. id etiam noſtro hoc ævo in aliquibus ſacris Monaſteriis uſurpari vidimus. verumtamen nunc omnia, quæ pietatem redolent, neglecta, & quæ ordinem præ ſe ferunt, diſſoluta ſunt, omniaque non ſine confuſione peraguntur. Perverſitas namque cum jactantia conjungitur, & una cum ipſo pecuniarum amore ſeculares cogitationes, ob cujuſcumque affectus inordinatos, adverſus ſanctorum ſtatuta potiores ſunt: multique in his temere, indocteque, ſive ut acrius dicam, ſine ulla ratione philoſophantur.* In eo etiam Supplicationes omnes & Rogationes fiebant, Typicum paſſim. Cauſam tradit Simeon Theſſalonicenſis ibidem: καὶ εὐθὺς ἐκτελεῖται τὰ τῆς λιτῆς. αὕτη γὰρ ἔξωθεν ἐν τῷ νάρθηκι, καθά τε σάββατον γίνεται, καὶ ἐν ἑορταῖς, καὶ ἐν καιρῷ γὰρ πληγῆς τινος ἐπελθούσης, ἢ περιστάσεως, πλειόνων ἀθροισθέντων διὰ μέσου τῆς πόλεως, ἢ καὶ ἔξωθεν αὐτῆς, ἢ περὶ τὰ τείχη. λιτανεία δέ ἐστι παράκλησις πρὸς θεόν, καὶ ἱκεσία κοινή, καὶ δι' ὀργὴν ἐπιφερομένην, καὶ χάριν εὐχαριστείας ὑπὲρ ἀγαθῶν δωρηθέντων. τὸ οὖν ἔξωθεν ἡμᾶς τοῦ ναοῦ γίνεσθαι τὴν ἔκπτωσιν τοῦ παραδείσου δηλοῖ, καὶ τὸ κλεισθῆναι αὐτὸν ἡμῖν, καὶ τὸν οὐρανόν. Et: τότε μὲν οὖν ἐν τῷ νάρθηκι ποιούμεθα τὰς λιτάς, ὅτι κάτω καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ἐσχατιὰν ἐλήλυθεν ὁ σωτήρ, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸν ἱλεώμεθα, καὶ ὡς πρὸς τῶν οὐρανίων πυλῶν τῶν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἑστῶτες καθικετεύομεν. οὐ γὰρ ἄξιοι ἀτενίσαι εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ ἐπανελθόντες βοήσωμεν, ἡμάρτομεν. ὅτε καὶ αὐτὸς ἐξελθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ προαπαντήσας εὐσπλάγχνως ἐπαγκαλίζεται: *Statimque ſupplicationes peraguntur, quæ foras in Narthece, Sabbato, aliiſque diebus feſtivis, & cum plaga quædam advenerit, aut aliud adverſum, multis ſimul congregatis, per mediam urbem, ſive extra eam, vel circum muros, abſolvitur. Litania autem eſt deprecatio ad Deum, & communis ſupplicatio, propter iram imminentem, aut gratias agendas de collatis beneficiis. Egredi itaque extra templum, caſum à Paradiſo ſignificat, eumque nobis eſſe clauſum, quemadmodum & cœlum.* Et: *Tunc itaque in Narthece ſupplicationes peragimus, quod infra, & ad noſtram extremitatem, deſcendit Salvator, ut in eo quoque eum propitium reddamus, &, veluti*

ante

ante portas cœleſtes, in portis ſacri templi ſtantes, exoremus: neque enim digni ſumus ad ſublimitatem cœli oculos dirigere, niſi reverſi clamemus, Peccavimus. tum cum & ipſe exiens, ad noſque perveniens, maxima cum commiſeratione amplectatur. Ibi etiam ſtabant Pœnitentes. Theorianus in Legatione Armeniorum: ὁρᾷς ὅτι τοὺς τηλικούτῳ παραπεσόντας πλώμματι τρία μόνα ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται ὁ κανών, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν γραφῶν. *Vides, eos, qui in tale delictum prolapſi ſunt, ut tres tantum annos Auſcultantium munus obire Canon præcipiat, extra nempe eccleſiam ſtare in Narthece, & ſacras auſcultare ſcripturas.* Theorianus extra eccleſiam ponit Narthecem; non, quod extra eccleſiam ſit locus ſeparatus, ita dictus, ſed quod ab eccleſia, proprie dicta, in qua ſacerdotes locum habent, ſeparetur. Ἀκροώμενοι erant, qui ſtantes, divinas ſcripturas audiebant, uſque ad lectionem ſancti Euangelii. Scholiaſtes Græcus in Harmenopuli Epit. Can. ſect. v, tit. III: οἱ ἀκροώμενοι ἐκτὸς ἵσταντο τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. Item: ἀκροώμενος, ἤγουν ἔξω ἱστάμενος ἐν τῷ νάρθηκι, *Auditores extra eccleſiam ſtabant uſque ad lectionem ſancti Euangelii.* Et, *Audiens, hoc eſt, ſtans foras in Narthece.* Auctor Turcograeciæ, ex Theodoſio: Νάρθηξ τὸ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. οὕτω ναρθηκοφόρος ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος. πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. Et ridiculum eſt, quod Sambucus dicebat, Narthecibus columnas ſignificari. Narthex vero extra eccleſiam forte antiquis temporibus an fuerit, non diſputo. Vel potuit etiam extra eccleſiam dici, quia à loco, qui vere eccleſia eſt, & eccleſia nuncupatur, diverſus. Quare de noſtri temporis Narthece, Gabriel Corinthius appoſite dixit: νάρθηξ λέγεται, ὅπου αἱ γυναῖκες ἐν τῷ ἱερῷ ἵστανται. *Narthex dicitur, ubi mulieres in eccleſia ſtant.* ἐν τῷ ἱερῷ, quod ſub eccleſiæ etiam nomine intelligitur; quamvis vere eccleſia non ſit, contiguus tamen eccleſiæ, nec ab eo ſejunctus. alias, quomodo, qui extra eccleſiam erant, ſcripturas, quæ intra eccleſiam prope Bema legebantur, auſcultare potuiſſent? Hic προναὸς etiam nomine, Protempli, nempe ante templum locus, à nonnullis inſignitur, cum proprie templum non ſit. Codinus cap. xv: κατέχειν τὸ ὀρθὸν μέχρι τῆς ἀπολύσεως ἐκτὸς τῶν ὡραίων λεγομένων πυλῶν, ἤτοι ἐν τῷ προναῷ. *Erectumque tenere extra ſpecioſas, quas dicunt, portas, hoc eſt, in Protemplo.* Ergo locus extra Portas ſpecioſas Templum proprie

non

non dicebatur, ſed Protemplum, & extra circuitum vel ambitum templi, ante tamen templum: hinc & πρόναος vocabatur. Nicephorus Blemmydes, in vita ſancti Pauli Latrenſis, elegãtiſſima metaphora χρῶτα Templi appellavit. ἐθάπτετο μὲν οὖν τὸ πολύαθλον ἐκεῖνο σῶμα καὶ νικηφόρον ἐν χρῷ τοῦ ναοῦ. νάρθηκα τὸν τόπον καλεῖν εἰώθαμεν. *Sepeliebatur itaque multis certaminibus ac victoriis ſpectabile corpus in cute templi. Narthecem locum nominare ſuevimus.* Quemadmodum enim cutis carni vivæ inhæret, caro tamen non eſt, ſic & Narthex Templo adhæret, attamen Templum non eſt. Propinquitatem etiam innuit Thucydides, cum dixit, ἐν χρῷ παραπλέοντες. Nec aliam ob cauſam τοὺς πυλῶνας τοῦ νάρθηκος πύλας ναοῦ vocavit Theodorus Studita in Carminibus εἰς τοὺς πυλῶνας τοῦ νάρθηκος.

Πύλας διαίρεις τοῦ ναοῦ τοῦ ἐνθάδε
ἴσθι προσπίζων πνεῦμα συντετριμμένον,
καὶ τοῦτο θῦμα δεκτόν ἐστι κυρίῳ.

Ergo Narthex, qui idem erat, ut diximus, extra eccleſiam, vel ante eccleſiam, modo tamen, quo diximus, ſitus erat. Hinc manifeſtum fit, quantum ii fallantur, qui Narthecem eccleſiæ porticum fuiſſe contendunt, in qua conſiſtebant, quibus audire tantum permittebatur, qui Pœnitentes ordinis ſecundi erant; quales fuiſſe χειμαζομένους, ex Balſamone videntur colligere.

VI. Is, ut jam dictum eſt, tribus portis cum templo communicabat, media ingenti, & magna, & pulcherrime adornata, aliis ex utraque parte, ſed puſillis, & nullius, ſi mediam reſpicias, conſiderationis. Media vocabatur ὡραία πύλη, *Porta ſpecioſa.* Nugas Iunii de harum Portarum etymo prudenter ſatis excuſſit Gretſerus non uno loco. Codinus cap. XVIII: οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέν τοι, ὅπερ ἀνῆλθε, ἤγουν τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὴν σωλέαν, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. *Non ea parte qua aſcendit, eâ ſcilicet quæ ad ſpecioſas portas reſpicit, ſed ex altera, quæ ad ſoleam, & ſanctum tabernaculum.* Ergo ναὸς, *Templum,* in quo tunc ſtabat Imperator, medius eſt inter ſpecioſas Portas & Portas Tabernaculi. Specioſæ portæ vocantur etiam βασιλικαὶ πύλαι. Typicum: καὶ προπορευομένων δύο λαμπάδων φέρει αὐτὸν [τὸν σταυρὸν] μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ. *Et præeuntibus duobus cereis accenſis, portat ipſam, crucem ſcilicet, ad portas uſque Templi baſilicas.* Euchologium: καὶ ἀρξάμενοι τῆς θείας λειτουργίας ἵσταται

ἐπὶ

ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἄζωστος, ἀνυπόδετος, καὶ ἀσκεπής. *Et cum cœperint ſacram Miſſam, ſtat in portis Baſilicis diſcinctus, diſcalceatus, & nudato capite.* Euchologium M. S. φέρουσι τὸν καρέντα ἀδελφὸν μέσον τῆς βασιλικῆς πύλης, καὶ ἱστῶσιν αὐτὸν ἐκεῖ. *Convehunt detonſum fratrem in medio Portæ Baſilicæ, ibique eum ſiſtunt.* Et alibi ſæpius. Nec alias à ſpecioſis eſſe, diverſaſque ab iis quæ Bematis ſunt, habetur ex eodem Typico. ἐξελθὼν δὲ εἰς τὸν νάρθηκα, καὶ θυμιάσας κἀνταῦθα τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ τάξιν, ὑποστρέφει, καὶ εἰσελθὼν ἔσω τῆς βασιλικῆς πύλης χαράττει μετὰ τοῦ θυμιατοῦ σταυρὸν, καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως τὸ, κύριε εὐλόγησον. καὶ θυμιᾷ αὖθις τὸν προεστῶτα, ἢ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, εἶτα τὸ ἅγιον, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης. *Egreſſus in Narthecem, ibiq; ſecundū ordinem Fratribus incenſatis, regreditur, & introiens intra portam Baſilicam, cum thuribulò crucē exprimit, & elata voce dicit, Benedic Domine; rurſuſque Præſidentem incenſat, vel locum illius, poſteà Sanctum, & ingreſſus in ſacrū Tabernaculum, ſtat ante ſacrā menſam.* Et clarius Marcus Hieromonachus, de Dubiis Typicis, cap. XLVI: καὶ θυμιᾷ τὸν ἕτερον, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ κατερχόμενος μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν, ποιῶν καὶ ἐν αὐτῷ ὥσπερ καὶ εἰς τὸν ἕτερον. εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται διὰ τοῦ βορείου πυλῶνος, θυμιῶν κἀκεῖσε πάντας, καθὼς καὶ ἐν τῷ ναῷ, πληρώσας δὲ τὸ θυμιᾶν, καὶ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῷ ναῷ χαράττει σταυρὸν ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ὀμφαλὸν, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ. καὶ εἰς τὰ ἄλλα θυρεία ὁμοίως. προθυμιῶν πάλιν τὸν ἡγούμενον ἐν τῷ εἰσιέναι, καὶ οὕτως εἰσέρχεται διὰ τῆς προθέσεως, ποιῶν πάλιν σταυρὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. *Et incenſat alium, ſumpto initio à ſanctis portis, & perveniens uſque ad baſilicas portas, id ipſum, quod & in alio, efficiens. Tum poſtea exit per borealem januam, incenſans ibidem omnes; quemadmodum & in templo. cum incenſandi finem fecerit, ingreſſurus in Templum, ante portas baſilicas crucem deſignat: ſimiliter & in umbilico, hoc eſt medio Templi; & ad alias portulas ſimiliter: rurſus Præſidentem incenſans, dum ingreſſurus eſt, & ſic per Protheſin introit, faciens de novo crucem in ſacra menſa.* Vides hîc, diverſas eſſe portas ſanctas à baſilicis, (per baſilicas *introit* in templum, per ſanctas in Bema,) alios eſſe qui ultra baſilicas, & alios qui citra: quæ, aliæ omnino non fuerint, quam ſpecioſæ. Portam hanc etiam Angelicam vocatam, non incongrue dici poterit ex Theodoro, Petreorum Epiſcopo, in vita S. Theodoſii Archimandritæ: διὰ τῆς ἀγγελικῆς οὕτω λεγομένης πύλης εἰσελθοῦσαι, καὶ

πλησίον

πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῶν πατέρων γενομένη χοροῦ. *Per Angelicam, quam dicunt, portam ingreſſa, & prope ſanctum Patrum coetum facta.* Quæ ſane Bematis eſſe non potuit, cum per eam mulieribus ingreſſus in Bema denegetur. Porta ſpecioſa velo obſeratur, quod ſemper, ex una parte revolutum, aditum introëuntibus exhibet; extenſum tamen fores occupat, cum in Veſperis Troparia in Lite, vel Litaniis, intra Nârthecem concinuntur: ea ſiquidem, quemadmodum & mediæ noctis officium, quod μεσονύκτιον appellant, & Horas, tertiam, ſextam, & nonam, nam primam poſt Matutinum in choro recitant, nec non ἀπόδειπνον, quod poſt cœnam, & Completorium eſt, expanſo velo, clauſaque janua recitant, adſtantibus tantum Monaſterii Rectore, ſive vices illius obtinente, cum reliquo dictorum Monachorum cœtu, ſacerdotibus in templo ad propria ſubſellia reſidentibus: abſolutoque Completorio, egrediuntur omnes. At Lite & Meſonyctio perfectis, cum reliqua ex officiis adnectenda ſunt, revoluto velo Rector & Sacerdos per ſpecioſam portam, reliqui, ſi qui ſunt, per minores portas templum ipſum introeunt. Horis porro abſolutis, & retracto velo hujuſce portæ, & alio Bematis, Sacerdos, in ipſo aditu Bematis ſtans, finem officii facit.

VII. Et hoc proprie Templum eſt; & Chorus etiam nonnullis appellatur. Vt plurimum forma rotunda in fornicem ſuſtollitur: ſubſellia circumcirca, ex nuceis, vel pineis, vel aliis vilioribus tabulis, muro adfiguntur, in quibus ſacerdotes, vel ſedentes quieſcunt, vel ſtantes, accumbendo, laborem levius ferunt, eo ordine, ut digniores ſpectabilioreſque dignius occupent ſedile: idque eſt, quod portæ ſpecioſæ proximius eſt à dextra introëuntibus. Sedilia iſta, ſeu accubitoria, vocantur, communiori quidem vocabulo, τόποι. Typicum: καθέζονται εἰς τοὺς ἑαυτῶν τόπους. *Sedent in propriis locis.* & magis apto vocabulo στασίδια. Idem Typicum: ἀπερχόμενος ἵσταται εἰς τὸ στασίδιον αὐτοῦ. ἀπέρχεται ἐν τῷ στασιδίῳ αὐτοῦ. καὶ ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ἑαυτῶν στασίδια.

VIII. Medium templi, ὀμφαλὸς, *Vmbilicus*, dicitur. Marcus de Dubiis Typicis, ca. XVI: χαράττει σταυρὸν ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ὀμφαλὸν, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, καὶ εἰς τὰ ἄλλα θυρία ὁμοίως. *Facit crucem ante portas baſilicas; ſimiliter & in umbilico, hoc eſt, medio templi, & in alias portulas ſimiliter.* Sic ὀμφαλὸς γῆς, apud Euripidem, Delphi, quod in medio orbis exiſti-

exiſtimarentur ſiti: & apud Homerum, ὀμφαλὸς θαλάσσης, τὸ μεσαίτατον: & apud Pindarum etiam, ſi rectè memini, τὰ μεσόμφαλα γᾶς. Alii magis proprio vocabulo μεσόναον dixerunt. Balſamon in LXXIV. Can. Trullan. τινὲς γὰρ, ὡς ἔοικεν ὑποστελλόμενοι κλινίδια ἐν τῷ μεσονάῳ εἰσάγειν, ἢ καὶ διὰ θρύψιν πλείονα ἐποίουν. *Nonnulli ergo lectulos in medium templi ſubmittentes, hujuſmodi toros, ſeu ſtrata, vel ad majores delicias faciebant.*

IX. Finito choro, qui concameratione ſua, veluti area, circumcluditur, fornix alius longior, quam latior, extenditur, quem tabulatum interſecat. à choro ad tabulatum ipſum, utraque ex parte, Cantores aliique, qui recitandis aut concinendis officiis inſerviunt, locum habent; & à nonnullis Diaconicum, neſcio an recte, dicitur. Tabulatum duabus portis, aliquando tribus, aditum præbet. Media eſt pulchrior, amplior, & ſtructuræ decore ſpecioſior; aliæ, ex utraque parte minus conſpicuæ, velo obſerantur, nec, niſi manibus ſublato velo, introëuntibus patent. Media ita diviſa eſt, ut pars inferior duobus cancellis, ſeu portulis, quæ ſeſe in medium complectuntur, nec hominis menſuram excedunt, conſtipetur. Superior velo obtegitur, & ut plurimum, dum officia recitantur, & res divina peragitur, revoluto velo adaperta conſpicitur, cancellis ſemper obſeratis, qui tantummodo exeunti vel introeunti Sacerdoti, vel Diacono, cum id res eccleſiaſtica poſtulat, reſerantur. Quando autem id fiat, ex Græcorum libris manifeſtum erit; &, ex Canone XIV Laodiceno, non niſi Sacerdotibus ad communionem in illud ingreſſus conceditur. καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι, alii legunt, ἐξεῖναι, τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν. *Et ſolis Sacerdotibus licere ad altare ingredi, & communicare.* Alexius Ariſtenus: καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι καὶ μεταλαμβάνειν ἐντὸς τοῦ βήματος μόνους τοὺς ἱερατικούς. *Et ſic ſacram oblationem perfici, & intra ſanctuarium ſolos in ſacris conſiſtentes communicare.* Zonaras: κοινωνεῖν δὲ ταύτης ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἐξεῖναι λέγει ὁ κανών. *Cujus quidem percipiendæ cauſa, altaris ſepta ingredi, ſacro tantum ordine initiatis hominibus conceſſum eſſe affirmat Canon.* Balſamon: σημείωσαι δὲ, ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος μόνοις τοῖς ἱερωμένοις ἐφεῖται ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου κοινωνεῖν. *Nota autem, quod, ex præſenti Canone, ſolis ſacratis permittitur ad altare communicare.* Prohibetur itẽ in Synodo Trullana, Can. LXIV, ne Laici,

uno

uno excepto Imperatore, quando voluerit Creatori dona offerre, in altare ingrediantur. In quem Canonem Ariſtenus: εἰ μὴ βασιλεὺς, οὔτις τῶν λαϊκῶν εἰς ἱλαστήριον εἴσεισιν. Ἑρμηνεία. τοῖς κοσμικοῖς τὸ ἱλαστήριον ἄβατον, βασιλεὺς δὲ οὐ κεκώλυται εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῷ ἡνίκα ἂν βουληθείη, καὶ προσάγειν δῶρα θεῷ. *Excepto Imperatore, nullus ex Laicis in ſanctuarium ingreditur. Expoſitio. Laicis ſanctuarium impenetrabile eſt; Imperatori verò conceſſum eſt in illud ingredi, cum placuerit, & dona Deo offerre.* Balſamon: ἀπαγορεύει ὁ κανὼν εἰσιέναι τοὺς λαϊκοὺς ἔνδον τοῦ θείου θυσιαστηρίου, ὡς ὄντος τούτου ἀφωρισμένου μόνοις τοῖς ἱερωμένοις. τῷ βασιλεῖ δὲ καὶ λαϊκῷ ὄντι ἐνεδόθη, φησὶ, τοῦτο, ἡνίκα προσάξαι δῶρα τῷ θεῷ αἱρεθήσεται, κατά τινα παλαιὰν παράδοσιν. *Prohibet præſens Canon, ne Laici ad altare ingrediantur, ut quod ſit præfinitum iis ſolis, qui ſunt ſacris initiati. Id autem, inquit, Imperatori ſoli, licet ſit Laicus, conceſſum eſt, quando munera Deo offerre voluerit, ex antiqua quadam conſuetudine.* Zonaras: τὸ θυσιαστήριον τοῖς ἱερωμένοις ἀφώρισται. διὸ καὶ ὁ κανὼν τοῖς λαϊκοῖς ἀπαγορεύει τὴν πρὸς αὐτὸ εἴσοδον. τῷ δὲ βασιλεῖ μόνῳ παραχωρεῖ τὴν εἰς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, ὅτε προσάγει δῶρα τῷ θεῷ. *Sacrificandi locus initiatis hominibus ſeorſim deſtinatus eſt. Proinde Laicos ab illius ingreſſu arceri Canon jubet; ſed ita ut Imperatori tamen, cum ſacra munera Deo oblaturus acceſſerit, ſacra adyta intrandi ſoli ſit facultas.* Multoq; magis mulieres, ex Synodi Laodicenæ Can. XLIV, ab eo arceantur. ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι. *Quod non oportet mulieres ad altare ingredi.* In quem Canonem Ariſtenus: οὐ μόναις γυναιξὶν, ἀλλ' οὐδὲ κοσμικοῖς ἀνδράσιν εἰς τὸ θυσιαστήριον ἔξεστιν εἰσελθεῖν. *Non mulieribus tantum, ſed & Laicis hominibus, non licet in Sanctuarium ingredi.* Zonaras: εἰ λαϊκοῖς ἀνδράσιν ἀπηγόρευται ἔνδον εἰσιέναι θυσιαστηρίου, κατὰ τὸν οθʹ κανόνα τῆς ἕκτης συνόδου, πολλῷ μᾶλλον ἂν εἴη γυναιξὶν ἀπηγορευμένον, αἷς καὶ ἡ τῶν ἐμμηνίων αἱμάτων ῥύσις ἀπροαιρέτως συμβαίνει. *Si Laici viri quoque altaris ſepta ingredi, ſextæ Synodi nono & ſeptuageſimo Canone, vetantur; fæminas multo magis, quæ menſtrui ſanguinis fluxu vel invitæ pollui ſolent, ſacri loci aditu prohiberi putandum eſt.* Balſamon: ὁ μὲν παρὼν κανὼν κωλύει τὰς γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι. ὁ δὲ ξθʹ κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου ἀπαγορεύει τοῖς λαϊκοῖς τὴν ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου εἰσέλευσιν. εἰς μέντοι τὰ μέρη τῶν Λατίνων ἀνερυθριάστως αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις, ὅτε βούλονται, εἰσέρχονται. *Præſens quidem Canon prohibet mulieres ad altare ingredi; ſexageſimus autem nonus Canon Syn-*

odi

nodi in Trullo prohibet Laicis, ne ad altare ingrediantur. In Latinorum autem regionibus mulieres ſine pudore ad altaria, quando volunt, ingrediuntur. Quod autem poſtremo Balſamon in Latinos oblatrat, id ex rerum ignorantia Latinarum, & in Latinos perverſo odio fit. Eſto enim, apud Latinos mulieres Bemata ingrediantur; quid inde mali eſt? An non, eodem ipſo Balſamone aſſerente, mulieres antiquitus in Bemata ingrediebantur? in Can. 11 Dionyſii Alexandrini: ὡς ἔοικε ᾗ τὸ παλαιὸν εἰσήρχοντο γυναῖκες εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης μετελάμβανον. *Olim, ut videtur, mulieres ad altare accedebant, & è ſancta menſa participabant.* Verumtamen, quomodo, apud Latinos, mulieres in Bemata ingrediuntur, apud quos nulla Bemata ſunt? Scribit tamen, ſe neſcire, quomodo in divinum Adytum inclyti Templi D. N. Ieſu Chriſti, quod eſt in Chalce, quicunque vult, citra ullum impedimentum ingrediatur.

X. Et de hac Imperatoris prærogativa, multa ſibi ex ingenio Zonaras Balſamoque comminiſcuntur. Zonaras aſſerit, qua Laicus eſt, ad ſacrum altare ingredi non licere Imperatori; ſed propter eam, qua præditus eſt, ſupremæ poteſtatis amplitudinem, id ei, pervetuſto antiquorum Patrum exemplo, conceſſum fuiſſe; ideoque Canonem Imperatoriæ poteſtatis ſupremæque auctoritatis mentionem injeciſſe. Balſamon dicit, quia Imperatores per ſanctæ Trinitatis invocationem Patriarchas promoveant, unctique Domini ſint, non tantum quando ſunt Deo munera oblaturi, ſed quandocunque voluerint, ſine ullo impedimento in ſacra templi adyta ingredi, & ſuffire, & cum triplici cereo ſignare, quemadmodum & Pontificibus, eis licere. Non nemo id ad adulationem Græcam retulit: res tamen ita ſe habuit. Cum, ita crebreſcente aulicorũ aſſentatione, omnia ſibi, ob dignitatis excellentiam, licere Imperatores opinarentur, inverſo rerum eccleſiaſticarum ordine, in adyta quoque pro libidine ingrediebantur, &, cum ſacra peragebantur, ſedebant. Ambroſius inſolentiam moderatus eſt, & locum Imperatoribus ante cancellos Bematis aſſignavit: ut ſic propter imperii majeſtatem Imperator, cum primus ordine ſederet, populum; Sacerdotes, qui in ſacris penetralibus locum habebant, Imperatorem, antecederent: idque approbatum à Theodoſio, & corroboratum à ſucceſſoribus, ad ſua, Theodoſii nempe junioris,

tempora, conſervatum tradit Sozomenus hiſtor. eccleſ. l. VII, cap. XXIV. ἔθος ἦν τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν καὶ ἐξοχὴν τῶν ὁρίων τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους. κολακείας δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν τόπον εἶναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχε τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου. ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν, αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι. ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐπῄνεσε Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτυναν, καὶ ἐξ ἐκείνου νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν. *Moris erat, ut Imperatores, dum ſacris intereſſent, in ſacrario ſederent, majeſtatis ergo à populi conſortio ſeparati. Ambroſius autem, conſiderans, eam conſuetudinem, vel ex aſſentatione, vel ex ordinis inſcitia eſſe natam, Imperatori in eccleſia locum aſſignavit ante Sacrarii cancellos, ita ut populum Imperator, Imperatorem ſacerdotes ordine ſedis antecederent. Hanc autem optimam conſtitutionem Theodoſius Imperator approbavit, & ſucceſſores ejus corroboraverunt, ac nos eam ex eo uſque tempore conſervatam cernimus.* Nicephorus quoque Calliſtus, hiſtor. eccleſ. lib. XII, cap. XLI, ſententiam Sozomeni, clarioribus etiam verbis, retulit. ὡς δὲ καὶ καιρὸς ἐνέστη, καθ' ὃν ἐχρῆν, ὥσπερ ἦν ἔθος, τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, σύνδακρυς ἐκεῖθεν ἀνεγερθεὶς τῶν θείων ἀνακτόρων ἐπέβη· καὶ τὰ εἰωθότα δῶρα προσενεγκὼν ἔνδον τῶν ἱερῶν κιγκλίδων ἐμμένετο, τῷ ἱερατείῳ, ὅπου δὴ ἐκ παλαιοῦ ἔθος ἦν τοῖς βασιλεῦσιν ἵστασθαι καὶ ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους. ὃ κολακείας μᾶλλον ἢ εὐταξίας εἶναι ὑπειληφὼς ὁ Ἀμβρόσιος, καὶ τὸ βασιλικὸν, ὡς χρεὼν τηνικαῦτα τόπον ἐρρύθμιζε τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων, ἤτοι τῶν τοῦ ἱερατείου κιγκλίδων. ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὴν προεδρίαν τὸν κρατοῦντα ἔχειν, αὐτοῦ δὲ προκαθῆσθαι τοὺς ἱερέας. ἣν δὴ καὶ τότε μὲν ὡς ἀρίστην ἐπῄνεσε Θεοδόσιος, ἐκράτυναν δὲ οἱ καθεξῆς. ἣ καὶ εἰς δεῦρο ἐξ ἐκείνου φυλάσσεται. ἐγὼ δὲ καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους εἶδον τοὺς καθ' ἡμᾶς θεοφιλῶς κρατοῦντας κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Σαββάτου καιρὸν τῷ μεγίστῳ δόμῳ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σοφίας ἔνδον τῶν ἀδύτων εἰσιόντας, καὶ σταυροειδῶς τὴν θείαν τράπεζαν ἀρώμασι θυμιῶντας καινοῖς, καὶ δῶρα ταύτῃ προσάγοντας. *Poſtquam vero tempus advenit, quum eum, more recepto, munus ad ſacram menſam afferre oporteret, lacrimans ſurrexit, & divinum Sacrarium ingreſſus eſt, &, dono ex conſuetudine oblato, intra ſacros cancellos permanſit, in ſanctiore ſacerdotum loco, ubi antiquitus Imperatores conſiſtere mos erat, propter dignitatis ſublimitatem à plebe ſegregatos. Quam rem, quod Ambroſius adulationis magis quam ordinis recti eſſe putabat, Imperialis quoque ſtationis locum, ita ut par erat, in ordinem ſuum redegit, pro tabulatis, ſeu cancellis*

cellis ſacrarii, ſede illi deſignata ; ut Imperator honoratiorem quidem præ populo ſtationem haberet, præ illo autem Sacerdotes locum ſublimiorem obtinerent. Eum ordinem, ut optimum, Theodoſius tum laudavit, poſteri quoque confirmarunt ; qui inde ad hæc uſque tempora ſervatur. Ego vero, ſemel annuo tempore noſtræ ætatis, Dei amantiſſimos Principes, magni ſabbati die, ſacra adyta maximi Dei ſapientiæ templi ingredi vidi ; cum ſub crucis forma, in ſacra menſa, nova adolerent aromata, & dona ei inferrent. Subditque infra, eundem Theodoſium præſcripta ſibi ab Ambroſio diligenter ſervaſſe. Cum enim Byzantii, die feſto, divinam ingreſſus ædem, dona menſæ myſticæ intuliſſet, ſtatim retrocedens exiit ; Nectario factum ægre ferente, & cauſam inquirente, reſpondit, ſe, quod inter Imperatorem & ſacrorum Antiſtitem diſcrimen ſit, agnoſcere, & vix tandem veritatis doctorem, & dignum epiſcopali dignitate Ambroſium inveniſſe. Nec tacuit Theodoſius Iunior, in Actis Concilii Epheſini. *Nos*, inquit, *qui legitimi Imperii armis ſemper circundamur, quoſque ſine armatis & ſtipatoribus eſſe non convenit, Dei templum ingreſſuri, foris arma relinquimus, & ipſum etiam diadema, regiæ majeſtatis inſigne, deponimus, & ſacra altaria, munerum tantum offerendorum cauſa, accedimus : quibus quoque oblatis, ad extimum communeque atrium mox nos recipimus.* An ergo adulatio Græca fœdo abortu Canonem Trullanum peperit, qui tot ante annos, ita probantibus Patribus, in ea Eccleſia pedem fixerat ? Ab ipſis Imperatorum Chriſtianorum incunabulis, ut Deo ſua munera offerrent Imperatores, intra adyta pedem movebant, exſolutiſque muneribus, in atria extima ſe recipiebant, ſacratiora illa penetralia ſacerdotibus ſacratiſque hominibus relinquentes. Epiſcopus tamen, vel ſublimioris muneris Sacerdos, per hanc ingreditur ; vocaturque ἅγιαι θύραι, *ſanctæ Portæ.* quæ licet plurali numero efferatur, una tamen eſt, quemadmodum & portæ ſpecioſæ ut diximus ; idque vel ad magnificentiam, vel etiam ad venerationem augendam, vel ad innuendos cancellos illos, qui plures ſunt, more etiam non inſueto Latinis : ideoque ſæpius, in Euchologio, & alibi, ἅγια θυρία, quaſi diceres, *ſancta portulæ*, nuncupantur. ὁ δὲ ἱερεὺς κλείσας τὰ ἅγια θυρία. Et : ὅτε θυμιᾷ πρῶτον ὁ ἱερεὺς, ὅτε τὰ ἅγια θυρία ἀνοίγονται. Et Codinus cap. XVIII. μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὴν σωλέα δι' εἰσόδου τὸν πατριάρχην ἱστάμενον εἰς τὰ ἅγια θυρία. *Solus Imperator, transito ſo-*

leâ, reperit Patriarcham, in portulis ſanctis ſtantem. Nicephorus Calliſtus κιγκλίδας vocavit : & Cantacuzenus : αὐτὸς δὲ μόνος εἰσερχόμενος τὴν σωλέα, τὸν πατριάρχην ἐπὶ τῶν ἱερῶν κιγκλίσιν ἑστηκότα εὗρισκε. Sozomenus, hiſtor. Eccleſ. lib. VII, cap. XXIV. δρύφακτα, non ineleganti vocabulo. Cyrillus Scythopolitanus, in vita ſancti Euthymii, κάγκελον. τῆς τοίνυν ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης, Τερέβων ὁ σαρακηνὸς πλησίον ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγκέλῳ τοῦ ἱερατείου, θεωρεῖ αἰφνίδιον, ὅτι πῦρ οὐρανόθεν κατελθὼν ἐπάνω ἡπλώθη τοῦ θυσιαστηρίου. Et : καὶ ἀπὸ τότε οὐκέτι προσέθετο [ὁ Τερέβων] ἐπιστηρίζεσθαι τῷ καγκέλῳ τοῦ ἱερατείου, καθ' ἣν εἶχε συνήθειαν, τολμηρῶς, καὶ θαρσέως τοῦτο ποιῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας προσκομιδῆς, ἀλλ' ὀπίσω πλησίον τῆς θύρας ἵστατο μετὰ φόβου. *Cum itaque ſancta oblatio conficeretur, Terebo Saracenus, proxime ſtans altari, habens manus innixas Cancello Hieratii, intuetur, de repente ignem de cœlo demiſſum, ſuper altare expanſum fuiſſe.* Et : *Ex eo tempore nunquam animum induxit Terebo, Cancello Hieratii, ut antea ſolebat, inniti, audacter id efficiens tempore ſanctæ oblationis ; ſed retro, prope januam, cum timore ſtabat.* Et in vita S. Sabæ κάγκελα. καὶ ἔμεινα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κλαίων ἐπὶ τῶν καγκέλων τοῦ θυσιαστηρίου. *Et manſi per diem & noctem, plorans, penes cancellos tabernaculi.* Non minus enim hæc ſacra adyta, ac Principum & Magiſtratuum ſecreta, velis, cancellis, & *feneſtratis*, ut cum Caſſiodoro loquar, *januis*, obvelanda erant, quibus indigni ab aditu arcerentur. Appoſite itaque Euchologium : ἰστέον ὅτι τὰ ἅγια θυρία οὐδέποτε ἀνοίγονται εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ ἱερεὺς, εἰς τὰς εἰσόδους πάσας ἤγουν τῶν ἑσπερινῶν, καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. ὡσαύτως ἀνοίγεται, καὶ ἀπὸ τοῦ, προσέλθετε, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας λειτουργίας. *Sciendum eſt, ſacras portulas nunquam aperiri, niſi in principio magni Veſperi, cum incenſat ſolum ſacerdos, in introitibus omnibus; ſive illi in Veſperis, ſive in Miſſa, ſive cum ſancto Euangelio fiant. Pari modo aperiuntur ab eo tempore, quo dixerit ſacerdos, Accedite, uſque ad divinæ Miſſæ complementum.* Et Marcus Hieromonachus, in Dubiis Typicis, cap. XLVI : τὰ γὰρ ἄλλα θυρία οὐδέποτε ἀνοίγονται ἄνευ δηλονότι τῆς εἰσόδου, καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τῶν θείων μυστηρίων, καὶ τοῦ, πληρωθήτω. *Portulæ reliquæ nunquam aperiuntur, præterquam in ingreſſu, oſculatione Euangelii, ſacris myſteriis, & cum dicitur, Abſolvatur.* Locus ante Portas vocatur πρόθυρα τοῦ βήματος. Codinus cap. XIV : μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ

ὄρθρου,

ὄρθρου, τοῦ πρωτοπαπᾶ καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἱσαμένων ἐν τοῖς προθύροις τοῦ βήματος. *Abſolutis matutinis laudibus, Protopapa & Archidiacono in veſtibulo tabernaculi ſtantibus.* Velum vocatur βημόθυρον. meminitque Euchologium : ἀνοίξας τὸ βημόθυρον μόνον ἐκφωνεῖ. *Adaperto ſanctæ Portæ velo, portulis relictis clauſis, alta voce dicit.* Et Manuel Malaxus in Hiſtoria Eccleſiaſtica, inter ea quæ à Ieremia Patriarcha ſplēdide in templo παμμακαρίσου perfecta fuere, enumerat. καὶ βημόθυρον μέγα ἐκλεκτὸν πολλῆς τιμῆς, καὶ αἱ πόρται τοῦ ἁγίου βήματος πάγχρυσοι. Vbi Interpres, *Conſpicitur ſacrarii janua magna, eximia, magni pretii, & fores ſacrarii inauratæ totæ;* cum vertendum eſſet, *& velum Bematis magnum, & eximium,* &c. ne bis eaſdem portas, non ſine ingenti ſumptu, feciſſe videretur. Minorem portam, quæ borealior eſt, βόρειον κλίτος, & πλαγίαν, nuncupat Euchologium; ad differentiam alterius, quæ auſtralior eſt, nec in omnibus eccleſiis habetur.

XI. Locus, Tabulato incluſus, ſacer eſt ac venerandus, & clericis tantum, viris ſecularibus raro, mulieribus nunquam, penetrabilis. Cantacuzenus in Hiſtoriis, & Samonas Gazæus, & alii, *Adyta* vocarunt. Cedrenus in Conſtantino Porphyrogenneta, ἅγια, *ſancta.* τὸν δὲ λοιπὸν υἱὸν αὐτοῦ τοῦ Ρωμανοῦ, Θεοφύλακτον ὁ πατριάρχης ἀπέκειρε κληρικὸν, χειροτονήσας αὐτὸν ὑποδιάκονον, προχειρισάμενος καὶ σύγκελλον πρότερον διελθόντα εἰς τὰ ἅγια μετὰ τοῦ τάγματος τῶν ὑποδιακόνων. *Reliquum filium illius Theophylactum tonſura clericali inſignit, & ſubdiaconum ordinat, & Syncellum, cum priùs in ſanctuarium introiſſet una cum ſubdiaconorum ordine.* Ignatius Diaconus, & Sceuophylax magnæ eccleſiæ, in vita Nicephori Patriarchæ Conſtantinopolitani, ἱερὰ ταμιεῖα. καὶ τῇ μὲν λαιᾷ τὰ τῆς ἀσθενείας, ὡς ἔφην, ὑπερεῖδεν, τῇ δεξιᾷ δὲ τοῦ θείου ἐπιλημμένος πυρείου τὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ταμιείων εὐωδίαζε δώματα. Φθάσας οὖν εἰς τὸ τοῦ μεγίστου νεὼ περίπυστον κατηχούμενον, ἐν ᾧ πολλάκις παννύχοις ἐλιπάρει τὸ θεῖον ἐντεύξεσι δυοῖν λαμπάδοιν ὑφῆπτε κηρῶν. *Et ſiniſtra quidem manu partes corporis, ægritudine afflictas, ſuſtentabàt; dextera vero ſacrum thuribulum tenens, ædes ſacrorum illorum conclavium odoribus afficiebat. Cum itaque perveniſſet ad magni templi celebre Catechumenum, in quo ſæpius Numen, precibus per totam noctem continuatis, deprecabatur, duos cereos accendebat.* Balſamo, θεῖον ἄδυτον. Græci communiore vocabulo ἅγιον βῆμα, *ſacrum Tabernaculum;* quod & *Sancta ſanctorum* dixeris; nec aliud fuerit ab

ἱερατείῳ Euchologii. Poſt adoratas enim imagines, *εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερατεῖον, ingrediuntur in Sacrarium.* Et: *ὁ δὲ ἱερεὺς θυμιᾷ τούτων ψαλλομένων, τό, τε ἱερατεῖον, καὶ τὸν ναὸν ἅπαντα ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ βορείου κλίτους, καὶ σὺν ἀδελφοὺς, καὶ τὸν νάρθηκα. Sacerdos incenſat, dum hæc canuntur, Sacrarium, & Templum univerſum, egrediens è boreali latere, & Fratres, & Narthecem.* Et: *τοῦ ἱερέως ἑστῶτος ἐν τῷ ἱερατείῳ παρίστανται οἱ μέλλοντες ζεύγνυσθαι πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν. Sacerdote ſtante in ſacrario, qui copulandi matrimonio ſunt, ante ſanctas portas ſiſtuntur.* Nec alius nobis in Eccleſia locus eo nomine deſignatur. Hinc manifeſte fallũtur ii, qui ἱερατεῖον cum choro confundunt: munia ſiquidem, quæ obeuntur in choro, in Hieratio obiri non poſſunt, & vice verſa: quæ fas eſt unicuique, cui lumen Chriſti affulget, in choro perficere, in Hieratio nefas eſſet ſi peragerentur: chorus Chriſtianis omnibus patet, Hieration ſacerdotibus tantum & clericis: è choro ad Hieration procedunt, & ſacerdos, ſacra peragens, in Hieratio conſiſtit; quod utique in choro non fit: & plura alia, quæ per ſe quilibet, res eccleſiaſticas Græcorum pertractans, ex eorum libris colligere poteſt. Vtraque complexus eſt Proclus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, orat. de ſancto Stephano: *ἀντὶ τοῦ σπηλαίου τὸ ἱερατικὸν ἀσπαζώμεθα βῆμα. Pro ſpelunca ſacerdotibus deſtinatum Bema amplectamur.* Typicum Sabæ, θυσιαστήριον, & ἱλαστήριον, locum vocat, in quo ſacrificia offeruntur, & propitiatorium, cap. 1: *θυμιάσας δὲ ἱερεὺς σταυροειδῶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ ὅλον τὸ θυσιαστήριον ἐξέρχεται διὰ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ποιήσας σταυρὸν μετὰ τοῦ θυμιατοῦ κατενώπιον τοῦ ἱλαστηρίου ἐπέρχεται, καὶ θυμιᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου. Poſtquam vero Sacerdos ad modum Crucis ſacrum altare, & omnem ſacrificii locum, incenſaverit, egreditur per portas ſanctas, factaque cruce cum thuribulo ante propitiatorium, progreditur, & incenſat imaginem ſancti.* Et cap. v: *θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν σταυροειδῶς. ὡσαύτως καὶ τὸ ἱλαστήριον ἅπαν. Incenſat ſacrum altare, ad modum crucis, & univerſum propitiatorium.* Habeto tibi carmina Theodori Studitæ *εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον,*

φρικτὸν τὸ βῆμα τοῦτο, καὶ πλῆρες φόβου,
ναὸς θεοῦ φωτεινὸς ἁγνοῖς ἀπλέτως.
πρόσελθε θείως, καὶ μεθέξεις ἀξίως.
πῦρ γὰρ τὸ δῶρον σὺν ἀναξίους φλέγον.

XII. Loci

XII. Loci tantus cultus ac veneratio eſt, ut ab eodem, tanquam à re potiſſima, ſacro eccleſiaſtico ordini nomen inditũ ſit, & οἱ ἀπὸ τοῦ βήματος nil aliud ſint, quam ii ipſi, qui, in ordinibus eccleſiaſticis promoti, altari inſerviunt, in eodem ſacrificia peragunt, & rem divinã exequuntur. Gregorius Nazianzenus orat. XIX: τοὺς ἱερέας, τούς τε ἄλλους, καὶ ὅσοι τοῦ βήματος. *Sacerdotes, tum alios, tum etiam eos, qui à Bemate erant.* Nicetas lib. XI de Alexio Comneno: βασιλεὺς δὲ φάσκων ἀπορεῖν χρημάτων, ὥστε χώραις ἐφορολόγει, τὸ καλούμενον εἰσπράττων ἀλαμανικὸν, τότε καινισθὲν πρώτως, καὶ τὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιάσας πλήρωμα, τό, τε γερουσιάζον, καὶ ὅσον τοῦ βήματος τρόφιμον. *Imperator vero, inquiens, ſe deſtitui pecuniis, vectigalia urbibus imponebat, quod dicebatur Alemanicũm, exigens; tunc primum excogitatum; & in unum civitatem univerſam convocans, tum eos qui Senatoria dignitate pollebant, tum eos qui à Bemate alimenta ſibi ſuppeditabant.* Et de Manuele Comneno, lib. VII: ἐπειδὴ καὶ περιώνυμος ἦν ἐκ τῆς ἀρετῆς, καὶ τοῖς ἅπασι διὰ στόματος ἦσαν οἱ τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματος, καὶ τούτων οἱ ἐς νοῦν βάπτοντες ἐν ἀπόρρῳ ἐτίθεντο. *Vt ob virtutem ubique gentium celeberrimi quidam Sacerdotes iique prudentes.* Auctor item vitæ Theocleti, Lacedæmoniorum Epiſcopi: μετακαλεῖται μὲν ὅσον τοῦ βήματος· μετακαλεῖται δὲ καὶ ὅσον τῆς ἱερᾶς κιγκλίδος ἐκτός. *Advocantur vero, quotquot è Bemate; advocantur &, quotquot à ſacris cancellis extra erant.* Balſamon in Can. XIX Baſilii Magni: τὸ αὐτὸ δὲ ἔσται καὶ εἰς μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς τοῦ βήματος. *Idem erit & de Monachis, & de omnibus qui Bemati inſerviunt.* Meletius Patriarcha Alexandrinus, epiſt. ad Chios: πῶς οὖν οὐ βαπτίζουσιν, οὐδὲ χειροτονοῦσιν, οὓς ἂν ἀποσχίζωσι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἢ λαϊκοὺς, ἢ τοῦ βήματος; *Quomodo itaque non baptizant, neque ordinant, quos ab Eccleſia Orientali ſeparaverint, ſive illi Laici ſint, ſive ſacro ordine præditi?* Et Codinus, de Protopapa ſermonem habens: ἔκδικος, καὶ πρῶτος τοῦ βήματος, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ ἀρχιερέως. *Defenſor, & primas partes obtinens inter collocatos in ordinibus ſacris, proximas vero à Pontifice.* quidquid alii aliter dicant. ideoque πρωτοπαπᾶς dicitur, quaſi πρῶτος τῶν ἱερέων, *Primus inter Sacerdotes.* Hinc & τάξις βήματος, *ſacer ordo* à Gregorio Nazianzeno, orat. in S. Baſilium: οὐκ ἀπαξιώσας τὴν τάξιν τοῦ βήματος, *Nec ſacerdotii gradum indignum ducens.*

XIII. In Bemate duo Altaria, quandoque etiam tria, ex-

tructa ſunt. Vbi tria ſunt, in eo quod ad ſiniſtram eſt exeuntibus, libri, veſtes, & alia utenſilia reponuntur; in nonnullis tamen eccleſiis, muro etiam medio, vel tabulato, à reliqua Bematis parte ſeparatur, & aditu adaperto in eodem muro cum Bemate communicat. in illud ingreſſus à tertia porta auſtrali, quæ in Bematis tabulato eſt, aperitur; tantumque porta illa ſervis, ac miniſtris, ſive locus muro ſeparatus ſit, ſive unus ſolus cum Bemate, patet; per eam enim omnes ſimilis ſortis homines introeuntes, ſuam operam celebrantibus offerunt. Cum muro ſejungitur, nomen illi eſt παράβημα, loculus nempe Bemati adnexus: quemadmodum παραλαύριον dicitur ædicula, Lauræ adjuncta; παραπόρτια, portulæ minores, majoribus vicinæ; παρεκκλήσιον, vel παρεκκλήσιον, ſacellum majori Templo proximum; & alia. Sedilibus undique adornatur & tabula, ut ſedeant inſervientes, qui communi nomine Diaconi, ſive Diacacia, vel Anagnoſtæ nuncupantur, & res, neceſſarias celebrantibus, menſæ illi ſuperimponunt. Aliis διακονηταὶ dicuntur. οἱ δὲ διακονηταὶ σχολάζουσιν ἐν ταῖς διακονίαις αὐτῶν. *Diaconetæ ſuis miniſteriis incumbunt*. Nicephoro Blemmydæ, in vita S. Pauli Latrenſis, νεωκόροι. In eodem loco carbones, ad altare pro ſuffitu ferendos, accendunt, ſacris lebetibus calefaciendis occupantur, ut more ſolito aqua fervens ſacro calici tempeſtive infundatur; cereis etiam accenſis Euangelium antecedunt, quando lectionis cauſa fertur ad ſuggeſtum, & ſacra munera, cum ab altari minori ad ſacram menſam, quod μεγάλη εἴσοδος *magnus ingreſſus* appellatur, ſolemniter, antequam conſecrentur, deferuntur; & tum demum, poſtquam conſecrata fuerint, à ſacra menſa ad altare minus, quod πρόθεσις eſt, reportantur, ut, quidquid ex illis reliquum eſt, à Sacerdote, vel Diacono, abſumatur. fruſtula quoque panis, quæ vocant ἀντίδωρον, populo diſtribuenda conſervant: recondunt & vinum, & fercula, quæ raucis Cantorum faucibus, & laxatis aliorum miniſtrorum viribus anteponunt; & id genus alia. Locum hunc, hoc tempore, vocāt Diaconicum, quod miniſtrantium ſit, illicque deſervientes altari immorentur. Ne porro miniſtri, qui ut plurimum juvenes ſunt, ad ludendum prompti, ineptias agant, & luſum excitent, Præfectus illis ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, *Præfectus ſacro Conſiſtorio*; in Iure Græco Romano, & juxta Gretſerum, *Præfectus ſacræ ſtationi*; quam recte,

ipſi

ipſi viderint; ego verterem, *moderandis moribus*, vel, *dirigendis ritibus ſacris*, *& conſtitutionibus*; ex recentioris linguæ Græcæ proprietate. In ea ſiquidem κατάστασις non eſt ſtatio, ſed ipſa hominis conditio, ritus, ordo, conſtitutio, & mores: hinc hominem dicunt ἀκατάστατον, non qui non ſtat, ſed qui improbis inſulſiſque moribus eſt. Sic, cum vident aliquem, nulla diſcretione præditum, quaſi admiratione ducti, dicunt, ἴδε κατάστασιν, quod alii σύστασιν. neque aliud nobis innuit, quod apud Cyrillum Scythopolitanum in vita S. Sabæ legitur: ἔχων μεθ' αὐτοῦ δευτερεύοντα τῆς τῶν κοινοβιακῶν καταστάσεως φροντίδων. Et infra: ἀναγκάζεται ἡ τὴν ἀκαταστασίαν εἰπεῖν τῶν φρατριασάντων ἑξήκοντα. Et rurſum: τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου σφοδρῶς ἀγανακτήσαντος, καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ παλαιστίνην ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἀνατρέψαι, καὶ συγχέειν πειρωμένου. Et: τοῦ τὴν ἕνωσιν, καὶ εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν συγχέειν σπουδάζοντος, καὶ ταραχῆς, καὶ ἀκαταστασίας τὰ πάντα πληρώσαντος. Et Hypotypoſis Studii: ὑποτύπωσις σὺν θεῷ καταστάσεως τῆς μονῆς τῶν στουδίων. εὐταξία porro non tantum bonus ordo eſt, ſed mores compoſiti, probeque conſtituti; quemadmodum oppoſitum ἀταξία male morigeratós notat. Propterea, ut juventutis impetus compeſcerent, & immoderatos juvenum mores frenarent, ac turbis rixiſque modum ponerent, ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως in Bemate conſtituerunt, qui juvenes irrequietos & faciles, ſua auctoritate ſedatos, ab injuriis, & contentionibus, & indecoris actibus in bonam frugem reducerent. Non placet? Sit ille *rebus ſacris dirigendis* præfectus; id namque illi incumbebat, ut ex præſcripto, & ſanctorum Patrum ſancitis, res divina perageretur, caveretque, ne quis extra præſcriptos limites pedem efferret.

XIV. Quod cum ita ſe habeat, neſcio, quanam ratione alii, quam nos vocamus *ſacriſtiam* ſive *ſacrarium*, Diaconicum eſſe contendant, eſſeque locum, in quo miniſtri ſacras veſtes ad divina officia peragenda induunt: cum hoc tempore nullum ſit apud Græcos ſacrarium, eccleſiæ adjunctum, & ſacerdotes Græci ac Diaconi in ipſo Bemate ſacris veſtibus induantur; vel, cum ſolemnitas celebrior eſt, Epiſcopus, ſive alius, dignitate præfulgens, medio in choro, à reliquis celebrantibus, ſacris indumentis adornetur. Et ſaltem primævæ eccleſiæ ætate diverſum fuiſſe, Laodicenæ Synodi Canon XXI oſtendit; qui præcipit, non oportere miniſtros ὑπηρέτας locum habere in Diaco-

nico, & Dominica vaſa tangere. Quomodo enim ab hoc Diaconico arcet, in quo viliores etiam homines, & qui plane è ſeculo ſunt contemptiſſimi, locum habent? Quare locum nobis reverentiorem, & ſacratiorem Diaconico hoc ſuo inſinuat. et potiſſimum ſi Hyperetarum nomine, ut expoſitores tradunt, Subdiaconos intelligat, quorum proprium miniſterium eſt, Dominica vaſa contrectandi, &, ubi opus fuerit, deferendi. Ideo, aliud quidpiam Patribus Concilii fuiſſe in mente, exiſtimo, nec aliud, quam quod expoſitores ipſi, Balſamon & Zonaras, tradunt, Diaconicum in eo Canone non locum, ſed miniſterium eſſe, eamque ſententiam Canonis, ne ea, quæ ad Diaconos pertinent, miniſtri inferiores aggrediantur. Balſamon: τούτους κωλύει ὁ κανὼν τὰ τῶν διακόνων μεταχειρίζεσθαι, ἤγουν ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, τουτέστι τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ. μηδὲ γὰρ εἴπῃς μὴ ὀφείλειν τούτους ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἤτοι τοῦ ἁγίου ποτηρίου, καὶ τοῦ ἁγίου δίσκου κενῶν ὄντων. αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον οἰκεία ἐστὶν ἡ τούτων διακονία, ἡ καὶ μετάθεσις. *Canon eos prohibet, quæ ad Diaconos pertinent, aggredi, ſeu ſacra vaſa tangere, ſcilicet corporis & ſanguinis Chriſti. Neque enim dixeris, non debere eos ſacra vaſa tangere, ſeu ſacrum calicem, & ſacram patinam, cum ſunt inanes. Eorum enim miniſterium, & tranſlatio eis magis convenit.* Zonaras: ὑπηρέτας τοὺς ὑποδιακόνους λέγει, οὓς οὐ χρή, φησιν ὁ κανὼν, χώραν ἔχειν ἐν τῷ διακονικῷ, ἀντὶ τοῦ μὴ ἐγκεχώρηται αὐτοῖς ἐνεργεῖν τὰ τῶν διακόνων, καὶ ἅπτεσθαι τοῦ ἄρτου, καὶ τοῦ οἴνου, τῶν εἰς θυσίαν προσφερομένων, οὐ γὰρ ἐφεῖται αὐτοῖς προσκομίζειν. *Miniſtros hic hypodiaconos nominat, quos quidem Canon in Diaconico locum habere negat oportere: quod ita intelligendum eſt, ut Diaconorum munera obire, ac res ſacras, panem ſcilicet & vinum, quæ in ſacrificio offeruntur, aut vaſa, quibus hæc excipiuntur, patellam nempe ſacram & calicem, contingere, cum nec uſquam hæc deferri per eos liceat, nequaquam ipſis conceſſum eſſe demonſtret.* Nec aliud expreſſit Ioannes Citrius illis verbis: οὐδὲ ἐξὸν αὐτῷ ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις τῶν ἀρχιερατικῶν στολισμάτων διακόνου τάξιν τηρεῖν. *Neque ei licet, in Pontificalium ornamentorum miniſteriis, Diaconi ordinem ſervare*; non poſſe ſcilicet eum Diaconi munus obire, vel officio fungi: de Hieromnemone ſermonem habens. Quemadmodum enim ille, ſi ſit Sacerdos, non poteſt ſe in inferiorem ordinem, dignitatem violando, demittere, ita & Miniſtri, inferiores Diacono, non poſſunt ſe in Diaconi dignitatem, quæ majus quidpiam eſt,

ſuſtol-

ſuſtollere. Quilibet enim debet dignitatem propriam, & decus, ſuſtinere, & penſum datum in proprio ordine conficere. Idque clarius apparet, ſi pro διακονικῷ, διακονείῳ, ut alii codices manuſcripti exprimunt, legamus. Nec obeſt, ſæpe in Martyrum vitis apud veteres ſcriptores legi, eum ſepultum fuiſſe ἐν τῷ διακονικῷ, ut nudius tertius de S. Artemio, in vita ejus, à Ioanne Monacho ſcripta non ineleganter, adnotabam. potuerunt namque in hoc ipſo, quod nos nunc Diaconicum vocamus, ut in loco ſacratiori, corpora Martyrum reponi.

XV. Diaconicum hoc dicitur etiam μεσατώριον. Euchologium: κατέρχεται ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης ἐν τῷ μεσατωρείῳ, ἤγουν διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐκ τοῦ μέρους τοῦ δεξιοῦ. *Deſcendit ſanctiſſimus Patriarcha in Meſatorium, Diaconicum ſcilicet, & egreditur in ſancta ſanctorum ex parte dextra.* Nec aliud fortaſſe fuerit, quam Theodori Lectoris μιτατώριον, Ecloga II: οἱ ἐπίβουλοι Εὐφημίου τινὰ ὑποθέμενοι παρεσκεύασαν ἔμπροσθεν τοῦ μιτατωρίου ξίφος καὶ αὐτοῦ γυμνῶσαι, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς Εὐφημίου ὁρμῆσαι. ἀλλὰ Παῦλος ὁ ἔκδικος τῆς ἐκκλησίας, μακρὸς ὢν τὴν πληγὴν κατὰ τῆς κεφαλῆς ἀντὶ Εὐφημίου λαβὼν ἐκινδύνευσεν. *Qui Euphemio inſidiabantur, quendam ſubornarunt, qui nudato gladio coram Mitatorio caput illius peteret: verum Paulus, vindex Eccleſiæ, cum procera ſtatura eſſet, plagam, capiti Euphemii deſtinatam, loco Euphemii excipiens, periclitatus eſt.* Et Cedrenus in Leone, Baſilii filio: διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι ἐκώλυε τὸν βασιλέα. ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιτατώριον. *Atque ob hoc factum Patriacha ei introitu Templi cum interdiceret, per dexteram partem in Mitatorium intrabat.* Et infra: ὅπερ χάψαντες, καὶ σφραγίσαντες ἐν τῷ μιτατωρείῳ ἔρριψαν. τοῦ δὲ βασιλέως δημοσίαν πρόοδον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ποιησαμένου, κἀν τῷ μιτατωρείῳ εἰσελθόντος, καὶ ἐν ᾧ ηὔχετο τόπῳ. *Eumque obſignatum in Mitatorio abjecerunt. Imperator publice in magnum templum progreſſus, cum in Mitatorium veniſſet, quo loco precabatur.* Idque corruptum puto; quod ſæpiſſime fieri ſolet in extraneis, & ejuſmodi generis vocabulis; rectumque exiſtimo, μινσατώριον à menſa, quæ ibi ad res reponendas erecta erat, nuncupatum; unde etiam μινσάλια apud Græcos, & ἀντιμίνσια; ſive à μίνσος, quod ferculum notat. Ioannes Epiſcopus Citri, in Reſponſis: ἡ προσηγορία δὲ αὕτη παράγεται ἀπὸ τοῦ μίνζου, τοῦ καθ' Ἕλληνας μὲν τὸ κανοῦν δηλοῦντος.

κατὰ δὲ

κτ̀ ἣ τ̀ ἰταλλὼ γλῶσσαν τὸ πεπρασματευμένον τοῖς ὀψοποιοῖς ἐδεστόν. *Appellatio autem ipſa deducitur à Minſo, quod ſecundum Græcos ſignificat caniſtrum, ſecundum Italicam linguam venale propinatorum edulium.* μίνζων etiam meminit Codinus. Nil itaque mirum fuerit, ſi à ferculis hiſce ſive etiam aliis eduliis, quæ eo in loco reponebantur, ut ſupra jam expoſuimus, locus dictus fuerit μινσωλώειον, & corrupto poſtmodum vocabulo in μιζατώειον, ſive μεσαλώειον abierit. Quid Mitatorium ſit, ingenue ſe fatetur neſcire Xylander, notis in Cedrenum, num. CCXXXV: *Et fortaſſe*, ait, *fuit fani pars quædam, quaſi profana, & iis etiam acceſſa, qui ſacrorum uſu arcerentur.* Non mirum, apud Hæreticos templi partem profanam cenſeri, quibus totum etiam templum profanum eſt. Nobis Catholicis in eodem loco habentur templum & ſingulæ partes illius; quemadmodum & Græcis; qui de veneratione templorum aliter ac Hæretici ſentiunt. Vt tamen aliquid in re, quam, etiam confeſſione ſua, ignorat, addat: *Nam*, ait, *quid antiquitus in eccleſia fieret, hic nolim diſputare, cum apud leviculos Græcos ſubinde appareat aliquid mutatum.* Quis hic levior eſt, Græcine ipſi, an Xylander? Græci vetuſtiſſimos Patres & Concilia ſecuti, quibus mordicus inhærent, per tot annos Ædes ſacras, reſque in illis omnes inſervientes, venerantur; Xylander, ejurata ſanctiſſimorum Patrum fide, quæ ſanguine Martyrum conſtabilita, & tot diviniſſimorum Doctorum ſententiis firmata, recentioribus, neſcio quibus, è terra natis, fidem adhibens, omnia commiſcet, atque immutat, ideoque & loca ſacroſancta, & partes eorum, quaſi profana, odit, & arcet. Sed quid mirum, de Ædibus ſacris ita inſanire eos, qui ſacrarum Ædium auctorem, de throno majeſtatis ſanctitatiſque dejectum, in profana miniſteria, homines profani, profaniſſimis ſuis linguis, detorquent?

XVI. In Bemate ipſo duo ſunt altaria, alterum minus, & boreale, in quo fit πρόθεσις, quaſi diceres *Prapoſitio*; à ceremonia, quæ in eo peragitur, nomen habens. In eo namque Sacerdos ante Miſſam, & una cum eo Miniſtrantes, omnes res ad ſacrum complendum neceſſarias, ut panem, vinum, & alia, præparant; quibus finitis ſecedunt, & in medio altari, quod eſt majus, & ornatu illuſtrius, & ἁγία τράπεζα, *ſacra menſa* vocatur, tamquam rei agendæ novum principium ſumentes, implorato

divino

divino auxilio, Miſſam incipiunt, & cum opus fuerit, cum cantibus, & cereis accenſis, à Protheſi, præparata jam dona ante Miſſam ſecum deferentes, ex oſtiolo boreali egreſſi, & in medium eccleſiæ gradientes, ſilentibus Cantoribus, populo fauſta deprecantur: poſtmodum Cantoribus interruptum hymnum, qui Cherubicus eſt, reaſſumentibus, reverſi, recta per oſtium magnum ad ſacram menſam reportant, ibique reponentes, ſacrum continuant. Eo finito, quæ reliqua ſunt, in Protheſim denuo referuntur, & à Miniſtris, vel Sacerdote, conſumuntur.

XVII. In hoc eodem ſacrario precioſiſſimum Chriſti corpus pro infirmis, non certo in loco, cum id ex arbitrio Sacerdotum pendeat, in muro tamen, appenditur, & non ſine veneratione conſervatur: quandoque vero, in Eccleſiis puſillis miſelliſque, neque lampade neque alio lumine colitur. Id quomodo præparetur, operæ me facturum pretium opinor, ſi paucis expediam. Quinta magnæ Hebdomadis feria, dum tanti myſterii memoria recolitur, ſacerdos in Protheſi ſolito majorem panis recentis partem, in commemorationem Chriſti, ante omnes alias partes abſcindit, & pro more, ut alias fieri ſolet, cruce ſignatam, punctam, & reliquo venerationis cultu cohoneſtatam, cum cæteris particulis coopertam conſervat, quouſque, ita exigente Miſſæ ordine, ad altare majus convectam, una cum aliis conſecret. Poſtmodum, dum ſacerdos communicat, quartam illius partem abſumit, tres reliquas ſummis digitis in particulas, eaſque minutulas, ſuper patena comminuit: quod aptius commodiuſque ex pane recenti abſolvitur, cum veteraſcens alias panis, humore abſumpto, in pulverem, ut ita dicam, fatiſcat. Particulas ita digeſtas, velo coopertas, veneratus, quod ſupereſt Miſſæ, abſolvit. Particulas illas Græci vocant μερίδας. Euchologium: καὶ τίθησι τὴν μερίδα ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ. *Et jacit particulam in ſacrum calicem.* Sed communiore vocabulo μαργαρίτας vocant, *Margaritas.* Liturgia Chryſoſtomi: εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν πρόθεσιν, καὶ μεταλαμβάνει τὸ ἀπολειφθὲν ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ προσεχῶς, καὶ εὐλαβῶς, καὶ ἀποπλύνει τὸ ἅγιον ποτήριον τρὶς, καὶ ὁρᾷ μὴ μείνῃ τὸ λεγόμενον μαργαρίτης. *Ingreditur ſacerdos in Protheſim, & quod in ſacro calice remanſerat, attente & reverenter abſumit, lavatque ſacrum calicem ter, proſpicitque, ne, quod dicitur margarita, remaneat.* Particula nempe illa, quam à Corpore Chriſti ex-

excisſam in calicem ſacerdos immiſerat. Et Germanus in Hiſtoria Eccleſiaſtica: ἡ ἁγία τράπεζα ἐστὶν ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ χριστοῦ σὺν τοῖς μύσταις. καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρῖται τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ χριστοῦ πατρὸς πρὸς τοὺς μαθητάς. *Sancta menſa eſt pro menſa Chriſti cum Myſtis, & , quæ circa ſunt Margaritæ, divina dogmata doctrinæ Chriſti Patris ad diſcipulos.* Gregorius Nyſſenus, epiſtola ad Letojum: ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ῥίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείργεται, οὕτως τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς ἀπαθείας τε, καὶ καθαρότητος γενόμενον τῶν ἀτόπων ἐστίν. *Quemadmodum enim, porcis margaritam projicere, eſt vetitum, ita & pretioſa margarita privare, qui jam, per alienationem à vitio, & purgationem, homo factus, abſurdum eſt.* Et Balſamon in expoſitione: ὡς γὰρ οὐ δεῖ, φησι, τοὺς μαργαρίτας ῥίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. τοῦτο δὴ τὸ εὐαγγελικόν, μαργαρίτας μὲν καλῶν τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ κυρίου, καὶ τὸ τίμιον αἷμα. χοίρους δὲ τοὺς ἐμπαθῶς ζῶντας, καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκυλισμένους. οὕτως ἄτοπον ἀποστερεῖν τῆς μεταλήψεως τῶν τιμίων μαργαριτῶν, τοὺς διὰ μετάνοιαν καθάραντας ἑαυτοὺς τῶν παθῶν, καὶ ἐκ χοίρων εἰς ἀνθρώπους μεταβληθέντας διὰ τῆς καθαρότητος. *Sicut enim non oportere dicit, margaritas ante porcos projicere, ut dicit Euangelium; margaritas vocans ſanctum corpus Domini, & pretioſum ſanguinem; porcos autem, qui vitioſe vitam agunt, & in perturbationum animi cœno involvuntur: ita abſurdum eſt, eos pretioſarum margaritarum communione privare, qui ſe à vitiis, per pœnitentiam, purgaverunt, & ex porcis in homines, per purgationem, mutati ſunt.* Chriſtus enim vere Margarita à Clemente Alexandrino lib. II Pædag. c. XII, Ephræm ſermone de Margarita pretioſa, Iſidoro Peluſiota lib. I, epiſt. CLXXXII, & aliis, nuncupatur. Hinc, ad corpus Chriſti ſignificandum in ſimilibus particulis, Græci aptius vocabulum uſurpare non potuerunt.

XVIII. Poſt meridiem regreſſus Sacerdos, effuſis prius nonnullis precibus, venerabundus Margaritas, è patina diligenter deſumptas, in vas ligneum, ubi id vero potuerit, argenteum, vel aureum, ad pyxidis inſtar elaboratum, imponit. Vas μιξόμηλον vocant; corrupto, puto, vocabulo; cum πυξόμηλον debuiſſent dicere, Pyxidem nempe, ad formam mali, confectam: cum & vas ipſum πυξίον appelletur. Typicum M. S. Nicolai Caſulorum: μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι περισσεύοντες ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινί. Et intra: τούτῳ ἐν

πυξίῳ

πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος. Pyxidem antiquitus κιβώριον dictam fuiſſe, multis placuit. En tibi Carmina Theodori Studitæ, in Ciborium ſancti Ioannis Præcurſoris.

Θείας τραπέζης συγκαλύπτραν με βλέπων
Χερουβικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν.
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει,
Τὸν τῶν ἄνω τε δεσπότην, καὶ τῶν κάτω.

Nunc demum alii Græci ἀρτοφόριον nuncupant. Euchologium, loquens de Pane conſecrato, aſſervandoque pro alia Miſſa, dum non conficitur: καὶ ἀποτίθησι τοῦτον ἐν τῷ ἀρτοφορίῳ, εἶτα λαμβάνει καὶ τοὺς ἑτέρους, καὶ ποιεῖ ὡσαύτως εἰς ἕνα ἕκαστον, καὶ συστέλλει αὐτοὺς πάντας ἐν τῷ ἀρτοφορίῳ. *Et reponit eum in Artophorio; tum accipit & alios, & in unumquemque ſimiliter agit; & accommodat eos omnes in Artophorio.* Et rurſum: καὶ λαβὼν τὸν προηγιασμένον ἄρτον ἐκ τοῦ ἀρτοφορίου τίθησιν αὐτόν. *Et aſſumens præſanctificatum panem ex Artophorio, ponit ipſum.*

XIX. Tum demum patinam, ne quid in ea ex micis illis remaneat, abſtergit Muſa. μοῦσα eſt teſſerula ex ſpongia, ſed ea denſiſſima, & prælo compreſſa, ut obſtruantur foramina facta. cujus ex una parte brachiolum ſericeo ligamine eminet, quo digitis deprehenditur, & in eam operam uſurpatur. Illius mentio habetur in Euchologio, Liturgia, & Typico Sabæ cap. XLI. Dicitur etiam ſimpliciter σπόγγος, *ſpongia*, in Miſſa Chryſoſt: τότε λαβὼν τὸν ἅγιον δίσκον ὁ διάκονος ἐπάνω τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἀποσπογγίζει τῷ ἁγίῳ σπόγγῳ πάνυ καλῶς. *Tunc accipiens ſanctum diſcum Diaconus, ſupra ſanctum calicem abſtergit ſancta ſpongia valde accurate.* Et quemadmodum σπογγοτραπέζο dicitur ſpongia, qua menſæ abſterguntur, ita etiam non inepte ſpongiam hanc, qua panis colligitur, patinaque detergitur, ἀρτοσπογγίστην diceremus; cujus vocis mentio eſt in Lexico Stephani. Nec ab alia ratione Græci verbum ἀποσπογγίζω efformarunt. Euchologium: καὶ λαβὼν σπόγγον καινὸν μετὰ ὕδατος ἀποσπογγίζει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Et: ὁ δὲ εἰς τοῦτο τεταγμένος μοναχὸς ἀποσπογγίζει τὸ λείψανον μετὰ χλιαροῦ ὕδατος ἐν σπόγγῳ, ποιῶν πρῶτον μετὰ σπόγγου σταυρὸν ἐν τῷ μετώπῳ. Et rurſum: καὶ ἐπειδὴ οὐ δεῖ λύεσθαι γυμνουμένου παρὰ τῶν ἱερέων ἀποσπογγίζουσιν αὐτὸν μετὰ ἐλαίου καθαροῦ. Sic quoque in vita Athanaſii Galeſii, Patriarchæ Conſtantinopolitani, ἀποσπογγίσματα leguntur: ἀλλ' ἱστάμενος τὰς τῶν ἀποσπογγισμάτων ψίχας συλλέγων ἤσθιε στραθίων δίκην

ὁ καρ-

ὁ καρτερόψυχος. Typicum, cap. XLI: ἵσταται ὁ προεστὼς ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου βήματος βαστάζων τὸ ἀποσπόγγισμα τῆς ἁγίας τραπέζης. Et ſimilia.

XX. Apte obſeratum Pyxomelum, pannoque ſerico involutum, aut ſacculo incluſum, muro appendunt; & luminibus, iiſque pro Eccleſiæ modulo ſubaccenſis, non ſine veneratione conſervatur. Lumina illa vocant ἀκοίμητα, quod nunquam obdormiant, nec ſomnum capiant, ſed perpetuo lumine ſemper invigilent. Anonymus de locis Hieroſolymitanis: καὶ κρέμανται κανδῆλαι τέσσαρες ἀκοίμηται. *Et pendent lampades quatuor, nunquam obdormiſcentes.* Alii magis proprio vocabulo ἄσβεστα, *inextinguibilia.* Cyrillus in vita S. Euthymii: καὶ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσα ἁγίασμα ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου θήκης, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἀσβέστου κανδήλας πίνουσα οὕτως ἠλευθερώθη ἀπὸ τοῦ δαίμονος. *Et quotidie accipiens ſacram aquam è ſancti depoſito, & aquam inextinguibilis lampadis bibens, ſic liberata eſt à Dæmone.* Anaſtaſius Monachus, in Narrationibus de Patribus Sinaitis: ὅπερ γέγονεν, καὶ σώζεται ἕως τοῦ νῦν ὁ πίθος καὶ κανδήλα ἄσβεστος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας θεοτόκου κρέμαται καὶ ἅπτει ἐν αὐτῷ. *Quod factum eſt; & ad hunc diem ſervatur dolium, & lampas inextincta in honorem S. Deiparæ pendet apud ipſum accenſa.* In Eccleſiis vero haud ita conſpicuis, nec lumen nec lampas ardet. Demum, cum opus fuerit, Sacerdos, cum Diaconorum comitatu, & luminibus accenſis, Pſalmos & alia pro re enuncians, involucrumque illud ſecum deferens, in ægroti, & jam moribundi ædes pergit; per viam omnibus etiam Turcis, ſi obviam venerint, veneratione quadam obſtupentibus. Miraris forte, quod dixerim, tanti illos myſterii veneratione obſtupeſcere? Vt admirationi nullus ſit locus, id quoque habeto. In Byzantina civitate, aliiſque ſub eo dominatu urbibus, poſt horam præſcriptam, omnibus progreſſus per noctem interdicitur; Præfectis tantum viarum, eorumque comitatui, conceditur; non ut animum recreent, ſed ut inobedientes, ſumptis etiam pœnis, refrenent. Cum neceſſitas urget, ſacerdos, non expectata luce, ſolemni cum pompa ſacramentum ad infirmum convehit. Vbi Præfecti obviam facti ſunt, ſubſiſtunt, & tanti cultus admiratione permoti, præcepti de non ambulando obliti, Turcas ex proprio comitatu, prout oportunum viſum fuerit, dimittunt, ut una cum illis proficiſcantur, ducant quo illi velint,

redu-

reducantque ad eccleſiam, &, ſi opus fuerit, in proprias domus, & à moleſtia, & incurſatione, ſi quæ fuerit, defendant. Turcæ, Præfecti imperium lubentes exequuntur. Vbi ad ægrotum ventum eſt, exemptam cum cochleari è Pyxomelo Margaritam unam, vinoque, ad hunc uſum delato in ædem, cochleari perfuſam, ut emolleſcat, poſt exactam peccatorum confeſſionem, & ſupplicationes, tum à ſacerdote, tum ab infirmo recitatas, infirmo porrigit: cui poſtea bona deprecatus, cum eadem pompa, unde egreſſi ſunt, convertuntur, & Margaritas reponunt. In eodem Bemate, alio tamen loco, Confirmationis oleum, in vaſculo ſtanneo, vel argenteo, reſervatur.

XXI. Et hæc eſt recentioris Græciæ Eccleſiarum ichnographia, quam ſi non ad amuſſim executus ſum, ſermonis id inopia fecit. Non illa tamen eadem eſt in omnibus, & præcipue in civitatibus, ubi mulieres & viri ad audiendum ſacrum ſimul concurrunt: in nobilioribus enim templis pleriſque eadem diſtinctio, ut jam narravimus, eſt: & in Narthece, ubi diximus deſpectiorē Monachorum cœtum commorari, mulieres ſiſtuntur, ab hominibus ſejunctæ: ſi una tantum porta, quod raro fit, Eccleſiæ, eaque in Narthecem introducat, per eandem viri mulieresque ingrediuntur. Viri in ipſam Eccleſiam per portam ſpecioſam introeunt: mulieres in loco ſibi proprio remanent; ſi murus ſeparans ex fabrica fuerit, non niſi per portam illam, vel portulas, ſi fuerint, ſacrum audiunt; ſi tabulata, cum non pertingant ad fornicem, ſed tantum ad menſuram hominis erecta ſint, ſuperiorque eorum pars cancellis, quos Itali *Geloſias* vocant, præmuniatur, inde veluti per foramina audiunt, &, quæ geruntur, conſpiciunt. Si pluribus portis aditus in eccleſiam pateat, id ut plurimum obſervatur, ut viri per eam, quæ in chorum ducit, ingrediantur, mulieres per Narthecem; licet enim hoc eam nomine appellaſſe. Vbi Narthex nullus fuerit, eccleſia tabulato dividitur; pars, quæ ante Bema recta procurrit, viris, obliqua mulieribus conceditur; quam ſi Gynæconitim dices, non aberrabis à ſcopo: in qua ſe adeo ſevere continent, ut, cum Sacerdos in Bematis valvis panem ſanctum, Antidorum nempe, diſpertiatur, ne cum hominibus commiſceantur, acceſſus illis interclusus ſit, & vel ipſe ſacerdos, vel Diaconus, vel aliquis alius, qui ſacerdoti inſervivit, ad tabulati ipſius portam, qua in

manſionem virorum & templum ingreſſus eſt, accedat, ibique mulieribus ſingulis, eo convenientibus, benedictum panem diſtribuat. Alibi etiam in ſuperiori parte eccleſiæ ex utraque parte mulieribus locus aſſignatur, cancellis quoque ille undique circumſeptus, ad quam ſcalis, non niſi mulieribus, perviis, aſcenditur; deſcenduntque ex eo, viris inviſæ, & per portam, ſibi ſolis perviam, Templo exeunt. Et hoc, non recentiorum ſolummodo Græcorum more, ſed vetuſtiſſima conſuetudine receptum eſſe, habeo ex Clemente conſtit. Apoſtolic. cap. LVII, Philone Iudæo de vita Contemplativa, Auguſtino lib. III, de Civit. Dei, c. XXVIII. & lib. XXII, c. VIII, Chryſoſtomo homil. LXXIV in Matthæum, S. Maximo de Eccleſiaſtica Myſtagogia, cap. III. ne eorum verba exſcribendo nimius ſim. Parvulorum nulla habetur ratio, ſive cum viris, ſive cum mulieribus, ſacris interſint.

XXII. Ambonis uſus hodie in ea eccleſia rarus, aut nullus. Et, ſi quæ ſunt orationes ὀπισθάμβωνοι, eas in media eccleſia recitant. Sic etiam nullus eſt Sceuophylacii, conjuncti tamen cum Eccleſia. quod diverſum fuiſſe à Diaconico, ex jam ſupradictis patet. Vaſa tamen ſacra, & reliquam eccleſiæ ſupellectilem, ſacerdotes, poſt illius uſum, in ædes proprias convehunt conſervandam; Monachi in Monaſterii Turrim: vel domum hi munitiorem habent; in qua non tantum res eccleſiæ, ſed Monaſterii etiam & proprias pretioſiores obſerant, &, cum occaſio fuerit, exportant. Sic enim hiſce temporibus magis in tuto eſſe comperiuntur. Quare fruſtra, nunc temporis, Sceuophylacion, quod ſit templi pars, templo adnexa, perquires. Plura hic de Embolis, Choneuterio, aliiſque minutioribus templi partibus, poſſem afferre: ſed nolo, epiſtolam in volumen excreſcere.

XXIII. Miſſa præterea pro Mortuis apud Græcos nulla alia eſt, niſi ea, quæ Ioannem Chryſoſtomum præfert, & aliis diebus ac ſolemnitatibus recitatur. Differt tamen, quod tunc Epiſtola & Euangelium pro mortuis legitur, & celebraturus, poſt commemorationes Sanctorum, in oblatione addit pro eo μερίδα. Quando Collyba ſunt, tum ſolemnius res peragitur; cum plures accendantur cerei, ſæpius ſolito Sacerdos incenſet, & Panegyrim, ut ita dicam, ſupplicationibus ad Deum pro defuncti anima, & benedictione Collyborum, diutius protrahat; & po-

& potiſſimum, ſi poſt diſpartita Collyba, vinum etiam, quod ſæpiſſime fit, fundatur pateris congregatorum: ſic enim hilariores, demortui memoriam cariorem, & quam longiſſimam efficiunt. Poſtea domum reverſi parentes & conſanguinei, panes candidiſſimos, ex flore farinæ ſubacto, in fruſta ſatis ingentia diviſos, vino rubeo ac generoſo, plenos, oleo etiam optimo admixto, majori ex parte immergunt; vinoque ac oleo madida pauperibus ac vicinis diſpertiuntur, ac œnophora vini amicis & egentibus, pro modulo ſuo quiſque, domum tranſmittunt. Sacerdos interim celebrans, ex hiſce omnibus, tamquam ceremoniæ arbiter, potiora ſibi deligit, &, non ſervato in diſtributione modo, majori rerum mole onuſtus domum revertitur. Nec in mortuis tantum gaudet Sacerdos, ſed alio quoque tempore, cum Miſſas celebraturus eſt, varia bonorum ſuppellectile ditatur. Solent ſiquidem Chriſtiani, & præcipue Templum illud ſpeciali quadam veneratione proſequentes, celebraturis ſacerdotibus pro ſola ſui, vel ſuorum, ſive illi mortui fuerint ſive vivant adhuc, commemoratione, non pecunias modo, ſed & panem, & vinum, quandoque etiam legumina, dulciaria, & alia fercula, exhibere; quæ ipſe, dum celebrat, in Bematis auſtrale altare, vel ibi prope, vel, ubi adſit, in Parabemate reponit, poſt Miſſam in ædes proprias aſportanda. Ea ſæpe in tantam copiam excreſcunt, ut familiam, alias amplam, honeſte abundanterque alat. Turcarum ipſæ mulieres cum Chriſtianis ipſis, muneribus mittendis, ultro certant; quibus Sacerdotes nutriunt; ſicque lampadibus oleum, ne lumen ante ſacras imagines deſit, clam tamen, & inſciis maritis aliiſque Turcis, munerant, ne noxam ſubeant: & ne mireris, largitione, eaque non levidenſi, Sacerdotes inducunt, ad filios ſacri fontis aqua abluendos, & Chriſmate inungendos; quando jam Græci, una cum Baptiſmate, pueros ſacro Chriſmate inungunt.

XXIV. Sed quid ego plura de Templis recentiorum Græcorum ad Morinum, quo nemo res ſacras aut præſtabilius, aut ponderatius tractat? Feci ipſe, quod juſſeras; facturus quoque in poſterum, quidquid pro tua in me maxima auctoritate jubebis. Multa in hiſce peccavi; at obſequium in te meum accuſari non debet. Si placet, bene eſt; ſin minus, ſub incude tua poſita volve, revolve, tunde, perpoli, in meliorem formam conſla,

ſi id fieri ſine negotio poterit, & prudentiæ tuæ ac ſapientiæ malleo, ut libuerit, confinge. Si, deſperata ſalute, in interitum properant, tradito, medicinam allaturo, quod & æquius erit, Vulcano. Vale, mi Morine, & Leonem tuum, ut facis, ama.

LEONIS ALLATII, DE TEMPLIS GRÆCORVM RECENTIORIBVS, EPISTOLA II.

Clariſſimo & eruditiſſimo Viro, IOANNI MORINO.

I. SCripſeram ad te, Vir clariſſime, de Græcorum recentiorum Templis, & quæ Chriſtiana religio hoc ævo, in acerbiſſima ſervitute, vel de novo extruxit, vel à parentibus accepta conſervat, non quæ profuſa majorum liberalitas, ad normam Chriſtianæ pietatis, dedicaverat. Quæ antea ipſe cogitatione conceperam, verbis forte non ita ad amuſſim expreſſa, ſolers ingenii tui acumen, & ſingularis induſtria, in tabellis concinne admodum repræſentavit; ut jam oculis conceptus meos uſurpem, mihique ipſe gaudeam, quod, præſtanti ante alios viro, moleſtiæ non fuerit, uſque adeo ad ſcriptionem meam animum applicaſſe. Sed, utut ſit, ſi Morino meo non diſpliceo, ſatis mihi habeo ex labore id muneris. Placeo? rurſumque ad ſcriptionem compellor? promptus obſequor.

II. Et primum, ante alia illud obſervo, Templum D. Athanaſio ſacrum, quod Romæ eſt, non ita ex nationis illius more extructum eſſe, ut ad conſtituendas Græcorum hodiernas Ec-

cleſias

cleſias in exemplum adduci poſſit & debeat : cum potius Latinæ Eccleſiæ modum, eumque non ita antiquum, referat, & non niſi Bemate à Latinis diſtinguatur. quod ſi excipias ſpatium, inter muros ſub fornicem excurrens, nihil habet cum Græcorum Eccleſiis commune ; quando & ingreſſus ipſe diverſus, nec Embolum nec Narthecem habeat, neque Templum ab aliis partibus ſeparetur, altaribus utrinque excavatis, nec mulieres à viris ſecludat cancellis. Templum tamen eſt, & pro juvenum ibidem Deum colentium uſu ſatis accommodatum. Aliunde itaque Templorum recentiorum imagines petendæ ſunt. quæ, ut alias diximus, tribus præcipuis partibus conſtituuntur, Narthece, Nao, & Bemate : & in ſpatio inter Naon & Bema, Cantores Lectoreſque ſibi locum habent, non qui aliquo novo Tabulato, ab eo, quod Bematis eſt, diſtinguatur, ſed qui una cum templi ſpatiis excurrat, vel cum Bematis rotunditate continuetur. Et hæc mens fuerat verborum meorum, neſcio an bene expreſſa ; quod optime obſervatum in Clementis & Athanaſii Templis, Morinus meus notavit : & ſic nulla chori perturbatione, ſanctuarii fores, nullo moram aut impedimentum inferente, apertæ, & imagines, quæ in tabulato Bematis ſunt, oculis omnium objiciuntur, ac thure, nullo obſtante, perfunduntur.

III. Sed liceat mihi, antequam ulterius procedam, non juſto longius tamen, à propoſita materia divagari. Teneo namque ex tuis tabulis, quæ omnes quadratam ſemper formam ſacrarum ædium reddunt, occaſionem, quam optabam ; neque dimittam. Templorum, non vetuſtiorum modo, ſed recentiorum etiam formæ, ad quinque ſumma genera reducuntur : reliqua enim vel ab eis ſunt, vel ad eas referri poterunt. alia ſiquidem fuerunt τρουλλωτὰ, ſeu κυλινδρωτὰ, ſeu θολωτὰ, ſeu κυκλοειδῆ, neque enim nimium inter iſta intereſt ; alia καμαρωτὰ ; alia σταυρωτὰ ; alia δρομικὰ ; alia ex his mixta. τρουλλωτὰ ſunt, quæ τὴν ὀροφὴν τρουλλωτὴν ἔχουσι, *ſummam ſui partem trullatam habent*, quæ nempe, in ſupremo ſui faſtigio in arcum rotundata, ambitu decreſcente arcuantur, à Trulla, (aliis Trullon, aliis Trullos eſt,) quæ fornicem, & concamerationem notat. Vnde Trulla magnæ Eccleſiæ, confecta à Iuſtiniano, & reparata, ut tradit Codinus de Originibus Conſtantin. Ioannes Phocas, libello quantivis pretii, de locis Palæſtinæ, quem jam Latinum à me redditum

typis paro, cap.XII: Νῦν δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος γέγονε ῥωμαϊκὸν μοναστήριον. ὑπάρχει οὖν ὁ ναὸς τῆς τοιαύτης μονῆς τρουλλωτός. *Nunc vero locus ille Latinorum monaſterium eſt, & templum Monaſterii trullatum.* Cap. XIV: ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστι περικαλλέστατος, τρουλλωτὸν ἔχων τὸν ὄροφον. *Hoc porro Templum quam pulcherrimum eſt; tectum in Trullæ formam deſinit.* Trullam Zonaras σφαῖραν, ob ſimilitudinem, in Iuſtiniano, nuncupavit: πεσεῖν τὴν μεγάλην σφαῖραν τοῦ ναοῦ. Qui ibidem: τροῦλλος πεσοῦσα καὶ κιβώριον τῆς ἁγίας τραπέζης συνέτριψε. *Trullus caſu ſuo ciborium ſacræ menſæ contrivit.* Non ſemper lapideam ex ſtructura fuiſſe, ſed aliquando etiam ex vario lignorum genere, in medio, veluti in ſcuto, coëuntium, habeo ex Codino in Originibus Conſtant. editis: ἐξ οὗ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν φέρεται λόγος, ὅτι ὁ τροῦλλος κιοσάρινός ἐστιν, ut legit Meurſius; ipſe legerem, κυπαρίσινος, ex nunquam putreſcente videlicet ligno compaginata. Et in non editis: ὑπῆρχε δὲ καὶ ἡ ἁγία ἀνάστασις ξυλότρουλλος. ὁ δὲ βασιλεὺς, lego βασίλειος, ὁ μακεδὼν ἔκτισεν αὐτὴν δι' ὀρόφου χρυσοῦ. *Erat & ſanctæ Reſurrectionis templum lignea trulla tectum: verum Baſilius Macedo aureo tecto exædificavit.* Et: ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ πλησίον τοῦ ταύρου ἐκκλησία ἦν μεγάλη ξυλόλουρος, (lego ξυλότρουλλος) κτισθεῖσα ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, εἶτα ὑπὸ σεισμοῦ κατενεχθεῖσαν ἀνήγειρεν αὐτὴν Ῥωμανὸς ὁ γέρων ὁ Λεκαπηνός. *Sanctus Marcus prope Taurum eccleſia erat ingens, trulla lignea à Theodoſio Magno ſubſtructa, quæ cum terræ motu cecidiſſet, eam Romanus ſenior Lecapenus erexit.* Qualem hodie quoque cernimus Romæ in Tranſtiberina regione, in templo Carmelitanorum, D. Virgini ſacro, noſtra hac ætate exædificatam. Trullata parum differebant ἀπὸ τῶν κυλινδρωτῶν, quæ ad formam cylindri à ſubjecta baſi circulari ad æqualem parallelum æqualiter erigebantur; & ἀπὸ τῶν κυκλοειδῶν, quæ à circulari figura ſibi nomen vindicabant; & ἀπὸ τῶν θολωτῶν, in quibus trabes omnes medio in tecto coire ſolebant, & in tholo, quaſi in ſcuto, ſeu umbilico, affixæ adhærebant; quæ fuerit erectior teſtudo Templorum, altius creſcens, & rotunda forma in faſtigiatum cacumen deſinens. Magnum Etymologicum: θόλος, περιφερὲς οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ περιθεῖν. θόλος τόπος τις ἐν τοῖς ἀρχείοις κληθεὶς διὰ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, ἦν γὰρ λιθοειδὴς (lego θολοειδὴς) καὶ ὀροφὴν εἶχε περιφερῆ, οἰκοδομητὴν, οὐχὶ ξυλίνην, ὡς τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα. λέγεται θηλυκῶς ἡ θόλος. *Tholus domus eſt rotunda, dicta* ἀπὸ τοῦ περιθεῖν *à circumcurrendo. item locus*

quidam

quidam in Tabulariis, ſeu Archivis, à fabricæ ratione ſic dictus : erat enim ad modum tholi conſtructus, & faſtigium habebat rotundum, ſtructura non è ligno, ut cætera ædificia, conſtans. Dicitur fœminine hæc Tholus. Ioannes Phocas in eodem libello, cap. XIV: ἔςι καςέλλιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ ἁγία Σιὼν, ἡ μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν. ὁ δὲ τοιοῦτος ναὸς ἐςὶ πάμμεγας κυλινδρωτὴν ἔχων τὴν ὀροφήν. *Caſtellum eſt, in quo ſancta Sion, eccleſiarum mater, collocatur : prægrandi magnitudine eccleſia conſpicua eſt ; tectum in proceritatem æqualiter orbiculatam effingitur.* Cap. XVIII : μέσον δὲ ταύτης ἵςαται ὁ ναὸς κυλινδρωτὴν καὶ οὗτος ἔχων τὴν ὀροφήν. *In medio Templum aſſurgit, tecto in modum cylindri directo.* Cap. XXIV : καὶ ὁ ναὸς μέσον αὐτῆς ἐγχόρηγος τρουλλωτὸς ἵδρυται, ἐν κυλινδρωτοῖς θόλοις ἐπικαθήμενος. τούτῳ συνέζευκται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ναὸς ἕτερος θολωτὸς, πάνυ σμικρότατος, ἐν τοῖς χρόνοις, ὡς λέγεται, τῶν ἀποςόλων ἀνεγερθείς. *Et in ejus medio Templum capax, trullatum aſſurgit, tholis cylindri inſtar fabrefactis inſidens ; cujus in dextera parte Templum aliud adnectitur, tholo æque conſtans, puſillum admodum, & ævo Apoſtolorum, ut traditio eſt, ædificatum.* Cap. XVII : μέσον δὲ τῆς μονῆς ἵςαται ὁ ναὸς ἐν ὕψει κυκλοειδῆ ἔχων τὴν ὀροφήν. *In medio Monaſterii Templum erigitur tecto rotundo.* Hæc ipſa ad minutiora etiam ædificia ob ſimilitudinem referuntur, cum tuguriola, ubi Monachi aut Anachoretæ incluſi agebant, ſic vocarentur. Hiſtoria Lauſiaca cap. XLIII : καὶ διατρίψας ἐν διαφόροις μοναςηρίοις πέντε ἔτη ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὸ ὄρος τὸ Λυκὼ, εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρώρειαν ποιήσας ἑαυτῷ τρεῖς θόλους, καὶ εἰσελθὼν εἰς αὐτοὺς ἐνωκοδόμησεν ἑαυτόν. ἦν οὖν ὁ εἷς θόλος ἔνθα προσηύχετο. ὁ δὲ ἕτερος ἐν ᾧ εἰργάζετο, καὶ ἤσθιεν. ὁ ἄλλος εἰς τὰς χρείας τὰς τῆς σαρκός. *Cum quinque annos verſatus eſſet Ioannes in Monaſterio, ſeceſſit ſolus in montem Lyco, & in cacumine montis, factis ſibi tribus tholis, ingreſſus, ſe ipſum incluſit ; atque erat quidem unus tholus ad corporis neceſſitates ; unus autem, ubi operabatur, & edebat ; alius, ubi orabat.* Et cap. VIII : *Et fecit ſibi duos cellarum tholos*, &c. In vita quoque Ioannis Eleemoſynarii, cap. XXVI : *Illic enim eis fecerat quaſi tholos quoſdam prolixos.* Καμαρωτὰ ſunt, quæ in fornicem deſinunt, & arcuato opere, ac tecto conflexo côteguntur, ad ſimilitudinem, ſi aliunde etiam exempla ſumenda ſunt, pergularum hortenſium, quæ ad ambulationes opacandas, vario arborum virgultorumque genere reptantibus flagellis, & capreolis innitentibus, concamerantur. Eſt namque Camera proprie teſtudo, ſeu

C 4 fornix,

fornix, & ipſa pars ſuperior, item tectum devexum, & recurvum ad formam teſtudinis, quod adnotavit Servius ad eum locum III. Georgicorum. *camuris hirtæ ſub cornibus aures.* De Camera Trulliana Salluſtius: *Eum muniunt undique, parietes atque inſuper Camera, lapideis fornicibus juncta, ſed incultatenebris.* Anaſtaſius in Leone: *Fecit Cameram Baſilicæ Conſtantinianæ, & alteram Cameram B. Petri ornavit.* Clemens etiam lib. VIII Recognitionum, Interprete Ruffino: *Quis enim exigui ſaltem ſenſus homo, qui, cum cernat domum, omnia, quæ ad uſus neceſſaria ſunt, habentem, cujus Cameram in ſphæræ gyrum videat collectam, eamque vario ſplendore, & diverſis imaginibus depictam, luminaribus præcipue, & maximis adornatam; quis, inquam, eſt, qui, hujuſmodi fabricam videns, non ſtatim pronunciet, à prudentiſſimo & ſapientiſſimo artifice eſſe conſtructam?* Licet alia quoque ſignificare compertum ſit, & integrum ædificium, parietes ſcilicet cum fornice. De Templis Ioannes Phocas cap. XIV: ὑπάρχει οὖν ὁ τοιοῦτος ναὸς τετρακάμαρος, τρουλλωτός. *Templum quatuor fornices & Trullam habet.* Et: ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐπάνω τοῦ γολγοθᾶ ἐστι τετρακάμαρος θολωτός. *Templum ſuper Golgotha quatuor fornicibus, & tholo aſſurgit.* Cap. XXVII: ὁ τῆς Ῥαχὴλ τάφος ὑπὸ τετρακαμάρου θολωτοῦ σκεπόμενος κλίσματος. *Rachelis ſepulchrum quatuor fornicibus, tholi inſtar, in faſtigiatum cacumen deſinentibus opertum.* Et Plinius lib. XXXIV, cap. XIV. *Eodem lapide Dinocrates Architectus Alexandriæ Arſinoës templum concamerare inchoaverat.* Σταυροειδῆ, ſive σταυρωτὰ ſunt, quæ crucis formam referunt, & extenſis utrinque brachiis, Eccleſiæ partem, in qua altare collocatur, ab ea, quæ ducit ad oſtia, ſubdividunt. Zonaras in Iuſtino Iuniore: καὶ τὰς ἀψῖδας ἄμφω τῷ ναῷ τῷ ἐν Βλαχέρναις προσέθετο ἐκ καινῆς, ὡς εἶναι τύπον σταυροειδῆ. *Et utrumque fornicem Templo Blachernio addidit, ut formam crucis referret.* Cedrenus de eodem: προσέθηκε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν τὰς δύο ἀψῖδας, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν σταυρωτήν. *Addidit & templo, quod eſt in Blachernis, duos fornices, effecitque, ut formam Crucis referret.* Vt vel hinc appareat, quam temere inſaniant, qui στρωτὴν *ſtratam*, non σταυρωτὴν legi contendunt. Phocas cap. XXVII: καὶ ναὸς ἐπὶ τοῖς τοῦ σπηλαίου νώτοις ἐπικαθήμενος βλέπεται ἐπιμήκης, καὶ πάμμεγας σταυροειδῶς ἐξ ἀσήπτων ξύλων σκεπόμενος. *Et Templum ſpeluncæ humeris inſidens, prælongum prægrandeque, ad formam crucis ex non putreſcentibus lignis contectum.* Qualia ejuſmodi Romæ

pleraque

pleraque cernuntur. Δρομικὰ ſunt, quæ forma quadrata, lateribus paribus, vel imparibus, ſubſtructa ſunt; quorum in culmine aſſeres, ſeu trabes cantheriis colligantur, & tegulis ſuperpoſitis conteguntur; adeo ut templi parietes projecturis aſſerum tegantur. Quare vero id nominis ſibi vindicent, non erit ita facile explicare: ſi quid tamen conjecturæ dandum eſt, puto, ea à deambulatione, qua per tabulas ſuper trabibus expanſis à facie templi ad ſanctuarium ipſum progrediuntur, nomen habere: ex iis enim interius templi ſpacium univerſum hac atque illac percurrebatur. ſic dicta à δρόμος, qui curſus eſt, & pervagatio. Eorum meminit Phocas cap. XXIX: ἔνθα καὶ ὁ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ. ὁ δὲ ναός ἐστι δρομικός. *Vbi & ſacrum illius ſepulchrum & Templum Dromicum eſt.* Et Codinus in Originibus non editis: ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ δρομικῇ τὸ πρότερον οὔσῃ, εἰς εἰδωλεῖον τελούσῃ τετρακόσιαι εἴκοσι ἑπτὰ στῆλαι ἵσταντο. *In magna Eccleſia ſanctæ Sophiæ, quæ prius Dromica erat, & Idolorum cultui dicata, ſeptem & viginti ſuper quadringentas columnæ ſtabant.* Auctor Turco-Græciæ, ex Theodoſio Zygomala: Νάρθηξ τὸ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. οὕτως ναρθηκοφόρος, ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος. πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. *Narthex extra Templum Dromicum inſtar narthecis. Sic Narthecophorus, qui baculum geſtat è Narthece. Omne Dromicum Narthex dicitur.* Mixta erant, quæ his generibus immixtis conflabantur. Phocas cap. XV: ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστιν ὁ πᾶς θολωτὸς, ἐπιμήκης, κυλινδρωτὸς, καὶ μέσον αὐτοῦ δίκην ἄμβωνος ἵσταται ὁ τάφος αὐτῆς λελατομημένος ἐκ πέτρας ἐν σχήματι τετρακαμάρῳ. *Templum hoc totum in tholum deſinit, prælongum, æqualiter orbiculatum. in Templi medio inſtar Ambonis ſepulchrum Virginis ex ſaxo exciſum eſt ad modum ædificii, quatuor fornicibus ſtructi.* Cap. XXII: καὶ περὶ τὸ χεῖλος ὡσεὶ λίθου βολῆς ἄπωθέν ἐστι τετράπλευρον θολωτόν. *Et circa oram non longe lapidis jactu ædificium eſt, quatuor lateribus conſtans, & tholo aſſurgens*: id σταυροθολοκλισμένον dixit auctor barbarus de locis ſacris. Et quemadmodum Camerarum diverſa genera ſunt; quædam namque curvantur in teſtudines, aliæ in hemiſphæria, aliæ compluſculis arcubus conſtant, & ex his plæræq; compoſitæ, quas mixtas & incertas vocat Philander in Vitruvium lib. VII, cap. II; ita & genera templorum, earum variatione, diverſimode camerantur. Sed Templa recentia Græcorum, cum non ad faſtum extruantur, fere

omnia dromica cernuntur eſſe, tanquam quæ, dummodo non introſpiciantur, domeſticarum ædium imaginem præ ſe ferunt.

IV. Cum ad Bema deventum fuerit, in ſemicirculum arcuantur, qui tabulatum ab angulis directum occludit; nec omnia eandem tenent æquam laterum menſuram, ſed, pro loci commoditate, modo latiora excreſcunt, modo longiora effunduntur, longitudine latitudinem ſuperante. Et raræ ſunt in urbibus Trullæ, ſeu Tholi, ne, eorum aſpectu ac magnificentia, hoſtium oculos pelliciant, atque odium excitent. De ſacrarum ædium generibus finem faciam, ſi unum addidero, quod jam video ab aliis etiam perveſtigatum, neſcio an ſatis explicatum; de eccleſiæ ſcilicet Embolis. Et plura emboli ſignificata quæret apud Grammaticos, & Lexicographos, qui volet: ipſe illud animadverto; quemadmodum fuerunt emboli fori, & aliorum ædificiorum, quorum meminit Codinus in originibus non editis: αἱ παλαιαὶ πύλαι εἰς τὸ τρικύμβαλον τοῦ τζυκανιστηρίου ἠγέρθησαν ἀπὸ τοῦ ἐμβόλου τοῦ φόρου παρὰ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος. *Veteres portæ in Tricymbalo Tzycaniſterii erectæ ſunt ab embolo fori à Baſilio Macedone.* in Chronico Alexandrino, τετραδήσιοι ἔμβολοι, quos Codinus in Originibus editis τετραδικοὺς ἐμβόλους appellat. ἔμβολος τῶν ἀργυροπρατείων. δημόσιος ἔμβολος. Et pag. 904: ἐξῆλθον δὲ καὶ οἱ Αρμένιοι τὸ τεῖχος τῶν βλαχερνῶν, καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὸν ἔμβολον τὸν παρεκεῖ τοῦ ἁγίου Νικολάου. *Quin & Armenii eruperunt ex mœnibus Blachernarum, & in porticus illas ignem injecere, quæ ſunt ultra D. Nicolai templum.* Quamvis etiam, & alium ſenſum admittat; Porticus nempe illas fuiſſe D. Nicolai, ut illud παρεκεῖ, *ultra*, non ad templum, ſed ad mœnia Blachernarum referatur. Et: ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔκτισε καὶ δύο ἐμβόλους ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ παλατίου ἕως τοῦ φόρου εὐπρεπεῖς κοσμήσας ἀνδριάσι καὶ μαρμάροις, καλέσας τὸν τόπον τῶν ἐμβόλων ῥηγίαν. *Idem Imperator geminas condidit porticus ab ingreſſu Palatii uſque ad forum, ſane ſumptuoſas, ſtatuis & marmoribus exornatas, & locum appellavit Regiam.* Cyrillus Scythopolitanus, in vita S. Sabæ, de Hæmorrhouſa quadam ſermonem habens: αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ δυτικῷ ἐμβόλῳ τῆς αὐτῆς πλατείας. *Illa jacebat in occidentali embolo ejuſdem plateæ.* Et: ὁ δὲ ταῖς κραυγαῖς εἴξας ἀπέρχεται πρὸς αὐτὴν εἰς τὸν ἔμβολον. *At ille clamoribus cedens progreditur ad ipſam in embolum.* Varios, eoſque magnos Conſtantinopoli exſtructos memorat Meurſius in Codinum de originibus, Arcadii; duos Con-

ſtantini

ſtantini, ex Cedreno; quatuor Eubuli ſub Conſtantino, ex Codino; alios Domnini, ex Cedreno & Theodoro Anagnoſta; quos notat conflagraſſe ſub Iſaacio Angelo, ex Niceta in ejus vita. Ita & eccleſię embolum lego apud Codinum in Originibus non editis. Καὶ Θεοδώρα ἡ Αὐγοῦστα ἡ τοῦ Θεοφίλου ἀπερχομένη διὰ τοῦ ἐμβόλου εἰς βλαχέρνας, καὶ τοῦ ἵππου αὐτῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὀλισθήσαντος ἔμπροσθεν τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ. *Et Theodora Auguſta, quæ Theophili erat, abiens per embolum ad Blachernas, & illius equo illo eodem in loco ante Templi Narthecem labente.* Et: τὸν ἅγιον Παντελεήμονα Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἀνήγειρε, διότι ὅτε ἦλθεν ἀπὸ Παφλαγονίας ἐκεῖσε ἐν τῷ ἐμβόλῳ καθῴκει πένης οὖσα, καὶ ἔρια νήθουσα, ἐξ ὧν εἶχε καὶ τὴν διατροφήν. *Sanctum Panteleemonem Theodora, Iuſtiniani Magni uxor, exſtruxit, quod è Paphlagonia adveniens ibidem, in embolo inhabitabat, pauper, & lanas nens, quibus ſibi alimenta ſubminiſtrabat.* Et in octavo Concilio generali legitur: τόμος περιέχων ἐν συντόμῳ τὴν ὀγδόην σύνοδον γεγραμμένος ἐν τῷ δεξιῷ ἐμβόλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. *Tomus in compendio continens octavam ſynodum, ſcriptus in dextero embolo magnæ Eccleſiæ.* Græcis hoc ævo nihil aliud eo nomine inſiuuatur, quam eccleſiæ porticus; pars nempe illa ante ædium ſacrarum oſtia, variis aſſeribus inter ſe conjunctis, & tegulis ſuperimpoſitis intecta, ad caloris incommoda & imbres repentinos arcendos, umbrarum etiam & deambulationis gratia, ædificata. ſic dicta ab ἐμβάλλω, quod per eam ingreſſus pateat. Alii t●dunt, ſic dici, vel quia ſubvolumina ſunt, vel quia ſub illis ambulant: ſunt enim Porticus hinc inde platearum. Aſconius in Divinat. vocat *provolantia tabulata.* Et hæc cuique nota fuerint. Ipſe Chii alibique obſervavi, non tantum parte anteriori, ſed etiam altera parte quæ longitudinem explet, ſive etiam utraque, à ſimili porticu, ſed aliquantulum depreſſiori, veluti area obvallari, atque veluti munimento aliquo totum templum circumcludi, ut, dummodo velit, quilibet totam eccleſiam circumire valeat. Si ædes depreſſiores ſunt, ex earum culmine aſſeres, tectum continuantes, curvitate dependulæ in pilis lapideis, vel ſtructuris teſtaceis, aut parietibus cœmentitiis, crebris contignationibus conquieſcunt, quibus ſuper lateres tegulæque expanduntur. In ea parte ubi declinatæ procumbunt, ex ima terra ad umbilicum hominis, murus exiguus circumducitur, ad ambulacrum illud à lutorum, &

cur-

currentium aquarum injuriis defendendum: ſi erectiores aſſurgunt, non ab ipſo ædium faſtigio, ſed ab eo, quem judicaverit artifex commodiorem locum, ædificium fit, quale hodie Romæ, in Noſocomio Sancti Spiritus de Saxia, dextrorſum in illud introëuntibus, patet, Græco tamen, quem repræſento, diſſimile: in eo intrinſecus quam leviſſimo marmore toti parietes oblinuntur, ideoque tanquam in tabula raſa nihil obſignatum eſt. in Græcorum, picturis omnia variantur, cum rerum geſtarum hiſtorias, Sanctorum effigies, & ſexcenta alia, artificio non illaudabili videntibus objiciant, & conſiderantibus tradant. Et ne, rerum obſcuritate, & meditatione, deambulantium animi affligantur, brevi Programmate factum legentibus aperit, verbumque unicum, Sancti nomen, cujus figura eſt, indicat, ne vel parva morula temporis, ſine ullo pietatis fructu, prætereat. quando jam hiſce religionis igniculis, & rerum divinarum myſteria, etiam nihil agentibus, ſenſim de novo irrepunt, vel innata & aucta confirmantur. Talis fuit Embolus magnæ eccleſiæ, in quo, ut jam ſupra notabamus, acta octavæ Synodi erant deſcripta; nec alius fuerit Carianus embolus apud Blachernas, à Mauritio Imperatore extructus anno imperii quarto. Cedrenus: ὁ δὲ Μαυρίκιος ἔκτισε τὸν Καριανὸν ἔμβολον ἐν Βλαχέρναις, γράψας ἐν αὐτῷ διὰ ζωγραφίας τὰς ἑαυτοῦ πράξεις, τὰς ἐκ παιδόθεν μέχρι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. *Mauritius porro Carianum embolum in Blachernis condit, inque eo omnem ſuam, à pueritia uſque ad Imperatoriam dignitatem, vitæ hiſtoriam ſuæ depingit.*

V. Quæris, ubinam Solea collocanda ſit. Reſpondeo, ſi conjecturæ non fallunt, Bemati Ambonique proximam fuiſſe. Colligo ex Codino cap. XVII de officiis. καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι, ὅπερ ἀνῆλθεν, ἤως τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὴν σωλέαν, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. Et: ὁ δὲ πατριάρχης πλησίον τοῦ σωλέου ἱστάμενος καὶ αὐτὸς ἀναγινώσκει ἑτέραν αὖθις εὐχήν. *Deſcenditque Imperator ex Ambone, non ea parte, qua aſcendit, ea ſcilicet, quæ ad ſpecioſas portas reſpicit, ſed ex altera ſoleæ & ſancto tabernaculo obverſa.* Et: *At Patriarcha, prope ſoleam ſtans, & ipſe recitat aliam orationem.* Et in Originibus de Templo S. Sophiæ: Iuſtinianus Imperator ἐποίησε τὸ κιβώριον, καὶ τοὺς κίονας, καὶ τὰ στήθεα τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσώσας αὐτὰ, τὸ δὲ μῆλον, καὶ τὰ κρίνα, καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ κιβωρίου ὁλόχρυσα,

ὁλόχρυσα, τὸν δὲ ἄμβωνα, καὶ τὴν σωλέα χρυσοῦ. *Confecit & ciborium, Columnas, & Fulcra altaris ex argento deaurato; Pomum & Lilia cum Cruce Ciborii ex auro; ſuggeſtum item, & ſolium ex auro.* Et ex Cedreno: ἡ τρύλλα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας φουνικὴ οὖσα ἔπεσε, τόν τε ἄμβωνα, καὶ τὰς σωλείας ἐξ ὀνυχίτου λίθου ὄντας συνέτριψε, καὶ εἰς χοῦν ἀπετέλεσεν. *Trulla ſanctæ Dei magnæque eccleſiæ fornicata cum eſſet, lapſu ſua Ambonem, & ſoleas, qui ex onychite lapide erant, contrivit, & in pulverem convertit.* Materia, ex qua exſtructæ fuerunt tam Soleæ, quam Ambones, loca templi ſatis conſpicua fuiſſe innuit. Nam, ex Cedreno, eam ex onychite gemma, Codino in Originibus, argento circumveſtitam à Iuſtino Iuſtiniani ſucceſſore habemus, quæ etiam antea ex auro fuerat. At quænā eſt hæc Solea? Recentiores omnes Græci ajunt ſe neſcire, ipſeque una cum iis. Meurſius: eſt *ſolium*, ſeu *Thronus*. Non placet Gretſero in Codinum lib. III, c. XII. ſed, aliquid aliud fuiſſe, ſatis aperte indicare Curopalatem, & Cantacuzenum, qui διέρχεσθαι τὴν σωλέαν *pertranſire ſoleam*, &, εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν σωλέαν, *ingredi in ſoleam*; quæ Throno, ſeu ſolio accommodari non poſſunt. Si petas ab ipſo, quis ſit; reſpondet, fuiſſe locum ad orientem ſolem, contiguum Bemati, ſive Tabernaculo. Chorum fuiſſe, illi minus probabile eſt. De ſecundo nil moror. De primo, ſexcenta alia Bemati cōtigua ad orientem ſolem fuerint, quæ tamen ſolea non erunt. An pavimentum illud fuerit, quod ante ſacrarium jacet, vel pars illius, vel aliud intra chorum à reliquo ſolo adjacente eminentius? Non puto. Fruſtra enim adderetur à Curopalata, vel Cantacuzeno, Imperatorem ſoleam pertranſire, cum non poſſet, niſi per ſoleam, etiamſi voluiſſet, Patriarcham, qui ante cancellos Bematis ſtabat, adire, pavimento illo totum locum occupante. & partem paviměnti fuiſſe, materia ipſa pretioſa, ex qua conficiebatur, quæ pedibus calcanda omnium eſſet, non ſinit ut credam, & lapſu Trullæ ex ſolida materia factum, dum ſolo adhæret, comminutum, ita ut in tenuiſſimum pulverem abierit, non ita facile eſt, quod in prominentibus & ſtantibus, non multo negotio, ſi pondera quæ comprimunt grandia ſunt, contingere ſolet. Quare probabilior videtur Meurſii opinio; & quæ in contrarium adducit Gretſerus, nihil probant. Quid enim vetat dicere, *Pertranſire ſoleam*, &, *ingredi ſoleam*, etiam ſi ſolium ſit? in quacunque enim parte relin-

relinquatur, *pertranſiri* dicetur, &, ſi læva reliqueris, ut ab illis ponitur, *ingredi*. Sed de ſolea aliquid certius exquiro. Templa præterea Græcorum, ut nunc ſunt, plano æquabilique ſolo conſpiciuntur; quamvis in aliquibus ad altare vel ad ingreſſum gradibus, vel pluribus vel paucioribus, aſcendatur. Soleæ etiam meminit Simeon Theſſalonicenſis adverſus Hæreſes: γίνεται δὲ εἴσοδος εἰς τὴν σολέα ἐκ τοῦ βήματος διακόνου καὶ ἱερέως, δίχα φώτων καὶ θυμιατοῦ, τὴν πρὸς τὸν σταυρὸν ἀπαγωγὴν δηλούντων κυρίου κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν γεγενημένην. *Fit introitus è Bemate in ſoleam Diaconi & Sacerdotis, abſque luminibus & thuribulo, Domini ad Crucem deductionem ſignificantium, ſexta hora confectam.* Sed neque ex hoc, quid ſolea ſit, haberi poteſt. Vtinam aliquando aliquid occurrat, quod nobis diſtinctius illius uſum exponat.

VI. Parabema optime delineatum eſt, dummodo altare muro affixeris, & ſedilia in deſpectiorem formam reſtituas: neque enim Chori ſtaſidia, quæ concinne affabreque exſtruuntur, locum hic habent, ſed tabula ſimplex, quæcunque illa fuerit, muro affixa, vel pedibus ligneis ſublata; ſcamna etiam, utut ſunt, ſedem volentibus efficiunt. Fugerat me, quod erudite ſuggeris, altare πρoθέσεως in aliquibus templis muro interpoſito diſtingui: ut plurimum tamen adapertum, ægre cum altari majore divortium facit. Dixi, fornicem ſanctuarii longiorem eſſe, quam latiorem, non exquiſitam templorum effigiem tradens, ſed qualem nobis recens Græcorum pietas dat; quæ, loco inſerviens, ſanctuarii figuram non ad circinata hemiſphæria rotundat, ſed ad ſitum accommodat; adeo ut ſepe ſæpius nulla rotunditatis figura æquis lateribus ſanctuarium cum choro includat. Quod etiam aſſerendum eſt de longitudine & amplitudine chori, & Narthecis; quorum ille modus eſt, nullum ſervare modum, cum ſitui & loco deſerviant. Quare, modo Templum, modo Narthex amplior eſt & effuſior: neque ſcrupulo datur, ſi, qui in Narthece manere debent, dum modo multitudo & frequentia hominum cogat, in chorum excurrant. In ſolemnitate enim Divorum Tutelarium, quando turmatim homines influunt, & complentur omnia, ſeculares homines ſanctuarii ipſius portulis vim tantum non inferunt: reliquis diebus ſinus adeo capaces pro ratione viciniæ ſunt, ut nulla perturbatione ordinis peccetur. In Monachorum Narthecibus non Monachi tantum idiotæ,

ſed

ſed & ſeculares omnes, qui ſacris adſunt, immorantur. In Monialium, ubi ſecularibus aditus datur, mulieres cum monialibus, ſeculares cum aliis, in choro. Si recipere area plena tantam multitudinem non poteſt, ad eminentiora ædificia, & ὑπερῴους θαλάμους, ſi qui fuerint, deveniunt, & mœnianis, & contignationibus variis, alto ſpatio ædificatis, frequentia mulierum egregios habet ſine impeditione proſpectus. In Parochialibus, vel Plebanis, mulieres ſuum habent Narthecem; viri in choro cum Sacerdotibus, & aliis, ſi fuerint, neque enim ſemper adſunt, conſiſtunt. In Ruralibus, & per agros hinc inde diſperſis, cum puſillæ admodum ſint, nulla eſt differentia Chori & Narthecis, ſed tanquam uno in loculo omnes tum mulieres tum viri concluduntur; unam ſibi partem mulieres, aliam viri, occupantes, ſi id commode fieri potuit; ſin minus, maxima eorum pars; quod ſæpiſſime evenit, cum feſti ac ſolemnes dies anniverſarii celeberrimo mulierum ac virorum conventu celebrantur, extra eccleſiæ fores, & mulieres potiſſimum ſacrum audiunt. Chii etiam in templo, cui Campanæ nomen eſt, cum continuo in concionem populus concurrat, ideoque frequens ac creber conveniat, Nartheces utrinque quam longiſſimi pro menſura templi excurrunt; à laterali portula mulieres in ipſum Narthecem introëunt, ibique manent: viri, ſi intrant, in templo locum ſibi quærunt: à majori porta, quæ altare & Bema conſpicit, ſi mulieres ſeſe inferant, ſtatim adorato ſanctuario, in quem libuerit Narthecem, properant: aditus enim non longe à porta in utriſque hiat. Neque in aſſidua hominum frequentia, ſi acervatim populus commeat, ſtationis ordo prævertitur: mulieres ſiquidem in Narthece, quemadmodum viri in templo, de Parochialibus loquor, nobiliores & ſpectabiliores, vel tempore in ea colenda eccleſia antiquiores, de ea quoque collatis beneficiis bene meriti, ſed, inter mulieres, ſacerdotum uxores, & celebrantis potiſſimum, tum celebriores mulieres, pro dignitate ſua quælibet, digniorem ſibi locum vendicant; quem ſibi quiſque contra recentes occupatores acerrime tuetur, & ad filios hereditario jure, ut ita dicam, tranſmittit. Hinc fit, ut omnes ſemper in eadem eccleſia ſacris interſint, & non niſi neceſſitate pellente, & raro, alio commeent: nam ſi alio accedant, niſi ex benignitate poſſidentis, qui digniorem occupat, locus cedatur,

& ceditur fere ſemper, ſi, qui recens advenit, dignitate aliqua conſpicuus ſit, deſpectiore loco utentur. Antiquiores enim in ea Parœcia, & nobiliores, ut diximus, locum ſibi quiſque & ſedem, ut propriam, tutantur. Sedes porro illa nobilior eſt, quæ, prima à dextra ingredientis, portæ majori terga vertens, recta ſanctuarium intuetur: minus nobilis, quæ ſubſequitur: & ſic de aliis ſtatuendum eſt. Portam majorem ſemper unam ubique vidi ſine ulla laterali; & forte etiam alicubi laterales, & παραπόρτια fuerint, quas me non obſervaſſe, ingenue fateor: Præter enim majorem in facie, & alteram in lateribus templi, & aliquando etiam ex alio latere tertiam pro ratione loci, nullius alterius memor ſum, quæ videlicet ducat ad templum: etſi, ubi ex lateribus templi commode aditus mulieribus dari non poteſt, portula in eadem facie Templi aperitur, quæ non ad templum, ſed recta ducit ad Narthecem; idque mulierum commoditati fit. Narthex à Templo ſeparatur tabulato ut plurimum, quandoque etiam muro lateritio, vel cœmentitio. Altitudo hominem non exæquat, ſed eſt aliquanto depreſſior, ut ſtantes mulieres in Templum introſpiciant, & ſacra commode audiant: ſupra tabulata Cancelli lignei expanſi, earum aſpectum, ne videantur ab hominibus, arcent.

VII. Ex Paracleſiis quædam muro eccleſiæ, ſed non certo in loco, quando pro libitu conditoris & ratione locorum exſtruuntur, adhærent; quædam longe abſunt, & per monaſterii inſulas pleraque ſunt diſperſa. In iis, quæ eccleſiæ affiguntur, per eccleſiam quandoque, aliquando in Paracleſii muris extra eccleſiam aditus eſt. Vbi Paracleſia per ſe ſtant, portam peculiarem habent, & in nonnullis monaſteriis eo numero ſunt, ut dies hebdomadis æquent. In iis præter dies Dominicos, & ſolemnes Sanctorum celebritates, in quibus omnibus monachis præſcribitur, ut ſacris adſint, reliquis diebus unus ex monachis, cui id onus incumbit, quique ἑβδομαδάριος dicitur, ſingulis diebus, hoc nempe in uno, altero in alio, ſacrum celebrat, ut, finita hebdomade, Paracleſiorum quoque numerus expleatur: tum demum à capite novus Hebdomadarius onus Liturgiam in iis celebrandi ſuſcipit: & dum in uno celebratur, cætera ſilent, & princeps ipſa eccleſia, cujus Paracleſia vocantur, quod à Templo majore non longe diſtant, licet in eo ut plurimum non

affigan-

effigantur, &c, reſpectu eccleſiæ majoris, parvulæ ipſæ eccleſiæ ſint; vel, ſi placet, quod vicem illius expleant.

VIII. Cathedræ, ſive ſellæ, in Eccleſia, aliæ ſunt fixæ atque immobiles, aliæ mobiles & geſtatoriæ. Geſtatoriæ ſunt, quæ nullo in certo loco ſedem ſibi præfiniunt, ſed à Cathedralitiis miniſtris, ubi opus fuerit, convehuntur. In his ante Miſſarum ſolemnia in medio eccleſiæ Pontifex celebraturus, diebus ſolemnioribus, aſſidens, ſacris veſtimentis induitur, & ſedet; poſtmodum recta, dum Iſodus fit, in Bema procedit. Sic etiam, cum aliquem ad ſacra promovet, ad portam ſpecioſam, vel ante altare, reponuntur, quando ἱερὸν σύνθρονον in eccleſia nullum eſt, ut ſedens Pontifex ordinet. Euchologium: τοῦ ἀρχιερέως καθεζομένου ἐπὶ τῆς ὡραίας πύλης πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τῆς λειτουργίας. *Præſule ſedente in porta ſpecioſa, antequam Miſſa incipiat.* Et: ἰστέον, ὅτι ὅταν ψάλλωσι τὸ, ἅγιοι μάρτυρες, κάθηται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὁ ἀρχιερεὺς εἰς θρονίον. *Sciendum eſt, cum canitur, Sancti Martyres, ſedet ante ſacrum altare Præſul in ſellulam.* Vel ante ſacrarium ipſum; ut noto ex Euchologio meo, nondum edito, de Conſecratione Epiſcopi: τρεῖς δὲ ἀρχιερεῖς, ἢ καὶ πλείονες τούτων ἐνδεδυμένοι τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς καθέζονται ἐν τοῖς σελλίοις αὐτῶν. πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν τοῦ θυσιαστηρίου. ὁ δὲ πρῶτος ἀρχιερεὺς, ὁ μέλλων ποιῆσαι τὴν χειροτονίαν, καθέζεται μέσον τῶν ἄλλων ἀρχιερέων. *Tres autem Præſules, vel plures, Epiſcopalibus veſtibus induti, ſedent in propriis ſellis, ante ſacras ſanctuarii portas. Primus inter eos, qui ordinaturus eſt, medius inter alios Præſules ſedet.* Romæ etiam, cum nullæ fixæ ſint, pro epiſcopis in auſtrali parte reponuntur, una, vel plures, pro numero Præſulum; in quibus, dum ſacra peraguntur, ſedent. Fixæ ſunt, quæ muris adfiguntur, nec loco unquam moventur. Earum quædam extra Bema in media parte chori auſtrali, ex lignis dolatis, nec ita inventu facilibus, ſingulari opere artificioque confectæ, ſedentes excipiunt, & σύνθρονοι nuncupantur, quod ſimul cum aliis ſedilibus locum occupant, vel quod ſimul una multi ſedent. Euſebius Eccleſiaſt. hiſt. lib. x, cap. iv: ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν νεὼν ἐπιτελέσας, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν, καὶ προσέτι βάθροις ἐν τάξει τοῖς καθόλου, κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεὶς. αὖθις καὶ τάδε, ὡς εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις εἰς ἄκρον ἐντεχνολεπτουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι

παρέχειν τὴν θέαν. *Porro templo hoc modo abſoluto, ſelliſque quibuſdam in altiſſimo loco ad Præſidum eccleſiæ honorem collocatis, & ſubſellis præterea undique diſpenſatis ad communem uſum, eximieque formatis, ſuperque omnium ſanctorum ſanctum altare in medio collocato, iſta rurſus, ut à plebe & multitudine eo non poſſet accedi, cancellis è ligno fabricatis circumdedit; qui adeo artificioſa ſolertia, & ad ſummum, elaborati ſunt, ut mirabile ſpectaculum intuentibus exhibeant.* In iis Antiſtes, dum ſacra peraguntur, ut omnium oculis pateat, aſſidet: reliqui eccleſiæ clerici utraq; ex parte in humilioribus ſedilibus collocantur: ſi plures adfuerint Epiſcopi, tempore aut dignitate Epiſcopo eccleſiæ inferiores, loci Epiſcopus primas ſibi vindicat, reliqui ante clericos, in parte dextra Epiſcopi, in aliis ſedilibus ſedent: ſi loci epiſcopo illi dignitate præfulgeant, cedente Thronum loci Epiſcopo, illi ut ſunt dignitate magis conſpicui, ita & locum digniorem poſſident. In eccleſia tamen Conſtantinopolitana, quandoque etiam non ſine turba & jurgio, aliter fit. Clerici namque illius eccleſiæ, Metropolitis, & Epiſcopis præſident. Ioannes Curopalata in Conſtantino: ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προσκαθίσαι αὐτῶν τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ. *Ortæ vero ſunt die Pentecoſtes turbæ propter ſeſſionem in Liturgia, non ſuſtinentibus Metropolitis, ut Syncelli in Synthrono præſiderent.* Ideoque præter paucos, eoſque qui Patriarchæ ſupparaſitantur, reliqui, dignitatem ſuam magis tuentes, in ingreſſu ipſius Templi, longe à Patriarcha, ſedes occupant. Aliæ in Bemate ipſo medio poſt altare, quæ lapideæ fere eſſe ſolent. Euchologium meum, in conſecratione Templi, nondum edita: ὁ ἀρχιερεὺς λαμβάνει μαρτυρικῶν ἁγίων λειψάνων μερίδας τρεῖς, ἅτινες ὀφείλουσι κατατεθῆναι μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν. εἰ μὲν κίονες βαστάζουσι τὴν τράπεζαν εἰς τὸ ηὐτρεπισμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. οἱονεὶ τάφον μεταξὺ τῶν πρὸς ἀνατολὰς κιόνων. εἰ δὲ βωμὸς ἀνέχει ταύτην, εἴτε μονόλιθος, εἴτε συντεθειμένος ἐκ πολλῶν λίθων εἰς τὴν γινομένην παρὰ τοῦ τεχνίτου θήκην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βωμοῦ κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ πρὸς τὸ σύνθρονον. *Præſul accipit ex Martyrum ſacris reliquiis partes tres, quæ reponendæ ſunt poſt ſacroſanctum ſacrificium: ſi columnæ altare ſuſtinent, in præparato, in pavimento veluti ſepulchro inter columnas ortum reſpicientes: ſi ara illud tenet, ſive ea ex uno lapide ſive ex pluribus compacta ſit, in facta ab Artifice theca in medio aræ ex ea parte, quæ Synthronum reſpicit.*

Et:

Et: τούτων δ' ψαλλομένων τὰ σεβάσμια λείψανα παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς ἀποτίθενται θήκην, εἴτε κατὰ τὸ ἔδαφος μεταξὺ τῶν πρὸς ἀνατολὰς κιόνων, εἴγε τὴν τράπεζαν ἐρείδουσι κίονες, εἴτε βωμοῦ ταύτην βαστάζοντος κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ μέρος τὸ πρὸς τὸ σύνθρονον. *Hæc dum canuntur, venerandæ reliquiæ ab Antiſtite in præparatam illis thecam reponuntur, ſive in pavimento inter columnas, quæ ortum reſpiciunt, dum modo altare columnæ ſuſtineant ; ſi vero ara eſt, quæ illud tenet, in media illius parte, quæ ad Synthronum vergit.* Sane non potuit aptius Synthroni locus delineari, quod ad differentiam alterius Synthroni, quod extra Bema eſt, ἱερὸν σύνθρονον, *ſacrum ſynthronum* nuncupatur. Et nota obiter altarium Græcorum accuratiſſimam delineationem. Tabula lapidea eſt, quatuor in angulis, columnis, aliquando etiam una, ſed media, innixa, adeo ut omnia, quæ ſub ea ſunt, omnibus aperta ſint, atque obvia: aliquando ſolida baſi, vel lapidea, vel lateritia, vel cœmentitia, ſuffulta. Cum altare columnatum eſt, thecæ in pavimento reliquias Sanctorum recipiunt : cum ſolidum, in baſi ipſa orificium, quod deinceps clauſum non facile ob continuitatem ædificationis dignoſcitur; & hoc in poſtica altaris parte, quæ orientem reſpicit, nempe, quæ adverſa ſynthrono eſt, vel inter columnas ad orientem præparatur. aliæ namque duæ ad occidentem vertuntur, & templum.

IX. In ſanctum Synthronum poſt conſecrationem Epiſcopi deferuntur, ut in eo veluti in majeſtatis throno ſedentes, ſuæ auctoritatis ſe compotes eſſe factos cognoſcant. Euchologium: εἶτα τὸν χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ χειροτονήσας καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας πληρουμένης ἀνέρχονται εἰς τὸ σύνθρονον, καὶ καθεζόμενος πρῶτος ὁ χειροτονηθεὶς εἰρήνην δίδωσιν εἰς τὸν ἀπόστολον. *Poſtea conſecratum circumplectitur ordinans, & reliqui Epiſcopi, & dum conſueta acclamatio fit, aſcendunt in ſynthronum; & primum ſedens ordinatus poſt Apoſtoli lectionem pacem dicit.* Ignatius Diaconus in vita ſancti Nicephori Patriarchæ : τὸ οὖν ἱερὸς πλειστῆς ἐπιπνοίας θείας τὴν κεφαλὴν εἰληφότας ὁ λαὸς τὸ ἄξιος ἐπὶ τῷ ἀξίῳ καὶ ἀξίαν φωνὴν τελείως ἀπεκρίνατο. ἔνθεν ἐπὶ τὸν ἱερὸν τοῦ θρόνου περιωπὴν, ὡς ἐπίπνοια σκοπιὰν ὑπερβᾶσαν, ἣν καὶ θείαν φυλακὴν ὁ θαυμάσιος Ἀμβακοὺμ νοερῶς ὑπεμήνυεν, ἀναβάς. καὶ τῷ λαῷ παντὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιφθεγξάμενος ἀγαθὸν, καὶ ἀντιλαβὼν, ἐπὶ τὰ ἑξῆς τῆς θείας ἱερουργίας αὐτουργὸς αὐτὸς ἀπεδείκνυτο. *Cum itaque ſacroſanctum ſacrificium*

nutu divino exitum habuiſſet, populus, Dignus de digno, digna acclamatione ter reſpondiſſet : hinc ille ad ſacrum Throni faſtigium, tanquam in ſpeculam ſublimiſſimam, quam & divinam cuſtodiam admirandus Abbacuc ſpirituali modo innuebat, aſcendens, atque univerſo populo bonum pacis proferens, atque accipiens, reliqua divini & ſacroſancti ſacrificii, veluti primas, ex ſeipſo proſequebatur. Id ἐνθρονίζεσθαι dixit Clemens in Conſtit. lib. VIII, cap. V : καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτῶν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. *Et mane in ſolio ſuo à reliquis epiſcopis collocetur, cunctis eum in Domino oſculantibus.* Epiphanius Monachus, de locis Syriæ : πλησίον δὲ αὐτῆς ἐστι τὸ πατριαρχεῖον, κάτωθεν τοῦ πατριαρχείου ἐστὶν ἐκκλησία ἀνενθρονίαστος, ἡ μέλλουσα ἐνθρονίζεσθαι ἀπὸ συνόδου εἰς τὸν διωγμὸν τῶν σαρακηνῶν. *Prope vero hanc Patriarchium ſitum eſt, & infra Patriarchium eſt Eccleſia, Throno deſtituta, at quæ mox ornanda erat Throno à Concilio in perſecutione Saracenorum, vel poſt expulſos Saracenos.* De eodem etiam intellexit idem Clemens Conſtit. lib. II, cap. LVII. κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος, παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον, καὶ οἱ διάκονοι παρεστάσθωσαν εὐσταλεῖς τῆς πλείονος ἐσθῆτος. ἐοίκασι γὰρ ναύταις, καὶ τοιχάρχοις. προνοίᾳ δὲ τούτων εἰς τὸ ἕτερον μέρος οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας. *Sit ſolium epiſcopi in medio poſitum, & ex utroque ejus latere ſedeant Preſbyteri, & aſſiſtent Diaconi ſuccincti, & expediti, ſine multa veſte ; ſunt enim illi ſimiles nautis, & illis, qui muris cuſtodiendis præſunt. Sit autem horum cura, ut Laici in altera parte, ordine, & decore, & quiete ſedeant.* Et de ſacro Synthrono ſermonem eſſe, vel inde colligo, quod inter Paſtophoria, quæ in Sacrario locum habebant, reponeretur. Quare cum inter præcipua dignitatum honorumque ornamenta thronus iſte, & in eo ſeſſio, reputetur, factum eſt, ut, quemadmodum à Bemate ſacris ordinibus cohoneſtati, quod ibi ſibi ſolis manſionem vindicant, nomen habent, ita & à Throno, dignitatis ſummo faſtigio, præcipua in eccleſia dignitas appellaretur, nec alio melius exprimeretur. Hinc Thronus Conſtantinopolitanus, Thronus Hieroſolymitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & alii. Auctor vitæ Theocleti, Lacedæmoniorum Epiſcopi : εἵπετο τοῖς καλοῦσι, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐλθὼν, καὶ τῷ θείῳ τελεσθεὶς χρίσματι τῷ θρόνῳ τῆς λακεδαίμονος ἀποδίδοται. *Sequebatur vocantes, & in eccleſiam adveniens, ſacraque unctione perfectus,*

fectus, Lacedæmonis Throno conceditur. Et : ἐπιβῆναι τοῦ θρόνου, δράξασθαι τοῦ θρόνου, τὸν θρόνον ἐγχειρισθῆναι, & innumera alia. Legi etiam opuſculum Nili Doxapatræ, περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων.

X. Hæc habui, Vir clariſſime, quæ ſecundo ad te de Templis recentioribus Græcorum ſcriberē, & dubiis propoſitis reſponderem. Tuo ſtudio rectiſſimo atque optimo, & auctoritati, obſecutus ſum ; obſecuturus etiam in poſterum , ſi quid mandare volueris. Illudque tibi ante omnia habeto , nihil mihi unquam laborioſum futurum, quod à te fuerit imperatum. Vale ; & me, ut facis, ama. Romæ, v Kal. Octobr. CIↃ IↃC XLIII.

LEONIS ALLATII,
DE
NARTHECE ECCLESIÆ
VETERIS,
EPISTOLA.

Clariſſimo & Erud itiſſimo Viro,

GASPARI DE SIMEONIBVS.

I. TAntum debere me tibi exiſtimo, Vir clariſſime, quantum nec perſolvere quidem facile eſt. Interim, ut verum fatear, plurimum tibi ſemper debere volui, nedum ut unquam mei debiti rationem voluerim eſſe perſolutam: cum enim referendæ gratiæ facultas non eſſet, majoribus tuis beneficiis ſemper me magis ac magis obſtrinxi; ut jam in ære tuo plane ſim. Attamen non potero non profiteri, quod debeam; quemadmodum nec tu poteris non tibi me obnoxium facere, & aliquo ſemper beneficio devincire. Videras inter meas chartulas, quæ de Narthecis recentioris uſu ex variis ſcriptorum monumentis collegeram: examinaſti ſingula, ponderaſti; &, quo felicius nihil mihi accidere potuit, approbaſti. An de Narthece veterum eadem mihi eſſet ſententia, ſedulo percontatus es: multa enim de eo apud ſcriptores minus recte prolata judicabas; cum nihil de eo certi inter eos conſtaret, ſed modo affirmarent, modo negarent, & pleraque de eo traderent, quæ nec veritati conſona, nec rei appoſita videbantur. Quomodo enim Narthex intra & extra eccleſiam eſſe potuit? quomodo virorum & mulierum ſedes? quomodo Monachorum, & Pœnitentium? quomodo fidelium, & Catechumenorum? & alia, in quibus referendis ſcriptores etiam ſibimet ipſis adverſantur: adeo ut pars eccleſiæ

non

non contemnenda, illiuſque cognitio, tantorum auctorum diſſidiis non vileſceret modo, ſed prorſus abolita deperderetur. At vero, mi Gaſpar, cur ipſe non exples, quod à me efflagitas? An non & accuratior rerum cognitio, & vetuſtorum monumentorum dicta promptiora, & facundior calamus, & dicendi prudentior ac vehementior ratio, tibi ſuppetunt? Ne quæſo imperio iſto tuo ingenuitati meæ, qua ſemper doctrinā & eloquentiā tuam admiratione proſecutus ſum, detrahas. Quod potes ipſe facilius, ne id mihi, imperando, operoſius, ſi quid unquam operoſi ex te Leoni contingere poteſt, facias. Promito per te arcanos illos antiquæ atq; eccleſiaſticæ eruditionis theſauros, edocetoque me, quem vis aliorum eſſe doctorem, Sed magnam Gaſparis in me meaque omnia facultatem! Iubet, obedio; ſpe, qua jubet ille, niſus. quare & fortunatiſſima mihi omnia polliceor; & ardua præruptaque, multo, quam aliis, decliviora & faciliora.

II. Cum itaque de Narthece à nobis alio loco diſputatum ſit, (da tu modo veniam,) quæ ipſe de novo meditor, licet non ſubtiliter, proſequar. Narthecem, eccleſiæ partem eſſe, & intra Eccleſiam, nemini dubium fuerit, ſi, quidquid Deo dicatur & conſecratur, ut Dominicum eſt, licet ſub eccleſiæ nomine non veniat, ita & eccleſia eſſe intelligatur; modo antiquorum ſcripta plumbeis oculis non viderit. Balſamon in Can. LXXIV. Trullan. πᾶς τόπος τῷ κυρίῳ ἀναϑεϑειμένος, κυριακὸς λέγεται, κἂν μὴ ἐκκλησία ἐστὶν, ἀλλὰ πρόναος τυχὸν, ἢ ἕτερόν τι ἱερὸν. *Omnis locus, Domino conſecratus, Dominicus dicitur, etiam ſi non eſt eccleſia, ſed templi veſtibulum, vel aliquid aliud ſacrum.* Quidquid Hervetus ſomniet. Cum enim eodem cum eccleſiæ ambitu circumſepiatur, eodem cum ea ſolo conſiſtat, & tecto tegatur, &, licet perſonis variis, in eundem tamen Dei cultum inſerviat; non videtur à ratione alienum, ſub eccleſiæ nomine innoteſcere. Verum, ſi ad perſonas, quibus inſervit, te referas, & cogitatione primam illius inſtitutionem complectaris, eccleſia non eſt, extraq; eam ſibi ſedem vindicare, nec incogitanter dixeris. Idque ut penitius introſpicias, velim memoria recolas, Chriſti fidelium cœtum in tria præcipue genera diſpartitum olim fuiſſe. Primi erant, qui ſacra pertractabant, pertractandaque aliis committebant; & eorum Miniſtri, quorum id muneris erat, ut eos intel-

ligerent, dignitatem & decus rerum ſacrarum ſuſtinerent, ſervandas leges, ac jura præſcripta, quando ea fidei ſuæ commiſſa erant, cæteris indicare. Secundo loco erant, qui Chriſto nomina dederant, & cum primis, dum ſacra peragebantur, preceſque effundebantur, intererant, ſacrorum munerum, corporis nempe & ſanguinis Chriſti, participatione felices, licet nuptiis obſtringerentur, aliis Reipublicæ propriiſque negotiis ſecularibus implicarentur. Sequebantur hos poſtremo reliqui Chriſtiani, qui vel fidem Chriſti antea ejuraverant, vel ea in ſe admiſerant, quæ Chriſtianum hominem dedecerent, revocati tamen à flagitio, & in viam redeuntes, cum pœniteret delictorum, effuſis lacrymis, aſſiduiſque precibus, quibus etiam fidelium piorum auxilia præſto erant, Deum ſibi conciliare, & propitium reddere conabantur: cum his una collocabantur ii, qui, animo addicti Chriſto, antequam ſacro Baptiſmo abluerentur, Chriſtiana fide præceptiſque imbuebantur, & Catechumeni dicebantur: nec longe erant Energumeni. Primis τελειωτικοῖς, *Perficientibus*; ſecundis τελουμένοις, *Perfectionem acquirentibus*; tertiis, καθαιρομένοις, *Expurgationi obnoxiis*, nomen erat. Hinc etiam factum eſt, ut ex his tribus fidelium ordinibus tres quoque in ſacris ædibus partes præcipuæ conſtitutæ fuerint, ne perſonarum gradus confundereutur, &, perturbatione ordinis, res ipſa eccleſiaſtica atque dignitas perturbaretur. Primis, ut ſacris, ſacratior ædis pars, adyta nempe ipſa & ſacrarium, ad munia obeunda, aſſignata; quam velis & cancellis à reliqua ſacræ ædis parte ſecluſerunt, ut majeſtate & latebris abſconditis venerabilior eſſet, & res, quæ intus peragebantur, occulerentur. Secundis, proxima ædis pars, quæ proprie templum, & eccleſia, & nonnullis etiam chorus dici meruit, novis cancellis obſtructa; in qua Chriſti fideles ſacris intererant, & ab Antiſtitibus ſuis per miniſtros ad ſacrarum illuminationum conſortia, cæleſtiſque menſæ participationem, ducebantur. Tertiis, quod reliquum eſt ædis, aſſignatum eſt; ut in ea prius depurgati, ad reliquorum poſtmodum fidelium ſocietatem introducerentur. Loco nomen eſt Narthex, non aliis cancellis, ſed ejuſdem ædis parietibus, circumcluſus. Eſt ergo in eccleſia Narthex, quando iiſdem, quibus & eccleſia, muris circumſcribitur: eſt & extra eccleſiam, quando piis fidelibus eccleſia pateat; nec in ea infideles,

deles, neque ſcelerati, antequam illi fidem accipiant, hi ſcelera pœnitentia deponant, locum habeant: licet extra eccleſiæ reliquæ muros non collocetur. Totum hoc continens Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. III, vocavit θείαν περιοχήν. μετὰ δὲ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι. *Poſt earum lectionem, extra ſacrum ambitum fiunt Catechumeni.* Et: ἐπὶ πᾶσαν ἔρχεται τοῦ ἱεροῦ χώρου περιοχήν. *Ad omnem excurrit divini loci ambitum.* ἱεροὺς χώρους, cap. VII. μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. *Solique extra ſacra loca pelluntur Catechumeni.* Balſamon in Baſilii Magni Can. XXXIV, θείους περιβόλους. ὁ γὰρ ὁρῶν αὐτὴν ἔξω τῶν θείων περιβόλων τῆς ἐκκλησίας ἱσταμένην. *Qui enim eam videt extra divinos eccleſiæ ambitus ſtantem.* Auctor vitæ Theodori Studitæ: Ἰωσὴφ ἐκεῖνος ὁ πρεσβύτερος, ὁ καὶ τολμηρᾷ γνώμῃ τὰ ἀτόλμητα δράσας τῶν θείων ἐξωθεῖται περιβόλων, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερέων ἐκβάλλεται. *Ioſephus ille ſacerdos, qui mente audaci, ea, quæ non auderi poterant, executus, divinis eccleſiæ ambitibus & albo ſacerdotum ejicitur.* Et: ἀλλ' ἅμα ὁ τούτου συνασπιστὴς ἀπεβίου, ἅμα καὶ οὗτος τὴν ἱεροσύνην ἀφῄρητο, καὶ τῶν θείων ἀπελήλαται περιβόλων, αἰσχροτέραν, ἢ πρόσθεν, τὴν ἔκπτωσιν ὑποστάς. *Sed ſtatim atque illius protector vita functus eſt, ſacerdotio privatur, & divinis ambitibus deturbatur; ignominioſiorem, quàm prius, ejectionem ſubiens.* περιβόλαιον τῆς ἐκκλησίας, Alexius Ariſtenus in Can. XXI Ancyranum: δύο μὲν ἔτη ἔξω τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἱστάμεναι. Et: ἄλλην δὲ τετραετίαν ἐντὸς τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ ἄμβωνος. *Duos quidem annos extra eccleſiæ ambitum ſtantes.* Et: *quatuor alios annos intra eccleſiæ ambitum in poſtica Ambonis parte.* ἱεροὺς περιβόλους, Zonaras: ὥσπερ ἔξω τῶν ἱερῶν περιβόλων ἑστάναι καὶ προσκλαίειν. *Vt extra ſacros ambitus in ſtatione Flentium conſiſtant.* Et Alexius Ariſtenus in Can. LXXV Trullanum: οὐ χρὴ ἔνδον τῶν ἱερῶν περιβόλων καπηλεῖον συνιστᾶν. *Non eſt intra divinos ambitus inſtituenda caupona.* Divinus quoque Dionyſius cap. VII, non tantum Bema ipſum, & Naon, ſed & Narthecem ἱερεῖον nuncupavit. συναγαγὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης τὸν ἱερὸν χορόν, εἰ μὲν ἱερατικῆς ἐγεγόνει τάξεως ὁ κεκοιμημένος ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου κατακλίνας αὐτὸν ἀπάρχεται τῆς πρὸς θεὸν εὐχῆς, καὶ εὐχαριστίας. εἰ δὲ τοῖς εὐαγέσι μοναχοῖς, ἢ τῷ ἱερῷ λαῷ κατετέτακτο παρὰ τὸ τίμιον ἱερατεῖον αὐτὸν κατακλίνει πρὸ τῆς ἱερατικῆς εἰσελεύσεως. *Convocato ſacro choro divinus Antiſtes, ſi is, qui exceſſit è vita, erat ordinis ſacerdotum, cum ante ſanctum ſanctuarium eum poſuit,*

Deum precari incipit, eique agere gratias. Sin autem ſacris Monachis ſanctove populo annumeratus erat, eum ad veneratione dignum Hieratium collocat, ante ſacrum introitum. Vnde colligitur manifeſtiſſimo argumento, Areopagitam, Narthecem ipſum Hieratium vocaſſe. Nam cum duos ponat demortuorum ordines, alterum ſacrorum, qui nempe ſacris ordinibus ſunt initiati, & Bemati ſerviunt, alterum fidelium; tradit, ſacris ordinibus imbutos ante ſanctuarium collocari debere, fideles in pretioſum Hieratium reponendos eſſe. Quare hæc duo loca diverſa cum ſint, nec in eis includatur ſanctuarium, cum nulli cadaveri ſanctuarium pateat, neceſſe fuerit, viros ſacros in Nao ante ſanctuarium, fideles in Hieratio, tanquam minus honorato loco, conſtituendos: ſed præter Naon & ſanctuarium, nullus eſt locus reliquus in eccleſia, quam Narthex: ergo Dionyſius ſub Hieratii nomine Narthecem expreſſit. Et nota; ſicut Sacerdos ante divinum ſanctuarium, ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου, ita & fidelis ante ſacrum ingreſſum, πρὸ τῆς ἱερᾶς εἰσελεύσεως, ante ſcilicet portas ſpecioſas, deponitur. Et hac etiam ætate in Monaſteriis Monachi idiotæ, & nullo ex ſacris ordinibus inſigniti, quemadmodum & reliqui fideles, extra Naon in Narthece ante ſpecioſas portas, dum officia peraguntur, jacent, indeque poſtea ad cœmeteria delati, ſepulturæ mandantur, ut alibi obſervavimus. Vidit id optime adnotavitque non infimæ eruditionis vir Pachymeres, qui verba Dionyſii in Paraphraſi ita reddidit: ὁ δὲ δεχόμενος ἐκτελεῖ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅσια, συναγαγὼν τὸν κλῆρον ὁ ἱεράρχης, εἰ μὲν τῶν ἱερωμένων ἐστὶν ὁ κεκοιμημένος, ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου κατακλίνας, τῶν εὐχῶν καὶ τῆς εὐχαριστίας ἀπάρχεται· εἰ δὲ μοναχός ἐστιν, ἢ πιστὸς ἐκ τοῦ ἱεροῦ λαοῦ παρὰ τὸν Νάρθηκα κατακλίνει. τὸ δὲ πρὸ τῆς ἱερατικῆς εἰσελεύσεως δηλοῖ ὅτι ἐπίπροσθεν τῶν ψαλλόντων ὀφείλει κεῖσθαι. *Ille accipiens, ſuper eo juſta perſolvit congregato clero Antiſtes, ſi ſacris ordinibus initiatus eſt, qui obiit, ante divinum ſanctuarium declinat, & preces ac gratiarum actiones exorditur; ſi Monachus eſt, aut è ſacro populo fidelis, in Narthece declinat. Illud vero, ante ſacrum ingreſſum, ſignificat, quod coram pſallentibus jacere debeat.* Quod tamen de Pſallentibus ait, novum eſt; licet etiam nunc una cum defuncti corpore in Narthece, qui officia peragunt, degant, & corpus veluti corona obvallent. Sed quid εἰσελεύσει & Cantoribus commune? Alii pleraque in Dionyſium congerunt, ſed præter rem; quibus re-

fereñ-

ferendis non hîc tempus inſumam; adeo manifeſte in forma eccleſiæ, illiuſque partium, conſtituenda deerrant. Videant etiam, quam recte ſenſerint, qui nomen Hieratii ad Bema tantummodo & ſanctuarium referunt, ab eoque reliquas eccleſiæ partes ſecludunt, cum, ex verbis Dionyſii, Nartheci etiam ipſi accommodetur. Quamvis enim id ex nonnullorum Patrum auctoritatibus ſtabilire conentur, nihil tamen ex opinione concludunt. Bema Hieration vocâvit neſcio quis; eſto. ergone propterea Hieratium ſanctuarium tantum ſignabit? Chorus etiam & Naos Hieration dictum eſt; ideone ſolummodo Hieratii nomine chorus in eccleſia ſignificabitur, nec quicquam aliud Hieration erit, quam chorus? Et tamen, iiſdem aſſerentibus, Hieration quoque ſanctuarium eſt. Et demum Narthex Hieratium à Dionyſio dicitur; & nihilominus maxime deerraret, qui Hieratium Narthecem tantum notare diceret. Partes etiam reliquæ Ædium ſacrarum Hieratia ſunt, ideoque Hieratii nomine appellantur. Et videſis divinam Dionyſii mentem. Cum, ſacris ordinibus initiatis, fidelium piorum locum ante ſanctuarium tribuiſſet, ne videretur fideles alios, vita functos, in locum, qui, dum illi viverent, impiis patebat, dejicere, quod illi non ſine cauſa turbato animo ægre tuliſſent, (indignum enim videbatur, inter Pœnitentes & Catechumenos ex loco ſacro, quem ſibi viventes optimo vitæ inſtituto conſervarant, mortuos projici,) ut mentis caliginem depelleret, & dejectum animum aliquo ſubſidio ſublevaret, locum vocavit Hieratium, non minus aliis eccleſiæ partibus ſanctum, cujus dignitati nec Catechumeni, nec Pœnitentes, nec alii peſſimæ ſortis homines, vel minimæ noxæ eſſe potuerunt; ideoque *τίμιον*, *venerandum*, adjunxit. Memini, me alias Hieratii nomen, ab aliis ſacrarum ſedium partibus ſejunctum, tantummodo Bemati aſcripſiſſe: ſed tum de Hieratio Euchologii, & recentiorum Græcorum, verba feci. At nunc Hieratium ſacroſanctæ antiquitatis, utut illud fuerit, ex Dionyſii verbis expreſſi. Balſamon quoque de differentia horum locorum in Can. LXXIV Trullanum: ὥστε διαφορά ἐστιν ἐκκλησιῶν, καὶ προνάων, καὶ ἄλλων κυριακῶν τόπων. *Quamobrem eſt differentia inter eccleſias, & Pronaos, & alia loca Dominica.* E quibus colligitur, quam maxime errent, qui, Pronaos Porticus eſſe, contendunt.

III. Vidimus itaque, quomodo Narthex intra & extra eccleſiam

cleſiam ſit, & quanam ratione ſcriptores illi intelligendi, qui modo Narthecem intra eccleſiam, modo extra eccleſiam ponunt; & quam graviter fallantur illi, qui alia atque alia de Narthece proferunt. Vt reliquos omittam, primus ſit Balſamon, in Can. XII Concilii Niceni primi, de Transfugis à fide: οὗτοι δεχθήσονται, ὀφείλοντες τρία μὲν ἔτη ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. μετὰ δὲ ταῦτα συνεύχεσθαι μετὰ τῶν πιστῶν· πάντως δὲ τῶν ἁγιασμάτων οὐκ ἀξιωθῶσιν εἰ μὴ διετία παρέλθῃ. *Recipientur, debentes tribus quidem annis extra eccleſiam ſtare poſt Ambonem, & cum Catechumenis exire, poſtea autem una cum fidelibus orare: ſacramentis autem omnino digni non habeantur, niſi biennium præterierit.* quicquid dicat interpres; qui ſane, ſi Balſamonis verba inania non ſunt, nihil ad rem dicit, & mera ſomnia vendit. Quomodo enim, qui extra eccleſiam commorantur, poſt Ambonem ſtare poterunt, qui intra eccleſiam eſt? &, ſi Ambo intra eccleſiam eſt, ut vere eſt, quomodo, qui extra eccleſiam ſunt, poſt Ambonem ſtabunt? &, ſi jam extra eccleſiam ſunt, quomodo cum Catechumenis exibunt? Qui intus non eſt, egredi non poteſt. In Narthece nullus Ambo eſt; quomodo ergo poſſunt poſt Ambonem ſtare, qui in Narthece ſubſiſtunt? Heinſius in Exercit. ſacris, ad cap. XXVII Actorum, ſcribit, Narthecem, *quod jam non ignorent eruditi, porticum eſſe, in qua conſiſtebant, quibus audire tantum permittebatur, qui Pœnitentes ordinis ſecundi erant.* Quod de Pœnitentibus ait, verum eſt; at ſane ignorant eruditi, quiſnam ſit νάρθηξ, qui eum porticum eſſe fatentur. Narthex in ambitu eccleſiæ, porticus extra ambitum eſt, & à reliquis ſacrarum ædium partibus ſeparatur; & ἔμβολος proprie eſt, in qua, ut infra oſtendetur, ἀκροώμενοι, *Audientes*, nullo modo ſtare poterant. Quomodo enim, qui extra eccleſiam eſt, & muris illius excluditur, audire poterit ea, quæ in eccleſia leguntur, licet etiam ad ipſam portam acceſſerit, ſi modo eccleſia grandior ſit, & multitudine hominum conſtipata? Cui ſufficit oppoſuiſſe Gregorium Thaumaturgum; in epiſt. de his, qui idolothyta comederunt, aſſerit is, *auditionis* locum intra portam fuiſſe, & eo in loco, qui Narthex vocabatur: ergo & Narthex, & Auditio, quæ intra portam collocabantur, porticus eſſe non poterant, cum porticus extra portam ſit, nec intra eccleſiam concludatur. Dionyſius Areopagita, de eccleſ. Hierarch.

rarch. cap. III, refert, librorum ſacrorum lectione peracta, foras à ſacro ambitu Pœnitentes, Energumenos, & Catechumenos trudi; ergo Audientes, qui Pœnitentes ſunt ſecundi ordinis, intra eccleſiæ ambitum ſunt, in Narthece nempe; ex quo pelluntur, tanquam rerum ſacrarum participatione indigni: quod de Porticu nemo eruditus dixerit. καὶ μετὰ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. *Poſtmodum extra templi ambitum abeunt Catechumeni, & una cum eis Energumeni, atque ii, quos anteactæ vitæ pœnitet. manent autem ii, qui divinarum rerum & aſpectu digni ſunt & communione.*

IV. Sed quiſnam uſus Narthecis fuit? Hoc ævo per univerſam Græciam, in Monaſteriis, ubi Narthex à reliquis eccleſiæ partibus ſeparatur, & mulieribus ingreſſus prohibetur, Monachis idiotis, nullo ſacro ordine initiatis, dum ſacra officia celebrantur, ſedes eſt; in civitate, mulieribus, ut, ab hominibus diſcretæ, ſupplicationibus operam dent, & ſacra audiant, conceditur. Et, qui prius Narthex fuerat, nunc, ita ferente tempore, γυναικωνῖτις, *Gynæceium*, factum eſt. Quod non adeo recens eſt: nam Balſamon, in Can. II Dionyſii Alexandrini, narrat, ſuo tempore, & maxime in Mulierum Monaſteriis, mulieres, quæ profluvio menſtruo laborabant, ſecure ſtetiſſe in Pronais, qui ſanctis omnis generis imaginibus exornantur, & ad gloriam Dei deputantur; &, cum interrogarentur, quomodo id facerent, reſpondebant, ſe non eſſe in eccleſia. Quod illi non arridet. οὐ γάρ εἰσιν οἱ πρόναοι κοινοὶ ὡς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προαύλια, ἀλλὰ μέρος αὐτῶν ἀπονεμηθὲν ταῖς γυναιξὶν ταῖς μὴ κωλυομέναις ἐκκλησιάζειν. ὃς δὲ πρόναος, οὗτος ἐστὶ δευτέρας μετανοίας, ὁ τῶν ἀκροωμένων λεγόμενος. καὶ ἐν αὐτῷ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. ἔδει γοῦν τοὺς τοιούτους προνάους, εἰς οὓς αἱ τοιαῦται ἀκάθαρτοι γυναῖκες ἔμελλον ἵστασθαι μὴ ἀναπληροῦν τόπον ἐκκλησιῶν ἐξ ὀρθοῦ, ὥστε καὶ ἱερεῖς μετὰ τῶν θείων ἁγιασμάτων διέρχεσθαι κατὰ τὸν χερουβικὸν ὕμνον, καὶ θυμιᾶν τοὺς ἐν τούτῳ ἴσως ὄντας τάφους, ἢ ἁγίους, καὶ τελευτὰς ἁγίων εὐχῶν ποιεῖν. ἢ καὶ μετὰ ἐπισκοπικῆς ἐπιτροπῆς τοὺς τοιούτους τόπους ἀφορίζεσθαι, ὥστε ἀπερμαλίστως ἵστασθαι ἐν αὐτοῖς τὰς ἀκαθάρτους γυναῖκας. ἐγὼ δὲ εἶδον καὶ τοιαύτην γυναῖκα ἐπὶ προνάου ἑστῶσαν, καὶ εὐχὴν ἀρραβῶνος παρὰ ἀρχιερέως δεξαμένην. *Non ſunt ergo Pronai communes, ut eccleſiarum atria, ſed pars ſunt ipſarum, mulie-*

Mulieribus attributa, quæ in eccleſia verſari non prohibentur. Qui quidem Pronaus eſt locus Pœnitentiæ, qui dicitur Audientium, & in ipſo ne viris quidem iis ſtare permittitur, quibus impoſita eſt pœna, ne in eccleſia verſentur, ſed extra ipſum deflere. Oportet ergo ejuſmodi loca, in quibus ſtabunt ejuſmodi immundæ mulieres, eccleſiarum locum directo non implere, ut etiam ſacerdotes cum divinis Sacramentis, in Cherubico hymno tranſeant, & ſepulchra, quæ ibi forte ſunt, ſuffiant, & ſanctos, & ſacrarum precum myſteria peragant: vel etiam cum epiſcopali permiſſione, ejuſmodi loca ſeparare, ut immundæ mulieres intus ſine præjudicio ſtare poſſint. Ego autem vidi etiam ejuſmodi mulierem in Pronao ſtantem, & arrhæ orationem ab Antiſtite accipientem: quod quidem ſum admiratus. An poſt Balſamonis objecta proviſum fuerit, vel ab aliis eccleſiis, in quibus aliter fiebat, in reliquas eccleſias uſus irrepſerit, mihi ſane ignotum eſt. Nunc per Narthecem, in quo mulieres ſtant, neque ſacerdotes cum ſacris, cum Cherubicus hymnus canitur, tranſeunt, neq; ſacrarum precum myſteria peragunt. Quare nulla ratione mulieres, quæ naturali purgatione detinentur, ab eo loco pellendæ ſunt. Hinc arguitur, ſi ita affectæ mulieres in Pronao collocabantur, multo magis inibi reliquas collocari, à tali immunditie immunes. Sed de loco Mulierum in eccleſia, cum Narthex aliorum exercitio inſerviret, alius erit diſſerendi locus.

V. Ioſephus Vicecomes, de antiquis Miſſæ ritibus lib. II, cap. XXVIII, dum Monachorum in eccleſia locum perquirit, ſomniat, in eccleſia antiquitus, præter chorum, ubi Epiſcopi cum reliquis Clericis Miſſarum ſolemnia, Deique laudes, alternabant, fuiſſe alium locum, paulo inferiorem, ſed tamen vulgari cæterorum ſtatione ſublimiorem, veluti odæum, in quo nonnulli in dignitate conſtituti morabantur; & in eo Monachos etiam conſtitiſſe. Cum enim, inquit, Monachi neque in Clericorum albo eſſent, tanquam inferioris dignationis, neque inter Laicos numerarentur, uti præſtantiores; neceſſe fuit, ut inter Clericos & Laicos medii collocarentur. Illud de eminentiore vel depreſſiore pro Monachis loco, nugæ ſunt, non, niſi à neſcientibus Græcarum eccleſiarum modulum, effutiendæ. Monachos inter Clericos & Laicos ſedem habuiſſe, verum eſt. At quænam ſedes ipſa fuit? Vicecomes dicit, eam fuiſſe extra chorum, prope Cancellos; idque ex Baſilii Magni homil. II, de

jeju-

jejunio colligit. *Iejunantem,* ait ille, *inter ſacrorum cancellos recipit Dominus ; at luxu crapulaque plenum, veluti profanum, & à ſacris alienum, nequaquam admittit.* Dicit, Baſilium cancellorum nomine intelligere non eos, qui Choro, propria Clericorum ſtatione, circundati erant, ſed quibus proximus choro locus à reliquis ſejungebatur. Sic Monachi clericis de loci dignitate concederent, & ſubſellii gradu Laicis anteſtarent. Ergo Monachi, qui, cancellis ſeparati, proximo chori loco commorabantur, in Narthece locum habebant : his enim locus à choro per cancellos diſcriminatur. Idque ut clarius videas, illud animo revolvendum eſt, vela, ſeu cancellos in eccleſia duos tantummodo fuiſſe ; primos, qui Sanctuarium ſeparabant à Templo, vel Nao, vel choro ; alios, qui templum à Narthece. & fruſtra plures conquiſiveris. Ergo qui poſt cancellos, chorum concludentes, ſtant, in Narthece locum habere dicentur. At qui in Narthece locum habet, quomodo Laicis fidelibus, qui in choro conſtituuntur, ſubſellii gradu antiſtat ? Narthex templo multis paraſangis inferior eſt. Templum nonniſi ſanctuario cedit. Verba Baſilii nihil tale habent, cum cancelli illi, quorum ipſe mentionem facit, cancelli ſint ſanctuarii, & *jejunantes* illi, quos dicunt pro Monachis accipi, quemlibet jejunio corpus ſuum caſtigantem inſinuant ; quos tradit Baſilius, neque à ſacris cancellis arceri, neque à ſacrorum participatione removeri ; ut ſolet fieri de illis, qui luxu crapulaque tumentes, à ſacrorum communione repelluntur. Quare ſi jejunantes Monachi ſunt, jam non poſt cancellos, qui chorum à reliquis ſejungunt, locum habent ; ſed poſt eos, qui ſanctuarium ſeparant à choro, apud quos vere Monachorum ſtatio fuit, & non in Narthece : ſic enim inter Laicos fideles, pie tamen viventes, neque ulla culpa contaminatos, quibus in Choro ipſo, ſive Templo, ſive Nao, (idem enim hæc ſunt,) locus erat, & ſacris miniſtrantes, medii interfuiſſent, dignitate quidem altari deſervientibus inferiores, at populo fideli ſuperiores. Idque teſte locupletiſſimo, ac certiſſimo, planum me facturum polliceor ; ſi quidem Dionyſio Areopagita teſtis alius integrior, atque incorruptior haberi non poteſt. Is epiſtola ad Demophilum Therapeutam, ſcribit : καὶ γὰρ οὐχ ἁπλῶς ἁπάντων μὲν ἐξῄρηται τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πλησιάζει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ὁ τῶν ἱεροτελεστῶν διάκοσμος, εἶτα τῶν ἱερέων ἡ διακόσμησις. ὑπομένως δὲ τύποις

ἡ τῶν

ἢ τῶν λειτουργῶν. τοῖς δὲ τετελεσμένοις θεραπευταῖς αἱ πύλαι τῶν ἀδύτων εἰσὶν ἀφωρισμέναι, καθ' ἃς καὶ τελοῦνται, καὶ παρεστᾶσιν οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν, μᾶλλον τῷ λαῷ παρὰ τοῦ ἱερατικοὺς πλησιάζοντες. *Neque enim ſine ratione ab omnibus quidem exempta ſunt ſancta ſanctorum ; proxime vero adeo accedit Pontificum ordo, deinde ſacerdotum, tum ſecundum hos miniſtrorum. Iis autem, qui Monachi inſtituti ſunt, valvæ adytorum præfiniuntur, ad quas & perfectionem acquirunt, & aſſiſtunt, non ut eas cuſtodiant, ſed ut agnoſcant & ſe & ordinem ſuum ; propiuſque ad populum, quam ſacri ordinis homines, accedunt.* quidquid aliter verterit interpres. Vides hic, Monachos, extra cancellos chori, in Narthecem ſcilicet; inverſo eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordine, non ſine eorundem opprobrio, inter καθαιρομένους à Vicecomite conjectos, nunc in proprium locum ante portas ſanctuarii reſtitutos. Quid ſublimiora loca, & odæa, ad eos recipiendos effingimus ? Nec aliam fuiſſe Dionyſii mentem, aperte mihi perſuadeo ex paraphraſi Georgii Pachymeris, ſcriptoris, ſi unum ſchiſma excipias, in aliis minime contemnendi : ἢ οὐχὶ μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἱερᾶς τάξεως σύμβολα ; ἵστανται γὰρ ἐν μὲν τῷ θυσιαστηρίῳ πρῶτον ἀρχιερεῖς, εἶτα ἱερεῖς, εἶτα πρὸς ταῖς πύλαις διάκονοι, ἔξωθεν δὲ τῶν πυλῶν οἱ θεραπευταὶ πρὸς αὐταῖς ἱστάμενοι, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν δὴ τῶν πυλῶν. τοῦτο γὰρ τῶν πρὸς αὐταῖς ἐντὸς ἱσταμένων λειτουργῶν, δηλονότι διακόνων, καὶ ὑποδιακόνων ἐστίν. ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν, ἵνα ἐπιγινώσκωσιν ἑαυτοὺς, ἧς τάξεως καὶ ἀξίας εἰσὶ, καὶ μὴ τῶν κρειττόνων κατεπαίρωνται. μᾶλλον γὰρ τῷ λαῷ πλησιάζουσιν, ἢ ταῖς ἱερατικαῖς τάξεσιν. καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως λέγει. ἀλλ' ὅτι οἱ μὲν ἱερωμένοι ἴδιον τόπον τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἔχουσιν. οὐδὲ μοναχοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἔξωθεν ἵστανται, εἰ καὶ τοῦ λαοῦ οἱ μοναχοὶ πρόεισιν. *An non teſtimonio etiam ſuo verbum meum ſymbola ſuffulciunt & corroborant ſacri iſtius ordinis ? Adſtant enim ipſi aræ proxime, Pontifices primum, deinde Sacerdotes, ad portas mox Diaconi : ab externa portarum parte, juxta tamen, Monachi conſiſtunt, non quidem ad ipſarum cuſtodiam, id enim muneris eos reſpicit, qui foribus adſtant, ſed introrſum, nempe Diaconos, aut Hypodiaconos ; verum propter ordinem, & cognitionem ſui ipſorum : ut, inquam, internoſcant, cujus ſint & ordinis & dignitatis, neu, ſupra præſtantiores ſe, inſoleſcant ; magis enim accedunt ad populum, quam ad ſacros ordines. atque hoc non abs re dicit, & quod ſacris quidem initiati, peculiari prærogativa locum ſibi vindicant, altari proximum:*

ximum : Monachi vero extrorſum conſiſtunt una cum populo, etiamſi populo ſuperiores obtineant partes. Et Simeon Theſſalonicenſis, Reſponſis ad Gabrielem Pentapolitanum Metropolitam, num. LXII : καὶ δῆλον ἀπὸ μοναχοῦ φίλου, ὃν θεραπευτὴν, ἤτοι μοναχὸν θεὸν θεραπεύοντα, ἢ θεοῦ θεράποντα καλεῖ Διονύσιος, καὶ μυστήριον ἐκτίθησι μοναχικῆς τελειώσεως, καὶ τὴν τάξιν τούτου, εὐθὺς μετὰ τοὺς ἱερωμένους ἐστί. *Idque manifeſtum eſt à Monacho Demophilo, quem & Therapeutam, ſive Monachum, Deo inſervientem, aut Dei ſervum, Dionyſius nuncupat; & monaſticæ perfectionis myſterium exponit & illius ordinem, ſtatim poſt conſecratos locum habet.* Nec aliud nobis innuit Nazianzenus orat. XXXII, ad CL Epiſcopos, dum poſt ſacræ menſæ miniſtrantes, Nazaræos, qui Monachi ſunt, conſtituit.

VI. Si opponas Ioannis Moſchi auctoritatem cap. CXCVI, dicentis, eam fuiſſe in Eccleſia conſuetudinem, ut Pueri in Miſſis ante ſacrarium aſſiſterent, ideoque non debere in loco Puerorum Monachos reponi; reſpondemus, in hoc negotio majorem eſſe auctoritatem Dionyſii, quam Moſchi; vel, Dionyſiana conſuetudine abolita, tum, cum Monachorum ordo in immenſum excreverat, non partem eccleſiæ, ſed totam occupaſſe, & potiſſimũ in propriis Monaſteriis Nai ſibi ambitum vindicaſſe; pueris, ante ſanctuarii ſpatia, locum dediſſe. Verumtamen quid vetat, & Monachos ante ſanctuarii portas ſtare, & pueros in reliqua cancellorum parte, boreali videlicet, & latioribus ſpatiis immorari? Monachi enim, licet plures eſſent, cum veluti corona, ſervato ordine, aream portarum cingerent, cætera tabulati libera occupantibus relinquebantur; ideoque non videtur abſque ratione dici, eodem tempore pueros ante tabulatum ipſum, in altera tamen parte, collocatos. Certum vero in eccleſia pueros locum non habuiſſe, vel inde manifeſte colligitur, quod Auctor Conſtitut. Apoſtolic. lib. VIII, cap. XI, ad ſuggeſtum eos ponat: & ſuggeſtum, quamvis ante tabulatum ſanctuarii ſit, longe tamen ab eo diſtat; neque, quidquid ante tabulatum eſt, tabulato proximum dici debet. Verba Græca ſunt : τὰ δὲ παιδία στηκέτωσαν πρὸς τῷ βήματι, καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφεστώς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσιν. *Pueri ſtent apud Bema, & præſit eis alius Diaconus, ne immodeſte ſe gerant.* Quamvis enim Bema, & Sanctuarium, & locum editum, ſuggeſtum nempe, aut roſtra ſignificet; ego tamen pro loco illo editiore, & ambone, in quo lectiones

ſacrarum Scripturarum, & conciones haberi conſueverant, accipio; prope quem, veriſimile eſt, pueris locum fuiſſe aſſignatum.

VII. Habebat vero in Narthece, tertia eccleſiæ parte, locum infimus inter Chriſtianos ordo, qui καθαιρομένων, *ſeſe expurgantium*, appellabatur. illi ſcilicet, qui vel fidem Chriſtianam non recepiſſent, vel quod, etiamſi recepiſſent, novis contractis culpis, piaculares eſſent facti, vel à Dæmonibus obſeſſi, pacatam vivendi rationem, ſævis Dæmonum tempeſtatibus, amiſerant, eo tamen obſequio ducerentur, ut vel fidem amplecti vel culpas exoſos abjicere, vel à Dæmonum noxia liberari, ſubmiſſo animo, dolenteque corde perambirent. His, quoniam ſordibus expurgabantur, καθαιρομένοις nomen erat. Dionyſius Areopagita cap. VI: καθαιρομένη ἡ τάξις ἡ τῆς ἱερᾶς ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἀμέτοχος ὡς ἔτι καθαιρομένη. *Ordo vero, qui expiatur, eſt, qui ſancti aſpectus, & communionis, eſt expers, tamquam qui adhuc expiatur.* Locus illis in Narthece erat conſtitutus, ut ſacris, quibus tamen liceret, intereſſent, poſtmodum præconis voce dimiſſi, extra eccleſiæ portas ſe reciperent, facultaſque fieret piis Chriſtianis preces reliquas continuare, conſecrationi munerum intereſſe, tum demum corporis & ſanguinis Chriſti participes fieri. καθαιρομένων ergo, vel *ſe purgantium*, genera tria ſolummodo ex ſanctis Patribus novi; Catechumenorum, Energumenorum, Pœnitentium. Sic etiam abſolutiſſimo numero eccleſiaſtica Hierarchia fundabatur: primo τῶν τελούντων, *perficientium*; ſecundo τῶν τελουμένων, *perfectionem acquirentium*; tertio καθαιρομένων, *ſeſe purgantium*. Perficientium, primus Hierarcha, ſecundus Presbyter, tertius Miniſter; Perfectionem acquirentium, primi Monachi, ſecundi pii fideles, tertii Pœnitentes conſiſtentes; ſeſe purgantium, primi Catechumeni, ſecundi Energumeni, tertii Pœnitentes: ut cæleſtis ac ſuperioris Hierarchiæ ordo, in inferiori iſta atque eccleſiaſtica, ad amuſſim, noveno iſto numero conſpiceretur expreſſus. Sed de his alias opportuniore loco. Nunc Narthecis accolas inviſamus; ordine prius inter eos conſtituto. In quo ſane, ſi verba Dionyſii conſiderentur, videtur, primus Catechumenis locus tribuendus, ſecundus Energumenis, tertius Pœnitentibus; eodem enim ſemper ordine numerantur. Cap. III: καὶ μετὰ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ

κατη-

κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. *Ea recitata, extra Templi ambitum collocantur Catechumeni, & poſt eos Energumeni, atque ii, quos anteactæ vitæ pœnitet. manent autem ii, qui divinarum rerum & aſpectu digni ſunt & communione.* Et infra : τοὺς δὲ κατηχουμένους, ἐνεργουμένους τε καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας, ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσμὸς, ἐφίησι μὲν ἐπακοῦσαι τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς ἐνθέου τῶν πανιέρων γραφῶν ἀναγνώσεως. εἰς δὲ τὰς ἑξῆς ἱερουργίας καὶ θεωρίας οὐ συγκαλεῖται τούτους, ἀλλὰ τοὺς τελείους τῶν τελεσιουργῶν ὀφθαλμούς. *Catechumenos autem, & Energumenos, quique in Pœnitentia ſunt, ſanctæ Hierarchiæ mos patitur quidem audire ſacram Pſalmorum modulationem, divinamque ſacrarum ſcripturarum recitationem ; ad ſacra autem opera, quæ deinceps ſequuntur, atque myſteria ſpectanda, non eos convocat, ſed perfectos integrorum oculos.* Cap. IV : Ἐπίσης δὲ πάλιν αἱ τῶν λογίων ᾠδαὶ, καὶ ἀναγνώσεις, τοὺς μὲν ἀτελέστους μαιεύονται πρὸς ζωηφόρον υἱοθεσίαν, ἐπιστροφὴν δὲ ἱερὰν ποιοῦνται τῶν ἐναγῶς ἐνεργουμένων. ἀφαιροῦσι δὲ τὴν ἐναντίαν πτοίαν καὶ θέλξιν ἐκ τῶν ἀνάνδρως ἐνεργουμένων, τὰ τῆς θεοειδοῦς ἕξεως, καὶ δυνάμεως ἀκρότατον ἀναλόγως αὐτοῖς ἀποδεικνῦσαι. *Eodem autem rurſus modo ſcriptorum divinorum & cantus & lectiones, eos quidem, qui perfecti non ſunt, obſtetricum inſtar fovent, & educant ad vitalem adoptionem : eos autem, qui à Dæmonibus agitantur, ſancte in viam reducunt ; contrariumque metum, & voluptates demunt iis, qui per ignaviam à Dæmonibus agitantur, dum ſummum divini ſtatus gradum eis, pro captu ſuo, monſtrant.* Cum itaque ſemper, in enumeratione, primo loco recenſeantur Catechumeni, ſequiore alii ; neceſſe videtur, illos primum etiam locum in Narthece occupaſſe, ſecundum Energumenos, tertium Pœnitentes. Idque evinci palam, exiſtimant, altera auctoritate ejuſdem Dionyſii, qui cap. III dicit : ἡ δὲ τῶν ἐνεργουμένων πληθὺς ἀνίερος μὲν καὶ αὕτη, δευτέρα δὲ πρὸς τὸ ἄνω τῆς τῶν κατηχουμένων ἐστὶν ἐσχατιᾶς. *Energumenorum multitudo à ſacris quidem etiam arcetur ; ſed ſecundum locum in ſuperiori parte extremitatis Catechumenorum obtinent. Obſerva,* inquiunt, *ſuperiorem partem Catechumenorum illud ſignificare, quod nos aſſerimus, de ſublimi in eccleſia ſtatione ; nec non ſecundi loci mentionem primum ſubinferre.* At alia mens eſt Dionyſio. Dionyſius eos recenſet, qui ab eccleſia poſt ſacrarum ſcripturarum lectionem egrediuntur. Quare neceſſe fuit, eos primo in loco recenſere, qui primi, tanquam portæ vicinio-

res, poſtquam egreſſus indictus fuiſſet, egrederentur; deinceps eos, qui ſequerentur; &, cum primi egrederentur Catechumeni, eos ſequerentur Energumeni, Energumenos Pœnitentes: ideo primum locum Catechumenis attribuit, aliis alium. Æque enim primus eſt ultimus, ſi ab ultimo numerandi initium facias, ac primus, ſi à primo. Et auctoritas allata Dionyſii aliud evincit, cum dicit, Energumenos ſecundum locum ſibi poſt Catechumenorum extremitatẽ obtinere, πρὸς τὸ ἄνω, non in ſuperiori partẽ, nempe ſublimi ſtatione, ut parum caute ſomniant, ſed parte ſuperiori, ſi infimam Catechumenorum reſpicias; ſecunda enim pars reſpectu ſanctuarii, quod dignius & ſublimius, ſi extremum eccleſiæ & portas ipſas attendas, cenſetur; quod idem cap. VII dixit, ἐπὶ τὰ πρόσω. Nec alio ſenſu accepit Dionyſii verba Pachymeres: ἡ δὲ τάξις τῶν πνευμάτων ἐνεργουμένων δευτέρα, καὶ ἐμπροσθία. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πρὸς τὸ ἄνω. εἰ γὰρ καὶ δευτέρα ἐστὶ πρὸς τοὺς κατηχουμένους, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἄνω. ὅτι οὗτοι ἐτελέσθησαν, καὶ οὐκ ἀμύητοί εἰσιν ὡς ἐκεῖνοι. *Qui vero à Spiritibus vexantur, ſecundus, & antecedens: id enim nobis innuit illud, ad ſuperiora: licet etiam ſecundus ſit, ſi Catechumenos ſpectes, ſed ad ſuperiora: quod hi initiati ſunt, nec ut illi rerum ſacrarum expertes habentur.*

VIII. Primo itaque loco poſt ingreſſum in Narthecem collocabantur Catechumeni; ſequebantur Energumeni; tum demum ultimo loco, primo nempe, quia prope Cancellos templi ſedem habebant, Pœnitentes. Non aliena, ab Eccleſiaſtica Hierarchia, ratione. Primo enim loco ponitur Embryo, qui nondum natus eſt; ſecundo, qui adoleſcit; tertio adultus. tamen in conſeſſu hominum primus eſt adultus; ſecundus, qui adoleſcit; poſtremus, qui primus ordine naturæ fuerat, Embryo. Idque argumento Dionyſii comprobatur. Qui enim in vita Chriſti minus proficit, deſpectiorem locum habet; qui plus profecit, ſpectabiliorem: Catechumeni, qui nondum nati ſunt per Baptiſmum, nec vitam habent, quemnam ſibi locum in ſacris vendicare poſſunt? Vendicabunt tamen, vitam jam conſecuti, non amplius Catechumeni, ſed Chriſti ſectatores. Habent tamen Pœnitentes; licet ob ſcelera patrata, aliaque obſtacula, ſatis imprudenter à recta in adverſam valetudinem deflexerint. Cap. VII: μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. καὶ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐ μικρὸν,

μικρὸν, οὐ μέγα τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν, ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπτικῆς δυνάμεως μετασχούσῃ, δίχα τῆς ἀρχιφώτου, καὶ φωτοδότιδος θεογενεσίας. αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις, ἐν μυήσει μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως. ἀνοήτως δὲ πρὸς τὰ χείρω παλινδρομήσασαι, δέον ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν οἰκείαν ἀναγωγὴν ἀποπληρῶσαι, τῶν θεαρχικῶν μὲν ὡς ἐν συμβόλοις ἱεροῖς ἐποψιῶν, καὶ κοινωνιῶν, εὐλόγως ἀποδιαστέλλονται. βλαβήσονται γὰρ ἀνιέρως αὐτῶν μετέχουσαι, καὶ πρὸς πλείονα τῶν θείων καὶ ἑαυτῶν ἐλεύσονται καταφρόνησιν. *Conſidera, ſolos Catechumenos ex ſanctis locis ejici: propterea quod hic quidem ordo nullum penitus ſacrum myſterium didicit, neque ei fas eſt, quicquam, ſive parvum ſive magnum, eorum quæ ſancte perficiuntur, aſpicere; quippe qui ne vim quidem aſpiciendi ſacra habent ab ortu à Deo, ſine Baptiſmo, qui lucis & principium eſt & præbitor: reliqui autem ordines, qui expurgantur, id quidem, quod ſancte traditum eſt, jam didicerunt, ſed inconſiderate ac ſtulte ad deteriora ſe retulerunt, cum ad meliora vitæ inſtitutæ rationem conferre debuiſſent: ob eamque cauſam jure à divinarum quidem rerum, quæ in ſacris myſteriis latent, aſpectu, & communione, nec ſine ratione, arcentur: incommoda enim acciperent, quod eorum indigne participes fierent, & ad majorem divinarum rerum ſuique contemptum pervenirent.* Et mirum ſane, qui tot in verbis Dionyſii pro Catechumenis obſervarunt, ab iis Catechumenorum ordini tradi ἐσχατιὰν, ultimum nempe ac poſtremum locum. δευτέρα δὲ πρὸς τὸ ἄνω τῆς τῶν κατηχουμένων ἐστὶν ἐσχατιᾶς. *Secunda eſt, ſi digniora ac ſublimiora reſpicias, à Catechumenis, qui poſtremo loco collocantur.* Quod apertiſſime ſupra dixerat: ἡ μὲν οὖν ἐσχάτη τοῖς κατηχουμένοις ἀπονενέμηται τάξις, εἰσὶ γὰρ ἀμέθεκτοι καὶ ἀμύητοι παντὸς ἱεραρχικοῦ τελεστηρίου, μηδὲ τὴν κατὰ θείαν ἀπότεξιν ἔνθεον ἐσχηκότες ὕπαρξιν, ἀλλ' ἔτι πρὸς τῶν πατρικῶν λογίων μαιευόμενοι, καὶ ζωοποιοῖς μορφώμασι διαπλαττόμενοι πρὸς τὴν ἐκ θεογενεσίας ἀρχίζωον, καὶ ἀρχίφωτον, καὶ μακαρίαν προσαγωγήν. ὥσπερ οὖν εἰ ἀτέλεστα, καὶ ἀμόρφωτα προεκπέσοι τὰ κατὰ σάρκα βρέφη τῆς οἰκείας μαιεύσεως, ὡς ἀμβλωθρίδια, καὶ ἐκτρώματα τὴν ἀγέννητον, καὶ ἄζωον, καὶ ἀφώτιστον ἐπὶ γῆς ἀπόπτωσιν ἕξει, καὶ οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι πρὸς τὸ φαινόμενον ἀποσκοπῶν ἐπὶ τὸ φῶς αὐτὰ προαχθῆναι, τοῦ κατὰ γαστέρα σκότους ἀπαλλαγέντα. φαίη γὰρ ἂν ἡ τῶν σωμάτων ἐπιστημονικὴ προστάτις ἰατρικὴ τὸ φῶς ἐνεργεῖν εἰς τὰ δεκτικὰ τοῦ φωτός: οὕτω καὶ τῶν ἱερῶν ἡ πάνσοφος ἐπιστήμη πρῶτα μὲν αὐτοὺς τῇ τῶν μορφωτικῶν καὶ ζωοποιῶν λογίων εἰσαγωγικῇ μορφῇ μαιεύεται. τελεσφορήσασα δὲ τὴν πρὸς θεογενεσίαν αὐτῶν ὑπόστασιν ἐνδίδωσι

σωτηρίως αὐτοῖς ἐν τάξει τῇ πρὸς τὸ φωτοειδῆ, καὶ τελεσιουργικὰ κοινωνίαν. *Ac poſtremus quidem ordo Catechumenis tributus eſt. Aditus enim eis ad omne id, quod in Hierarchia perficitur, præcluſus eſt, neque ſecundum divinam parturitionem ſubſiſtentiam ſanctam conſecuti ſunt: ſed etiam parentum oraculis tanquam ſub obſtetrice foventur, vivificis figurationibus finguntur ad beatum illum progreſſum vitæ luciſque principem, qui à divino ortu proficiſcitur. Vt igitur, ſi inchoati, ac nondum figurati pueri, qui ex carne conſtant, cadunt, antequam obſtetricatione foveantur; caſum illum in terra ſine ortu, ſine vitæ uſura, ſine lucis aſpectu, ut abortus, habebunt. nec quiſquam, qui ſit mentis ſuæ, id quod apparet intuens, in lucem eos prolatos eſſe dixerit, quod ſint ab ævi tenebris liberati: dicit enim medicina, perita corporum præſes, lucem vim ſuam emittere in ea, quæ lucem natura recipere poſſunt: ſi ſacrorum ſapiens diſciplina, & ſcientia, primum quidem eos divinorum ſcriptorum, quæ formandi vitæque dandæ vim habent, cibo, qui inſtituendo & introducendo valet, obſtetricat: cum autem eorum naturam ad divinum ortum abſolvit, tum denique utiliter eis ordine concedit aditum ad ea, quæ illuſtrant, & perficiunt.* Et ex Dionyſio S. Maximus: ὅτι οἱ κατηχούμενοι ἔσχατοί εἰσιν. *Catechumenos poſtremos eſſe.* Et, ut Dionyſium ex Dionyſio ipſo explicemus; tres apud eum Chriſtiani populi ordines ſunt. Primus, & inter alios præcipuus, quem ipſe τελειωτικὴν, *perficientem*, vocat; ſecundus, quem φωτιστικὴν, *illuminantem*; poſtremus omnium, qui eſt καθαιρομένην, *ſeſe expurgans.* In illis tamen conquirendis præpoſtero ordine procedendum eſt; namque primum expurgamur, ſecundum illuminamur, tandem ad ſacra gradum facimus; ideoque Dionyſius, illos enumerans, à poſtremo orditur, & in primum deſinit, poſtremum primum, & potiſſimum ultimum vocans, cap. v: ἡ τῶν τελουμένων δύναμις, ἡ πρώτη μέν ἐστιν ἡ καθαιρομένη. μέση δὲ μετὰ τὴν κάθαρσιν ἡ φωτιζομένη, καί τινων ἱερῶν θεωρητική. τελευταία δὲ καὶ θειοτέρα τῶν ἄλλων ἡ τῶν ἱερῶν φωτισμῶν, ὧν ἐγεγόνει θεωρὸς ἐλλαμπομένη τὴν τελειωτικὴν ἐπιστήμην. *Eorum vero, qui perficiuntur, vis prima eſt, quæ expurgatur: media, quæ poſt expurgationem illuſtratur, & nonnulla ſacra ſpectat: poſtrema, quæ eadem cæteris eſt divinior, ea, quæ ſacrorum luminum, quæ ſpectavit, perficiente illuſtratur ſcientia.* Nec inter ſe hæc ipſa pugnare, idem Auctor infra demonſtrat, cum hunc ſacroſanctum ordinem primum, infimum & poſtremum nuncupet. οὐκοῦν ἡ θεία τῶν ἱερῶν τάξις

πρώτη

πρώτη μὲν ἐστι τῶν θεοπτικῶν τάξεων, ἀκροτάτη δὲ καὶ ἐσχάτη πάλιν ἡ αὐτή. *Divinus igitur Pontificum ordo, primus quidem eſt eorum ordinum, qui Deum vident; ſummus autem & poſtremus rurſum idem eſt.* Et S. Maximus adnotaverat in Scholiis: Σημειωτέον πῶς ἡ αὐτὴ πρώτη καὶ ἐσχάτη τάξις. *Notandum, quod hic idem primus & ultimus ordo est.* Et Pachymeres in Paraphraſi: οὐκοῦν ἡ θεία τῶν ἱεραρχῶν τάξις πρώτη ἐστὶ καὶ ἀκροτάτη, καὶ ἐσχάτη ἡ αὐτή. πρώτη, ὅτι ἐξ ἐκείνης τοῖς ἄλλοις μεταδίδονται τὰ οἰκεῖα, ἐσχάτη, ὅτι εἰς αὐτὴν τελευτᾷ πᾶσα ἱεραρχικὴ διακόσμησις. *Divinus itaque Pontificum ordo primus, eſt & ſummus & poſtremus: primus, quod ex eo aliis neceſſaria impartiuntur; poſtremus, quod in eo expletur univerſa noſtræ hierarchiæ diſtinctio.* Primi itaque ad Cancellos templi ſtabant Pœnitentes; ſequebantur Energumeni; eos excipiebant Catechumeni, horum omnium poſtremi.

IX. Nos etiam ex hiſce, à Sanctuario poſtremis, exordiamur. Quos non omnes unius generis comperies; ſed ex his alii fuere *Audientes*, ſive *Auditores*, qui ſcilicet verbum Dei audiebant, & licet Chriſtiani eſſe cuperent, non tamen eo pervenerant, ut digni Baptiſmo haberentur: alii *Competentes*, qui jam pridem acceſſerant, recteque in fide inſtituti, Baptiſmum præſcripto tempore expectabant. Concilium Nicænum primum Can. XIV: περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *De Catechumenis lapſis, placuit ſanctæ & magnæ Synodo, ut ii tribus annis Audientes tantum ſint, poſtea orent cum Catechumenis.* Alexius Ariſtænus in Canon. XIV Ancyranum: Δύο εἴδη τῶν κατηχουμένων. οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, οἱ δὲ γεγόνασι τελειότεροι ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς πίστεως μαθητευθέντες. ὁ γοῦν τελειότερος κατηχούμενος παραπεσὼν καὶ ἁμαρτήσας ἀνεπιτίμητος οὐκ ἐᾶται. κἂν καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἱκανόν ἐστι πάντα ῥύπον ψυχικὸν ἀποπλῦναι. ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀκροωμένων συντάττεται, καὶ μετὰ τριετίαν μετὰ τῶν κατηχουμένων αὖθις συνεύχεται. *Duæ erant ſpecies Catechumenorum: quidam enim recenter adveniunt; alii perfectiores, ſatiſque rebus fidei inſtructi. Perfectior itaque Catechumenus, cadens & peccans, non relinquitur ſine punitione, licet ſacrum Baptiſma ſatis ſit ad omnem ſordem animæ abluendam, ſed cum Audientibus collocatur, & poſt tres annos rurſus cum Catechumenis orat.* Matthæus Blaſtarius: εἰς δύο τάξεις οἱ κατηχούμενοι πάλαι ἐτέθειντο, εἴς τε τοὺς ἤδη τελειοτέρους, τὴν πίστιν εἰσδεξαμένους.

μένους, ὑπερτιθεμένους δὲ τὸ βάπτισμα, οἱ καὶ μέχρι τῆς τῶν κατηχουμένων εὐχῆς ἐν τῷ κυριακῷ παρέμενον, καὶ ταύτης μυστικῶς λεγομένης, τὸ γόνυ ἔκλινον, ἐκφωνηθέντος δὲ τοῦ, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, ἐξήρχοντο. εἰς τε τοὺς ἄρτι προσελθόντας, οἱ καὶ ἀτελέστεροι μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων εὐαγγελίων ἐξήρχοντο. *In duos ordines Catechumeni apud veteres dividebantur; tum in eos, qui jam perfectiores, excepta fide, erant, ſed Baptiſmum differebant, qui ad Catechumenorum uſque precationem manebant in Dominico; quæ cum ſecreto diceretur, ipſi genua flectebant, verum cum illud acclamaretur, Quicunque Catechumeni eſtis accedite, proripiebant ſe extra eccleſiam: tum in eos, qui recens advenerant, qui & imperfectiores erant, & poſt auditionem divinorum Euangeliorum exibant.* Et Græcus Scholiaſtes in Harmenopuli epitomen Canon. Sect. v, & III: δύο τῶν κατηχουμένων ἦσαν τάξεις. ἡ μὲν τῶν γόνυ κλινόντων ἡ τελειοτέρα. ἡ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἡ ἀτελεστέρα. λέγει γοῦν εἰ τῶν γόνυ κλινόντων εἴη, καὶ ἁμάρτοι: παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν, γενέσθω τῶν ἀκροωμένων. ἡ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἔξω στήτω τῆς ἐκκλησίας. *Duo Catechumenorum ordines erant, unus eorum, qui genu flectebant, perfectior ſcilicet; alter imperfectior eorum, qui audiebant. Dicit ergo, ſi ſit ex ordine flectentium genu, & peccet, quod, peccare deſinens, in ordinem audientium referri debeat; ſin ex Audientibus ſit, conſiſtat extra eccleſiam.* Audientium meminit Tertullianus lib. de Pœnitent. *Nemo ſibi aduletur, quia inter Auditorum tyrocinia deputatur, quaſi eo etiam nunc ſibi delinquere liceat. an alius initiatis eſt Chriſtus, alius audientibus?* Item: *Audientes optare inſtitutionem, non præſumere oportet.* Cyprianus lib. III, epiſt. XVII: *Audientibus, ſi qui fuerint periculo præventi, & ſi in exitu conſtituti, vigilantia veſtra non deſit; implorantibus divinam gratiam, miſericordia Domini non denegetur.* Competentium vero meminit Auguſtinus lib. de cura pro mort. hab. cap. XII: *Paſcha appropinquante dedit nomen inter alios Competentes.* Et hom. XLIX: *Quod dico Competentibus, & fidelibus, audiant Pœnitentes.* Et lib. de fide & operibus cap. VI: *Cum fontis illius ſacramenta peteremus, atque ob hoc Competentes etiam vocaremur.* Ambroſius lib. V, epiſt. XXXIII: *Symbolum aliquibus Competentibus in Baptiſteriis tradebam Baſilicæ.* Iſidorus lib. I, de offic. eccleſ. cap. XXVII. & lib. II, cap. XXI. & lib. VII, Orig. cap. XIV: *Competens vocatur, qui poſt inſtructionem fidei competit gratiam Chriſti; unde & à petendo Competens vocatur.* Et Hieronymus epiſtol. ad Pammachum, & Concilium

Aga-

Agathenſe Can. XII. Eos Electos vocavit Leo Papa I. *In baptizandis in eccleſia Electis, hæc duo tempora, de quibus locuti ſumus, eſſe legitima, dilectionem veſtram monemus.*

X. Vicecomes, de Miſſæ ritibus lib. II, cap. XL, ſcribit, de Catechumenorum loco, ubinam eſſet, nihil certi affirmari poſſe: nam interdum extra eccleſiam in ea parte, ubi fontes lavandis fidelibus, eccleſiam ingredientibus, conſtituti erant, fuiſſe comperit, ut apud Cyrillum Hieroſolymitanum, Præfat. ad Catecheſes: *Iam ab hodierna die vitam agens, conſidera, quantam tibi Ieſus dignitatem contulerit. Catechumenus vocabaris, foris ſubſiſtens: nunc vero non amplius foris ſed intus ſonas.* & orat. panegyrica pro eccleſiarum exædificatione, recitata apud Euſebium, Hiſtor. eccleſ. lib. x, cap. IV: *Deinceps fontes ex adverſa fronte templi, profluenti aqua redundantes, poſiti, quibus omnes, qui in ſacros templi ambitus introëunt, ſordes corporum abluant; qui fontes ſacroſancta Baptiſmatis lavacra repræſentant. Atque hic locus, in quo ſinguli introeuntium primum, ut ſe lavent, morantur, ſicut cuique ornatum & ſplendorem affert, ſic illis, qui primis fidei principiis inſtituendi ſunt, manſio percommoda eſt ad acquieſcendum.* nec diſſimile eſſe quod Beroldus ait in Cæremoniali M. S. *Finito Euangelio, omnes Catechumeni intrent Eccleſiam.* Si enim, inquit, expleto Euangelio Catechumeni eccleſiam ingrediebantur; ergo, priuſquam illud abſolveretur, extra eccleſiam conſiſtebant: hujuſque conſuetudinis multa veſtigia adhuc Mediolani durare, ait. Poterat addi Balſamon in Can. XIV Nicæni primi: μὴ ἁπλῶς δέχεσθαι εἰς τὸν τόπον τῶν κατηχουμένων πάλιν ἀποστρέφοντα οἱ ἅγιοι πατέρες διορίζονται. ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τριετίαν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἵστασθαι μετὰ τῶν ἀκροωμένων. πληρωθείσης δὲ ταύτης ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν προτέραν τάξιν. *Non ſimpliciter ad Catechumenorum locum rurſus recipi redeuntem ſancti Patres definiunt, ſed prius triennio extra templum ſtare cum Audientibus: eo autem completo, in priorem ſtatum recipi.* Et in epiſtola Gregorii Nyſſeni ad Letoium: εὔχεσθαι μὲν γάρ φησι κατὰ μόνας, ἤγουν καθ' ἑαυτὸν οὐ κωλυθήσεται ὁ ἐν μετανοίᾳ γινόμενος. συνίστασθαι δὲ τοῖς πιστοῖς οὐ συγχωρηθήσεται, ἀλλ' ἔξω στήσεται τοῦ ναοῦ μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Et etiam prius per ſe precetur; ſeorſum tamen, inquit, ſeu per ſe precari non vetabitur, qui eſt in pœnitentia; non tamen ei permittitur conſiſtere cum fidelibus, ſed ſtabit extra templum cum Catechumenis.* Et Scholiaſtes Græcus, in epitomen Canonum Harmenopuli:

παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν γενέσθω τῶν ἀκροωμένων, εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἔξω στήτω τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐκτὸς ἵσταντο τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εὐαγγελίου. *Peccare deſinens, in ordinem Audientium referatur: ſin ex Audientibus ſit, conſiſtat extra eccleſiam: Nam & Audientes extra eccleſiam ſtabant uſque ad lectionem ſancti Euangelii.* Cum vero, ex alia parte, veterum ſcriptorum teſtimoniis, Gregorii Thaumaturgi, Concilii Conſtantinopolitani ſexti Canon. LXXIX, Catechumenorum locum intra eccleſiam fuiſſe colligeret, tradit, ea non ita intelligenda eſſe, velut licitum eſſet cuique illorum, utro mallet loco, conſiſtere; verum id propterea dictum eſſe, quod, diverſi ordinis cum eſſent Catechumeni, alii in eccleſia, alii extra illam divina myſteria audirent; poſterioris generis fuiſſe, qui ſacræ Catecheſis tyrocinia ponebant: in altero conſtituit jam provectiores, & qui *Competentes* appellabantur. Hinc diſtinctione iſta, quaſi nova & peracuta, & è penetralibus Antiquitatis eruta, exſultans aliquando, ſibique bene complacens, ſupparaſitatur: *Ita me Phœbus,* inquit, *amet, Muſæque faveant; ut hanc diſtinctionem, è tenebris veritatis erutam, profero in medium.* Confirmat deinde ex loco Euſebii, quem ſupra adduximus, in quo habetur, Catechumenos, qui primis fidei principiis inſtituerentur, in veſtibulo eccleſiæ moram traxiſſe Ex quo colligit ipſe, cæteros, qui, Chriſtianis ſacris & præceptis jam imbuti, baptiſmalibus aquis brevi tingendi erant, alio in loco, nempe in eccleſia, ſacerdoti facienti præbuiſſe aures. Quod ſi iſta legentis animum non explent, affirmat, Catechumenos, cum priſcæ novæque legis inſtituta recitabantur, & ſtatæ Miſſæ cærimoniæ fiebant, extra eccleſiam conſtitiſſe, cum, expleto Euangelio, peculiares ſuper eis preces Deo ſolvebantur in eccleſia: idque non obſcure affirmaſſe Dionyſium Areopagitam, de eccleſiaſtica Hierarchia cap. III. *Pontifex, perfecto precum ſacro ad Dei altare, cum ab eo incendendi odores initium fecit, ſacrum obit locum; reverſus autem ad divinam aram, ſacros Pſalmos canere incipit, canuntque cum eo omnes eccleſiaſtici ordines: deinceps à miniſtris ſacrorum librorum lectio recitatur. Ea recitata, extra templi ambitum collocantur Catechumeni, & una cum eis Energumeni, atque ii, quos ſuperioris vitæ pœnitet: manent autem ii, qui divinarum rerum & aſpectu digni ſunt & communione.* tum Beroldum iis verbis: *Finito euangelio omnes Catechumeni intrent*

Eccle-

Eccleſiam. Vides, ait Vicecomes, ibi poſt Euangelium Catechumenos eccleſiam ingreſſos eſſe : ex quo neceſſaria conſecutione intelligitur, eoſdem ante euangelium extra eccleſiam ſtetiſſe. Subdit, Catechumenos modo humi, modo loco in altum edito, ſacra myſteria ſpectaviſſe legi; & rem totam ſic explicat, ut, qui primis fidei Chriſtianæ rudimentis imbuebantur, extra eccleſiam humi, qui noſtræ religionis myſteriis egregie eruditi Baptiſmum flagitabant, in eccleſia è ſublimi loco, ſacris operantem ſacerdotem audirent. priorem partem ſatis ſignificari à Gregorio Thaumaturgo, dicto loco ubi docet, Pænitentes, una cum Catechumenis, fideles, eccleſiam ingredientes, precari ſolitos, ut ſuis peccatis ab irato Deo veniam expoſcerent. neq; enim precari poterant fideles, ſi humi non conſtitiſſent. Alterius partis dicit ſe habere teſtem idoneum & gravem, Dionyſium Areopagitam, de eccleſ. Hierarchia cap. III, qui ait: *Energumenorum multitudo à ſacris etiam arcetor, ſed ſecundum locum in ſuperiori parte extremitatis Catechumenorum obtineto.* Concludit, ex hac Dionyſii auctoritate manifeſte conſtare, Energumenos una cum Catechumenis Miſſæ ſacrificio interfuiſſe.

XI. Et hæc quidem Vicecomes de locis Catechumenorum; ſomnia, ut puto, miris exemplis in ſomnis dans. Id una mecum conſidera, lector. Nullum certum, ait, eſſe Catechumenis locum, quia modo intra eccleſiam, modo extra eccleſiam ſtent. Falſum utrumque: ut enim vidimus ſupra, locus Catechumenorum Narthex eſt, qui eſt tertius in eccleſia locus. Et Catechumeni etiam illi, qui in Catechumenorum ordinem oberrarunt, ideoque in inferiorem ordinem delati, inter Audientes collocabantur, in eodem Narthece ſubſiſtebant. Nam illi, de quorum ſalute deſperabatur, una cum aliis ejuſdem ſortis fidelibus, qui, flagitiis vitiiſque pleni, nec reſipiſcere nec ad bonam frugem redire ſtudebant, extra eccleſiam trudebantur: illi ἐξωθεῖσθαι, τῆς ἐκκλησίας ἀποῤῥίπτεσθαι, dicebantur. Harmenopulus in Compend. Can. ſect. v, tit. III: ἐπιμένοντες δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀποῤῥιπτέσθωσαν. *Quod ſi perſeverent, ex eccleſia ejiciuntor.* Et tit. IV: τὰ ἀλλότρια διηρπάκασι τῆς ἐκκλησίας ἐκριπτέσθωσαν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ θεοστυγεῖς. Eos ἐκκηρύκτους vocabant. Gregorius Thaumaturgus Can. II: καὶ πᾶς τοιοῦτος ἐκκήρυκτος τῆς ἐκκλησίας θεοῦ. *Et quicunque eſt ejuſmodi, eſt à Dei eccleſia abdicatus.* Et Can. V: καὶ οὓς δεῖ ἐκκη-

ἐκκηρύξαι τῶν ὄχλων. *Et quos à precibus abdicare oportet.* Quare vero ſic vocarentur, cauſam exponit Balſamon ibidem : πᾶς πλεονέκτης ἐκκήρυκτος τῆς ἐκκλησίας ἐστίν. ἀντὶ τοῦ ἀπόβλητος καὶ ἀλλότριος. ἀποκηρύσσεσθαι γὰρ λέγονται οἱ υἱοί, ὅταν διά τινα αἰτιάματα ἐκ τῆς γονικῆς κληρονομίας ἀλλοτριῶνται. *Quiſquis eſt avarus, eſt ab eccleſia abdicatus, id eſt, ejectus, & alienus. Dicuntur enim abdicati filii, quando propter aliqua crimina ab hereditate paterna alienantur.* Dionyſius Areopagita, nunc ἀνιέρους καὶ ἐκφύτους πάντη τῆς ἱερᾶς θεσμοθεσίας, nunc ἀπερισαλπίγκτους καθόλου τῶν ἱερῶν τελετῶν. De Eccleſiaſtica Hierarch. cap. III : τούτων οἱ μὲν ἀπερισάλπιγκτοι καθόλου τῶν ἱερῶν τελετῶν οὐδὲ τὰς εἰκόνας ὁρῶσιν, ἀναιδῶς ἀπεμπάμενοι τὴν σωτηριώδη τῆς θεογενεσίας μύησιν, καὶ τοῖς λογίοις ὀλεθρίως ἀντιφθεγξάμενοι τό, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι. *Horum ii quidem, quibus nihil omnino ſanctorum ſacramentorum innotuit, ne figuras quidem & imagines cernunt, quod & impudenter ſalutarem divini ortus diſciplinam repudient, & divinis ſcriptis hæc exitioſe dixerint, Vias tuas ſcire nolo.* Et : διὸ καὶ τῶν ἐνθέοις διδασκαλίαις οἱ τολμηρῶς ἀποκεχρημένοι πρὸ τῆς κατ' αὐτὰς πολιτείας καὶ ἕξεως ἀνίεροι, καὶ ἔκφυτοι πάντη τῆς ἱερᾶς εἰσι θεσμοθεσίας. *Itaque ii, qui audacia provecti, divinis diſciplinis ac magiſteriis abutuntur, antequam vitam, & habitum ſcientiæ ſecundum ea comparaverint, profani ſunt, atque à ſacro inſtituto omni ex parte alieni, & abhorrentes.* Et hi quidem ab auditione arcebantur ; hoc eſt, ad divinarum laudum auditionem non admittebantur, ſed extra Eccleſiam in loco Deflentium ſtatuebantur ; donec Epiſcopi, eorum vita atque pœnitentia dijudicata, aliquid aliud de illis decreviſſent : namque ſi ejectione illa aliquid profeciſſent, meliores facti, in ipſa Eccleſia inter Audientes ponebantur ad ſecundum Pœnitentium Catechumenorum gradum, & intra eccleſiam primum : primus etenim extra eccleſiam una cum flentibus erat. Catechumenorum itaque locus, ſive Audientium, ſive Competentium, intra eccleſiam, in Narthece ſcilicet, erat. Probaturque evidentius Can. v, Synodi Neocæſarienſis : κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ. οὗτος δὲ ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων. ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω. *Catechumenus ſi, in Dominicum ingrediens, in ordine Catechumenorum ſteterit, is autem peccans ; ſi genu quidem flectens eſt, audiat, non amplius peccans : ſin autem etiam audiens peccet, expellatur.* Sentencia Canonis

eſt,

eſt, quidquid alii dicant: Si Catechumenus ex iis, qui genu flectunt, & inter Catechumenos primas obtinent, peccaverit, ad locum imperfectiorem, Audientium nempe, amandetur; caveatque, ne in poſterum peccet: quod ſi etiam in eo ordine peccaverit, extrudatur; hoc eſt, extra eccleſiam pellatur, nec audeat templum ingredi, niſi Antiſtitis mandatum intercedat. Alexius Ariſtenus in eundem Canonem: οἱ γοῦν τελεώτεροι, ὡς γευσάμενοι θείου ῥήματος καὶ παραπεσόντες, μετακινοῦνται τῆς στάσεως, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις συντάττονται, εἰ δὲ καὶ ἀκροώμενοι ἁμαρτάνουσι τῆς ἐκκλησίας τέλεον ἐξωθοῦνται. *Perfectiores itaque, tanquam qui divinum verbum perguſtarint, ſi lapſi fuerint, ſtatione ſua moventur, & cum Audientibus collocantur. Quod ſi & inter Audientes peccare non deſinunt, prorſus ab eccleſia ejiciuntur.* Matthæus Blaſtarius: ὁ δὲ πέμπτος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ, τῶν τελεωτέρων τις κατηχουμένων ἁμαρτών φησι, καὶ πεπαυμένος τοῦ ἁμαρτάνειν, μετὰ τῶν ἀκροωμένων στήτω. εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων εἴη καὶ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἀφίσταται, εἰς τὴν τῶν προσκλαιόντων χώραν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξωθείσθω. *Quintus vero Neocæſareenſis Synodi Canon, Si quis ex perfectioribus Catechumenis, ait, peccaverit, peccare ceſſans, cum Audientibus ſtet: ſi ex Audientibus eſt, & à peccando non abſtinet, in Deflentium locum ab eccleſia extrudatur.* Errant ergo omnino, qui Catechumenorum Audientium ſtationem extra eccleſiam ponunt: ex ea enim peccantes foras trudebantur: neque foras pellitur, niſi qui intus eſt. Qui ſi tandem reſipuiſſent, rurſus in Audientium Catechumenorum ſtationem revertebantur. Vbi ſi rurſus meliores evaſiſſent, fructuſque, qui ab iis expectabantur, attuliſſent, denuo in perfectiorem locum, & eorum, qui genu flectebant, numerum reponebantur. Nec alia ratione intelligendus eſt Cyrillus Hieroſolymitanus, ſi de Catechumenorum generibus loquitur. Catechumenus enim, qui foris ob nova delicta ſtabat, pœnitentiâ non amplius foris, ſed intus ſonat: regreſſus enim ad priorem ſtatum, unde deturbatus fuerat, intra eccleſiam locum habet. Attamen eum loqui exiſtimo de Catechumenis, qui fidem Chriſtianam vitalibus aquis exoſculati, una cum aliis fidelibus morabantur. Nam qui prius Catechumenus vocabatur, & extra eccleſiam, in Narthece nempe, ſubſiſtebat, nova Baptiſmi intinctione fidelis factus, non amplius foris, ſed intus ſonat. Aliud præterea eſt, quod oratione panegyrica pro eccleſiarum ædificatione, dicitur: nam ibi non

non de ſtatione Catechumenorum, dum ſacra peraguntur, ſermo eſt; ſed de ea, in qua, ſacris abſolutis, dimiſſi manebant. Neceſſe enim erat, aliquem locum, eumque non incommodum, decerni, in quo, ab eccleſia egreſſi, dum interim ſacra fideles proſequerentur, ipſi quieſcerent. quare inter fontes & alia oblectamenta extra eccleſiam manſio percommoda fuerat ad acquieſcendum. Aliud quoque eſt, quod Beroldus, quiſquis iſte fuerit, dicit, qui intra eccleſiam, finito Euangelio, vocat: dum enim legebatur Euangelium, aliique ſacræ ſcripturæ libri, Catechumeni omnes, tum perfecti, tum audientes, exceptis peſſimis, extra eccleſiam pulſis, intra eccleſiam in Narthece ſacris Chriſtianorum operam dabant; qua lectione finita omnes, ita imperante Diacono, egrediebantur. Idque licet poſſim pluribus ex antiquitate teſtimoniis probare, unico tantum Dionyſiano rem ipſam expediam, de eccleſ. Hierarch. cap. III: τοὺς δὲ κατηχουμένους, ἐνεργουμένους τε καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσμὸς ἐφίησι μὲν ἐπακοῦσαι τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς ἐνθέου τῶν πανιέρων γραφῶν ἀναγνώσεως· εἰς δὲ τὰς ἑξῆς ἱερουργίας καὶ θεωρίας, οὐ συγκαλεῖται τούτους, ἀλλὰ τοὺς τελείους τῶν τελεσιουργῶν ὀφθαλμούς. *Catechumenos autem, & energumenos, quique in Pœnitentia ſunt, ſanctæ hierarchiæ mos patitur quidem audire ſacram Pſalmorum modulationem, divinamque ſacrarum ſcripturarum recitationem; ad ſacra autem opera, quæ deinceps ſequuntur, atque myſteria ſpectanda, non eos convocat, ſed perfectos integrorum oculos.* Et cap. VII: ἑξῆς δὲ οἱ λειτουργοὶ τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἐμφερομένας ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἀναστάσεως ἀναγνόντες ἱερῶς ᾄδουσι τὰς ὁμολόγους, καὶ ταυτοδυνάμους τῶν ψαλμικῶν λογίων ᾠδάς. εἶτα τῶν λειτουργῶν ὁ πρῶτος ἀπολύει τοὺς κατηχουμένους, καὶ ἀνακηρύττει τοὺς ἤδη κεκοιμημένους ἁγίους. *Deinceps miniſtri promiſſis veris, quæ feruntur in ſcriptis divinis, de ſancta noſtra reſurrectione, recitatis, ſancte canunt cantus Pſalmorum, qui ejuſdem rationis ſunt, atque idem valent. Tum Miniſtrorum primus Catechumenos dimittit, ſanctoſque, qui jam dormierunt, prædicat.* Maximus quoque in Myſtagogia, cap. XIV: μετὰ τὴν θείαν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν τῶν ἀναξίων τῆς θείας τῶν δειχθησομένων μυστηρίων θεωρίας ἀπόλυσίς τε καὶ ἐκβολὴ διὰ τῶν λειτουργῶν γίνεται. *Poſt divinam ſancti euangelii lectionem, & Catechumenorum, & reliquorum, qui divina oſtendendorum ſacramentorum contemplatione indigni ſunt, fit per*

ſacros Miniſtros dimiſſio, & ejectio. Hinc dimiſſionem Latini *Miſſam* dixerunt, ut *Remiſſam* pro remiſſione. Hincmarus Rhemenſis, epiſt. ad Hincmarum Laudunenſem, cap. XXIV: *Quidam jubentur uſque ad miſſam Catechumenorum manere in Eccleſia: quidam autem ſola intra eccleſiam fidelium oratione jungi ſacræ myſteriorum celebritati, à Dominicæ autem menſæ convivio ſegregari.* Et Auguſtinus, ſermone CCXXXVII de tempore: *Ecce, poſt ſermonem fit Miſſa Catechumenis; manebunt fideles; venietur ad orationem.* Peſſime itaque ex antiquitate colligit Vicecomes, (nam de Beroldo, quem non vidi, nihil habeo, quod dicam,) expleto Euangelio Catechumenos eccleſiam ingredi, &c, prius quam illud abſolveretur, extra eccleſiam conſtitiſſe: cum καθαιρόμεναι τάξεις omnes, inter quas & Catechumeni locum habebant, ſemper in Narthece, dum divinæ ſcripturæ legebantur, conſiſtebant, nec, niſi illis expletis, foras pellebantur. & Balſamon, in Can. XIV Concilii Nicæni, vel Naon à Narthece ſeparat, ideoque dicit, Catechumenos extra templum cum Audientibus commorari; Narthex enim extra Templum cenſebatur: vel ipſe etiam cum Scholiaſte alio in Harmenopulum falſus fuit; quod in tanta rerum varietate mirum non eſt: vel exſcriptoris incuria impoſuit, qui, loco ἐντὸς, ἐκτὸς ſcripſit. quod ex ipſius Scholiaſtæ verbis elicio. Tres erant Catechumenorum gradus, ſecundum Concilium; primus γόνυ κλινόντων, *genu flectentium*; ſecundus ἀκροωμένων, *audientium*; tertius ἐξωσμένων τῆς ἐκκλησίας, *ejectorum ab eccleſia,* ſi tamen ſpes ulla erat reſipiſcendi; alias ut ethnici reputabantur, nec in numero erant Catechumenorum. Primum peccans, in ſecundum, Audientium nempe, pellebatur; qui, ſi peccandi finem non poneret, ab eccleſia ejiciebatur. Recte itaque dicit Scholiaſtes: εἰ ᾖ τῶν ἀκροωμένων ἔξω ςήτω τῆς ἐκκλησίας, *Si ex audientibus extra eccleſiam conſiſtat.* ratio dicti: καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐκτὸς ἵςαντο τῆς ἐκκλησίας. *Nam & audientes extra eccleſiam ſtabant.* Male omnino: qui enim extra eccleſiam eſt, non pellitur ab eccleſia. Ad hoc ergo, ut pœna locum habeat, ut ratio concludat, dicendum erat, Auditores intra eccleſiam ſtare: tunc enim bene extra eccleſiam mitti poterant, ut graviore ſupplicio digni. Quare ſcribendum exiſtimo: καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐντὸς ἵςαντο τῆς ἐκκλησίας. *Et Audientes enim intra eccleſiam ſtabant.*

XII. Interim me facturum operæ pretium exiſtimo, ſi ritum univer-

univerſum, Catechumenos alioſque ab eccleſia dimittendi, ſcripto referam. Recitatis inter Miſſarum ſolemnia lectionibus ex Lege, Prophetis, Epiſtolis, Actis, & Euangeliis, pro more eccleſiæ; Diaconus ex loco alto edicebat, ἐκήρυττε: Nemo audientium, nemo infidelium adſit. Licet enim in ſacerdote κηρύττειν, ὁμιλεῖν & εὐαγγελίζεσθαι ſignificet, in Diaconis illud miniſterium declarat; quod optime ab aliis quoque adnotatum eſt: quo, dato orarii ſigno, actionum ſacrarum ritus & ordinem moderabantur. Matthæus Blaſtares in Synopſi Canonum: ὠράριον ἐξαρτῶντες διάκονοι τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι, καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηροῦντες εὐχάς, καὶ τῷ ὠραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι σημαίνουσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχουμένων, καὶ τῶν πιστῶν. *Diaconi, qui orarium geſtant, ſacerdotibus aſſiſtentes, & ſacri officii orationes obſervantes, per orarium eis, qui ſunt in Ambone, Diaconis ſignificant, quando oporteat vel ad Catechumenos, vel ad fideles, orationem flectere.* Et Ioannes Chryſoſtomus, hom. XVII, in epiſt. ad Hebræos: ὁ διάκονος ὑψηλὸς ἑστὼς μεγάλῃ τῇ φωνῇ, φρικτῇ τῇ βοῇ, καθάπερ τις κήρυξ τὴν χεῖρα αἴρων εἰς τὸ ὕψος, τοὺς μὲν καλεῖ, τοὺς δὲ ἀπείργει, τοὺς μὲν ἐκβάλλει, τοὺς δὲ εἰσάγει. *Diaconus in altiori loco ſtans, magna voce, terribili clamore, veluti quidam præco, manus ſuſtollens in altum, alios quidem vocat, alios prohibet, alios excludit, alios introducit.* Sic ſilentio facto, præcipit Catechumenis, ut pro ſe ipſis, hortaturque reliquos fideles, ut pro Catechumenis, orent: & ſupplicatione peracta, & illis inclinantibus capita, Epiſcopus benedicebat; tum demum Diaconus egreſſum indicabat: illis egreſſis ad orationem Energumenos convocabat; poſt preces, illis dimiſſis, advocabat eos, qui in pœnitentia erant: quibus etiam poſt preces dimiſſis, fidelium Miſſam perſequebantur. Id quoque comprobat Laodicenum Concilium Can. XIX: περὶ τοῦ, δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι, καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων οὕτως τὰς εὐχὰς τῶν πιστῶν γίνεσθαι τρεῖς. *Quod oportet ſeorſum, primum poſt ſermones Epiſcoporum, Catechumenorum orationem peragi, & poſtquam exierint Catechumeni, Pœnitentium orationem fieri, iiſque, accepta manuum impoſitione, abſcedentibus, ſit fidelium tres orationes fieri.* In quem locum Zonaras: τοῖς κατηχουμένοις ὡμίλουν πρότερον οἱ ἐπίσκοποι κατηχοῦντες,

κατηχοῦντες, καὶ διδάσκοντες αὐτοὺς, εἶτα ἐλέγετο ἡ ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχὴ, καὶ ἐξελθόντων ἐκείνων τοῖς ἐν μετανοίᾳ οὖσιν ἑτέρα ἐπελεῖτο εὐχὴ, καὶ τὰ λοιπὰ, ἃ ὁ κανὼν λέγει. *Concio ad Catechumenos, iis docendis ac erudiendis, primo loco ab Epiſcopis habebatur; tum, precatione in Catechumenos recitata, illi egrediebantur, moxque in eos, qui pœnis luendis addicti erant, altera precatio adhibebatur; aliaque, ut in Canone, peragebantur.* Et Alexius Ariſtenus in eundem Can. ὁ παρὼν κανὼν τὴν τάξιν διδάσκει τῶν εὐχῶν, ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι. καὶ φάσκει πρῶτον μὲν τὴν τῶν κατηχουμένων ἐπιτελεῖσθαι εὐχήν. εἶτα δὲ καὶ τὴν τῶν ἐν μετανοίᾳ προσάγεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν τῶν πιστῶν, εἶτα τὴν εἰρήνην, καὶ τὸν ἀσπασμὸν γίνεσθαι, καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. *Præſens Canon ordinem tradit precationum, quanam illæ ratione peragi debeant: traditque, primum quidem Catechumenorum precationem peragendam eſſe; poſtea eorum, qui in Pœnitentia ſunt; deinceps pacem, & amplexum cum oſculo; tum demum ſacroſanctam oblationem.* Iuſtellus in Can. Eccleſiæ Vniverſalis Can. CXXIII tradit, Catechumenorum orationē in Laodiceno Canone accipi pro ſacrom iniſterio lectionum, orationum, & aliorum id genus, quod celebratur in eccleſia ante dimiſſionem Catechumenorum: Latinoſque eam Miſſam Catechumenorum dixiſſe. Concilium Valentinum, Can. I: *Hoc eſſe cenſuimus obſervandum, ut ſacroſancta Euangelia ante munerum illationem in Miſſa Catechumenorum in ordine lectionum poſt legantur.* Iuo epiſt. CCXIX: *Qui audiebat Miſſam Catechumenorum, ſubterfugiebat Miſſam ſacramentorum.* Quidquid ſit de Miſſa Catechumenorum, εὐχὴν κατηχουμένων, *orationem Catechumenorum*, aliud eſſe, quam nobis Iuſtellus exponit, colligitur; quod ea ſequatur ſermones, atque Homilias Epiſcoporum, quæ poſt lectum Euangelium, aliaque ſacroſanctæ ſcripturæ verba, habebantur; quibus terminatis, nihil aliud ſubſequebatur, quam fidelium preces ſuper ipſos Catechumenos ad Deum effuſæ; ut nempe, eorum ſupplicatione ſuſcepta, eis auxiliaretur, poſtulata cordium commodo eorum tribueret, patefaceret eis Euangelium Chriſti, illuminaret eos, & intelligentes faceret, erudiret eos Dei cognitione, doceret mandata ſua & juſtificationes, inſereretque eis ſuum caſtum & ſalutarem timorem, aperiret aures cordis eorum, confirmaret eos in pietate, adjungeret annumeraretque ſuo ſancto gregi, donans eos regenerationis lavacro, liberaret eos ab omni impietate, introitus & exitus eo-

F rum

tur Matthæus Blaſtarius, qui exitum Catechumenorum ab Eccleſia non unum ſed diverſum aſſignat. Scribit namque, ut ſupra vidimus, Imperfectiores poſt lectum Euangelium exiſſe, Perfectiores poſt acclamationem Diaconi, *Quicunque Catechumeni*, &c. Re enim vera, ut ex Clemente & aliis Ritualibus Græcorum libris colligitur, poſt orationes illas, quas παραθέσεις dicebant, & Catechumenorum genus omne, & omnes alii, qui in Narthece ſacris intererant, ſe extra Eccleſiam conferebant.

XIII. Vicecomes præterea, cum ex veterum ſcriptorum teſtimoniis ſatis aperte videret, locum Catechumenis intra eccleſiam datum fuiſſe; colligit, Catechumenos, cum eſſent diverſi generis, alios in eccleſia fuiſſe, alios extra illam ſacra myſteria audiiſſe: in eccleſia provectiores, extra eccleſiam qui ſacræ Catecheſis tyrocinia ponebāt. Quæ omnia falſa ſunt. Catechumeni namque, ſive tyrones in fide, ſive Competentes, omnes ſibi locum in Narthece intra Eccleſiam vendicabant: nec niſi contumax, & facinoribus oppletus, quemadmodum & reliqui fideles facinoroſi, eccleſia pellebatur. Quis vero extra eccleſiam ſacra myſteria audierit, ubi perſonant omnia vocibus multitudinis? Etiamſi clamando bene robuſtus ſit atque exercitatus, quantumque poteſt voce contendat, non id faciet legens, ut extra Eccleſiam quiſpiam exaudiat; cum, qui myſteria pandit, vel intra ſanctuarium, vel intra templum id agat; voceque præterea per Narthecem diffuſa, inani clamore extra ambitum eccleſiæ ſtantibus ſonabit. Quis unquam ſomniavit, Catechumenos, etiamſi brevi aquis baptiſmalibus tingendi ſunt, ſacerdoti, facienti, aures præbuiſſe, & Miſſæ ſacrificio interfuiſſe? Nugæ. Dionyſius Areopagita Catechumenos etiam è mortuorum miſſa, in qua Energumenos, & Pœnitentes admittit, extra eccleſiam protrudit; ne, quæ tum illis communicari fas non eſt, audiant, vel videant. Et nota cauſam: *σκόπει δὲ ὅτι νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ συνήθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται, μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. ἡ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐ μικρὸν, οὐ μέγα τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν, ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπτικῆς δυνάμεως μετασχούσῃ διὰ τῆς ἀρχιφώτου, καὶ φωτοδότου θεογενεσίας. αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις ἐν μυήσει μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως. Conſidera porro hoc loco non omnes pro more ordines, qui expurgantur, dimitti, ſed ſolos Catechu-*

menos ex ſacris locis ejici: propterea quod hic quidem ordo nullum penitus ſacrum myſterium didicit, neque ei fas eſt, quicquam, ſive parvum ſive magnum, eorum, quæ ſancte perficiuntur, aſpicere; quippe qui ne vim quidem aſpiciendi ſacra habent ab ortu à Deo, ſive Baptiſmo, qui lucis & principium eſt & præbitor: reliqui autem ordines, qui expurgantur, id quidem, quod ſancte traditum eſt, jam didicerunt. His cum ſibi Vicecomes non ſatisfaceret, alia atque alia comminiſcitur; Catechumenos, cum priſcæ novæque legis inſtituta recitabantur, & ſtatæ Miſſæ cæremoniæ fiebant, extra eccleſiam ſtetiſſe, ait. De ſtatis Miſſæ cæremoniis, verum eſt: de priſcæ novæque legis inſtitutorum recitatione, falſum; cum, dum ea legerentur, intereſſent: &, quæ affert ex Dionyſio, dicto ſuo manifeſtiſſime adverſantur. Committe ſodes verba, & judica. Tum poſt Beroldi verba concludit, poſt Euangelium Catechumenos eccleſiam ingreſſos eſſe; quaſi idem dixiſſet Dionyſius. An non hoc eſt palam fucum facere? Hinc infert, neceſſaria conſecutione, Catechumenos ante Euangelium extra eccleſiam ſtetiſſe. Logi; quemadmodum & quæ ſequuntur de ſtatione ſublimi, & loco edito; & quomodo, qui primis noſtræ religionis rudimentis imbuebantur, extra eccleſiam humi, egregie vero eruditi, in eccleſia è ſublimi loco, ſacris operãtem ſacerdotem audirent. Hunccine hominem tantis delectatum eſſe nugis? Quæ poſtremo loco ſubdit ex Gregorio Thaumaturgo, & Dionyſio, crepundia ſunt, & magnæ ineptiæ.

XIV. Ante quam de Catechumenorum loco finem faciam, illud etiam animadvertendum eſt, quanam ratione, ob delicta patrata, Synodus Catechumenos puniat, & variarum pœnarum genere, pro delicti acerbitate, eorumque obſtinatione, caſtiget. D. Baſilius Can. xx, tanquam certum firmumque aſſerit, καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γενόμενα εἰς εὐθύνας οὐκ ἄγεσθαι, *Omnino, quæ in Catechumenica vita fiunt, in judicium non venire.* Quod explicat Zonaras: εἶτα καθόλου δίδωσι κανόνα, ὅτι ὅσα ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γίνονται, οὐκ εὐθύνονται, ἀντὶ τοῦ, οὐ κολάζονται. *Tum in univerſum regulam ſtatuit; quæcunq; nimirum à Catechumenis committuntur, non vocari in judicium, hoc eſt, haudquaquam puniri.* Nec diſſimilia ſunt, quæ tradit in Can. XVII Apoſtolorum: τὸ θεῖον λουτρὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, πάντα πιστευόμενον ἀποπλύνειν ῥύπον τοῖς βαπτισθεῖσιν ἐνλακέντα πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ οὐδὲν ἁμάρτημα τῶν πρὸ

τούτου

τύτυ γινομένων τινὶ κωλύει τὸ βαπτισθέντα προβιβάζεσθαι εἰς ἱερωσύνην. *Divinum lavacrum ſancti Baptiſmatis omnes credimus abluere ſordes, ipſis baptizatis illitas ante Baptiſmum; nullumque peccatum, quod ante Baptiſmum fuerit ab aliquo patratum, prohibet ad ſacerdotium promoveri baptizatum.* Et Balſamon in Baſilium: εἶτα καθόλυ δίδωσι κανόνα, μὴ κολάζεσθαι τοὺς πιστεύσαντας, καὶ βαπτισθέντας, περὶ ὧν ἥμαρτον πρὸ τοῦ βαπτίσματος. *Deinde in ſumma tradit Canonem, non puniri eos, qui crediderunt & baptizati ſunt, de iis, quæ ante Baptiſmum commiſerunt.* Vide eundem ad dictum Canonem Apoſtolorum. Alexius Ariſtenus: αἱ γὰρ μήπω τὸ ζυγὸν τοῦ χριστοῦ βαστάσασαι, ὐδὲ τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ ἐπιγινώσκυσιν. *Quæ enim jugum Chriſti non portarunt, neque illius legem cognoſcunt.* Et ad hoc idem probandum efficaciſſima eſt ejuſdem Baſilii ratio: ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. αἱ δὲ μήπω ὑπελθῦσαι τὸ ζυγὸν τοῦ χριστοῦ ὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκυσι τοῦ δεσπότυ. *Quæcunque enim dicit lex, iis dicit, qui ſunt in lege. Quæcunque autem jugum Chriſti nondum ſubierunt, eæ nec Domini leges norunt.* Vidit Zonaras dubium; &, dum ſolvere conatur, alia atque alia, neſcio an ex mente tanti Patris, adducit. Verba illius ſunt: εἴποι δέ τις ἐναντιῦσθαι τὸν μέγαν Βασίλειον διὰ τοῦ παρόντος κανόνος τῷ πέμπτῳ κανόνι τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδυ λέγοντι ταῦτα, κατηχύμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχυμένων τάξει στήκῃ, ὗτος δὲ ἁμαρτάνῃ, εἰ μὲν γόνυ κλίνων ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων, ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω. ἀλλ᾽ ὐκ ἔστι τῦτο. ὁ μὲν γὰρ τῆς συνόδυ ὁ κανὼν περὶ ἁμαρτανόντων φησίν, ὁ δὲ μέγας Βασίλειος περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ ἤδη ἀποσχομένων τοῦ ἁμαρτάνειν. καὶ ὐδὲ τῦτο λέγει, ὅτι ὐδὲ τῦτο ὅλως ἐπιτιμηθήσονται, ἀλλ᾽ ὅτι ὐκ εὐθυνθήσονται. ὥσπερ γὰρ πάντα τὰ πρὸ τοῦ ἁγίυ βαπτίσματος πραχθέντα ἁμαρτήματα ἀφίενται τῷ βαπτιζομένῳ, ὕτω καὶ ὅσα τις κατηχύμενος ὢν ἥμαρτε, καὶ ὐδ᾽ ὑπὲρ τύτων εἰς εὐθύνην ἀχθήσονται. *Dixerit autem quiſpiam, adverſari hunc magni Baſilii Canonem quinto Canoni Neocæſareenſis Synodi, qui ſic habet: Catechumenus ſi in Dominicum ingrediens, in Catechumenorum ordine ſteterit, is autem peccat, ſi genu flectit, audiat, non amplius peccans; ſin autem etiam audiens adhuc peccet, extrudatur. Sed non eſt ita: etenim Synodicus Canon de iis, qui peccant, accipiendus eſt; magnus vero Baſilius de iis, qui peccaverunt, jamque à peccando abſtinent, loquitur. Neque vero hoc aſſerit, nullam hiſce multtam imponendam, ſed, non eſſe in judicium vocandos: ſicut enim univerſa, quæ ante ſanctum Baptiſma ad-*

 miſſa

miſſa ſunt, crimina baptizato dimittuntur, ita &, quæcunque aliquis, dum Catechumenus eſſet, deliquit, ne pro iis quidem in judicium vocabitur. Synodum de Catechumenis peccantibus loqui, Baſilium de peccantibus ſed jam à peccato abſtinentibus? Falſum utrumque; neque enim Synodus, peccantes Catechumenos, ſi non pœnituerint, inter Audientes collocandos eſſe, præcipit. Contumaces extra eccleſiam rejiciuntur, neque inter alios ſanæ frugis connumerari permittit. Hinc Synodus dicit, eos poſt peccatum, ſi peccare deſinant, inter Audientes reponi; quod ſi in peccato perſeverent, extra eccleſiam rejici. Ergo, ſi non pœnitentibus pœnam addit, de illis loquitur, qui poſt peccatum reſipiſcunt, & à peccando abſtinent; Baſilius de mulieribus, quæ ante Baptiſmum ſuſceptum virginitatem profeſſæ, poſt Baptiſmum matrimonium maluerunt: ergo non de abſtinentibus à peccato, ſi tamen illud peccatum fuerit, virginitati, quam ante Baptiſmum quis devoverat, renunciare; ſed de iis, quæ in eodem propoſito perſeverant, quando poſt baptiſmum matrimonio ſe obſtringunt; quas ait D. Baſilius non debere cõdemnari; quod, quæ ante Baptiſmum fiunt, neque in judicium vocentur, neq; puniantur. Quare etiam ridicula eſt differentia, quam inter εὐθύνεσθαι, & ἐπιτιμᾶσθαι in Catechumenis cõminiſcitur. Neceſſe eſt enim, ut antequam quis puniatur, dummodo pœna debita puniri debeat, in judicium vocetur, h. e. ante Epiſcopum, vel, cui id oneris incumbat, Magiſtratum veniat, qui, perpenſa cauſa, & delicto dijudicato, quam commeruerit pœnam, apponet. Alexius Ariſtenus, ut difficultatis ſcopulum vitet, à genuina Baſilii mente abſurdiſſime aberrat ibidem. αἱ πισταὶ γυναῖκες παρθενείαν ἐπαγγειλάμεναι, καὶ τὰς ὁμολογίας αὐτῶν ἀθετήσασαι τῷ τῆς μοιχείας ἐπιτιμίῳ ὑπόκεινται. αἱ δὲ ὑπὸ αἵρεσιν οὖσαι, καὶ παρθενείαν ὑποσχεθεῖσαι, εἰ μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθείλοντο, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ προσῆλθον, οὐ καταδικάζονται, ἀλλὰ βαπτιζόμεναι ἀνεύθυνοι μένουσιν. *Fideles mulieres, virginitatem profeſſæ, poſtmodum profeſſionem violantes, pœnis obnoxiæ ſunt. Quæ vero ſub hæreſi virginitatem promiſerunt, deinde matrimonium maluerunt, & ad eccleſiam venerunt, non condemnantur; ſed baptiſmo ablutæ, in judicium non vocantur.* Hic namque, ut vides, harum mulierum factum mutat; dicitque, profeſſam virginitatem, & matrimonium poſtea amplectentem, in vita Catechumena, pœnis non ſubjacere. Quis unquam de hoc dubitavit?

An

An non ei tum temporis liberum eſt, & virginitatem, quam profeſſa eſt, ſequi, & matrimonio contra profeſſionem copulari? Neque de hoc conſulendus erat Baſilius; de his enim, quæ extra eccleſiam ſunt, eccleſiaſticus non judicat. Difficultas tamen erat, an illa mulier, quæ ante Baptiſmum virginitatem voverat, poſt Baptiſmum ad eam obſervandam teneretur. Et reſpondet Baſilius, non teneri; cum ea obligatio, quæ facta fuit ante Baptiſmum, non obliget poſt Baptiſmum, quando illa poſſet & virginitatem amplecti, & matrimonio jungi; & profeſſio illa ante Baptiſmum etiamſi obligaret, obligatio tamen illa ſolvitur per ſubſequentē Baptiſmum, cum eam privilegia Baptiſmi deleant; & obligatio ad virginitatem, quam quis profitetur, ex præcepto legis ſit, quæ non loquitur, niſi illis, qui ſub lege ſunt; at mulier illa ante Baptiſmum ſub obligante iſta lege non erat; quare nec ipſa obligatur ad eam, quam jam profeſſa fuerat, virginitatem. Nec diverſus videtur Blaſtarius: ὁ δὲ εἰκοστὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰς αἱρετικὰς γυναῖκας, καὶ μήπω τοῦ θείου ἀξιωμένας βαπτίσματος, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει παραμενούσας ἔτι, εἰ παρθενίαν ὁμολογήσωσιν, εἶτα ἀνδράσιν ἑαυτὰς ἐκδοῖεν, μὴ καταδικάζεσθαι ὡς δεξαμένας τὴν ὁμολογίαν. ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. βαπτισάμεναι γὰρ τὴν πρὸ τοῦ βαπτίσματος σφαλμάτων ἁπάντων συγχώρησιν ἔχουσιν. ἐπεὶ καὶ σύμπαντες οἱ πιστεύσαντες καὶ βαπτισάμενοι οὐδ' ἡντιναοῦν ὑπέχουσι δίκην, ἀνθ' ὧν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἥμαρτον. ταῦτα γὰρ τὰ πρεσβεῖα καὶ ἐξαίρετα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. *Vigeſimus vero Canon Magni Baſilii, mulieres hæreſi infectas, & nondum ſacro baptiſmate ablutas, & in Catechumenorum ordine immorantes adhuc, ſi virginitatem profeſſæ fuerint, poſtmodum maritis ſe dederint, non condemnari, tanquam profeſſionis violatrices. quæcunque enim lex dicit, iis, qui ſub lege ſunt, loquitur: Baptiſmo etenim lapſuum omnium, quos ante Baptiſmum commiſerunt, veniam conſequuntur. quando & omnes, qui crediderunt, nullis pœnis ſubjacent pro iis delictis, quæ ante Baptiſmum perpetrarunt. hæc enim privilegia ſunt, & prærogativæ, ſpiritualis regenerationis.* Quare alia ratione Synodus & Baſilius conciliandi ſunt. Quod facile fuerit, ſi dixeris, Baſilium Catechumenorum viam non eam intelligere, quam quiſpiam, poſtquam in religionis myſteria bene affectus, ideoq; à Chriſtianis receptus, quidquid oneris eſt Chriſtiani, imbuitur, ingreſſus eſt; ſed eam, quam multo ante, nihil de re Chriſtiana cogitans, amplexatus,

extra Chriſtianæ legis cancellos vivebat : tunc etenim, quidquid ille commiſerit,in judicium non vocatur, nec peccans propterea multatur ; cum ea omnia Baptiſmo adveniente aboleantur. Verum, qui ejurato religionis ſuæ falſæ cultu in Chriſtiana caſtra ſe contulit, & voto Chriſtianam religionem exoſculatus, inter illius religionis tyrones degit, ejuſdemque myſteriis informatur ; ſi, antequam luſtralibus aquis expietur,charitatis ac pietatis, quam animo fovebat, jugum excuſſerit, & ſceleribus ſe contaminaverit, cujus vita vere catechumena eſt, & de qua loquuta eſt Synodus,tantum abeſt,ut impune abeat,ut etiam graviſſimis pœnis, &,ſi interim non reſipuerit, atrocioribus, & poſtrema omnium, expulſione ab eccleſia, puniatur. Profeſſionem enim & conditionem ſuam hujuſcemodi homines fallunt ; &, quemadmodum primis, quia in lege non ſunt, nec legem acceperunt, nihil reputatur in peccatum ; ita & his, qui jam quodammodo legem Chriſti acceperunt, & in voto, licet nondum baptizati,Chriſtiani ſunt, ſi mandata violaverint, in judicium vocantur, &, ut tradit Concilium, puniuntur.

XV. Catechumenos ſequebantur Energumeni,inter eoſdem Pœnitenteſque medii : ut enim ſupra diximus, ultimus erat Catechumenorum, quia prope portam eccleſiæ, locus : ſemper enim in eccleſia digniorem locum occupabant digniores;at multo digniores ſunt Chriſtiani, tanquam qui,ſacris myſteriis initiati, per Baptiſmum vitam ſunt conſecuti Chriſtianam , & lucem obtinuerunt, iis, qui nondum nati ſunt, & in dubio eſt an adhuc ſint naſcituri : ergo digniorem locum habebunt Energumeni, quam ipſi Catechumeni. Locus vero ille dignior judicatur, qui Sanctuario proximior eſt; quare Energumeni magis ad cancellos applicabuntur, & conſequenter Catechumenis ſuperiores ; cum locus dignior ſuperior habeatur & reputetur. Quod etiam ex locis Dionyſii Areopagitæ manifeſto colligitur ; ne verba rurſum repetere cogamur. Præterea Energumenus, & is potiſſimũ, qui per intervalla quieſcit,nec Chriſti fidem abjurat, nec alio modo blaſphemat,dignus eſt, fitq; aliquando particeps divinorum myſteriorum, & una cum aliis Chriſti fidelibus communicat. Ergo Catechumeno ipſo multo dignior eſt,& conſpectiorem quoq; locum,quã Catechumenus,obtinebit. Quidquid aliter ſentiat Vicecomes, de Miſſæ ritibus lib. II, cap. XLVII.

XVI. Du-

XVI. Dubium eſt, an Energumeni iidem ſint ac illi, quos Græci vocant χειμαζομένους, *hyemantes.* Synodus Ancyrana, Can. XVII: τοὺς ἀλογευσαμένους, καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤγουν λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. *Iis, qui cum brutis rem habuerunt, quique leproſi ſunt vel fuerunt, juſſit ſancta Synodus, ut inter hyemantes orarent.* Quid ſit, *inter hyemantes orare*, ingenue ſe fatetur neſcire, Dæmoniacos tamen non eſſe, non inſulſis rationibus contendit Zonaras, in eundem Canonem. ἡ σύνοδος διετάξατο εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, ἤτοι μετὰ τῶν χειμαζομένων. χειμαζομένους δέ τινες καλοῦσι τοὺς δαιμονῶντας. οὐκ οἶμαι δὲ τούτους λέγειν ἐνταῦθα τοὺς τῆς συνόδου πατέρας. οἱ γὰρ δαιμονῶντες, ἢ δι᾽ ὅλου μεμήνασι, καὶ οὐδέποτε εὔχονται ἀδιάλειπτον ἔχοντες τὴν μανίαν, ἢ ἐκ διαλειμμάτων πάσχουσι, καὶ ἐν τοῖς διαλείμμασιν ὅτε σωφρονοῦσι, καὶ μεταλαμβάνειν παραχωροῦνται κατὰ τὸν γ´ κανόνα τοῦ Ἀλεξανδρέως Τιμοθέου. εἰ οὖν τοῖς ἐκ διαλειμμάτων δαιμονῶσι συνεύξονται ἀδιαστίκτως οἱ ἀλογευσάμενοι, ἠπράκτησαν διὰ τούτου τοῦ κανόνος αἱ αἱρέσεις, καὶ αἱ διαστάσεις τοῦ προλαβόντος κανόνος. τί οὖν ἐστι τὸ, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, οὐκ ἔχω εἰπεῖν. *Inter hybernantes, hoc eſt, cum hybernantibus, orare Synodi decreto jubentur. Hybernantes porro nonnulli arreptitios dicunt; ſed ego, eos hoc loco à Synodi Patribus intelligi, haud exiſtimo. Arreptitii namque vel omnino furioſi ſunt, ac perpetuo inſanientes nullo unquam tempore precationi vacant, vel ex intervallo laborant, eiſque interea, dum ſui compotes ſunt, ex Timothei Alexandrini Canone tertio, etiam communicare permiſſum. Quod ſi cum iis, qui ex intervallo à Dæmone agitantur, ſine diſcrimine beſtiariis hujuſmodi deſultoribus precari conceſſum ſit, quæcunque ſuperiori Canone de variis peccantium ordinibus conſtituta fuerunt, hic Canòn evertit. Quid ſit igitur, inter hybernantes orare, haud facile dixerim.* Balſamon ejuſdem ſententiæ eſt, & Zonaram exſcribit. Addit vero, χειμαζομένους eos eſſe, qui in Narthece ſtantes, ſacraſque audientes ſcripturas, locum hyemantium obtinent, neque in eccleſiaſticum ſalutis admittuntur portum. χειμαζόμενοι τοίνυν κληθήσονται κυρίως οἱ ἐν τῷ νάρθηκι ἱστάμενοι, καὶ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν τόπον ἐπέχοντες χειμαζομένων, καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν λιμένα τῆς σωτηρίας εἰσελθεῖν μὴ παραχωρούμενοι. *Hybernantes ergo appellabuntur proprie, qui ſunt in Narthece, & divinas ſcripturas audiunt, qui locum eorum tenent, qui hyeme ſeu tempeſtate agitantur, & in eccleſiaſticum ſalutis portum ingredi non ſinuntur.* Non negant tamen, à nonnullis arreptitios

 intel-

intelligi. Et in Liturgiis ſuis veteres ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τῆς ἀλλοτρίου, pro iis, qui ab alieno ſpiritu, tanquam in mari, jactantur, intercedunt. Et Alexius Ariſtenus in eundem Canonem Ancyranum : χειμαζόμενοι δέ εἰσι κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ κατεχόμενοι. οἱ μετὰ τῶν πιστῶν οὐ συνεχωροῦντο εὔχεσθαι, ἀλλὰ τόπους εἶχον ἀφωρισμένους, καὶ ηὔχοντο ἐν αὐτοῖς. *Hybernantes ſunt, ſecundum magnum Dionyſium, qui à ſpiritu pravo vexantur ; qui cum fidelibus orare non permittebantur, ſed loca ſibi habebant præſcripta, in quibus preces effundebant.* Ipſe quoq; notavi ex Scholio in Harmenopuli Can. Epit. Sect. v, tit. III : χειμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὥς τινες φασίν. *Agitatos autem vocat, à Dæmone tortos, ut aliqui tradunt.* S. Maximus, Scholiis in Dionyſium Areopagitam, de Eccleſ. Hierarch. cap. VI, pro eodem accipit ἐνεργουμένους, & χειμαζομένους. Si in re ambigua meam quoque proferre ſententiam licet, dicerem, hos χειμαζομένους, ſeu tempeſtate jactatos, non eſſe arreptitios illos, neque poſſeſſos à Dæmone ; ſed eos, qui variis voluptatum ac deliciarum fluctibus à vero bono, ad inanes iſtos & varios mortiferarum delectationū, animum adverterunt ; qui vere χειμαζόμενοι, in continua ſunt ſemper hyeme, ac nimis pericluloſa tempeſtate ; quos una cum vexatis à Dæmone Dionyſius Areopagita collocat : εἶμαι δὲ ἐγὼ περὶ τούτῳ, μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς, ὡς ἡ τῶν ἱεραρχικῶν ἀμιγεστάτη διάκρισις περὶ τούτων οἶδεν ἐνεργουμένους ἐναγεστάτην ἐνέργειαν, ὅσοι τῆς θεοειδοῦς ἀποστάντες ζωῆς, ὁμόφρονές τε καὶ ὁμότροποι τοῖς ὀλεθρίοις γίνονται δαίμοσι, τὰ μὲν ὄντως ὄντα, καὶ ἀθανάτως κτητὰ, καὶ αἰωνίως ἡδέα, δι' ἐσχάτην, καὶ ἑαυτοῖς ὀλέθριον ἀνοησίαν ἀποστρεφόμενοι, τὴν πρόσυλον δὲ καὶ πολυπαθεστάτην ἀλλοίωσιν, καὶ τὰς ὀλλυμένας, καὶ φθοροποιοὺς ἡδονὰς, καὶ τὴν ἀβέβαιον ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις οὐκ οὖσαν, ἀλλὰ δοκοῦσαν εὐπάθειαν ἐπιθυμοῦντες, καὶ ἐνεργοῦντες. *Ego vero præterea exiſtimo, atque adeo certo ſcio, eorum, qui hierarchici ordinis ſunt, ab omni admixtione liberam & ſecretam prudentiam, ante hos ſcire, ſceleſtiſſima & maxima nefaria impulſione agitari eos omnes, qui deſerta divina vita & ſententia, ac moribus, cum pernicioſis Dæmonibus conſentiunt, quod ea quidem quæ vere ſunt, & immortaliter poſſidenda, & ſemper jucunda, voluptatiſque plena, per ſummam ipſiſque exitioſam amentiam, averſentur : cum materia autem conjunctum, plurimiſque perturbationibus implicatum, quod alienum eſt naturæ noſtræ, peccatum, pereunteſque ac interitum afferentes voluptates, & inſtabiles in rebus alienis, quæ non*

ſunt

ſunt ſed videntur, proſperitates, & optent & ſequantur. Mentem divini Patris expreſſit Pachymeres in Paraphraſi. Et S. Maximus in Scholiis : σημείωσαι ὅτι τοῖς ἐνεργουμένοις κατατάττει, καὶ τοὺς τοῖς σωματικοῖς θελκτηρίοις ἀμετανοήτως ἐπιμένοντας, οἷον τοὺς πόρνους, τοὺς φιλοθεάμονας καὶ τοὺς τὰ παραπλήσια μετιόντας. οὓς ἐξονομάζων ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐπιφέρει, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. *Nota, eum in energumenorum numerum adſcribere etiam illos, qui corporis illecebris ſine animi mutatione & pœnitentia manent ; velut ſcortatores, ſtudioſos ſpectaculorum, & eos, qui ſimilia tractant : quos nominans divinus Apoſtolus ſubjicit, cum ejuſmodi nec cibum ſumere.* Quemadmodum enim inter Catechumenos plerique gradus recenſebantur, ita & inter Energumenos alii quoque præter arreptitios collocabantur ; quales erant, qui ſe in libidines & crapulas effundebant, qui, non minus ac reliqui Energumeni, à paſſionum luxuſque hyeme vexabantur ; inter quos Concilium enormiſſimum hominum genus τῶν ἀλογευομένων amandat, ut cum iis orent. Eos Dionyſius Areopagita, ut ab agitatis à Dæmone ſecernat, ἐνεργουμένους ἐμπαθεῖς, *Perturbationibus agitatos* appellat, & extra eccleſiam rejicit, & ſacrorum etiam auditione privat. πολλῷ γε μᾶλλον ἡ τῶν ἐμπαθῶς ἐνεργουμένων πληθὺς ἀνίερος ἔσται, καὶ πάσης ἀλλοτρία τῆς τῶν ἱερῶν ἐποψίας, καὶ κοινωνίας, ἐπειδὴ τοῦ θείου γεγόνασιν ἔξω ναοῦ, καὶ τῆς ὑπερκειμένης αὐτοὺς ἱερουργίας οἱ τῶν τελετῶν ἀμύητοι, καὶ ἀτελέστοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ τῆς ἱερᾶς ἀποστάται ζωῆς. *Multo magis profana erit multitudo eorum, qui perturbationibus agitantur, carebitque ſacrorum aſpectu, & communione : cum extra Dei templum facti ſint, pulſique à ſacrificio, quod eorum vires ſuperat, qui ſacris initiati non ſunt, & imperfecti, & cum eis, qui à ſancta vita defecerunt.* Hyemantes itaque, licet ex genere ſint Energumenorum, alii tamen ab iis ſunt, nec locum in eccleſia habent, quem tamen Energumeni poſſident ; inter quos Concilium beſtiarios pellit.

XVII. Tertius locus in Narthece, primus tamen ordine, Pœnitentium erat, quos anteactarum rerum pœnituerat, & cum peccatum retuliſſent, culpas purgando, ſemetipſos corrigebant, tandemque dolore pudoreque confecti, & pœnis præſcriptis exſolutis, una cum reliquis piis fidelibus in templo immorantes, ſanctorum myſteriorum participes efficiebantur. Vicecomes de ritibus Miſſæ lib. II, cap. XLVII, ſcribit, Catechumenos potiorem locum tenuiſſe, quam Pœnitentes. Colligit ex Thau-

Thaumaturgi epiſt. Canonica : *Auditio eſt intra in loco, quem Narthecem vocant ; ubi oportet, eum, qui peccavit, ſtare poſt Catechumenos, uſque ad Catechumenos etiam illinc egredi.* Elicit etiam ex Concilio Conſtantinopolitano VI, quo ſancitum eſt, ut, qui eccleſiis honorem non exhibent, iis, ne in Catechumenorum quidem ſtationibus, in eccleſia conſiſtendi ſit facultas : *Eos, qui vel cum uxore cohabitant, vel alioquin indiſcriminatim ſacra loca communia faciunt, & contemptim in ea afficiuntur, & ſic in eis permanent, etiam ex iis, quæ ſunt in venerabilibus templis, Catechumenorum manſionibus extrudi jubemus.* Ex quibus ita ratiocinatur : quod ejus culpæ affines Synodus velit à Catechumenorū locis extrudi, pœnæ id, & ignominiæ, non honoris eſſe ; ex quo ſequitur, ut inferior Catechumenorū ſtatione iis in eccleſia locus attributus fuerit. Pœnitentes igitur de loci dignitate Catechumenis cōcedebant: idq; intelligi debet de iis Pœnitentibus, qui in fletu, & auditione conſiſtebant ; cœterum, qui in ſubjectione, parem cum Catechumenis locum ſortiebantur; qui vero conſiſtentiæ, vel participationi ſacramentorum erant adſcripti, etiam Catechumenis ſtatione anteſtabant. Subjectio autem, ſeu ſubſtratio eſt, ut intra Templi portam ſtans cum Catechumenis ingrediatur. Congregatio, ſive conſiſtentia eſt, ut cum fidelibus conſiſtat, & cum Catechumenis non ingrediatur. Poſtremo eſt participatio ſacramentorum.

XVIII. Quamvis ea, quæ ſupra diximus, ſatis ſuperque ſint ad Vicecomitis dicta de primo Catechumenorum loco refellenda ; eadem tamen ex ejuſdemmet etiam dictis redarguamus. Thaumaturgus ſiquidem nihil ſimile dicit. En verba : ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι, ἔνθα ἑστάναι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα ἕως τῶν κατηχουμένων, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι. ἀκούων γάρ φησι τῶν γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς. *Auditio eſt intra portam in Narthece, ubi oportet eum, qui peccavit, ſtare uſque ad Catechumenos, & tunc egredi. Audiens enim, inquit, ſcripturas & doctrinam, ejiciatur, & precatione indignus cenſeatur.* Nihil hic de ſtatione Audientium, reſpectu Catechumenorum ; ſed tantummodo dicit, Audienti tantundem in Narthece immorandum eſſe, quantum & Catechumenis licet ; quibus egreſſis, ipſe quoque egredi debet ; cum illi nihil aliud, niſi ſacrarum ſcripturarum, & doctrinæ Chriſtianæ auditio, quæ & Catechumenis conceditur, permittatur ; quibus auditis, à Narthece extra eccleſiam

cleſiam ejiciatur, tanquam indignus, qui ſacris myſteriis,& orationibus fidelium, interſit. De Concilii VI auctoritate quid dicam non habeo; niſi id, quod ſæpe miratus ſum, hominem ſcilicet de iis, quæ nullo pacto intelligit, adeo confidenter loqui. Nullus in auctoritate adducta Concilii de Catechumenis ſermo eſt, ſed de ſacris locis, adjunctiſque Templo habitationibus; qualia ſunt inter alias Catechumena,ædes nempe ſic dictæ à Catechumenis;de quibus alibi forte commodius dicemus. Ait Canon, ſimilia loca, ob templorum reverentiam, enormibus delictis aliiſque facinoribus contaminanda non eſſe; ſi quis illa indiſcriminatim communia fecerit, vel contemnendo in ea permanſerit, indigne ſe gerens, ab eis extrudatur. Concilii verba ſunt: τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας, ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις οἴκοις κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν. *Eos, qui vel cum uxore cohabitant, vel alioqui indiſcriminatim ſacra loca communia faciunt, & contemptim in ea afficiuntur, & ſic in eis permanent, etiam ex iis, quæ ſunt in venerabilibus Templis Catechumenis, extrudi jubemus.* Nihil hic dici poteſt apertius. Alexius Ariſtenus ibidem: οἱ κοινοποιοῦντες τοὺς ἱεροὺς οἴκους, καὶ ἐν αὐτοῖς καταφρονητικῶς καταμένοντες, κἂν ἄζυγες εἰσὶν, ἐξωθοῦνται, καὶ τῶν κατηχουμένων. ὡσαύτως καὶ οἱ γυναιξὶ συνοικοῦντες, καὶ οἰκοῦντες ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅστις τοῦτο οὐ παραφυλάξει, ἀλλ' ἀδιακρίτως ἔχει περὶ αὐτοὺς τοὺς θείους ναοὺς, εἰ μὲν κληρικός ἐστι, καθαιρεῖται, εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορίζεται. *Qui ſacras ædes communes faciunt, in ipſis ſine ullo ſacrorum reſpectu immorantes, etſi cœlibes ſunt, ejiciuntur etiam ex Catechumenis. Pari ratione, qui matrimonio juncti ſunt, & in illis habitantes. Et qui hoc non obſervaverit, ſed indifferenter ſe habuerit erga ſanctas ædes, ſi Clericus eſt, deponitur; ſi Laicus, excommunicatur.* Vide Zonaram, & Balſamonem; & riſum contine, ſi potes. Deinde vellem mihi diceret Vicecomes, quanam ipſe ratione eum, qui cum uxore propria cohabitat, inter Pœnitentes Audientes collocet; an cum propria uxore eſſe, peccatum tam atrox eſt, ut, qui cum ea eſt, & cohabitationis pœnitere, & inter Audientes conſtitui, & demum infra Catechumenos, & cum eis à ſacris extrudi debeat. Nefas. Peccatum tamen eſt, ſi quis, ſacra loca contemnens, eaque irreverenter pertractans, cum uxore parum caſte in eis habitet, & conſuetudine contaminet: quare, quemadmodum

modum ex illis pellendus eſt, qui ſimilia attentat; ita etiam è Catechumenis ejiciendus eſt, qui in eis ſimilia præſumpſerit: eodem enim loco, ac reliquæ ædes ſacræ, Catechumenia habentur. Poſtremo, Pœnitentium ordines confundit, & hunc quidem infra Catechumenos, illum ſupra ponit; & dicta Thaumaturgi ſubvertit. His prænarratis, ad Pœnitentium gradus gradum & ipſi faciamus.

XIX. Pœnitentium gradus fecere quatuor; ſunt enim, πρόσκλαυσις, ἀκρόασις, ὑπόπτωσις, & σύστασις. *Luctus, auditio, ſuccumbentia, & ſtatio.* Baſilius Magnus Can. XXIV, de fornicatoribus: ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὡρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἐπιτίμησις. χρὴ δὲ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν, καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας. τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν. τῷ τρίτῳ δεχθῆναι εἰς μετάνοιαν. τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς. εἶτα αὐτοῖς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ. *Eſt autem in quatuor annis præfinitum Fornicatoribus ſupplicium. Oportet autem eos anno primo à precibus expelli, & ipſos deflere ad fores eccleſiæ; ſecundo autem ad Auditionem admitti; tertio admitti ad Pœnitentiam; quarto ad congregationem cum populo, abſtinentes ab oblatione; deinde eis permitti boni communionem.* Can. LVI, de eo, qui ſponte interfecit: ὁ ἑκουσίως φονεύσας, καὶ μετὰ τοῦτο μεταμεληθεὶς εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται τοῦ ἁγιάσματος. τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν, μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται. ἐν πέντε ἔτεσιν μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται. πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων. *Qui ſua ſponte interfecit, & poſtea pœnitentia ductus eſt, viginti annis ſacramento non communicabit. Viginti autem anni ſic in eo diſponentur. debet quatuor annis deflere, ſtans extra fores oratorii, & fideles ingredientes rogans, ut pro ſe precentur, ſuam iniquitatem pronuncians: poſt quatuor autem annos inter Auditores recipietur; & quinque annis cum ipſis egredietur; ſeptem autem annis cum iis, qui in ſubſtratione orant, egredietur: in quatuor annis ſolum ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps: iis autem expletis, erit ſacramentorum particeps.* Can. LVII, de eo, qui non voluntarie interfecit: ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἕνδεκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος

ἔσται

ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. οἰκονομηθήσεται δὲ ἐπ' αὐτῷ τὰ δέκα ἔτη οὕτω. δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἐνιαυτῷ σταθήσεται μόνον, καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται. *Qui non voluntarie interfecit, undecim annis ſacramentis non communicabit. Vndecim autem anni ſic in eo diſpenſabuntur. duos quidem annos deflebit; tres inter Auditores perſeverabit; in quatuor ſubſtratus; & anno ſolum conſiſtet; & deinceps ad ſacra admittetur.* Can. LVIII, de Adulteris: ὁ μοιχεύσας ἐν δεκαπέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δεκαπέντε ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτως. ἐν τέσσαρσι μὲν ἔτεσι προσκλαίων ἔσται. ἐν πέντε δὲ ἀκροώμενος. ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων. ἐν δυσὶ συνεστὼς ἄνευ κοινωνίας. *Qui adulteravit, in quindecim annis ſacramentis non communicabit. In his autem quindecim annis ſic quoque diſpenſabitur. Quatuor annis erit deflens; quinque Audiens; quatuor ſubſtratus; in duobus conſiſtens ſine communione.* Can. LIX, de Fornicatore: ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, δύο προσκλαίων, δύο προσακροώμενος, καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἑνὶ συνεστὼς μόνον, τῷ ὀγδόῳ δὲ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν. *Fornicator ſeptem annis non communicabit ſanctis: duobus deflens; & duobus audiens; & duobus ſubſtratus; uno ſolo conſiſtens; octavo autem ad communionem admittetur.* Can. LXIV, de Perjuris: ἐπίορκος ἔνδεκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται. δυοῖν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος. *Periurus undecim annis non erit communionis particeps: duobus annis deflens; tribus audiens; quatuor ſubſtratus; anno ſolum conſiſtens; & tunc communione dignus habebitur.* Can. LXXVII, de deſerentibus legitimam uxorem, & aliam ducentibus: κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν. *A Patribus noſtris canonice ſtatutum eſt, ut ii anno defleant, biennio audiant, triennio ſubſternantur, ſeptimo cum fidelibus conſiſtant: & ita oblatione digni habeantur, ſi cum lacrymis pœnitentiam egerint.* Can. LXXXI, de iis, qui vi tyrannica, & tormentis, vel alio modo, fidem Chriſti prodiderunt: οἱ μὲν ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, ἢ ἑλκυσθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἄδεκτοι ἔσωσαν, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροάσθωσαν, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντες, οὕτω δεκτοὶ γενέσθωσαν εἰς τὴν κοινωνίαν. οἱ δὲ ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες

δόντες τὴν εἰς θεὸν πίστιν, καὶ ἁψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἑλληνικούς, ἐκβαλλέσθωσαν μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσιν, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροάσθωσαν, ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξάμενοι ἐν τρισὶν ἔτεσι, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάντες τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὶ ἔστωσαν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ. *Qui gravem neceſſitatem ex tormentis ſuſtinuerunt, & non ferentes labores, ad negationem tracti ſunt, tribus annis ſint non recipiendi, & in duobus audient, &, cum tribus annis ſubſtrati fuerint, ſic ad communionem admittantur. Qui autem ſine magna neceſſitate fidem in Chriſtum prodiderunt, & Dæmoniorum menſam attigerunt, & Gentilium ſacramenta jurarunt, tribus quidem annis ejiciantur, duobus audiant; poſtquam autem in ſubſtratione tribus annis oraverint, & in aliis tribus cum fidelibus ad orationem conſtiterint, ſic admittantur ad boni communionẽ.* Can. LXXXII, de iis, qui voluntarie pejerarunt: εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες ἑαυτῶν τὴν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέμπτῳ ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δηλαδὴ μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. *Qui autem ſine neceſſitate ſuam fidem prodiderunt, cum duobus annis defleverint, & duobus annis audiverint, & in quinto in ſubſtratione fuerint, & in duobus aliis, ſine oblatione, in orationis communionem ſuſcepti extiterint, ita tandem, condigna ſcilicet pœnitentia oſtenſa, in Corporis Chriſti communionem recipiantur.* Can. LXXXIII, de iis, qui Gentium conſuetudines ſequuntur: ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας, ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν. *Cadant in Canonem ſexennii: & poſtquã anno defleverint, & anno audiverint, in tribus annis ſubſtrati, & anno cum fidelibus conſiſtentes, ſic admittantur.* Matthæus Blaſtarius: εἰς τέσσαρας δὲ τάξεις οἱ μετανοοῦντες διῄρηνται, εἰς τοὺς προσκλαίοντας, τοὺς ἀκροωμένους, τοὺς ὑποπίπτοντας, καὶ τοὺς συνισταμένους. *In quatuor ordines dividebantur Pœnitentes; in Deflentes, Audientes, Succumbentes, & Conſiſtentes.* Et Alexius Ariſtenus in Can. XI Ancyranum: αἱ δεχόμεναι δηλητήρια ἐπὶ τῷ τὰ ἔμβρυα αὐτῶν ἀνελεῖν, ἐπὶ δέκα ἐπιτιμάσθωσαν ἔτεσι. δύο μὲν ἔτη ἔξω τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἱστάμεναι, καὶ προσκλαίουσαι· τρία δὲ παρὰ τοῖς βασιλικοῖς ἑστῶσαι πυλῶσι, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀκροώμεναι, ἄλλην δὲ τετραετίαν ἐντὸς τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ ἄμβωνος ὑποπίπτουσαι, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων συνεξιοῦσαι,

ἐπὶ δὲ

ἐπὶ δὲ ἐνιαυτὸν συνισταέμεναι τοῖς πιστοῖς, καὶ τῶν εὐχῶν κοινωνοῦσαι. *Quæ noxia accipiunt ad fœtus proprios necandos, decem annos in pœnitentia ſint; duos quidem extra ambitum eccleſiæ ſtantes, & deflentes; tres ad fores Baſilicas immorantes, & ſacras ſcripturas audientes; quatuor alios intra ambitum eccleſiæ in poſtica Ambonis parte ſuccumbentes, & cum Catechumenis egredientes; & unum annum cum fidelibus conſiſtentes, & de precationibus participantes.*

XX. Προσκλαίοντες, *Deflentes*, erant, qui, admiſſo peccato, extra Eccleſiam ſtantes, cum luctu & lacrymis eos, qui Eccleſiam ingrediebantur, ſupplices exorabant, ut pro ſe miſericordiam Dei elicerent. Thaumaturgus epiſt. Canon. Canon. XI: ἡ πρόσκλαυσις ἔξω τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου ἐστὶν, ἔνθα ἑστῶτα τὸν ἁμαρτάνοντα χρὴ τῶν εἰσιόντων δεῖσθαι πιστῶν ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. *Fletus, ſeu luctus, eſt extra portam oratorii, ubi peccatorem ſtantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro ſe precentur.* Baſilius Magnus Can. LVI: τὰ δὲ εἴκοσι ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. *Viginti autem anni ſic in eo diſpenſabuntur: debet quatuor annis deflere, ſtans extra fores oratorii, & fideles ingredientes rogans, ut pro ipſo precentur, ſuam iniquitatem pronuncians.* Can. LXXV, de iis, qui cum propria ſorore polluti ſunt: μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας τριετίαν προσκλαιέτω; τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχήν. ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς τὸν κύριον τὰς δεήσεις. *Poſtquam autem in horrendi peccati ſenſum & animadverſionem venerit, triennio defleat, ſtans propter fores domus oratoriæ, & rogans populum, ingredientem ad orationem; & unuſquiſque pro ipſo miſericorditer ad Dominum intenſas fundat preces.* Matthæus Blaſtarius: καὶ προσκλαίοντες μέν εἰσιν οἱ ἔξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου ἱστάμενοι, καὶ πρὸς τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων πιστῶν εὐχήν τε αἰτούμενοι, καὶ τῆς ἁμαρτίας συγχώρησιν. *Et Deflentes quidem ſunt, qui extra portas oratorii ſtant, & à fidelibus introeuntibus & exeuntibus ſupplicant, ut pro illis Deo preces effundant, ad veniam peccatorum impetrandam.* Balſamon in Can. II Dionyſii Alexandrini: καὶ ἐν αὐτῷ τῷ προνάῳ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. *Et in ipſo Pronao ne viris quidem ſtare permittitur, quibus impoſita eſt pœna, ne in eccleſia verſentur, ſed ex-*

tra ipſum flere. Græcus Scholiaſtes Harmenopuli in Epit. Canon. ſect. v, tit. III: προσκλαίων ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. *Plorans, hoc eſt, ſtans extra eccleſiam, & ingredientes orans, ut pro ſe preces fundant.* Quod eleganter Tertullianus, *Fratribus legationes deprecationis ſuæ injungere.* Προσκλαύσεως exemplum notant apud Euſebium lib. v, cap. XXVIII, ubi de Natali quodam agitur: μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας, οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, συγχέαι τε τοῖς δάκρυσι τὴν εὔσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. *Multis lacrymis errorem ſuum deflens, ante pedes Zephyrini Epiſcopi ſe proſternit, & veſtigiis omnium, non modo Clericorum ſed etiam Laicorum, multa cum lamentatione, provolutus, in lacrymas & miſerationes omnem provocavit Eccleſiam, ut indulgentiam ſibi à Chriſto, continuis & jugibus pro ipſo precibus, implorarent*; ut vertebat Ruffinus. Et apud Syneſium epiſt. LXVII ad Theophilum, Alexandrinum Epiſcopum: Λαμπωνιανὸν Ἰάσων εἷλεν ἀδικίας. ὁ δὲ φθάσας ὁμολογίᾳ τὸν ἔλεγχον ἔχει τὴν δίκην ἐκκλησιαστικῶν συνόδων εἰργόμενος. καίτοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, καὶ δῆμος ἱκέτης αὐτὸν ἐξῃτήσατο. ἀλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμένοις ἐνεκαρτέρησα. τοῦ δὲ λῦσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα. *Lamponianum Iaſon reum fecit injuriarum: iſte autem præveniens confeſſione probationem, pœnam fert, prohibitus eccleſiaſtica communione: quanquam emiſerit lacrymas ex pœnitentia, & populus ſupplex illius pœnam deprecatus ſit. Verum ego manſi in his, quæ decreta fuerant: ſolvendi autem auctoritatem ad ſacram ſedem remiſi.* προσκλαιόντων ἐπιτίμιον alio quoque modo expreſſit Baſilius Can. LXXXI: ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἄδεκτοι ἔστωσαν. *Tribus annis non recipiantur*, hoc eſt, in eccleſiam; ſed extra eam impoſitum ſibi onus ſubeant. Et infra: ὀμόσαντες ὅρκους ἑλληνικοὺς ἐκβαλλέσθωσαν μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσιν. *Qui Gentilium ſacramenta jurarunt, tribus quidem annis ejiciantur.* Gregorius Nyſſenus epiſt. ad Letoium: ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας ἐν τρισὶ μὲν ἔτεσι καθόλου τῆς εὐχῆς ἀποβλήτους εἶναι. *Vt qui in fornicatione polluti ſunt, in tribus quidem annis ob oratione omnino expellantur.* Et infra: ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ ἐννεατῆ χρόνον διαγίνεσθαι ἀπειργόμενον τῆς ἐκκλησίας. *Vt in perfecta quidem ſegregatione novem annorum tempore verſetur ab eccleſia prohibitus.* Petrus Alexandrinus, orat. de Pœnitentia, προσκλαίοντας vocat καταπενθοῦντας. Quod male explicat Balſamon

διαβιβά-

διαβιβάζειν ἔτη ἐν μετανοίᾳ. Latius namque patet *μετάνοια*, *Pœnitentia*; cum, quicunque in luctu, in pœnitentia quoque ſit, & non vice verſa, quicunque in pœnitentia fuerit, ſit etiam in luctu. Sed illud obiter hic animadvertendum, *προσκλαίειν*, *Deflere*, non ſemper eo ſenſu accipi, ut, qui deflet, in loco deflentium permaneat. Colligo ex Balſamone in Can. LXXIII Baſilii Magni. cum enim decreviſſet Baſilius, Chriſtum negantes *προσκλαίειν, καὶ ἐξομολογεῖσθαι παρ' ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον.* *Deflere, & confiteri toto tempore vitæ ſuæ*; Balſamon adnotat: *τὸ δὲ προσκλαίειν τούτους, καὶ ἐξομολογεῖσθαι δι' ὅλης τῆς οἰκείας ζωῆς λέγουσί τινες μὴ ἐκλαμβάνεσθαι εἰς τὸ ἵστασθαι αὐτοὺς, καὶ εἰς τὸν τόπον τῶν προσκλαιόντων. τοῦτο γάρ φασιν, ἔξω τῆς συμπαθείας ἐστὶ τοῦ ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τῆς νικώσης πᾶσαν ἁμαρτίαν. διὸ καὶ ἀξιοῦσι προσκλαίειν μὲν τούτους, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τὸ ἁμάρτημα δι' ὅλης τῆς οἰκείας ζωῆς. τοὺς τόπους δὲ τῶν ἐπιτιμίων ἀνύειν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐν ἀγκύρᾳ συνόδου. τῆς μέντοι μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων οὐκ ἀξιωθήσονται εἰ μὴ ἐν ταῖς τελευταίαις ἀναπνοαῖς. ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ συντίθεμαι καὶ αὐτὸς, ὡς φιλανθρωποτέρᾳ, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τῶν ῥημάτων τοῦ ἁγίου ἀναφαίνεται τὸ ἵστασθαι τὸν οὕτως ἡμαρτηκότα εἰς τὸν τόπον τῶν προσκλαιόντων.* *Illos autem deflere, & per totam vitam confiteri, dicunt nonnulli, non accipi, ad hoc ut ponantur in locum deflentium: hoc enim, inquiunt, eſt à ſancti miſericordia, & Dei clementia, quæ vincit omne peccatum alienum; & ideo volunt, eos quidem deflere, & peccatum confiteri toto vitæ tempore, ſed loca pœnarum peragrare, ſecundum Canones Ancyranæ Synodi: ſed ſacramentorum communione digni non habebuntur, niſi in extrema reſpiratione. Ei autem ſententiæ aſſentior & ipſe, ut humaniori, & quod nec ex ſancti quidem verbis apparet, eum, qui ſic peccavit, ſtatui in loco peccatorum deflentium.* Deflentes itaque extra eccleſiam, pro patratis ſceleribus, fideles eccleſiam ingredientes deprecabantur, ut Deum ſibi propitium redderent, & is delicta commiſſa condonaret: ſtatioque illis erat cum excommunicatis, hæreticis, Gentibus, facinoroſis, contumacibus, & quos ſupra retulimus, energumenis: quibus cum eccleſia interdiceretur, ſolemnis ille locus habebatur; qui non alius erat, quam ipſius eccleſiæ porticus, ſive veſtibulum. Poſtquam enim à ſacris dimiſſi Catechumeni, aliique pœnitentes, extra eccleſiam ſeſe conferebant, neceſſe erat, ut locus ille percommodus aſſignaretur, qui eos à pluviis, & ſolis ac tempeſtatis æſtibus, defenderet; qualem no-

bis ex oratione panegyrica de eccleſiarum ædificatione Euſebius in eccleſiaſtica Hiſtoria dicto loco repræſentavit.

XXI. Ἀκροώμενοι, *Audientes*, ſive *Auditores*, erant, qui in Narthece ſtantes, non in Propylæo, ſeu Porticu Templi, divinas tum veteris tum novi fœderis Scripturas, & de Fide noſtra Conciones, à Præſulibus aliiſque habitas, audiebant; quibus finitis, una cum Catechumenis è Narthece extra eccleſiam egrediebantur. Gregorius Thaumaturgus Can. XI: ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι ἔνθα ἑστάναι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα ἕως τῶν κατηχουμένων, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι. ἀκούων γάρ φησι τῶν γραφῶν, καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς. *Auditio eſt intra portam in Narthece, ubi oportet eum, qui peccavit, ſtare uſque ad Catechumenos, & illinc egredi; audiens enim, inquit, ſcripturas, & doctrinam, ejiciatur, & precatione indignus cenſeatur.* Baſilius Magnus Can. LVI: μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται, ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. *Poſt quatuor autem annos inter Auditores recipietur, & quinque annis cum ipſis egredietur.* Can. LXXV: μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῆς γραφῆς, καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς. *Poſtea autem alio triennio ad ſolam auditionem admittatur, & ſcripturam ac doctrinam audiens ejiciatur, & nec oratione dignus habeatur.* Nyſſenus epiſt. ad Letoium: ἄλλα δὲ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ ἀκροάσει παραμεῖναι μόνον τῶν διδασκάλων, καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἀκροάσεως ἀξιούμενον. *Alios autem tot annos in auditione permaneat, ſola Doctorum & ſcripturarum auditione dignus habitus.* Hinc vehementer errat Zonaras in Can. XI primi Nicæni: καὶ τρία μὲν ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν γραφῶν. *Ut triennium quidem inter Audientes agant; cum quibus ſcilicet extra eccleſiam relegati, in Narthece conſiſtant, diviniſque ſcripturis audiendis vacent.* Balſamon item, qui Audientes extra eccleſiam ponit in Can. XIV Nicæni primi: οἱ ἅγιοι πατέρες διορίζονται. ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τριετίᾳ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἵστασθαι μετὰ τῶν ἀκροωμένων. πληρωθείσης δὲ ταύτης ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν προτέραν στάσιν, καὶ τάξιν τῶν κατηχουμένων. *Sancti Patres definiunt. Sed prius triennio extra Templum ſtare cum Audientibus: eo autem completo, in priorem ſtatum, & ordinem Catechumenorum, recipi.* Neque his melius Alexius Ariſtenus in Can. XI: ὥστε τοὺς γνησίως ἐξ αὐτῶν μεταμελομένους τρία μὲν ἔτη ἐν τοῖς ἀκροωμένοις, ἤτοι ἐν τοῖς βασιλικοῖς

ἑστάναι

ἑστάναι πυλῶσι, καὶ τῶν θείων ἀκροᾶσθαι γραφῶν. μετὰ δὲ τὴν τριετῆ χρόνον ἔνδον τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας εἰσαχθῆναι, καὶ μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν τῷ ὀπισθίῳ τοῦ ἄμβωνος ἑπτὰ ἔτη διατελέσαι τῇ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσει ἐξερχόμενοι. *Vt, qui legitime ex his pœnitentiam egerint, tribus annis inter Audientes, ſive in Baſilicis foribus ſtent, & divinas ſcripturas audiant : & poſt illos tres annos intra ambitum eccleſiæ intromittantur, & cum Succumbentibus in poſtica Ambonis parte per ſeptem annos permaneant, una cum acclamatione Catechumenorum exeuntes.* Quomodo enim expelli ejicique ab eccleſia poteſt poſt ſcripturarum lectionem, ſi, dum eæ recitantur, extra eccleſiam eſt? Si Narthecem extra eccleſiam ponant, male eos intra eccleſiam cum reliquis fidelibus ponunt, quod jam Patres, ut vidimus, aſſerunt, ex qua poſtea eſſent trudendi. Deinde, quomodo iſta cum illis Balſamonis convenient in Can. 11 Dionyſii Alexandrini? οὐ γάρ εἰσιν οἱ πρόναοι κοινοὶ, ὡς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προαύλια, ἀλλὰ μέρος αὐτῶν ἀπονεμηθὲν ταῖς γυναιξὶ, ταῖς μὴ κωλυομέναις ἐκκλησιάζειν. ὃς δὴ πρόναος τόπος δεύτερός ἐστι μετανοίας ὁ τῶν ἀκροωμένων λεγόμενος. καὶ ἐν αὐτῷ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. οὐδ᾽ οὖν ἔδει τοιούτους προνάους, εἰς οὓς αἱ τοιαῦται ἀκάθαρτοι γυναῖκες ἔμελλον ἵστασθαι μὴ ἀναπληροῦν τόπον ἐκκλησιῶν ἐξ ὀρθοῦ. *Non ſunt enim Pronai communes, ut eccleſiarum veſtibula, ſed pars ſunt ipſarum, mulieribus attributa, quæ in eccleſia verſari non prohibentur. Qui quidem Pronaus eſt locus Pœnitentiæ, qui dicitur Audientium ; & in ipſo ne viris quidem ſtare permittitur, quibus impoſita eſt pœna, ne in eccleſia verſentur, ſed extra ipſam deflere. Oportet ergo ejuſmodi loca, in quibus ſtabunt ejuſmodi immundæ mulieres, eccleſiarum locum directo non implere.* Diſtinguit Proaulia à Pronais. Proaulia veſtibula extra eccleſiam ſunt, Pronai in ipſa eccleſia, quos Nartheces alii nuncupant ; & eos eſſe ſecundum Pœnitentiæ, Audientium ſcilicet, locum, affirmat : à quibus ii, quibus in eccleſiam ingredi interdicitur, arcentur. Ergo Audientes, qui in Pronais collocantur, extra eccleſiam non immorantur, ſed in ipſa eccleſia ; à qua, dum tempus eſt, ejiciuntur. Ex Balſamone ſua habuit Scholiaſtes Græcus in Harmenopuli epit. Canonum dicto loco. Melius rem tangit Blaſtarius, qui veteres ſecutus, non potuit non ex eorum ingenio loqui: ἀκροώμενοι δὲ οἱ ἔνδοθεν τῆς θύρας ἱστάμενοι ἐν τῷ λεγομένῳ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἐπακούοντες διδασκαλίας.

εἶθ' οὕτω μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξερχόμενοι. *Audientes vero ſunt, qui intra portas ſtant in loco, qui dicitur Narthex, & divinas ſcripturas & communem doctrinam audiunt; tum demum cum Catechumenis exeunt.*

XXII. Ὑποπίπτοντες, *Succumbentes*, qui intra eccleſiæ ſepta manebant, & cum Catechumenis egrediebantur; quod Baſilius Magnus Can. xxii, & alibi; δεχθῆναι εἰς μετάνοιαν dixit. Thaumaturgus: ἡ δὲ ὑπόπτωσις ἵνα ἔσωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἱστάμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξέρχηται. *Subjectio autem ſive ſubſtratio eſt, ut intra Templi portam ſtans cum Catechumenis egrediatur.* Baſilius Magnus Can. lvi: ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. *Septem autem annis cum iis, qui in ſubſtratione orant, egreditur.* Can. lvii: ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντετριμμένης καρδίας, καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς δίδοται αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσιν. *Deinde ſiquidem illam cum lacrymis exquiſivit, & Domino cũ cordis contritione & valida humilitate ſupplex procidit, datur ei ſubſtratio in aliis tribus annis.* Nyſſenus epiſt. ad Letoium: ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐννάδι μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν ἐπιστροφῇ προσευχόμενον οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁγιάσματος δηλαδή. *In tertio autem novenario cum ſubſtratis in converſione orans, ut perveniat ad communionem, ſacramenti ſcilicet.* Zonaras in Can. x Thaumaturgi: ὑποπίπτειν, τουτέστι τῆς τάξεως τῶν ὑποπιπτόντων, οἵτινες ὑποσυνεύχονται μὲν τοῖς πιστοῖς εἰσιόντες εἰς τὸν ναὸν, ἐξέρχονται δὲ ὡς οἱ κατηχούμενοι. *Hoc eſt, ab eorum, qui ſuccubuerant, ordine. Porro hi cum fidelibus quidem precantur, Templum introeuntes: cæterum more Catechumenorum egrediuntur.* Blaſtarius: ὑποπίπτοντες δέ εἰσιν οἱ ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενοι, κατόπιν δὲ τοῦ ἄμβωνος, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων, καὶ οὗτοι ἐξιόντες, ἡνίκα τὸ, ὅσοι κατηχούμενοι, ἐκφωνηθείη ὑπὸ τοῦ διακόνου. *Succumbentes vero ſunt, qui intra eccleſiam ſtant poſt Ambonem, & cum Catechumenis exeunt, cum à Diacono illud acclamatum fuerit, Quicunque Catechumeni.* Ex Blaſtario deſcripſit Scholiaſtes Græcus in Harmenopulum: ὑποπίπτων, ἤγουν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Succumbens, hoc eſt, ſtans intra eccleſiam poſt Ambonem, & cum Catechumenis exiens.*

XXIII. Quid vero ὑπόπτωσις ſit, in ipſis Canonum expoſitoribus nondum comperi: ex Dionyſio tamen Areopagita colligo, de eccleſ. Hierarch. cap. v, nihil aliud eſſe quam genuum flexio-

flexionem, una cum ipſius corporis incurvatione; ea namque ratione pœnitens ſubmittit ſe, ſuccumbitque expurganti. κοινὰ μὲν ἐστὶ τοῖς ἱεράρχαις καὶ ἱερεῦσι, καὶ λειτουργοῖς ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν τελειώσεσιν, ἡ πρὸς τὸ θυσιαστήριον προσαγωγὴ, καὶ ὑπόπτωσις. *Communia quidem ſunt & Pontificibus, & Sacerdotibus, & Miniſtris, cum cooptantur, & conſecrantur, acceſſus ad divinum altare, & ſubſtratio.* Et infra: ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον προσαγωγὴ καὶ ὑπόπτωσις αἰνίσσεται. *Ad divinum itaque altare acceſſus & ſubſtratio innuit* Quæ nulla alia fuerit, quam illa, ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. Et: ὁ δὲ ἱερεὺς ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. Et: ὁ δὲ λειτουργὸς ἕνα τῶν ποδοῖν κλίνας. *Vtroque genu flexo ante ſacrarium.* Et: *Sacerdos autem flexis ante ſanctum ſanctuarium utriſque genibus.* Et: *Miniſter vero genu altero flexo.* Nec aliud voluiſſe Dionyſium, habeo ex Maximo in Scholiis: ὑπόπτωσις ἡ γονυκλισία. *Hypoptoſis genuum flexio*; idque probabiliſſima ratione. Baſilius cap. XXVII ad Amphilochium, de Spiritu ſancto: καὶ καθεκάστην δὲ γονυκλισίαν, καὶ διανάστασιν ἔργῳ δείκνυμεν, ὅτι καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατερρύημεν, καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν. *Porro in unaquaque genuflexione, & aſſurrectione, re ipſa oſtendimus, quod etiam propter peccatum in terram delapſi fuimus, & per ejus, qui nos creavit, clementiam in cœlum revocati ſumus.* Balſamon ibidem: ἀλλὰ καὶ αἱ γονυκλισίαι οὐκ ἀσύμβολοι ἡμῖν εἰσι. σημαίνει γὰρ ἡμῖν ἡ εἰς γῆν κατάκλισις, ὅτι ἁμαρτάνοντες εἰς γῆν κατερρύημεν, ἤγουν πεπτώκαμεν. ἡ δὲ ἐκ τῆς γῆς αὖθις ἀνάνευσις, καὶ ἀνάστασις, ὅτι ἐκ τοῦ πτώματος ἀνεκλήθημεν διὰ χάριτος τοῦ θεοῦ φιλανθρωπευσαμένου περὶ ἡμᾶς. *Sed nec genuflexiones inconſiderate à nobis geruntur. Significat enim in terram quidem inclinatio, quod peccantes in terram lapſi ſumus, ſeu decidimus; ex terra autem rurſus aſſurrectio, & elevatio, quod à lapſu converſi ſumus per gratiam Dei, qui clementia in nos uſus eſt.* Quod cum non animadvertiſſent Zonaras & Balſamon, fœdiſſime lapſi ſunt, in Can. XI Nicæni primi. Hic: ἑπτὰ δὲ ἔτη ὑποπίπτειν, ἤτοι ἵστασθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ὄπισθεν μέντοι τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Septem autem annis ſubſterni, ſive intra eccleſiam ſtare. ſed poſt ambonem, & cum Catechumenis exire.* Et in Can. XVIII: ὑποπίπτειν δὲ αὐτῶν διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *eſſe ſubter illos, eo quod coguntur egredi cum Catechumenis.* Et in Can. XIX Thaumaturgi: εἰ δὲ καταδικασθῶσι πάττεσθαι σὺν τοῖς ὑπο-

ὑποπίπτουσιν, ἤγουν ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Sin autem condemnati fuerint, collocari cum iis, qui ſubſternuntur, ſcilicet egredi cum Catechumenis.* Ille: ἑπτὰ δὲ ἔτη ὑποπιπτέτω, ἤτοι ἐντὸς μὲν τῆς ἐκκλησίας εἰσερχέσθαι, ἐν δὲ τῷ ὄπισθεν μέρει τοῦ ἄμβωνος ἵστασθαι, καὶ ἐξιέναι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Septem annis in ſubſtratione ſint: hoc eſt, in eccleſiam quidem ingrediantur, verum ſecundum Ambonem ſtent, & cum Catechumenis exeant.* Alexius Ariſtenus in Can. XXXI Nicænum: μετὰ δὲ τὴν τριετῆ χρόνον ἔνδον τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας εἰσαχθῆναι, καὶ μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν τῷ ὀπισθίῳ τοῦ ἄμβωνος ἑπτὰ ἔτη διατελέσαι τῇ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσει συνεξερχόμενοι. *Poſt tres annos intra eccleſiæ ambitum introducantur, & unacum Succumbentibus in poſtica Ambonis parte per ſeptem annos maneant, cum Catechumenorum acclamatione exeuntes.* An idem ſonant Balſamoni & Zonaræ, Ariſteno, & Blaſtario, ſtare & ſuccumbere, ſubſternere ſe & exire cum Catechumenis? Licet verum ſit, Succumbentes hoſce una cum aliis moram, cum liceret, traxiſſe, tum demum ab eccleſia egreſſos cum Catechumenis. Et plus aliquid infert τάττεσθαι σὺν τοῖς ὑποπίπτουσι, *collocari cum ſuccumbentibus*, quam exire cum Catechumenis. Quæ propterea ſit μακρὰ ὑπόπτωσις, *longa ſubſtratio.* Vide apud Zonaram, & Balſamonem in Canon. XVI Ancyrani Concilii.

XXIV. Συνεστῶτες, ſive συνιστάμενοι, *Conſiſtentes*, ii vocabantur, qui cum aliis fidelibus ſtantes orabant, necdum tamen ad ſacramenta admittebantur. Preces enim fideles ſtantes peragebant, non ſolum tanquam qui cum Chriſto conſurrexerunt, &, quæ ſupra ſunt, quærunt, ſed quod etiam ſeculi, quod expectatur, viderentur imago; ut Baſilius tradit cap. XXVII ad Amphilochium, de Spiritu Sancto, & Balſamo, Scholiis in eundem: & quamvis ibi de Dominica & Pentecoſte ſermo ſit, referri tamen & ad alia poſſunt. Baſilius: ἐν ᾗ τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμῶντες οἱ θεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν. *In qua rectam orationis figuram præferre nos Eccleſiæ ritus docuere.* Addit Balſamon: ὥσπερ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκ τῶν γηΐνων ἐπὶ τὰ οὐράνια διὰ τῆς ἐναργοῦς, ἤτοι φανερᾶς ὑπομνήσεως. ὑπομιμνησκόμεθα γὰρ διὰ τοῦ ὀρθίου σχήματος ἄνω ὁρῶντες τῶν μελλόντων, καὶ οὐρανίων. *Mentem noſtram veluti excitantes à terrenis ad cæleſtia, per evidentem & manifeſtam admonitionem. Per rectam enim figuram ſurſum aſpicientes, futurorum & cæleſtium admonemur.* Thaumaturgus: ἡ σύστασις ἵνα συνιστῆται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ ἐξέρ-

μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων. Conſiſtentia eſt, ut cum fidelibus conſiſtat, & cum Catechumenis non egrediatur. Synodus Ancyrana, Can. XXV: οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας. *Hi, qui conſcii fuerunt, juſſi ſunt decem annis, inter eos, qui conſiſtunt, recipi.* Baſilius Magnus Can. LVI: ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται. *In quatuor annis ſolum ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps.* Can. LXXV: καὶ οὕτως ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἀποδείξηται τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς. καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας. *Et ſic poſtquam pœnitentiæ fructus dignos oſtenderit, decimo anno in fidelium orationes ſuſcipiatur ſine oblatione; & cum duobus annis una cum fidelibus ad orationem ſubſtiterit, ſic deinceps dignus habeatur boni communione.* Scholiaſtes Græcus in Harmenopulum: συνεστὼς, ἤγουν τοῖς πιστοῖς συνευχόμενος, τῶν ἁγιασμάτων μήπω ἀξιούμενος. *Conſiſtens, hoc eſt, una cum fidelibus orans, ſacramentis vero non communicans.* Balſamon, in Can. IV Baſilii Magni, Trigamos ait: ἵστασθαι εἰς τὸν τόπον τῶν ἀκροωμένων ἐν ἔτεσι τρισὶ, καὶ μετὰ ταῦτα συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς μέχρις ὅλης πενταετίας, καὶ ἔκτοτε καρποὺς ἀξίους ἐπιδειξαμένους τῆς μετανοίας ἀποκαθισᾶν εἰς τὸν τόπον τῆς κοινωνίας. *ſtare in loco Audientium tribus annis, & poſtea cum fidelibus conſiſtere ad quinquennium uſque, & ab eo tempore oſtenſis fructibus dignis pœnitentiæ, in communionis locum reſtitui.* Alexius Ariſtenus in Can. XI Nicæni primi: καὶ μετὰ παρέλθωσιν τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἐπὶ δυσὶν ἄλλοις ἔτεσιν μετὰ τῶν πιστῶν τὴν σύστασιν δέξασθαι κοινωνοῦντες αὐτοῖς τῶν προσευχῶν μέχρι συμπληρώσεως τῆς μυσταγωγίας, τῆς θείας μέντοιγε μεταλήψεως οὐδαμῶς τοῖς δυσὶ τούτοις μετάσχωσιν ἔτεσιν. ἀλλὰ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς μετοχῆς τῶν ἁγιασμάτων ἀξιωθήσονται. *Et poſt annum ſeptimum exactum, per alios duos annos cum fidelibus conſiſtant, eorundem precationum participes, quouſque finierit Myſtagogia. Divinæ vero communionis per hos duos annos nullo modo participes fiant; ſed illis exactis, & communione myſteriorun digni erunt.* Blaſtarius: συνιστάμενοι δὲ οἱ τοῖς πιστοῖς μὲν συνευχόμενοι καὶ συμψάλλοντες, τῆς δὲ τῶν ἁγιασμάτων ἀπεχόμενοι μεταλήψεως μέχρις ἂν ἐξήκοντα τοῦ νενομισμένου χρόνου τὸ τέλεον αὐτοὺς τῆς θείας ἐνδείξηται κοινωνίας. *Conſiſtentes vero ſunt, qui ſimul cum fidelibus orant & canunt, à ſacrorum myſteriorum participatione abſtinentes, donec adveniento ſecundum leges illis præſcripto tempore perfectum eos ſacræ communio-*

nis excipiat. Συνίστασθαι dicitur ab aliis, κοινωνῆσαι, κοινωνῆσαι εὐχῆς, Canon. IV Ancyranus : κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς, Can. VI : κοινωνίας τυγχάνειν τῆς εἰς τὰς προσευχάς, Can. XVI. Alii κοινωνεῖν τοῖς πιστοῖς τῶν εὐχῶν : quod dictum notat Zonaras ἀντὶ τοῦ συνίστασθαι αὐτοῖς, καὶ συνεύχεσθαι, *hoc eſt, cum eis ſimul conſiſtere, precibuſque fundendis vacare :* εὐχὴ χωρὶς προσφορᾶς, Can. XXIII : κοινωνεῖν τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν, Can. XI Concilii Nicæni. συστῆναι τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, Baſilius Magnus, Can. LXXXI.

XXV. Refert Balſamon in Can. IV Thaumaturgi, nonnullorum fuiſſe ſententiam, conſiſtentiam cum fidelibus, ſacramentorum quoque participationem tacite ſequi, συνέπεσθαι τῇ μετὰ τῶν πιστῶν συστάσει, καὶ τὴν τῶν ἁγιασμάτων μέθεξιν σιωπηρῶς. Neque ipſe videtur ab hac ſententia alienus, cum in Can. XIX Laodiceni Concilii tradat : ἐν μετανοίᾳ δέ εἰσιν οἱ διά τινα ἁμαρτήματα ἐπιτιμηθέντες πιστοί, οἱ ἀξιούμενοι καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως. *In Pœnitentia ſunt, quibus propter peccata pœna injuncta eſt, qui etiam ſancta communione digni habentur.* Sed id omnino falſum eſſe, pluribus evincitur. Primo, ſemper Canones, Patreſque cæteri, Conſiſtentiam iſtam à Sacramentorum participatione ſeparant: eam namque dicunt eſſe faciendam χωρὶς προσφορᾶς, χωρὶς κοινωνίας, χωρὶς ἁγιασμάτων, χωρὶς μεταλήψεως, & ſexcenta alia. Adde, ſi ſtantes iſti, corporis & ſanguinis Chriſti participes eſſent, ſtatio iſta neque pœna eſſet, neque diceretur ; cum nullum pœnitentium & reliquorum piorum fidelium diſcrimen cerneretur. Et tamen Pœnitentes hi, ſtantes, oranteſque cum aliis, ἐν ἐπιτιμίοις eſſe dicuntur, tempuſque in illis moræ præſcribitur. Non ergo poſſident quidquid alii fideles non pœnitentes habent, & in aliquo illis inferiores judicantur : id non fuerit aliud, quam privatio ſacramentorum ; quæ inter pœnas eccleſiaſticas non infimum locum obtinebat. Baſilius Magnus Can. XIII : τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαροὺς τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι. *Rectum autem forte erit conſulere, ut, qui ſunt manibus non puris, ſola trium annorum communione abſtineant.* Σύστασις iſta dicebatur præterea σύναξις, quod una cum reliquis fidelibus congregarentur. Theophilus Alexandrinus ad Menam Epiſcopum : καὶ μὴ βουλομένην ἀνασεῖλαι τὴν ἀδικίαν ἐχώρισαν τῆς συνάξεως. ἐπειδὴ τοίνυν εὗρον, ὡς τὸ ἑαυτῆς κακὸν θεραπεύουσα βούλεται συναχθῆναι, θέλησον παρασκευάσαι αὐτὴν ἀποθέσθαι πρῶτον τὴν ἀδικίαν,

κίαν, ἢ πείσῃ μετανοῆσαι, ἵν' οὕτως εἰ συνίδῃς, ὅτι νόμῳ θεοῦ προέρχεται τῆς συνάξεως ὀρεγομένη, ἐπιτρέψῃς αὐτὴν μετὰ τῶν λαῶν συνάγεσθαι. *Nec ab eo deſiſtere volentem, à communione ſeparaverunt. Quia ergo inveni, quod, ſuo malo curam adhibens, vult communicare, fac, ea ita ſe comparet, ut injuriam primum deponat, & pœnitentiam agere in animum inducat; ut, ſi ſic intellexeris, quod lege Dei accidit, ſynaxin deſiderans, permittas ei, ut cum populis congregetur.* In quem locum Balſamon: τότε ἐπίτρεψον αὐτῇ τὴν μετὰ τῶν πιστῶν λαῶν σύναξιν καὶ σύστασιν ἐν τοῖς ὕμνοις. *Tunc ei permitte cum fidelibus populis congregari, & in hymnis conſiſtere.*

XXVI. Et ne, in tanta hominum varietate turbæ exortæ, ſacris officiis eſſent impedimento, & ab intento Dei cultu fideles averterent, Subdiaconi, quibus id ex officio incumbebat, portis Eccleſiæ, quæ in Narthecem populum inferebant, aſſidentes, introëuntibus, atque exeuntibus, tum etiam in Narthece ſtantibus, omnibus modum imponebant, diſſidia ſedabant, voces comprimebant, lites componebant, &c, ne quid tum temporis tumultus oriretur, ſedulo curabant: nec ab eis abſcedere, niſi prius officiis peractis, licebat. Synodus Laodicena Can. XXII: ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. *Quod non oportet Miniſtrum ferre orarium, neque oſtia relinquere.* Et Can. XLIII: ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας κἂν βραχὺ τὰς θύρας ἐγκαταλείπειν, καὶ τῇ εὐχῇ σχολάζειν. *Quod non oportet miniſtros vel brevi tempore fores relinquere, & orationi vacare.* In quos Canones Alexius Ariſtenus: διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ οἱ ὑπηρέται τῆς ἐκκλησίας τὰς θύρας καταλιμπάνειν ὀφείλουσιν, ἀλλὰ μέχρι τέλους τῆς θείας μυσταγωγίας ἐκεῖσε ἵστασθαι, καὶ τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς λειτούργημα ἐκτελεῖν. *Propterea itaque neque Miniſtri Eccleſiæ, portas relinquere debent, ſed ad finem uſque ſacræ myſtagogiæ prope illas permanere, & debitum ſibi miniſterium explere.* Zonaras: τὸ δὲ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν τὰς θύρας, τοιοῦτόν ἐστι, τὸ παλαιὸν περὶ τὰς θύρας ὑπηρέτουν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκβάλλοντες τοὺς κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, ὅτε ἔδει. διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ ἐκφωνοῦσι τὸ, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. εἰ δὲ νῦν οὐ περὶ τὰς θύρας ἀσχολοῦνται, οὐ θαυμαστόν. πολλὰ γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι γινομένων, νῦν ἄλλως ἐκράτησε γίνεσθαι. *Illud vero, ne à foribus abſcedant, ita intelligi debet: ſiquidem antiquis temporibus, ad fores eccleſiæ conſiſtere, ibique Catechumenis, & iis, qui in Pœnitentium ordine cenſebantur, cum opus foret, emittendis operam dare Hypodiaconi ſoliti erant.*

erant. Propterea nunc quoque illud, Quicunque eſtis Catechumeni, procedite, ipſi pronunciant. Quod ſi hoc tempore nequaquam ad fores eccleſiæ aſſident, non eſt cur miremur; multi enim alii antiqui Eccleſiæ mores nunc quidem omnino immutati ſunt. Et: ὑπηρέτας, τοὺς ὑποδιακόνους εἶναι φασὶ, τοὺς δὲ ὑποδιακόνους ταῖς θύραις τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐφίστασθαι ὥρισο. τούτους οὖν ἐν τῷ τῆς λειτουργίας καιρῷ, οὐ χρὴ, φησιν ὁ κανὼν, τὰς θύρας ἀφιέναι, καὶ εὐχῇ σχολάζειν. *Miniſtri, quos Hypodiaconos eſſe aſſerunt, ſanctarum eccleſiarum foribus aſſiſtere, decreto jubebantur. Eos igitur, ait Canon, quo tempore ſacra myſteria peraguntur, à ſua ſtatione diſcedere, precationique vacare nequaquam oportet.* Et Theodorus Balſamon: ὥσπερ δὲ τοῖς διακόνοις τοῦτο ἀπενεμήθη, δέδοκται καὶ τοὺς ὑποδιακόνους τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κατέχειν, καὶ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σήμερον παρὰ τῶν ὑποδιακόνων λέγεται τὸ, ὅσοι πιστοὶ, δηλονότι, οἱ μὴ πιστοὶ, ἀλλὰ κατηχούμενοι ὄντες ἐξέλθετε, οἱ δὲ πιστοὶ ἵστασθε, ὀψόμενοι τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν. *Quemadmodum autem hoc Diaconis eſt attributum, viſum eſt, Hypodiaconos quoque Eccleſiarum fores tenere, & Catechumenos introducere & educere, & eos qui ſunt in Pœnitentia. Propterea enim hodie quoque ab Hypodiacono dicitur illud, Quotquot fideles, qui ſcilicet non eſtis fideles, ſed Catechumeni, egredimini; Fideles autem ſtate viſuri ſanctorum myſteriorum ſacrificium.* Et: εἰρήκαμεν ἐν τῷ κβ´ κανόνι, ὑπηρέτας εἶναι τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ ἔχειν αὐτοὺς πᾶσαν ἀνάγκην τὴν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν θύραις ἐφίστασθαι κατὰ τὸν τῆς λειτουργίας καιρὸν χάριν τοῦ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τοὺς λοιπούς. ἐπεὶ οὖν τινες ἐκ τούτων τὴν ἀνατεθειμένην αὐτοῖς διακονίαν καταλιμπάνοντες ἥπτοντο τῶν θείων ἁγιασμάτων, ὥρισαν οἱ πατέρες παρὰ τὴν θύραις τῶν ἐκκλησιῶν τούτους προσεδρεύειν, καὶ μὴ μεταχειρίζεσθαι τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς ἱερεῖς. *Diximus in* XXII *Canone, Miniſtros eſſe ſubdiaconos, & eos neceſſario oportere ſanctarum eccleſiarum foribus adſiſtere tempore ſacrificii, ut introducant & educant Catechumenos, & eos qui ſunt in Pœnitentia, & reliquos. Quia ergo nonnulli ex iis, relicto ſibi attributo miniſterio, ſacramenta attingebant, ſtatuerunt Patres, ut ii eccleſiæ foribus aſſideant & divina miniſteria non aggrediantur, nec pro populo precentur inſtar ſacerdotum.* Et ante Synodum, Clemens in Conſtitut. Apoſtol. lib. VIII, cap. XI: οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μήτις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸ

ἢ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. *Diaconi autem ſtent ad januas, quibus viri in templum ingrediuntur, & Hypodiaconi ad januas, quibus mulieres; ne quis egrediatur, neve aperiatur janua tempore oblationis, quamvis ſit aliquis Fidelis.* Quemadmodum enim Diaconi Sanctuarii foribus cuſtodiendis præerant, ut noto ex Dionyſio Areopagita, de eccleſiaſt. Hierarch. cap. v: καθαρτικὴ τοίνυν ἐστὶν ἡ λειτουργικὴ διακόσμησις, ἐπὶ τὰς φανὰς τῶν ἱερέων ἱερουργίας ἀνάγουσα τοὺς κεκαθαρμένους, καὶ τοὺς ἀτελέστους ἀποκαθαίρουσα, καὶ μαιευομένη ταῖς καθαρτικαῖς τῶν λογίων ἐλλάμψεσι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ προσέτι τοὺς ἀνιέρους τῶν ἱερέων ἀμιγῶς ἀποδιαστέλλουσα. διὸ καὶ ταῖς ἱεραῖς αὐτὴν ἐφίστησι πύλαις ἡ ἱεραρχικὴ θεσμοθεσία. *Eſt igitur vi expiandi præditus ordo Diaconorum, cum eos, qui expiati ſunt, ad illuminantia Sacerdotum ſacra deducat, & eos, qui nondum initiati ſunt, expiet, expiantibuſque ſcriptorum divinorum ſplendoribus ac doctrinis inſtituat, &, quaſi obſtetricum more, educet, ac propterea profanos à ſacris ſecernat. Itaque ſanctis januis eum præficit Pontificii juris inſtitutum*; ut dignos ſcilicet, & deputatos, ad ſacra Chriſti myſteria manuducerent: ita & Hypodiaconi eccleſiæ portarum curam gerebant, eoſq; qui in Narthece locum habebant, in officio continebant.

XXVII. Stabant itaque extra eccleſiam in porticu, ſi aderat, Deplorantes, cum aliis deſperatæ ſalutis hominibus; in Eccleſiæ foribus Hypodiaconi; in Narthece prope portas Catechumeni: primo quidem Audientes, & Pœnitentes; poſtmodum Competentes, vel genua flectentes: ſequebantur Energumeni; ſed non Hyemantes, qui extra eccleſiam erant: Energumenos excipiebant ex Pœnitentibus Audientes; tum demum Subſternentes ſe; reliqui fideles, & Pœnitentes quoque Conſiſtentes, & Monachi in Nao.

XXVIII. Si quis dicat, ſubſecutis poſt Apoſtolos eorumque diſcipulos temporibus, ſimilia in deſuetudinem abiiſſe, aliaque eorum loco introducta; idque ex Patrum monumentis colligi; non moror: nemo id inficias eat. Sed nos Narthecem antiquiſſimum, illiuſque uſum vetuſtiſſimum, non rerum in eum introductarum ſeriem, deſcripſimus. Eum porro non ſemper eundem fuiſſe, ſed alium atque alium pro opportunitate temporis, alii ante me etiam ex antiquiſſimis obſervarunt. Tertullianus lib. de Præſcript. adverſus Hæreticos, cap. XLI. *Quis Catechumenus, quis fidelis, incertum eſt; pariter adeunt, pariter audiunt,*

diunt, pariter orant. S. Maximus in Scholiis, in cap. III, de ordine eorum, qui expurgantur: Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ ἀκρίβεια αὕτη νῦν τῆς τῶν τοιούτων διαστολῆς τε, καὶ διαστάσεως οὐ γίνεται. *Sciendum eſt autem, hujus talium rerum differentiæ & diverſitatis nunc non ſervari ad amuſſim eundem modum.* Et Zonaras in Can. XIX Laodicenum: ἀλλὰ νῦν τὰ τῶν ἐν μετανοίᾳ οὐ γίνεται, οὐκ οἶδ' ὅπως σχολάσαντα. *Verum hoc tempore, quæ ad Pœnitentes ſpectant, neſcio quomodo intermiſſa obſoleverunt.*

XXIX. Et hæc de antiquioribus. Quid de recentiſſimis? Nihil intactum reliquum eſt, ſed omnia ludibrio temporis ceſſerunt. Audi Simeonem Theſſalonicenſem, opuſculo contra Hæreſes: ἐξάγονται μὲν οὖν οἱ κατηχούμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ παραπεπλανηκότες μετὰ τὸ βάπτισμα οἱ θεοῦ ἀρνήσει περιπεσόντες, ἢ αἵμασι χρανθέντες ἀδελφικῷ φόνον ἐργασάμενοι, ἢ καὶ ἕτερα τινα πεπραχότες τῆς κοινωνίας ἀπείργοντα. οἳ δὴ πάντες ἐξωθοῦντο πρότερον τῶν κατηχουμένων ἐξερχομένων. νῦν δὲ διὰ τοὺς διωγμοὺς, καὶ συνεχεῖς περιστάσεις, οὕτω τῶν πατέρων καλὸν εἶναι λογισαμένων κατηχούμενοι μὲν καὶ ἀρνησάμενοι, καὶ φονεύσαντες ἐξωθοῦνται. οἱ δὲ λοιποὶ βάπτισμα μόνον κεκτημένοι ἀφίενται ἰδίᾳ τῆς μετανοίας αὐτῶν παρὰ τῶν πνευματικῶν πατέρων ἐνεργουμένης. οὗτοι οὖν οἱ ἐξωθούμενοι περὶ τοὺς νάρθηκας ἵστανται, ἢ καὶ ἐν τοῖς κατηχουμένοις τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἐκτελουμένων. νάρθηκες δὲ λέγονται, ἤτοι τῶν ναῶν ἀρχαὶ, ἢ κατηχουμενεῖα, ἤτοι τῶν κατηχουμένων ὁ οἶκος. ἃ καὶ διὰ τοῦτο ἐπενοήθη, ἵνα καὶ οὗτοι δι' ἀκοῆς, καὶ ὁράσεως μόνης μετέχωσι τῶν θείων, καὶ διὰ τῶν χειλέων δὲ καὶ τῆς γλώττης ὁμολογῶσι τὴν πίστιν, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα ᾄδωσιν. οὐ κοινωνοῦσι δὲ τῆς στάσεως τοῖς πιστοῖς, οὐδὲ τῆς εὐχῆς. ἀκοινώνητοι γὰρ καὶ διϊστάμενοι ἔτι. εἰ οὖν τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ στάσεως καὶ εὐχῆς ἀνάξιοι, πολλῷ γε μᾶλλον τῆς φρικωδεστάτης κοινωνίας. *Educuntur itaque Catechumeni, ii etiam, qui poſt Baptiſmum lapſi ſunt, & divinam fidem ejurarunt, & illi quoque, qui, fraterno ſanguine impiati, cædem patrarunt, aut alia facinora perpetrarunt, quæ omnes à communione arcet. Qui una ſimul omnes foras protrudebantur cum exeuntibus Catechumenis. At nunc ob perſecutiones, & frequentes rerum turbas, id percommodum fore Patres exiſtimaſſent. Catechumeni, Apoſtatæ, & Sicarii, extra pelluntur. Cæteri, ſi baptiſmo ſolum inſigniantur, ſeparatim relinquuntur, pœnitentiam eorum ſpiritualibus Patribus procurantibus. Hi vero, qui extruduntur, ſeſe ſiſtunt in Narthecibus, aut in Catechumeniis, dum tremenda myſteria peraguntur. Nartheces porrò ſunt, vel templorum initia, vel Catechumenia, vel domus*

ipſa

ipſa Catechumenorum: quæ ideo excogitata ſunt, ut & hi auditu tantummodo & viſione divinorum fiant participes, labiis vero & lingua fidem profiteantur, & pietatis verba concinant: ſtationis vero, precumque fidelium non communicant, cum adhuc ſint ſejuncti, & ſeparati. Si itaque ſtatione, & ſupplicatione, quæ in Miſſa habetur, indigni ſunt, multo magis, quam maxime tremendæ communionis, fuerint. An hic aliquid eſt, quod cum antiquo Narthece conferas? Plane omnia novam faciem, à vetuſta illa quam diverſiſſimam, induerunt.

XXX. Illud etiam hîc obiter obſervandum eſt, Pœnitentes, exſolutis pœnis, quæ ipſis erant impoſitæ, modoque, præſcribente quidquid ad perfectam pœnitentiam requirebatur, abſoluto, in gratiam cum aliis piis fidelibus redeuntes, communione corporis & ſanguinis Chriſti, à quibus tantopere abſtinuerant, dignos effectos, uti reliquos divinæ legis cultores fuiſſe pertractatos. Quod illi dicebant præcipue, ne reliquas formulas hic recenſeam, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, τελείως δεχθῆναι, μετασχεῖν τοῦ τελείου, τοῦ τελείου τυχεῖν, τοῦ τελείου καταξιωθῆναι, εἰς τὸν τόπον ἵστασθαι τοῦ τελείου, μετὰ τῶν πιστῶν τῆς τελειώσεως ἀξιοῦσθαι. Myſteriorum participes facti, abſoluta perfectaque rerum omnium ſacrarum poſſeſſione ditabantur, tanquam qui perfecti facti, cum perfectis per ſupplicationes perfectas, non tantum ipſi perficiebantur, ſed perfectum etiam corpus Chriſti abſumebant. Habeo ex S. Maximo ad verba illa Dionyſii epiſt. VIII, προτελείους εὐχάς. προτελείους μὲν ἐκάλουν ἀθηναῖοι τὰς τῶν γάμων μετὰ τῶν θυσιῶν εὐχάς. τὸν γὰρ γάμον τέλος ἐκάλουν, ὡς τελειοῦντα πρὸς τὸν βίον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν κωμῳδίας ποιητῶν δεικνύναι δυνατόν. μυστήριον γοῦν εἶχον τὸν γάμον. ἔλεγον δὲ καὶ προτελίζεσθαι. καὶ τὸ προμυεῖσθαι, καὶ οἱονεὶ προκαθαίρεσθαι εἰς ἑτοιμασίαν μυστηρίου, ὡς Κρατῖνος δηλοῖ ἐν πυλαίῳ δράματι. μάλιστα γὰρ τὰ μυστήρια τινὸς τῶν ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν τέλη, καὶ τελετὰς ἐκάλουν, ὡς τελειούσας, καὶ εἰς τὸ τέλειον ἀγούσας τοὺς τελουμένους. τὸ γοῦν παρ' ἕλλησιν ἀσεβῶς λεγόμενον εἰς τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον ὠνόμασεν ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ προτελείους εἶπεν εὐχάς, τὰς πρὸ τοῦ ζωοποιοῦ μυστηρίου τελειωτάτας δεήσεις ὑπὲρ καθάρσεως, καὶ ἀκατακρίτου μεταλήψεως τοῦ τελειοτάτου, καὶ τελειοποιοῦ τῶν θυσιῶν δώρου. *Ceterum Athenienſes* προτελείους *preces eas dixere, quæ una cum hoſtiis nuptias præcurrebant. Nuptias enim* τέλος *vocabant, ut quæ hominem initient, & perficiant ad vitæ iſtius conſervationem. Et hoc multis*

tis

tis Comœdiæ ſcriptorum teſtimoniis demonſtrare poſſumus. Nuptias itaque pro ſacramento habebant, & dicebant προτελίζεσθαι, & *ante initiari; quaſi dicerent, ante rem ſacram luſtrari, ac puros reddi ad myſterii apparatum; ut Cratinus exponit in dramate, cui Pylææ nomen eſt: potiſſimum enim myſteria falſorum deorum* τέλη, & τελετὰς, *nuncupabant, tamquam quæ perficerent, & in perfectionem conducerent eos, qui initiabantur. Quod igitur à Gentilibus ad impietatem referebatur, hoc ad noſtræ veriſſimæ religionis myſterium derivavit Pater ac magnus Dionyſius, &* προτελείους *dixit eas precationes, quæ initiationem præeunt ſacramenti pro impetranda expiatione, ac nulli præjudicanda tranſmutatione perfectiſſimæ ſimul & perficientis gratiæ ſacramentorum.* Sua habuit ex Maximo Pachymeres: ideoque alii τέλειον τὴν τῶν ἁγιασμάτων μετάληψιν expoſuere. Et Petrus Alexandrinus evidentius expreſſit Can. VIII: εὔλογόν ἐστιν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας συνεπισχύειν, καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν ἔν τε ταῖς προσευχαῖς, καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου. ἵν' εὐτονώτερον ἀγωνισάμενοι καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κληρώσεως. *Æquum eſt, in exultatione cordis vires ſimul addere, & eis omnibus communicare, & in orationibus, & in participatione corporis & ſanguinis, & ſermonis adhortatione; ut, qui conſtantius decertaverint, ipſi quoque ſupernæ vocationis bravio digni reddantur.*

XXXI. Hæc habui, vir doctiſſime, quæ, in re confuſa atque implicata, de veteris Eccleſiæ Narthece differerem, ac diſſolverem. Cæterum, ſi tuo illa ingenio ac judicio, tuæque doctrinæ, probari mox placita ſenſero, operæ me ac ſtudii pretium feciſſe quam maximum, reputabo. Vale.

F I N I S.

LEONIS ALLATII, DE GRÆCORVM HODIE QVORVNDAM OPINATIONIBVS, EPISTOLA.

LECTORI TYPOGRAPHVS.

Inpoſueram finem præcedentibus. Et ecce, inopinato adeſt ab Auctore Syntagma inſuper aliud. Quod proinde, pro curioſis rerum peregrinarum, quæ quidem ad negotium de ſtrigibus, ſpectris, & inanibus vulgi perſuaſionibus, pertinent, ſubjicere viſum eſt. Quanquam & ſparſa ibi reperies aliqua ſeria, antiquitatem & veritatem, notatu haud indignam, ſubindicantia. Vale.

Præſtantiſſimo ac doctiſſimo Medico,

PAVLO ZACCHIÆ,

LEO ALLATIVS

S. P. D.

I. EA eſt humani ingenii conditio, Vir clariſſime, ut, neglectis recentioribus, & de quibus non temere, ſed certe, cum ea propriis oculis uſurpat, dijudicare poteſt, ad remotiora, & quæ jam longo temporum intervallo evanuerunt, nec conjici poſsũt, conatus omnes ſuos intendat, eaque ex penetralibus antiquitatis, conjectura levi, vitroque fallaci, nec id, quod eſt, ſed aliud longe diverſum referente, augurans expiſcetur. Hinc ſæpiſſime ridiculi fiunt ſcriptores, &, cum ſe placuiſſe aliis exiſtimant, ab iiſdem, quorum benevolentiam affectant, & quibus palpum obtrudunt, ludibrio habentur. Erit etiam, cum hæc noſtra futuris ætatibus, ab iis, qui eruditionis famam ambiunt, ſedulo perquirentur, in quibus referendis nos, qui ea vidimus, non nugari eos, ſed plane inſanire diceremus, quod longiſſima, & à veritate disjunctiſſima commemorabunt. Ab his itaque ego edoceri cuperem, quidnam ſit, in antiquitate, dicta perquiſitione & admiratione dignum, quod in noſtro ævo, & majori cenſu non approbari poſſit plauſibilius. Mores, conſuetudines, virtutes, vitia, ſtudia in hac vitæ humanæ rota ac circulo, ſemper eadem ſunt, eademque redeunt, ſæpenumero præſtantiora. Amplior hic eſſet diſſerendi campus, quam male de rebus noſtris, nihilo, vetuſtiſſimis illis, deſpectioribus, promereamur, dum, his neglectis, ad antiquiora confugimus, & interim patimur, hæc eadem, ſilentii tenebris obvoluta, intercidere, ut ad ea poſtmodum captanda Delio natatore opus ſit; &, quantum nos in noſtris incurii ſimus, qui noſtra contemnimus, & ad aliena anhelamus. Sed, iſta innuiſſe, ſatis fuerit, cum Zacchia mihi ſermo eſt, qui alios

docere,

docere, non ab aliis edoceri poteſt. Vt vero ſenſum meum concludam, ſemper mihi in animo fuit, de Strigibus, & Veneficis, & vana de hiſce hominum religione, aliquid in commentaria referre. Impedierunt aliorum clariſſimorum Scriptorum monumenta, qui hæc ad amuſſim pertractarunt, & fere nihil fuit in antiquitate, quod oculatiſſimi ipſi non penetrarint. Impediit Zacchiæ doctrina, qui hæc omnia, ſaltim potiora, in quæſtionibus Medicolegalibus, divino hercle opere, verſavit, tractavit, & ludos fecit. An ego itaque adeo iners fuero, ut nihil proferam, quo Zacchiam meum demerear, & gratiam, quam ipſi cumulatiſſimam debeo, rependam? Antiqua, & quæ aliorum ſcriptis tradita ſunt, ſane ſuppetunt nulla; quia ille naviter ea ſcit omnia, & callet. Recurri itaque ad hæc noſtra de Strigibus, aliaſque recentiorum in Græcia hominum opinationes. utut ſunt, ea in unum collegi, & acerrimo tuo judicio offero. Videbis, quantum malus ille humani generis hoſtis ſemper vulgo illuſerit, eumque plenis amentiæ ſententiis implicuerit, ut à vero Dei cultu abduceret. Si quid fuerit, quod non bene exciderit, multa autem fore nullus dubito, quam in me ſemper, in mea quoque ſcripta auctoritatem exerce. Tuæ erit humanitatis & prudentiæ, informem ingenii mei fœtum, magis ingenua atque elegante veſte induere, ut gratior ſpectabiliorque parenti accedat.

II. Omiſſis itaque, quæ de Strigum, & Lamiarum, & Lilith Hebræorum, nominibus ſcriptores, tum recentiores tum veteres, in unum aggerunt, & quæ paſſim obvia cuique ſunt; quæ homines in Græcia poſteriores de illis opinantur, dicam. Exiſtimant, vetulas quaſdam, paupertate miſeriaque conſpicuas, cum nihil probi in genus humanum moliri queant, ad maleficium animum appellere; ideoque, cum Dæmone ſocietate inita, quæ Dæmonem ipſum oblectent, ſummopere machinari. quare pulveres, unguenta, herbas, aliaque eius generis, cum natura ſua timidiſſimæ ſint, & caveant, ne in facinore deprehendantur, viris parum aut nihil moleſtiæ exhibent, mulieribus, tanquam imbecillioribus, & infantibus potiſſimum, malam rem multaſque ærumnas dant, halitu afflatuque adeo pernicioſo, ut eo ſolo vel dementent, vel vitæ periculum afferant. Infantes, tum natos & vagientes, adoriuntur; quorum ſanguinem

avidiſſime emungunt, ita ut exanimes relinquant; quandoque etiam rei noxiæ contactu ita inficiunt, ut ſemper, quod eſt reliquum vitæ, valetudinarii traducant: ideoque, quando nati ſunt, ante quam ſacris undis Baptiſmatis abluantur, quod apud eos octavo poſt partum die peragitur, nunquam pueri abſque cuſtode ſoli relinquuntur. Quod ſi, antequam ſanguinem ebiberint, parentes pueros periclitantes perſenſerint, ſtrepitu edito manibuſque comploſis eas fugant: quæ ſubito, ne comprehendantur, foras proripiunt ſe; ita tamen, ut puer, licet mortuus non ſit, ex contactu illo male habeat in poſterum; donec vel dolore capitis, vel inteſtinorum læſa compage, plorans, & à cibo abſtinens, nec unquam quieſcens, mortem oppetat. Et miratus ſum ſæpius, quanam Græci ratione, cum ad hoc malum baptiſmales aquas remedium habeant præſentiſſimum, eas ad octavum uſque diem differant. nec aliquid adhortatione perfeci: malunt enim vigiliis, & manifeſto periculo, diutius immorari, quam vel minimum de ſeveritate conſuetudinis imminuere. Ita ipſi amant quæ ſua ſunt; &, cum pene innumera in tam ſevera obſervatione, quam ipſi profitentur, immutarint, hoc, adeo commodum atque utile, parum prudenter, in ſui tam manifeſtam perniciem, negligunt. Sed de hiſce Græcorum ritibus alius erit dicendi locus.

III. Maleficam, ab Latinis deflexo vocabulo, *ςρίγλαν*, *ſtriglam* vocant, & reconditiori nomine Γελȣ̃, ſive Γελλὼ, ſive Γιλλὼ, *Gelu*, ſeu *Gello*, ſive *Gillo*. Narrant veteres, Gellonem, puellam formoſiſſimam, virginem vita deceſſiſſe, & ejus ſpectrum, in lecto oberrans, immaturam pueris necem afferre: voluntque, illius meminiſſe Sapphonem; hincque ortum adagium: Γελλȣ̃ς παιδοφιλωτέρα, de iis, qui puerorum amore inſanirent. Suidas: Γελλȣ̃ς παιδοφιλωτέρα. αὕτη ἄωρος ἐτελεύτησε, καὶ τὸ φάσμα αὐτῆς ἐδόκουν, ἐπὶ τὰ παιδία, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀώρους θανάτους ἰέναι. *Gellone ipſa magis pueros amans. Hæc immatura morte obiit; illiuſque ſpectrum in pueros, & immaturas mortes, abire exiſtimabant.* Proverbiorum ſylloge: Γελλὼ παιδοφιλωτέρα, ἐπὶ τῶν ἀώρως τελευτησάντων. ἤτοι ἐπὶ τῶν φιλοτέκνων μὲν, τρυφῇ δὲ διαφθειρόντων αὐτά. Γελλὼ γάρ τις ἦν παρθένος, καὶ ἐπειδὴ ἄωρος ἐτελεύτησε, φασὶν οἱ Λέσβιοι αὐτῆς τὸ φάντασμα ἐπιφοιτᾶν ἐπὶ τὰ παιδία, καὶ τοὺς τῶν ἀώρων θανάτους αὐτῇ ἀναπέμπειν. μέμνηται ταύτης Σαπφώ. *Gello magis amans pueros. de iis,*

de iis, qui immature moriuntur, vel de iis, qui filios tenere amant, ſed luxu eos perdunt. Gello enim erat virgo quædam; & cum immature obiiſſet, tradunt Lesbii, ejus ſpectrum ad pueros accedere; & mortes aliorum immaturas ipſi aſcribunt. meminit illius Sappho. Ignatius, Diaconus Conſtantinopolitanus, in vita Taraſii Patriarchæ, quando verba Græca non habui: *Eſt enim apud Græcos in fabulis fœmina quædam, Gello nomine, quæ dicitur, cum immatura morte vitam abrupiſſet, quibuſdam ſpectris acceſſiſſe ad recens natos infantes, & eos interfeciſſe. hujus fabulæ pellecti ac decepti ſpiritu, qui ea dicebant probabiliter, conantur ad mulierculas transferre hoc execrandum ſcelus, & eis aſcribere, in ſpiritum converſis, cauſam eorum, qui moriebantur ante tempus.* Ex eo factum eſt, ut ad præſens Striges, quia infantibus mala machinantur, & eorum ſanguinem exſugentes, ſive alia ratione, mortem conciliant, Gellones dicantur. Nicephorus Calliſtus, lib. XVIII, cap. IX: Ἡ δέ γε μήτηρ κατὰ τὸν τοῦ τόκου καιρὸν ἐκ γῆς ξενίζουσάν τινα, καὶ παρηλλαγμένην ἔλεγε εὐωδίαν ἀναῤῥυῆναι. Καὶ τὸ γραῶδες δὴ τοῦτο, καὶ ἐμοὶ τέως ἄπιστον προστιθεῖσα, πολλάκις λέγουσα, καὶ τὴν ἣν φασιν Ἔμπουσαν, Γιλὼ δ' ἂν ἄλλος εἴποι τῆς κοίτης μεταθεῖναι τὸ βρέφος, ὡς τοῦτο βρώξουσαν, μηδαμῶς δὲ δυνηθεῖσαν τοῦτο λυμήνασθαι. *Mater vero ipſa, partus tempore, è terra novum quendam & variantem ſuavitatis odorem redditum eſſe dixit: illud inſuper, quod anicularum eſt, & mihi prope incredibile, addens, perſæpe eam, quæ Empuſa vocatur, alius vero Gilo dixerit, infantem ex cubiculo, veluti eum devoraturam, attuliſſe, nihil tamen detrimenti ei afferre potuiſſe.* Michaël Pſellus, nomen eſſe ex Hebræis deductum, fatetur. Ἡ δὲ Γιλλὼ τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον καὶ πολυθρύλλητον ὄνομα, οὔτε δαίμων τίς ἐστιν, οὔτε ἄνθρωπος ἀθρόον εἰς ὠμότητα θηρίου μετενεχθείς. Ἀπήρηται γὰρ πᾶσι φιλοσόφοις, τῆς φύσεως ἡ μετάβασις, καὶ οὔτε θηρίον ποτὲ ἂν ἐξανθρωπισθείη, οὔτε μὴν ἄνθρωπος εἰς θηρίον μετενεχθείη. ἀλλ' οὔτε εἰς δαίμονα, οὔτε εἰς ἄγγελον. ὀνόματα δὲ δαιμόνων, καὶ δυνάμεις αὐτῶν πολλάς τε καὶ ἐν πολλοῖς γνοὺς, οὔτε παρὰ τοῖς λογίοις, οὔτε παρὰ ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις τοῦ Πορφυρίου τῇ Γιλλῷ ἐντετύχηκα. ἀπόκρυφον δέ μοι βιβλίον ἑβραϊκὸν τοῦτο τὸ ὄνομα προσέπλασεν. ὁ δὲ τὸ βιβλίον γράψας τὴν Σολομῶντα ποιεῖται ὑπόθεσιν, κἀκεῖνον εἰσάγει, ὥσπερ ἐν δράματι τὰ τῶν δαιμόνων ὀνόματα καὶ τὰς πράξεις ἀγγέλλοντα. ἔστι γοῦν παρ' αὐτῷ ἡ Γιλλὼ δύναμίς τις πρὸς τὰς γενέσεις, καὶ τὰς οὐσίας ἀντίθετος. αὕτη γοῦν τά τε κυοφορούμενα φησὶν, ἀναιρεῖ, καὶ ὁπόσα τῆς μήτρας διολισθήσοι, καὶ χρόνος αὐτῇ τῆς ἀναιρέσεως ἐνιαύσιος ὥρισται. εἶτα δὴ δεσμεῖ

αὐτὴν ἡ ἀδράστεια. ἀλλ' ἥγε σήμερον ἐπέχουσα δόξα τοῖς γραϊδίοις τὴν δύναμιν ταύτην παρέχεται. πτεροῖ γοῦν τὰς παρηβηκυίας, καὶ ἀφανῶς εἰς οἰκίζει τοῖς βρέφεσιν. εἶτα θηλάζειν ποιεῖ ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς βρέφεσιν ἀπορροφᾶν ὥσπερ ὑγρότητα. τὰ γοῦν συντακέντα τῶν νεογνῶν Γιλλόβρωτα αἱ περὶ τὴν λεχὼ ὀνομάζουσιν. *Gillo vero, antiquum & apud omnes decantatum nomen, neque Dæmon eſt, neque homo ſtatim in belluæ crudelitatem tranſvectus. Pernegant enim omnes Philoſophi naturæ immutationem; & neque bellua unquam hominem induet, neque homo beſtia fiet; immo neque Dæmon, neque Angelus. Nomina porro Dæmonum, & eorum facultates multas apud pleroſque cum agnoverim, neque apud Eruditorum, neque Porphyrii monumenta, quæ de Præſtigiis tractant, Gillonis nomen offendi. Sed illud mihi volumen reconditum, Hebraice nomen ſuggeſſit. Auctor Solomonem ipſum veluti in dramate introducit, nomina Dæmonum actioneſque enunciantem. Ergo, concepta utero, & in lucem prodeuntia perimit, ut ajunt; cædiſque ipſi tempus anniverſarium conceditur; tum demum eam Adraſtea vinculis adſtringit. Sed opinio, quæ modo omnium animos occupat, vetulis facultatem ſimilem exhibet. Effœtis itaque jam ætate alas addit, & clanculum ad infantulos convehit; tum exſugere facit, omnemque, qui in infantulis eſt, humorem abſorbere. Quare, quæ recens nata contabuerunt, mulieres, quæ cuſtodiendæ puerperæ operam navant, Gillobrota, hoc eſt, à Gillone devorata, nuncupant.*

IV. Vt malum avertant, plura comminiſcuntur. ſed potiſſima ſunt: vigiles nocturni, ſæpe locati; qui nullam partem noctis quieſcunt, pueri, ſive vigilantis ſive dormientis, curam habentes: lampades, ſacris imaginibus accenſæ; quæ totum etiam thalamum illuminant: ſuffitus, quibus eaſdem imagines venerantur, & domum univerſam luſtrant. Allii caput alii appendunt cunis, quod contra veneficia remedium eſſe, eaque impedire, exiſtimatur: alii corallium, & alia, ne ſingula recenſeam. alii quoque ſe religioſius gerunt, cum crucem Domini, aut ejus imaginem, puero applicant. Et ut recentioris Græciæ mores ſpectes non multum ab antiqua diverſos, pro ſimilibus malis avertendis, ad Deum, Beatamque Virginem, & alios Sanctos, quos ſibi fortunæ miſeræ multumque jactatæ portum ac perfugium tenent, ſeſe conferunt, & vario pietatis effectu opem ſibi contra mala procurant. Hinc plures, ex lampadum, ante dictos Divos accenſarum, oleo, bombycem ſeu goſſipium intinctum, in

in cavum calamum ingerunt, ut oleum conſervetur, nec aliarum rerum contactu diſpereat. eo, poſtquam domum revenerint, puerorum infirmorumque partes præcipuas illinunt, & Sancto, cujus ex lampade oleum eſt, commendant. Nec eos ſpes fruſtratur; cum, ſine alio medico, malo ſic remedium inveniant. Oleo nomen eſt ἅγιον ἔλαιον, vel ἔλεος, *ſanctum oleum*. Illius uſum antiquiſſimũ eſſe, & etiamnum in Eccleſia, diebus Sanctorum titularium ſolemnibus, vel alterius maximæ dignationis, completis officiis ad unguendas facies uſurpari, auctor Typici teſtis eſt; à quo modum illius intinctionis, & dies quibus ea fiat, ita colligo, cap. XII: Εἶθ' οὕτως ὁ ἱερεὺς ἐπιδίδωσιν ἅγιον ἔλαιον ἐκ τῆς κανδήλας τοῦ ἁγίου τοῖς ἀδελφοῖς. εἰ δὲ καὶ ὁ προεστὼς ἠξίωται τῆς ἱερωσύνης αὐτὸς ἐπιχρίει τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τῆς τοιαύτης εὐλογίας ἐμβάπτων τοὺς ἑαυτοῦ δακτύλους τοὺς δύο, καὶ οὐχὶ τὸν ἕνα. μετὰ δὲ τὸ δοῦναι τὸ ἅγιον ἔλαιον γίνεται τελεία ἀπόλυσις. ἐκ τούτου οὖν τοῦ σημείου σημείωσαι καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς τῶν ἁγίων, ἐν αἷς δίδοται ἅγιον ἔλαιον. Καὶ οὕτως ἑορτάζομεν πάσας τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων, ἐν αἷς γίνονται ἀγρυπνίαι. *Tum demum Sacerdos exhibet ſanctum oleum fratribus ex lampade Sancti. ſi vero, qui præeſt, ſacerdotis dignitate præfulget, ipſe fratres inungit ea benedictione, duos digitos, & non unum tantum, inficiens. Poſt exhibitum ſacrum oleum, omnium dimiſſio fit. Ex hoc itaque ſigno, notato & alias Sanctorum ſolemnitates, in quibus ſanctum oleum diſtribuitur. Et hac ratione omnes ſanctorum ſolemnitates celebramus, in quibus vigiliæ fiunt.* Dabatur vero Septembris die octava in Nativitate B. M. Virginis; die XXVI Ioanni Euangeliſtæ ſacro; Octobris die XXVI in ſolemnitate Sancti Demetrii; ſi unguentum, quod ex illius corpore manat, non ſuppeteret; quod ſi adeſt, eo fratres unguntur: Novembris die XIII; in die feſto Ioannis Chryſoſtomi; die XXI in ingreſſu Deiparæ in Templum; Decembris XXV in Matutino, die Natalis Domini; Ianuarii primo in feſtivitate ſancti Baſilii Magni; XX die ſancti Euthymii Archimandritæ; XXV die Sancti Gregorii Nazianzeni; XXX die trium Hierarcharum, Baſilii, Gregorii & Chryſoſtomi; Aprilis XXIII die ſancti Georgii Martyris; Maji VIII die ſancti Ioannis Euangeliſtæ; Iunii XXIV in Nativitate ſancti Ioannis Baptiſtæ; XXIX die Apoſtolorum Petri, & Pauli; Auguſti VI die Transfigurationis Dominicæ; XXIX die decollationis ſancti Ioannis Baptiſtæ. Palladius ad Lauſum in Macario Alexandri-

no : Εἰς ἣν σπλαγχνισθεὶς καὶ ἐπιδεξάμενος, ἐλαίῳ τε ἁγίῳ ἀλείφων αὐτὴν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐν εἴκοσιν ἡμέραις ταύτην ὑγιῆ εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐξαπέστειλε πόλιν. Et infra : Παραδίδωσιν οὖν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἀλείψας αὐτὸν ἁγίῳ ἐλαίῳ, ἐπιχέων αὐτῷ ὕδωρ ηὐλογημένον. *Cujus commiſerans, fuſis precibus, & ſacro oleo eam propriis manibus inungens ad dies viginti, immunem à malo redditam, in civitatem propriam dimiſit.* Et infra : *Reſtituit itaque eum patri ſuo, inunctum ſacro oleo, & aqua benedicta perfuſum.* Cyrillus Scythopolitanus in vita Sancti Sabæ : Τὸν ὕψιστον θέμενος καταφυγὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἐλαίου τοῦ πανσέπτου σταυροῦ ἐπιρράνας τὸν τόπον ἔμεινεν αὐτόθι τὰς ἡμέρας τῆς τεσσαρακοστῆς. *Altiſſimum refugium ſui inſtituens, & ex oleo venerandæ admodum Crucis locum aſpergens, ibidem diebus Quadrageſimæ immoratur.* Et cap. LXIII, uncta oleo Crucis per totum corpus, liberatur à Dæmone. In vita quoque ſancti Nili Iunioris, lampadum oleo, vexati à Dæmonibus, liberantur : Καλέσας τὸν τῆς ἱερατείας τὴν τάξιν ἐνδεδυμένον κελεύει αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, καὶ ἐπεύξασθαι τῷ νοσοῦντι, ἀλεῖψαι τε αὐτὸν ἐλαίῳ τῆς κανδήλας, καὶ ἀπολῦσαι. Τούτου δὲ γινομένου παραχρῆμα ὁ νέος ἰάσεως ἠξιώθη. Τοῦ δαίμονος ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων αὐτοῦ ὡσεὶ καπνὸς ἐξελθόντος. *Vocatum Sacerdotali ordine fungentem jubet ire in oratorium, &, fuſis ſuper ægrotum precibus, ungere illum de oleo lampadis, ac dimittere. Quod ubi factum, ſtatim juvenis ſanitati reſtitutus eſt, egreſſo, inſtar fumi, de naribus ejus, Dæmone.* Vide etiam eundem infra. Recentiora jam, nec omnibus nota, hic afferam. Georgius Pachymerius, Hiſtor. lib. XI, cap. X, de Michaële, Andronici ſenioris filio, Imperatore : Ὅθεν κἀκεῖθεν ἀπαναστὰς ἐν Πηγαῖς παραθαλασσιδίῳ γίνεται πόλει. ὅπη δὴ καὶ ἐσύστερον λύπῃ, καὶ ἀθυμίᾳ συσχεθεὶς διὰ τὰ συμβάντα, νόσῳ περιπίπτει βαρείᾳ, καὶ ἐγγὺς ἦλθε τοῦ κινδυνεῦσαι, καὶ ἐκινδύνευσε. Τοῖς γὰρ ἰατροῖς ἀπέγνωστο, εἰ μήγε προσεπεφθάκει τῆς παρθένου, καὶ θεοτόκου περιφανὲς ἔλεος. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο καθ' εἱρμὸν συνάψαι. ἔκειτο μὲν οὖν βασιλεὺς τὰ λοίσθια πνέων, εἴπε τις. ἐπείληπτο γὰρ, καὶ ἀναισθήτως εἶχε πρὸς ὅ,τι καὶ οἱ ἰατροὶ ἔδρων ἐκεῖνον. μηνύματα δὲ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ βασιλέα. ἡ μὲν χρεία καὶ ταχύτατα προσεπήτει, ὁ δὲ καιρὸς ἀντέβαινεν, ἀντιβαινούσης θαλάσσης, καὶ ὁ πλοῦς ἐπείχετο. Τέως δὲ δυσχερῶς μεθ' ἡμέρας φθάνουσι καὶ τὰ πεμφθέντα ἐκεῖθεν γράμματα. δάκρυα μᾶλλον ἦσαν, ἢ γράμματα. Ἐδήλουν μὲν οὖν τὴν νόσον ὁποία, καὶ ὅσαις ἡμέραις ὁ νοσῶν αὐτῇ προσπαλαίει, καὶ ἐπὶ ποίοις σημείοις ὅσαι ἡμέραι, καὶ ὅσαι νύκτες ἡ νόσος ἀκμά-

ζει. καὶ πίσι φαρμάκοις παρ' αὐτῶν νοσηλεύεται. καὶ τέλος ὅπως ἔχων κυρεῖ. καὶ εἴ τι βοηθεῖν ἰατρὸς ἔχοιεν ἀπαντᾶν ἤπειγον τὴν ταχίστην, ἂν τέως καὶ ἐν ζῶσι τὸν κείμενον καταλείψαιντο. Βασιλεὺς δὲ μαθὼν τὰ πάνδεινα ταῦτα περὶ τῇ τοῦ βασιλέως ἐδυσελπίστει αὐτίκα ζωῇ, καὶ μετέωρος ἦν ἀκούειν τὸ χαλεπώτατον. Ὅμως πέμπει μὲν αὐτίκα καὶ ἰατρούς, πέμπει δὲ καὶ τῶν οἰκείων τὰ κράτιστα. Τὸ πλέον δέ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τἀληθὲς τὸ ὅλον, ἐθάρρει τῷ ἐκ θεοῦ, καὶ τοῦ πανυμνήτου ἐλέει. Οἷος αὐτὸς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐῴκει, ὥστε καὶ ἀραρότως ἐπ' αὐτῇ πεποιθέναι. Καὶ τὰ δυσχερέστερα ταύτης ἐπαγγέλλειν ψάλλεσθαι. Κἂν αὐτὴ ἐφιστῶτο ἡ ἀναστάσιμος. Τότε οὖν καὶ ἐπὶ πλέον ἐποτνιᾶτο, καὶ τῷ ἐκ τοῦ φωταγωγοῦ ἐλαίῳ πέμπων, καὶ μοναχὸν ἐκ τῆς μονῆς φιλοτίμως ἐδωρεῖτο τὸν κείμενον. Ἦν δὲ ἄρα ὁ μοναχὸς ἀποβὰς τοῦ ναοῦ ἀνάνηψις τῷ κειμένῳ, καὶ περὶ αὐτοῦ μήπω φανέντος, ὁ ἤδη νεκρὸς ἐπυνθάνετο ἐξ ὀνείρων αὐτίκα χρηστῶν, καθ' οὓς δισαλήστις γυνὴ ἦλον τοῦ πονοῦντος μέρους ἀποσπᾶν ἐῴκει. Ἴδετε λέγων ὁ μοναχὸς ἐπ' αἰγιαλοῦ ἀποβὰς ἵσταται, φέρων καὶ δῶρα τοῦ θεομήτορος. Οἱ δ' ἐπιστάντες εὐθέως, τὸ ἀκουόμενον καθεώρων, καὶ ἡ ἐπιδημία τοῦ μοναχοῦ σὺν ἁγίῳ ἐλαίῳ ἐπανάκλησις ἦν τῷ νοσοῦντι, ἐν ὅτι πλείστῳ τῷ θαυμασμῷ γινομένη, καὶ μετὰ θαύματος. *Hinc inde diſcedens, Pegas, urbem maritimam, appellit : in ea poſtmodum mœrore ac triſtitia correptus, propter ea quæ evenerant, in morbum incidit gravem : & plane vitam illuſiſſet, in extremum diſcrimen adductus ; de ejus enim ſalute medici deſperabant ; niſi Virginis & Deiparæ clara miſericordia præfulſiſſet. Non fuerit itaque abs re, hoc quoque narrationi adnectere. Iacebat igitur Imperator, extremum ſpiritum ducens, diceret aliquis : correptus enim à malo, obſtupuerat, nec medicorum remedia perſentiebat. Ad Patrem ergo, atque Imperatorem nuncii. Neceſſitas celeritatem poſcebat ; tempeſtas, obſtante mari, repugnabat, & navigatio impediebatur. Tandem, poſt nonnullos dies, non ſine diſcrimine appellunt ; & literæ, inde miſſæ, lacrymæ potius erant quam literæ ; quibus ſignificabatur morbi genus, quot dies æger cum eo conflictatus fuiſſet, quibus ſignis tum interdiu tum noctu malum vires ſumeret, & quibuſnam remediis ab iiſdem noxæ provideretur ; & poſtremo, qua tandem eſſet valetudine : &, ſi quæ penes Medicos medicina eſſet, ut quam celerrime mitteretur, exorabant, ſi modo inter vivos ægrum reperiſſet. Hæc tam dira cum audiſſet Imperator, illico de Imperatoris vita deſperans, quamprimum omnium peſſima audire expectabat. Mittit nihilominus incunctanter medicos, & potiſſima quæque ex propriis : majori tamen ex parte, imo omnino Dei illiuſque matris laudatiſſimæ*

tiſſimæ miſericordia confidebat; quemadmodum ipſe in rebus non diſſimilibus ſueverat. Quare in ipſam firmiter confidens, illius gratiarum actionem cani jubebat, licet ipſe Reſurrectionis dies immineret. Tunc itaque magis ſuppliciter implorabat, ex lampade oleum mittens & monachum, obvium ex monaſterio, profuſis muneribus excipiens. Deſcendit ergo de navi monachus, & ægrotus in ſe redit, & nondum apud illum eſt, & quaſi extinctus ex proſperis ſomniis; inter quos mulier bene ornata clavum ab infirma parte avellere videbatur. Quærebat: Videte, dicens, an monachus in littus deſcendit, una ſecum afferens Dei matris dona. Illi accedentes, quod auribus prius, tunc oculis uſurpant. & adventus monachi cum oleo ſancto, ægroti revocatio fit, non ſine ingenti miraculo perfecta. Nec diſſimile eſt, quod de muto ac ſurdo, cui vocem & auditum Sancta Martyr Theodoſia Conſtantinopoli reſtituerat, narrat Pachymeres in Hiſtor. lib. XI, cap. ultimo. Ille enim τῷ φωταγωγοῦ ἐλαίῳ χρισθεὶς, *lampadis oleo perunctus*, dictæ Martyris ope ſanitatem recuperat. Plura de ejuſmodi olei virtute, & rebus miris, refert Blemmida, in Vita Sancti Pauli Latrenſis. De oleo Crucis innumera ſunt, quæ apud Auctores recenſentur. Quod, ut id quoque obiter adnotem, vel fuerit ſigno crucis ſignatum, vel ab ipſa ante Crucem ardente lampade non tantum Hieroſolymis, ſed alibi quoque locorum, acceptum; vel quod ex ipſa Cruce, quemadmodum ex aliis Sanctorum corporibus, vel ſemel vel perenni fluxu emanabat. Si oleum lampadis defuerit, ſi quid eſt ex odoratis herbis, quibus Græci Sanctorum imagines cingunt, curioſius inveſtigant. Si neque herba neque virgultum ab aliis appenſum adfuerit, quam ipſi de novo data opera adducunt, quæ ſæpiſſime ex myrto, aut ocymo, aut rore marino eſt, per imaginis ſingulas partes, non ſine ſigno crucis, & infirmi, cujus cauſa ſit, ſpiſſa recenſione & commendatione, pertrahunt, enixeque pro ſalute illius deprecati, domum redeunt, & tum, duobus primis digitis folio ex ramulo illo avulſo, infirmi oculos, aures, nares, os, & pectus, fauſta admurmurantes ac exorantes, confricant; reliquum ante imagines ad tempus conſervant, &, cum opus fuerit, rurſum ad munus ſuum redeunt. Hoc etiam à prima rei impoſitione, *ſacrum oleum*, licet nullum oleum ſit, nuncupatur.

V. Idque ut magis pateat, non rei alienæ ſed propriæ hiſtoriolam afferam. Καὶ μὴ γελάσῃς. ἀληθῆ γὰρ ἐρῶ. Annos ſeptem

non

non exceſſeram, quum gravi morbo oppreſſus decubui, ægritudine accreſcente, & fruſtra laborantibus medicis, poſt non multos dies viribus ſuccumbentibus, ſine ullo motu ac ſenſu exanimis pene jacebam. Tertius dies aderat, quo nec cibum ſumpſeram, nec quicquam locûtus fueram; & me vivum, non niſi ex reſpiratione, candela accenſa admotaque ori, parentes deprehendebant. Mater ægre ferens, me tam miſero diuturnoque morbo intabeſcere, illo eodem die ad ædem, Virgini Lauretanæ ſacram, quæ Chii eſt in maxima veneratione, advolat, &, myrteo ramulo, Virginis imaginem contrectans, poſt ſacrum auditum, plus citius redit. dempto folio, faciem omnem & pectus tangit. Rem miram! ſenſum, quem nullum prius habueram, recuperavi, oculos aperui, vidi, agnovi matrem circa me laborantem, & ſanitatem mihi à Virgine reſtituendam perſenſi. Verum, dum effari aliquid conor, vox ſuffocata in interiora redit. Proſequor tamen oculis matrem; quæ reliquum myrti in armariolo adverſo, in quo ſacræ imagines eæque vetuſtiſſimis tabulis depictæ erant, reponit: figoque oculos ſollicitus, ne quis medicinam ſurripiat. Præterlapſa dies eſt; lampades imaginibus accenduntur, quibus clarius video, contemplorque. Non multum noctis proceſſerat, cum ex angulo domus progredientes duas mulieres aſpicio, aſpectu pulcherrimas, candidiſſimis veſtibus, floribus caput pectuſque conſtipatas; & ex ramulo myrteo folium unaquæque decerpunt: non diu poſt & binæ aliæ, eodem ornatu, bina folia demunt, & ſic continuato ordine aliæ atque aliæ. dolebam, ſurreptum mihi remedium; nec poteram voce edita dolorem ſignificare. Poſt eas ecce alia, cunctis procerior, ornatior, formoſior, quaſi domina inter alias geſtiens, non contenta folio, ramulum totum accepit; & dum abit, ipſe mœrore percitus, quod tanto privarer bono, quantum poteram voce contendo, inclamoque, *κυράτζα, κυράτζα, Domina, Domina*; ſic pueri mammas vocant. Mater, mei cauſa vigilans, ubi vocem exaudiit, repente lecto prolapſa, ad me cucurrit. Quid eſt, inquit, fili? quid eſt? Ipſe clamo: Viden mulierem illam, quæ myrtum meam totam, non contenta folio, ſurripuit? Illa ſtatim accurrit, ubi poſuerat myrtum; diſquirit. videns omnia ſalva, infit ad me: Bono eſto animo, fili; myrtum nemo abſtulit, integra adhuc hîc eſt. Integra? reſpondeo, quæ

jam

jam ſurrepta à muliere longe eſt. Ac hîc eſt, fili, inquit illa. Non credo; non eſt; ludis me. Illa, circumſpecta alias mulier, & ingenio ſolers, ramum nolebat tangere: ut mihi tamen ſatisfaceret, turbanti omnia; accepit. Et ſtatim, quæ apertis oculis intuebar, omnia evanuerunt. Progreſſa ad me. Quid ais, fili? dicit; en ramulus. Et, accepto folio, tetigit caput & pectus. Interrogat, ſi quid mihi opus ſit. Reſpondeo, cibum me velle. affert. edo, bibo. Tum demum quærit, ſi quid mihi ultra volupe in animo ſit. Nihil, inquam; quieſcendum eſt. Quieſce, ait; & abit. Quievi. Summo mane ſurgens, veſtibus me induo, bene valens: dum procedere conor, pedibus neſcientibus viam, impediôr. quare, uti pueruli qui moveri nequeunt, faſcia medius accingor, eaque pendulus ad ambulandum promoveor; donec omnibus palam factum eſt, non humanæ naturæ viribus, ſed D. Virginis beneficio ſanitatem eſſe reſtitutam. Ταῦτα ἐστὶν ἃ ἐγὼ οὐκ ἀνηγρηγορὼς, οὐδὲ καθεύδων, ἀλλ' εὖ εἰδὼς, καὶ παθὼν πιστεύω [illegible] εἶναι.

VI. Alii, non oleo ex lampade, ſed uti ipſi benedicunt, noxia fugant. Auctor vitæ Sancti Theodori Studitæ: Ὃς δὲ παραυτίκα ἔλαιον ἀποστείλας εὐλογηθὲν παρ' ἐκείνου, καὶ χρίσαι τούτῳ τὴν κειμένην προστάξας αὐτὸς μὲν εὐθὺς τὸ κελευσθὲν ἐποιούμην σῶμα τῆς κόρης ἐπαλείφων τῷ ἐλαίῳ. Ἡ δέγε παῖς ἅμα τῇ ἀλοιφῇ ῥάων τε γίνεται, καὶ τοῦ ὑποτύφλου ἐκείνου πυρετοῦ ἀπαλλάσσεται. *Qui ſtatim oleum mittens, à ſe benedictum, eo jacentem inungendam eſſe præcepit. ipſe ſtatim præceptum exequor, & puellæ corpus oleo inungo. Puella, unctione illa, ſubito convaleſcit, & ab ardentiſſima illa febre liberatur.* Alii aqua, ex abluta ſacra menſa magna feria quinta utuntur, qua fideles eo ipſo die, cum ablutio fit in Eccleſia, perunguntur. Typic. cap. XLI: Καὶ τούτων οὕτω τελεσθέντων ἵσταται ὁ προεστὼς ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου βήματος βαστάζων τὸ ἀποσπόγγισμα τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ χρίει πάντας τοὺς ἀδελφούς. *Hiſque ſic peractis, ſtat ante ſacrum Bema Antiſtes, & tenens aquam ex ablutione ſacræ menſæ, inungit omnes fratres.* Alii ex lotione pedum duodecim hominum, illo eodem die celebrata, remedium ſibi præſentiſſimum malorum habent; non alieno ab antiqua Eccleſia more. Idem Typicon, cap. XLII: Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς εὐχῆς χρίονται πάντες ἐκ τοῦ νίμματος τῶν ἀδελφῶν. *Finita oratione, omnes ex fratrum ablutione perunguntur.* De aquæ benedictæ virtute contra Dæmones, & incantamenta,

menta, & varias ægritudines, vide plura apud Ioannem Stephanum Durantium, de ritibus Eccleſiæ Catholicæ lib. I, cap. XXI, num. IV, & ſequentibus; nec non apud Gretſerum, lib. de Benedictionibus. Alii, non ex Græcis tantum, ſed ex Latinis etiam, ad repellenda mala, remedium ſibi adſciſcunt aliud prope ſalutare. Conſumptis poſt Miſſarum ſolemnia Sacramentis, & calice abluto, aquam quæ in phiala remanet, in calicem fundunt, & eum lavant; poſtea recolligunt illam in eadem phiala, & pueris infirmiſque deferunt, &, illius potu, ſuæ incolumitati conſulunt. Vocant ſatis apto efficacique vocabulo ἀπομύρωμα; quaſi dicerent, ablutionem poſt unguentum verum, qui Chriſtus eſt. antiqui enim, ex Dionyſio Areopagita de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. IV, unguentum Chriſtum nuncupabant, πηγαῖον ὄντα τῶν θείων εὐώδων ἀντιλήψεων ὄλβον, ἀναλογίαις θεαρχικαῖς εἰς τὰ θεοειδέστατα τῶν νοερῶν ἀναδιδόντα τοῦ θεοτάτους ἀτμοὺς, ἐφ' οἷς οἱ νόες εὐπαθῶς ἡδόμενοι, καὶ τῶν ἱερῶν ἀντιλήψεων ἀποπληρούμενοι, τροφῇ νοητῇ χρῶνται τῇ πρὸς τὸ νοερὸν αὐτῶν εἰσδύσει τῶν κατὰ θείαν μέθεξιν εὐώδων διαδόσεων. *Fontem copioſum, ex quo ſuavitates divinorum odorum recipiantur, diviniſque proportionibus in mentes, quæ divinitatis ſpeciem maxime præ ſe ferunt, diviniſſimus ſuffitus infundatur, ex quibus mentes, ſuavitate quadam motæ, ſacriſque ſuavitatus diviniſſimorum ſuffituum perceptionibus refertæ, ſpiritali cibo utuntur, ingreſſu diſtributionum odorum bene olentium, ſecundum divinam participationem ad id, quod in eis vim intelligendi habet.* Nec diſſimile eſt, quod de ablutione manuum ſacerdotum poſt miſſarum ſolemnia tradunt apud occidentales in uſu fuiſſe. Deſiderius Abbas Caſſinenſis in Dialogis, qui poſtea fuit Victor Papa tertius, narrat, in Lucenſi civitate, cum fama vulgata eſſet, quod, quicunque febre detentus hauſiſſet ex aqua, quæ de manibus Ioannis Præpoſiti Monaſterii, ſanctitate conſpicui, defluxiſſet, dum poſt miſſarum ſolemnia abluunt, Alexandrum Papam febre correptum, juſſo, ſibi ejuſmodi aquam latenter adferri, ea epota, repente ſanitati priſtinæ reſtitutum fuiſſe. Et Leo Oſtienſis in Chronico cap. XXXV, ſcribit, eundem Alexandrum Papam, inter alia miracula, ante obitum edita, fœminam claudam apud Aquinum ſanaſſe, cum ei bibendam dediſſet aquam qua poſt Miſſarum ſolemnia manus ſuas abluiſſet. Et hæc quidem pro pietate, quæ adhuc in Græca natione elucet.

VII. Alii

VIII. Alii ſe ad Amuleta & Periapta convertunt. quorum ſtultitiam ut rideas, nonnulla, mutila illa ac detruncata, ut potui habere, exſcribo : * * * * μήπως σβύνῃ ἐν τῷ πύργῳ, καὶ καταφάγῃ μου τὸ βρέφος, καθὰ καὶ πεποίηκεν. οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ θεοῦ Σισώνιος, καὶ Σινίδωρος, ὡς εἶδον τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν κοπτομένην, ἔκλαυσαν καὶ αὐτοὶ οὐ μετρίως, καὶ εὐθὺς κλίναντες τὰ γόνατα αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, ἐδέοντο τοῦ θεοῦ, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς ἐξουσίαν, καὶ ἰσχὺν κατὰ τῆς μιαρᾶς Γυλοῦς, ὅπως αὐτὴν χειρώσωνται. Καὶ δὴ λαβόντες ἐξουσίαν ἐκ θεοῦ παντοκράτορος, ἐχαλίνωσαν τοὺς ἵππους αὐτῶν εὐθύς. Καὶ ἤρξαντο καταδιώκειν τὴν μιαρὰν Γυλοῦν, καὶ ἐλθόντες ἐν τῇ ὁδῷ ἠρεύνουν, καὶ ἠρώτουν εἴ τι δὲ ἂν εὕρισκον. ὑπελύτησαν δὲ τὴν ἰτέαν, καὶ ἠρώτησαν αὐτὴν, λέγοντες. ἴδες ἐδῶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν πετομένην; ἡ δὲ ἠρνήσατο, ὅτι οὐκ οἶδα. Καὶ ἐκατηράσαντο αὐτὴν οἱ ἅγιοι, λέγοντες, μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἄνθρωπος οὐ φάγεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ πάλιν οἱ ἅγιοι δρομαῖοι ἔτρεχον ἔμπροσθεν. Καὶ ὑπελύτησαν τὴν βάτον. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὴν, λέγοντες. ἴδες ἐδῶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν πετομένην, καὶ ἠρνήσατο καὶ αὐτὴ ὁμοίως, ὅτι οὐκ οἶδα. Καὶ ἐκατηράσαντο καὶ αὐτὴν οἱ ἅγιοι λέγοντες. Ἡ ῥίζα σου ποιήσει κορυφάς, καὶ ἡ κορυφή σου ῥίζας, καὶ ὁ καρπός σου ἀνόφελός ἐστι, καὶ ἄνθρωπος οὐ ζήσεται ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν οἱ ἅγιοι δρομαῖοι ἔτρεχον ἔμπροσθεν, καὶ ὑπελύτησαν τὴν εὐλογημένην ἐλαίαν. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὴν οἱ ἅγιοι λέγοντες. Ἴδες ἐδῶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν πετομένην. Ἡ δὲ λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους. Δράμετε ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἐν τάχει, ὅτι ὑπάγει πρὸς τὸν αἰγιαλόν. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ θεοῦ Σισώνιος καὶ Σινίδωρος ηὐλόγησαν αὐτὴν, καὶ εἶπον, ὁ καρπός σου πολὺς γενήσεται, καὶ οἱ ἅγιοι ὑπ' αὐτοῦ φωτισθήσονται, καὶ βασιλεῖς, καὶ πτωχοὶ ἐξ αὐτοῦ εὐφρανθήσονται. Φθάσαντες οὖν οἱ ἅγιοι εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἴδον τὴν μιαρὰν Γυλοῦν πετομένην, καὶ ὡς ἴδεν τοὺς ἁγίους ἡ μιαρὰ Γυλοῦ ἐγένετο εὐθὺς, ὡς ἰχθύς. Καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἁλιεῖς, καὶ ἡλίευον αὐτήν. Καὶ πάλιν ἡ μιαρὰ Γυλοῦ ἐγένετο ὡς χελιδών. Καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ὡς εἶχον τὴν χάριν ἐγένοντο ὡς φάλκωνες, καὶ κατεδίωκον αὐτήν. Ἰδὼν δὲ ἡ μιαρὰ Γυλοῦ, ὅτι οὐκ ἰσχύει πλανῆσαι τοὺς ἁγίους, ἐγένετο ὡς αἶγος τρίχα, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸν πώγωνα τοῦ βασιλέως, ὅπως μὴ γνωρίσουσιν αὐτήν. Φθάσαντες οὖν οἱ ἅγιοι πρὸς τὸν βασιλέα, προσεκύνησαν αὐτὸν λέγοντες. Δέσποτα βασιλεῦ μίαν αἴτησιν θέλομεν αἰτήσασθαι τῇ βασιλείᾳ σου τοῦ δοῦναι ἡμῖν. Καὶ ἐὰν καλῶς ᾖ βουλητὸν τῇ βασιλείᾳ σου τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀνάγγειλον ἡμῖν ἐν τάχει, ὅτι ἐν ἀθυμίᾳ ἐσμὲν περὶ τούτου. Ὁ δὲ βασιλεὺς λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους. μὰ τὴν βασιλείαν μου, ὅτι εἴ τι ἂν ὑμῖν παρέχω, ὃ αἰτεῖτε. Ὁρῶ γὰρ ὑμᾶς εὐγενεῖς, καὶ φρονίμους. Οἱ δὲ ἅγιοι λέγουσι τῷ βασι-

βασιλεῖ. ἄλλο οὐ θέλομεν ἀπὸ τὴν βασιλείαν σου, μόνον καὶ τὴν ἄγιον τρίχα, ἣν ἔχεις εἰς τὸν πώγωνά σου. ἵνα ἴδῃς καὶ θαυμάσῃς. ὁ δὲ λέγει πρὸς αὐτούς, ἐπάρετε αὐτήν. Ἀπλώσαντες οὖν οἱ ἅγιοι ἐντίμως, καὶ μετὰ προσοχῆς μεγάλης ἦραν αὐτήν. Ἰδὼν δὲ ἡ μιαρὰ Γυλοῦ, ὅτι οὐκ ἰσχύει πλανῆσαι τοὺς ἁγίους οὐκέτι, ἐγένετο εὐθὺς γυνή. Καὶ ὡς εἶδεν ὁ βασιλεὺς ἐξέστη, καὶ ἠρώτησε τοὺς ἁγίους περὶ τούτου. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ θεοῦ διεσάφησαν τῷ βασιλεῖ πάντα, καὶ ἐθαύμασεν ὁ βασιλεύς. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ θεοῦ κρατήσαντες τὴν μιαρὰν Γυλοῦν ἀπὸ τῶν τριχῶν ἔρριψαν αὐτὴν χαμαί, καὶ ἤρξαντο τύπτειν αὐτὴν σφοδρῶς λέγοντες. Παῦσαι μιαρὰ Γυλοῦ. μὴ ἀποκλείνῃς τὰ βρέφη τῶν χριστιανῶν, μήτε τῆς δούλης τοῦ θεοῦ τῆς δεῖνα. Ἡ δὲ μιαρὰ Γυλοῦ ἤρξατο παρακαλεῖν τοὺς ἁγίους λέγουσα, ἐάσατέ με ἅγιοι τοῦ θεοῦ, καὶ μή με δεινῶς βασανίζετε, καὶ εἴπω ὑμῖν. Ἀποκριθέντες οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ Σισίνιος καὶ Συνίδωρος λέγουσι πρὸς αὐτήν. Ἐὰν μὴ ὀμόσῃς ἡμῖν τοῦ μηκέτι πολεμεῖν τὰ βρέφη τῆς δούλης τοῦ θεοῦ τῆς δεῖνα, καὶ ἀποδώσῃς ἡμῖν καὶ τὰ βρέφη τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν Μελιτηνῆς, ἐν ᾧ ἀπέκτεινας οὐκ ἐῶμεν σε τοῦ ζῆν. Ἡ δὲ μιαρὰ Γυλοῦ λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους. Ἐὰν δυνηθῆτε καὶ ὑμεῖς τοῦ ἐπιδοῦναι τὸ μητρικόν σας γάλα, ἐν ᾧ ἐθηλάσατε ἐν τῇ παλάμῃ σας. ἐπιδώσω καὶ ἐγὼ τὰ βρέφη τῆς Μελιτηνῆς. Καὶ εὐθὺς οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ, τείναντες τὰ ὄμματα εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδεήθησαν περὶ τούτου. Καὶ εὐθὺς ἔπλησαν ἐν τῇ παλάμῃ αὐτῶν ὡς γάλα. Καὶ λέγουσι πρὸς τὴν μιαρὰν Γυλοῦν. Ἰδοὺ ἐπεδώκαμέν σοι τὸ γάλα τὸ μητρικόν, ἐν ᾧ ἐθηλάσαμεν. Ἀπόδος ἡμῖν καὶ σὺ τὰ βρέφη τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν Μελιτηνῆς ἐν ᾧ ἀπέκτεινας, καθάπερ ἐπηγγείλω ἡμῖν. ἵνα μὴ κακῶς σε βασανίσωμεν. Ἡ δὲ μιαρὰ Γυλοῦ μὴ ἔχων τι διαπράξασθαι ἀπέδωκε καὶ αὐτὸ τὸ βρέφος, ἐν ᾧ ἀπέκτεινεν ἐν τῷ πύργῳ. Καὶ πάλιν οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἔτυπτον αὐτὴν σφοδρῶς, λέγοντες. Παῦσαι μιαρὰ Γυλοῦ. μὴ ἀποκλείνῃς τὰ βρέφη τῶν χριστιανῶν, μηδὲ τῆς δούλης τοῦ θεοῦ τῆς δεῖνα. Ἡ δὲ μιαρὰ Γυλοῦ ἐπαρεκάλει τοὺς ἁγίους λέγουσα. Ἐάσατέ με ἅγιοι τοῦ θεοῦ Σισίνιε καὶ Συνίδωρε, καὶ μή με εἰς τέλος ἀποκλείνετε. Καὶ εἴπω ὑμῖν. τί δὴ ποιήσετε, καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι ἐκεῖ πώποτε. Ἀλλὰ ἀπέχω στάδια ἑβδομήκοντα πέντε. Τί δὴ ποιήσομεν μιαρὰ Γυλοῦ; ἡ δὲ λέγει αὐτοῖς εἴ τις δυνηθῇ τοῦ γράψαι τὰ δώδεκα ἥμισυ μου ὀνόματα, οὐ μὴ εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος τοῦ ἔχοντος τὴν εὐχὴν ταύτην, μήτε εἰς τὴν σύμβιον αὐτοῦ τὴν δεῖνα, μήτε εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἀλλὰ νὰ ἀπέχω ἀπὸ τὸν οἶκον αὐτῶν σταδίους ἑβδομήκοντα πέντε. Τότε λέγουσιν οἱ ἅγιοι πρὸς τὴν μιαρὰν Γυλοῦν λέγε μιαρὰ τὰ παμμίαρά σου ὀνόματα, πρὶν κακῶς σε θανατώσωμεν. Ἡ δὲ ἤρξατο λέγειν αὐτά. Τὸ πρῶτον μου ὄνομα καλεῖται Γυλοῦ. Τὸ δεύτερον Μωρρᾶ. Τὸ τρίτον Βυζοῦ. Τὸ τέταρτον Μαρμαροῦ. Τὸ

πέμπτον

πέμπτον Πεζοπία. Τὸ ἕκτον Πελαγία, τὸ ἕβδομον Βορδόνα. Τὸ ὄγδοον Ἀπλεοῦ, τὸ ἔνατον χαμοδράκαινα, τὸ δέκατον Αναβαρδαλαία, τὸ ἑνδέκατον Ψυχρανωπαστρια, τὸ δωδέκατον Παιδοπνίκτρια, τὸ ἥμισυ Στρίγλα. Ἅγιε Σισώιε καὶ Σινίδωρε βοηθήσατε τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ τὸν δεῖνα, καὶ τὴν σύμβιον αὐτοῦ τὴν δεῖνα, καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, τῶν ἐχόντων τὸ φυλακτήριον τοῦτο. Καὶ δήσατε, καὶ μολυβδώσατε πᾶν εἰδωλικὸν, καὶ ἀέριον, καὶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν. τοῦ μὴ ἔχειν δύναμιν, μήτε ἰσχὺν τοῦ προσεγγίσαι εἰς τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ ἀπὸ τὴν σύμβιον αὐτοῦ τὴν δεῖνα, μήτε εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν, μήτε ἐν νυκτὶ, μήτε ἐν ἡμέρᾳ, μήτε ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου, μήτε ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ. Ἀλλὰ νὰ ἀπέχῃ πᾶν πνεῦμα ἀκάθαρτον, καὶ πᾶν εἰδωλικὸν, καὶ ἀέριον; καὶ πᾶν κακὸν, καὶ ἡ μιαρὰ Γυλοῦ ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ ἀπὸ τὴν σύμβιον αὐτοῦ τὴν δεῖνα, καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἀλλὰ νὰ ἀπέχωσι στάδια ἑβδομήκοντα πέντε. Ἅγιε Παντελεῆμον πάταξον πᾶν κακὸν, καὶ δαιμονικὸν μεσημβρινὸν, καὶ μεσονυκτικὸν, καὶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων τὴν εὐχὴν ταύτην. Ἁγία Μαρίνα ὁ δήσας καὶ πατάξας τὸν Βελζεβοὺλ, δῆσαι, καὶ φίμωσαι, καὶ πάταξαι πᾶν ἀέριον, καὶ δαιμονικὸν, καὶ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἅγιε Νικόλαε θαυματουργὲ βοήθησον Ἅγιε Γεώργιε. Ἅγιε Θεόδωρε Τύρων, καὶ στρατηλάτα βοηθήσατε τῇ δούλῃ τοῦ θεοῦ τῇ δεῖνα, ἅμα συμβίου, καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς. Καὶ πατάξατε, καὶ ἀποδιώξατε, καὶ δήσατε, καὶ μολυβδώσατε πᾶν δαιμονικὸν, καὶ πᾶν εἰδωλικὸν, καὶ ἀέριον, καὶ πᾶν πνεῦμα πονηρὸν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος, καὶ ἀπὸ τὴν σύμβιον αὐτοῦ τὴν δεῖνα, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἵνα αὐξηνθῶσιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ ἔσονται ἀνενόχλητοι ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ εἴδωσιν υἱοὺς τῶν υἱῶν, καὶ χαρήσεται αὐτῶν ἡ καρδία, καὶ δοξάζωσι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Εὐχὴ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν. Κύριε Ιησοῦ Χριστὲ, υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον σῶσαι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῆς τοῦ Διαβόλου τυραννίδος, εἰσάκουσόν μου τοῦ δούλου σου, δεομένου σου ὑπὲρ τοῦ δούλου σου τοῦ δεῖνος, ἅμα συμβίου αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἵνα διὰ τῆς χάριτος, καὶ πλήθους σου εὐσπλαγχνίας ἐξαποστείλῃς ἄγγελον φωτεινὸν φρουρεῖν, καὶ σκέπειν τὰ τέκνα τοῦ δούλου σου τοῦ δεῖνος, καὶ δεῖνος ἀπὸ παντὸς κακοῦ, τοῦ πολεμοῦντος αὐτοὺς, καὶ σκέπασον αὐτοὺς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου. Ἀποδίωξον ἐξ αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν, καὶ πολέμιον. Εἰρήνευσον αὐτῶν τὴν ζωὴν κύριε. Καὶ δὸς αὐτοῖς κύριε τὴν χάριν τοῦ ἐλέους σου, καὶ χάρισαι αὐτοῖς τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας αὐτῶν,

ὅπως

ὅπως ζήσωνται, καὶ γεννήσωνται μακρόβιοι. Φύλαξον αὐτοὺς κύριε ἀπὸ παντὸς πονηροῦ, καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, καὶ νυκτερινοῦ, καὶ ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν, ἵνα μὴ κύριε ἔχωσιν ἐξουσίαν, ἢ ἰσχὺν, τοῦ ἐλθεῖν ἐξ αὐτῶν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ ἀκαθάρτων, μήτε εἰς τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ τὸν δεῖνα, μήτε εἰς τὴν σύμβιον αὐτοῦ, μήτε εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν. Ὅτι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐπικαλοῦνται ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς σε καταφεύγουσιν οἱ δοῦλοι σου οὗτοι κύριε. Καὶ παρακαλοῦν, καὶ δέονται τὴν εὐσπλαγχνίαν σου ὑπὲρ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἵνα αὐξήσῃς αὐτὰ, καὶ ἴδωσιν υἱοὺς υἱῶν, καὶ δοξάζωσι τὸ πανάγιον ὄνομά σου. Ὅτι σὺ εἶ ὁ δοτὴρ καὶ τῶν καλῶν χορηγὸς, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον. Δέσποινα ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου, ἡ τὸν θεὸν λόγον κατὰ σάρκα γεννήσασα ἀσπόρως, καὶ ὑπερφυῶς. Παρθένος καὶ ἔτεκες, καὶ παρθένος ἔμεινας, μηδὲν τῆς παρθενίας μολυνθείσης. Ἱκέτευσον οὖν δέσποινά μου τὸν υἱόν σου καὶ θεὸν ὑπὲρ τῶν δούλων σου τούτων τοῦ δεῖνος, καὶ τῆς δεῖνος. Ὅπως χαρήσονται τὰ τέκνα αὐτῶν διὰ τῶν πρεσβείαις σου. Πολλὰ γὰρ ἰσχύει δέησις μητρὸς πρὸς εὐμένειαν δεσπότου. Δέομαι οὖν δέσποινά μου τὴν σὴν ὀξυτάτην βοήθειαν, ἵνα αὐξηθῶσι τὰ τέκνα τῶν δούλων σου τούτων τοῦ δεῖνος, καὶ τῆς δεῖνος, ἵνα ζήζωσι, καὶ εὐαρεστήζωσιν ἐνώπιον κυρίου πάζας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Ναὶ δέσποινά μου ἐπάκουσόν μου τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου δούλου σου, εἰ καὶ ἁμαρτωλὸς τυγχάνω. Μή μου παρίδῃς τὴν δέησιν ταύτην τὴν οἰκτρὰν, καὶ πενιχρὰν, καὶ φύλαξον τὰ τέκνα τῶν δούλων σου ἵνα ζήζωνται, καὶ ἐξαπόστειλον ἄγγελον φωτεινὸν ἐπ᾽ αὐτοὺς τοῦ φρουρεῖν, καὶ φυλάττειν αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τὰ ἐν ἀέρι καὶ ἀφανῆ εἴδωλα, καὶ ἀπὸ τὴν μιαρὰν Γυλοῦν, ἵνα μὴ ἐπηρεάζει αὐτοὺς εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν. Καὶ δὸς κυρία μου, δέσποινά μου ὑπεραγία μου θεοτόκε τὴν χάριν σου, καὶ τὸ ἔλεός σου, ἵνα ζήζωνται τὰ τέκνα τῶν δούλων σου τούτων, ὅπως ἴδωσιν υἱοὺς υἱῶν, καὶ εὐφρανθήσεται αὐτῶν ἡ καρδία, καὶ δοξάζωσι τὸ πανάγιον καὶ ὑπερευλογημένον ὄνομά σου δέσποινά μου. Ὅτι εὐλογημένη ὑπάρχεις ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς, καὶ μεγαλύνεταί σου τὸ ὄνομα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. * * * * *Ne in turrim introëat, & infantem meum devoret; veluti non multo ante fecit. At Dei Sancti, Siſynius & Synidorus, ut ſororem viderunt plangentem, ipſi etiam immoderate collacrymarunt. Statimque ſuper terram, flexis genibus, Deum deprecabantur, ut ipſis facultatem & robur ſubminiſtraret contra execrandam Gylonem, ad eam captivandam. Et facultate habita à Deo omnipotenti, frænatis equis execrandam*

Gylonem perſequi cœperunt, & per viam inveſtigabant; &, quidquid offendebant, interrogabant. Quare ſalicem, obviam factam, interrogarunt, num execrandam Gylonem vidiſſet, per ea loca pervolantem. Negavit illa, ſe vidiſſe. Et Sancti eam maledictioni vovere: In æternum, fructum non produces, & homo non comedet ex eo. Tum Sancti inceptum iter veloces proſequebantur; & invenerunt rubum; & interrogaverunt eum, an vidiſſet execrandam Gylonem volantem. Et ipſa ſimiliter negavit, ſe vidiſſe. Et Sancti ipſam quoque maledictioni devoverunt: Radix tua emittet vertices, & vertex radicem, & fructus tuus inutilis erit, & homo non vivet ex eo. Rurſumque Sancti curſum intendebant; & obvia facta eſt illis benedicta olea; & interrogaverunt eam, num ibi execrandam Gylonem vidiſſet volantem. Illa Sanctis reſpondit: Quantocius, Sancti Dei, curſum intendite; ad littus enim proficiſcitur. Tum Sancti, Siſynius & Synidorus, benedixerunt illi: Fructus tuus copioſus erit, & Sancti per ipſum illuminabuntur, & Reges & pauperes per eum lætabuntur. Cum itaque Sancti ad littus perveniſſent, execrandam Gylonem viderunt convolantem. Quos illa intuita, ſtatim ſe in piſcem convertit. Et Sancti Dei piſcatores facti ſunt, & illam expiſcabantur. Et rurſus execranda Gylo, velut hirundo facta eſt. Et Sancti Dei, uti illis conceſſum fuerat, falcones induerunt; & eam perſequebantur. Quæ cum animadvertiſſet, non poſſe ſe Sanctos fallere, facta eſt quaſi caprinus pilus, inſeditque in barba Regis, ne eam agnoſcerent. Vbi Regem Sancti conveniſſent, poſt adorationem dixerunt: Domine Rex, unum à tua majeſtate petimus; quod, ut optamus, concedes; &, ſi placuerit Dominationi tuæ, nobis illud elargiri, velociter nobis enuncia, quod pro eo animis angimur. Rex Sanctis reſpondet: Per regnum meum, quidquid petieritis, exhibebo; cum videam vos nobiles, & prudentes. Et Sancti Regi dixerunt: Nihil ex tuo regno ultra petimus, quam caprinum pilum, qui eſt in barba tua; ut videas, & admireris. Tum ille: Tollite illum. Extenſis itaque manibus, Sancti reverenter, & quam attentiſſime, illum abſtulerunt. Cum Gylo jam videret, ſe non poſſe ultra fallere Sanctos, ſtatim mulier effecta eſt. Quod ubi Rex conſpexiſſet, extra ſe factus, de ea re Sanctos interrogavit. Qui omnia Regi, uti evenerant, aperuerunt. Et Rex admiratus eſt. Verum Sancti Dei, exſecrandam Gylonem per capillos arripientes, in terram proſternunt, verberibuſque vehementioribus additis, dicebant: Finem tandem aliquando imponito, ô execranda Gylo, Chriſtianorum infantulos interimendi, & ſervæ Dei N. At

execran-

execranda Gylo Sanctos deprecabatur, dicens: Sinite me, Sancti Dei, & tam crudeliter ne vexetis; & ego dicam vobis. Tum Sancti Dei, Siſynius & Synidorus, dixerunt: Niſi jurejurando promiſeris, ultra non aggredi filias ſervæ Dei N. & reſtitutis nobis pueros ſororis noſtræ Melitenæ, quos occidiſti, vitæ tuæ non parcemus. Et execranda Gylo reſpondet Sanctis: Si & vos poteritis maternum, quod ſuxiſtis, lac in palma veſtra reddere, reſtituam & ipſa pueros Melitenæ. Et ſtatim Sancti Dei, oculis in cœlum converſis, de hoc Deum exorarunt: & ſubito in palmis propriis quaſi lac exſpuerunt. Et dicunt execrandæ Gyloni: Ecce, reddidimus lac maternum, quod ſuximus; reſtitue tu quoque nobis Melitenæ filios quos trucidaſti; ut jam promiſiſti; ne te tormentis immanibus excruciemus. Tum execranda Gylo, cum non haberet, quid faceret, reſtituit & ipſa puerum, quem in turri necaverat. Et rurſus Sancti Dei vehementer ipſam verberabant, dicentes: Finem, exſecranda Gylo, ponito, Chriſtianorum filios, & ſervæ Dei N. occidendi. Exſecranda Gylo Sanctos Dei deprecabatur: Sinite me, Sancti Dei, Siſyni & Synidore; & ne me prorſus occidatis; & dicam vobis, quid faciendum ſit, ne ipſa eo introeam, ſed ſemper ſtadiis ſeptuaginta quinque diſtem. Quid faciendum nobis eſt, ô execranda Gylo? Et illa: Si quis poterit ſcribere duodecim nomina mea cum dimidio, non ingrediar in ædem illam, neque in domum ſervi Dei N. qui habuerit orationem hanc, neque in conjugem illius N. neque in filios eorum; ſed longe ero à domo eorum ſtadiis ſeptuaginta quinque. Tum Sancti dicunt: Dicito nobis, execranda Gylo, quam maxime tua execranda nomina, antequam te immaniter perdamus. Et illa: Primum nomen meum eſt, Gylo; ſecundum Morrha: tertium Byzo; quartum Marmaro; quintum Petaſia; ſextum Pelagia; ſeptimum Bordona; octavum Apleto; nonum Chomodracæna; decimum Anabardalea; undecimum Pſychoanaſpaſtria; duodecimum Pædopnictria, dimidium Strigla. Sancti Siſyni & Synidore, opem ferte ſervo Dei N. & conjugi illius N. & filiis eorum, qui habent Phylacterium hoc; & obligate, & plumbeis vinculis obſtringite omnem ſpiritum idolicum & aëreum, & exſecrandam Gylonem, ne facultatem habeant & robur, domui ſervi Dei N. appropinquandi, neque in conjugem illius N. neque in filios eorum, neque noctu neque interdiu, neque media nocte neque meridie; ſed omnis ſpiritus immundus, & omne idolicum, & aëreum, & omne malum, & execranda Gylo diſtet à domo ſervi Dei N. & à conjuge illius N. & à filiis eorum, ſtadiis ſeptuaginta quinque. Sancte Patapi,

Percute omne malum Dæmoniacum, meridianum, & mediæ noctis: longe fac à domo ſervi Dei N. & ſociorum illius, & qui legunt orationem hanc: Sancta Marina, quæ ligaſti, & debellaſti Belzebub, liga, & comprime, & percute omne aëreum & Dæmoniacum à domo ſervi Dei N. & à conjuge illius N. & à filiis eorum; Sancte Nicolae, mirabilium effector, opem ferto, Sancte Georgi, Sancte Theodore Tyro, & copiarum ductor, opem ferte ſervo Dei N, & uxori illius, & filiis; & percutite, & fugate, & obligate omne Dæmoniacum, & omne idolicum, & aëreum, & omnem ſpiritum pravum à domo ſervi Dei N. & uxore illius, & filiis eorum; ut præſenti tempore creſcant, neque ab ullo malo infeſtentur in poſterum; & videant filios filiorum, & lætetur cor eorum, & glorificent nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen. Oratio in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Domine Ieſu Chriſte, fili Dei vivi, qui veniſti in mundum, ut à tyrannide Diaboli ſalvum faceres genus humanum; exaudi me, ſervum tuum, ſupplicantem pro ſervo tuo N. & conjuge illius, & filiis eorum; & tua gratia, & magna miſericordia, mitte Angelum lucidum, ut cuſtodiat & protegat filios ſervorum tuorum N. & N. ab omni malo, quod eos aggreditur; & tege eos ſub umbra alarum tuarum; fuga ab ipſis omnem hoſtem & adverſarium; quietam fac domi vitam eorum, & tribue illis, Domine, gratiam miſericordiæ tuæ, & dona illis fructum ventris eorum, ut vivant, & fiant longævi; defende eos, Domine, ab omni malo, & Dæmonio meridiano ac nocturno, & à ſpiritibus improbis, & ab execranda Gylone; ne, Domine, habeant facultatem & robur ipſi mali ſpiritus immundique, accedere ad ſervum Dei N. neque in conjugem illius, neque in filios eorum; quoniam nomen ſanctum tuum invocant noctu & interdiu, & ad te confugiunt hi ſervi tui, Domine, & deprecantur, & exorant miſericordiam tuam pro filiis ſuis, ut illis incrementum des, & tribuas filios filiorum, & glorificent ſanctiſſimum nomen tuum; quoniam tu es dator, & bonorum largitor; & tibi gloriam mittimus Patri & Filio & Spiritui Sancto, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen. Oratio in ſanctiſſimam Deiparam. Domina mea, mater Domini mei, quæ Deum Verbum, ſecundum carnem, ſine ſemine, & ſupernaturaliter genuiſti; virgo etenim peperiſti, & virgo permanſiſti, in nullo virginitate contaminata: deprecare itaque, Domina mea, filium tuum & Deum, pro ſervis tuis hiſce N. & N. ut in gratiam accipiat filios eorum per tuas interceſſiones: multum enim ſupplicatio Matris

valet

valet ad impetrandam benignitatem Domini: deprecor itaque, Domina mea, tuum velociſſimum auxilium, ut adoleſcant filii horum ſervorum tuorum N. & N. & vivant, & grati ſint in conſpectu Domini omnibus diebus vitæ ſuæ. Ita ſit, Domina mea. Exaudi me peccatorem, & indignum ſervum tuum; &, licet peccator ſim, ne aſperneris deprecationem meam miſeram & pauperem; & conſerva filios ſervorum tuorum, & vivant; & mitte Angelum luminoſum, ut protegat & defendat eos ab omni malo, à ſpiritibus pravis, & ab idolis, quæ in aëre ſunt, nec ab aliis internoſcuntur, & ab execranda Gylone, ne illis moleſtiæ ſit, & filiis eorum. Et tribue, Domina mea ſanctiſſima, Deipara, gratiam tuam, & miſericordiam tuam, ut vivant filii horum ſervorum tuorum, & videant filios filiorum, & lætetur cor eorum, & glorificent ſanctiſſimum & ſuper omnia benedictum nomen tuum, Domina mea: quoniam benedicta es in omnibus generationibus, & magnificatur nomen tuum in ſecula ſeculorum. Amen. Alii hæc eadem, detracta nimia loquacitate, in anguſtiores terminos claudunt, ut ex manuſcripto codice Carolus Avantius, qui præſtantiſſimum ingenium ad ſummam rerum naturalium ſcientiam contulit, mihi ſignificavit: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Λαυρεντίου τοῦ βασιλέως ἦν γυνὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Αὐσήτιδι, ἤτοι Ἀραβίᾳ ὀνόματι Μελιτινή. ἥτις ἔτεκε τέκνα ἑπτά. Καὶ ἔλαβεν αὐτὰ ἡ μυσαρὰ, ἥτις λέγεται Γελοῦ. καὶ πάλιν ἐν γαστρὶ ἔλαβεν ἡ Μελιτινὴ, καὶ ἔμελλε τεκεῖν. ᾠκοδόμησε δὲ πύργον, καὶ καθήλωσεν αὐτὸν ἔσωθεν, καὶ ἔξωθεν, καὶ ἀπέθετο δαπανὸν ἐν τῷ πύργῳ ἐτῶν εἴκοσι πέντε, καὶ συλλαβοῦσα ἡ Μελιτινὴ δύο κοράσια εἰσῆλθεν ἐν τῷ πύργῳ. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ θεοῦ Σισίννιος καὶ Σισινόδωρος ἦσαν ἀδελφοὶ τῆς Μελιτινῆς, ἦσαν δὲ στρατευόμενοι ἐν Νουμέρῳ, ἤτοι Ἀραβίᾳ. ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν πήξαντες τὸν στρατὸν, ἀπῆλθον ἐν τῷ πύργῳ ἐπισκέψασθαι τὴν ἑαυτῶν ἀδελφὴν, καὶ γινομένων αὐτῶν πρὸς τὴν θύραν, ἔκραζον ἀνοιχθῆναι αὐτοῖς. Ἡ δὲ Μελιτινὴ ἰσχυρίζετο μὴ ἀνοῖξαι αὐτοῖς λέγουσα. Οὐ δύναμαι ἀνοῖξαι ὑμῖν, ὅτι παιδίον ἐγέννησα, καὶ φοβοῦμαι ἀνοῖξαι. Οἱ δὲ διϊσχυρίζοντο, λέγοντες. ἄνοιξον ἡμῖν, ὅτι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐσμὲν, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ βαστάζομεν. Τότε ἤνοιξεν αὐτοῖς, καὶ εἰσῆλθεν οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ. Τότε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐγένετο γῆν γελῶν θᾶττον, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν λαιμὸν εἰς ἕνα τῶν ἵππων τῶν ἁγίων, ὅπερ καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπέκτεινε τὸ παιδίον, ἡ δὲ Μελιτινὴ ὠλόλυξε πικρῶς, λέγουσα, ὦ Σισίννιε, καὶ σὺ Σισινόδωρε, τί τοῦτο ἐποιήσατε; διὰ τοῦτο οὐκ ἤθελον ἀνοῖξαι ὑμῖν. Τότε οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἐκτείναντες τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ᾐτοῦντο λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην κατὰ τῆς μυσαρᾶς.

Ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτοὶ προσευχόμενοι ἀπεστάλη πρὸς αὐτοὺς ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς. Ὑπήκουσε κύριος ὁ θεὸς τῆς δεήσεως ὑμῶν, καὶ ἀπέστειλέ με ἐνισχύσαι ὑμᾶς, καὶ δοῦναι δύναμιν, ὅπου ἐὰν πορευθῆτε. Οἱ δὲ ἐξελθόντες ἐκ τοῦ πύργου, ἐπέβησαν ἵπποις πτεροχαλίνοις, καὶ ἐδίωξαν βάθη, καὶ θαλάμους ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ λιβάνου, καὶ συναντήσαντες πεύκην ἠρώτησαν αὐτὴν οἱ ἅγιοι. Πεύκη ἴδες τὴν μυσαρὰν παρερχομένην, καὶ λέγει αὐτοῖς, οὐκ οἶδα. Λέγουσιν αὐτῇ οἱ ἅγιοι, ἐν οἷς ἔκρυψας ἡμῖν τὴν μυσαρὰν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν οὐκ εἶπας, ἄρριζος ὁ βλαστός σου, καὶ ξηρὸς ὁ καρπός σου. Εἶτα συνήντησαν τὴν ἐλαίαν, καὶ λέγουσιν αὐτῇ οἱ ἅγιοι. Ἐλαία ἴδες τὴν μυσαρὰν περιερχομένην, καὶ λέγει αὐτοῖς. Ναὶ κύριοί μου ἔνθα κἀκεῖθεν περὶ τὴν θάλασσαν ὑπὸ εἴκοσι βοτανῶν ὑπὸ φάσκοντος κεφαλὰς, ὑπὸ παίδων μυελῶν. Ναὶ ἐκεῖ μένει. Καὶ εἶπον αὐτῇ οἱ ἅγιοι. Εὐλογημένος ὁ καρπός σου, καὶ εἰς ναὸν κυρίου δαπανηθήσεται. Τότε κατέλαβον αὐτὴν τὴν μυσαρὰν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης. Καὶ λέγουσιν αὐτῇ. Ὁ θεὸς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀχρείους αὐτοῦ δούλους προσέταξέ σοι κρατηθῆναι. Ἡ δὲ μυσαρὰ ἰδοῦσα τοὺς ἁγίους ὥρμισε κατὰ τῆς θαλάσσης. Συντείναντες οἱ ἅγιοι τὸν δρόμον αὐτῶν κατέλαβον αὐτήν. Καὶ λέγει ἡ μυσαρά. Ὦ Σισίννιε, καὶ σὺ Σισυνόδωρε, τί με πολλὰ βασανίζετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἅγιος Σισίννιος λέγει αὐτῇ. Ἀπένεγκέ μοι τὰ ἑπτὰ τέκνα τῆς Μελιτηνῆς, καὶ οὐ βασανίζω σε. Λέγει δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μυσαρά. Ἐὰν δυνάσαι σὺ ἀνενεγκεῖν, μητρικὸν γάλα, ὃ ἐθήλαζες, κἀγώ σοι δώσω τὰ ἑπτὰ παιδία τῆς Μελιτηνῆς. Τότε ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ Σισίννιος ἐπεκαλέσατο τὸν θεόν. Κύριε σὺ εἶπας, ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα. Καὶ ἐν ἐμοὶ δεῖξον τὴν σὴν ἀγαθότητα, καὶ γνώτωσαν τὸ ὄνομά σου πάντες, ὅτι σὺ εἶ θεὸς μόνος. Καὶ εὐθέως ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ Σισίννιος ἀνήνεγκε τὸ μητρικὸν γάλα ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ λέγει πρὸς τὴν μυσαρὰν, ἰδοὺ τὸ μητρικόν μου γάλα. Ἀνένεγκε καὶ σὺ τὰ ἑπτὰ παιδία τῆς Μελιτηνῆς. Καὶ εὐθέως ἀνήνεγκε καὶ αὐτὴ τὰ ἑπτὰ τέκνα τῆς Μελιτηνῆς. Εἶτα λέγει ἡ μυσαρὰ τοῖς ἁγίοις. Δέομαι ὑμῶν ἅγιοι τοῦ θεοῦ, μή με πολλὰ βασανίζετε. Καὶ ὅπου κεῖται τὸ φυλακτήριον τοῦτο, οὐ μὴ εἰσέλθω ἐκεῖ, καὶ ὅπου ἀναγνωσθῇ, οὐ μήτι κρούσω ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κατακοπῶ, καὶ φεύξομαι ὡς ἀπὸ σταδίων ἑξήκοντα. Ἣν δὲ ἐάν τις δυνηθῇ καταγράψαι τὰ δώδεκά μου ὀνόματα οὐκ ἀδικήσω τὸν οἶκον ἐκεῖνον. Οὔτε δυναστεύσω τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὐδὲ τετράποδα αὐτοῦ ἐξαλείψω, οὐδὲ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἕξω ἐξουσίαν. Τότε ὥρκισεν αὐτὴν ὁ ἅγιος Σισίννιος, λέγων, ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ, οὗ ἤκουσεν ἡ πέτρα, καὶ διερράγη. Ὁ θεὸς τοῦ ἁγίου Μάμαντος, τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, τοῦ ἁγίου Ταρασίου, τοῦ ἁγίου Δομετίου, τοῦ ἁγίου μάρτυρος Παντελεήμονος, καὶ Ἑρμολάου, τοῦ ἁγίου μάρτυρος Νικήτα,

τοῦ ἁγίου

τοῦ ἁγίου Βαβύλα, τοῦ ἁγίου Πορφυρίου, τοῦ ἁγίου Βλασίου, τοῦ ἁγίου Εὐλογίου, τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ ἁγίου Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ ἁγίου Λέοντος, τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου, τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, τοῦ ἁγίου Ιακώβου τοῦ Πέρσου, τοῦ ἁγίου Ιωάννου προφήτου, προδρόμου, καὶ βαπτιστοῦ, τοῦ ἁγίου Ιωάννου τοῦ θεολόγου, τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, τοῦ ἁγίου Ορέστου, τοῦ ἁγίου Ανδρέου, τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων πατέρων, τῶν ἁγίων ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, τοῦ ἁγίου Επιφανίου, τοῦ ἁγίου Ειρηνάρχου, τῶν ἁγίων μαρτύρων Αυξεντίου, Ευγενίου, καὶ Ορέστου, καὶ Μαρδαρίου, καὶ Λουκίας τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων Πηγασίου, Αφθονίου, Ελπιδηφόρου, καὶ Ανεμποδίστου, τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Horum ea ſententia fuerit : *Sub Conſulatu Laurentii Regis, erat mulier in regione Auſitide, ſeu Arabia, Melitene nomine, quæ ſeptem genuerat filios, quos illi abſtulerat execranda nuncupata Gelu: denuoque concepit Melitene, & partui proxima, turrim exædificavit, eamque intus & extra munivit, poſuitque in turri, qui faceret ſumptus, virum annorum viginti quinque : tum demum cum duabus puellis turrim ingreſſa eſt Melitene. Sancti porro Dei Siſinnius, & Siſynodorus, Melitenes fratres, in Numeria, ſeu Arabia, militabant. Factum eſt itaque aliquando, ut exercitu per ſtativa dimiſſo, in turrim venirent, propriam ſororem inviſuri : qui cum ad fores perveniſſent, contenta voce, ut reſerarentur, clamabant. Melitene omnino portas reſerare nolebat, dicens: Non poſſum vobis aperire; filius enim natus eſt mihi, & timor occupat me; ideo non aperiam. Illi contendebant, dicentes : Aperi nobis ; Angeli enim Dei ſumus, & Dei myſteria portamus. Illa aperuit; & Sancti Dei ingreſſi ſunt. Eodem tempore ſpiritus immundus factus eſt terra, & unius ex Sanctorum equis guttur introit; &, circa mediam noctem, infantulum interemit. Melitene vero, amare ejulans, ſublata voce dicebat : ô Siſinni, & tu Siſynodore, quid feciſtis mihi ? propterea non aperiebam vobis. Tum Sancti Dei, ſublatis in cælum manibus exorabant, ut ſibi facultas contra execrandam illam concederetur. Cum diu orationem protenderent, miſſus eſt Angelus Dei, qui dixit illis : Exaudivit Deus preces veſtras, & miſit me ad corroborandum vos, & robur conferendum, quocunque contenderitis. Illi egreſſi è turri, conſcenſiſque equis, habenas veluti alas habentibus, profunditates & cavernas in monte Libano perſcrutati ſunt; & cum inveniſſent pinum, Sancti interrogaverunt, num vidiſſet execrandam prætereuntem. Reſpondit, non vidiſſe. Et Sancti :*

Quia abſcondiſti nobis exſecrandam, & veritatem occuluiſti, ſine radice ſurculus tuus ſit, & fructus exſiccatus. Tum invenerunt olivam; & dicunt illi: Oliva, vidiſti execrandam prætereuntem. Quæ reſpondit: Vidi, Domini mei, hac atque illac circa mare prætereuntem, ſub viginti herbis, ſub Phaſionis capitibus, ſub medullis Puerorum; ita eſt, ibi manet. Et dixerunt Sancti: Benedictus fructus tuus; & in templo Domini conſumetur. Tunc comprehenderunt illam execrandam in littore maris, & dicunt illi: Deus tibi per nos, ſervos ſuos inutiles, imperat: teneris. At execranda, videns Sanctos, proruit in mare. verum Sancti, concitato curſu, ipſam apprehendunt. Et dicit execranda: O Siſinni, & tu Siſynodore, quare me tantopere vexatis? Et reſpondens Sanctus Siſinnius, dicit: Reſtitue mihi ſeptem Melitenes filios, & non ultra vexabo. Et execranda reſpondit: Si tu reſtitues maternum lac, quod ſuxiſti, ego etiam ipſa reddam ſeptem Melitenes filios. Tum Sanctus Dei Siſinnius, invocato Deo; Domine, ait, tu dixiſti, non futurum impoſſibile apud Deum omne verbum: in me etiam oſtende tuam bonitatem, ut cognoſcant nomen tuum omnes, quod tu es ſolus Deus. Statimque Sanctus Dei Siſinnius reddidit ex ore maternum lac; & dicit ad execrandam: Ecce maternum meum lac; redde & tu ſeptem filios Melitenes. Statimque reſtituit & ipſa ſeptem filios Melitenes. Tum execranda ſubdit: Precor vos, Sancti Dei, ne nimium me vexetis; & ubicunque jacuerit Phylacterium hoc, ipſa non ingrediar, & ubi lectum fuerit, non introibo, ſed fugiam, longeque me proripiam ad ſtadia ſexaginta. Quod ſi quis duodecim mea nomina ſcripſerit, non officiam domui illius, neque aggrediar domum illius, neque quadrupedes illius delebo, neque membrorum illius facultatem habebo. Tum adjuravit eam Sanctus Siſinnius, dicens: Adjuro te per Dei nomen, quod audiit ſaxum & ſciſſum eſt. Deus ſancti Mamantis, ſancti Polycarpi, ſancti Taraſii, ſancti Domitii, ſancti martyris Panteleemonis, & Hermolai, ſancti martyris Nicetæ, ſancti Babylæ, ſancti Porphyrii, ſancti Blaſii, ſancti Eulogii, ſancti Nicolai, ſancti Baſilii, ſancti Ioannis Chryſoſtomi, ſancti Leonis, ſancti Eleutherii, ſancti Demetrii, ſancti Georgii, ſancti Theodori, ſancti Iacobi Perſæ, ſancti Ioannis Prophetæ Præcurſoris & Baptiſtæ; ſancti Ioannis Theologi, ſancti Euſtathii, ſancti Oreſtæ, ſancti Andreæ, ſanctorum CCCXVIII *Patrum, ſanctorum Anargyrorum Coſmæ & Damiani, ſancti Epiphanii, ſancti Irenarchi, ſanctorum martyrum, Auxentii, Eugenii, Oreſtæ, Mardarii, & Luciæ Virginis, & ſanctorum martyrum Pegaſii,*

gaſii, Aphthonii, Elpidiphori, & Anempodiſti, laudatiſſimæ Dominæ noſtræ Deiparæ & ſemper Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum; Amen. Et hæ ſunt aliorum ineptiæ, quibus ſimilium mulierculårum incommoda ſe repellere exiſtimant homines nugaciſſimi, & dementiſſimis illis mulierculis multo magis infatuati.

VIII. Illi ſemper, ut eos etiam penitius introſpicias, religionem ac pietatem præ ſe ferunt. Barba ipſis longior, capillis ſubnixa, & propexa in pectore, naſus prominens, oculi cavi, pallor omnia occupans, macie cutis adjuncta, tapes eſt male compactus veſtis, qua tegunt corpora, & ventis obvius; omnes reverentur, omnes adorant; retrahunt ſe ſæpiſſime, ut obvio cuique locum cedant, &, ut gratius beneficium ſuccedat, capitis quadam ſubmiſſione, vel diſtorſione humerorum, actionem conveſtiunt. Etiamſi non vocaveris, dummodo intentius homines intuearis, accedunt, ſubrident, fauſta omnia deprecantur; quod jam multo adhuc tempore, quotieſcunque Deum exorant, ſe feciſſe dicunt; quod intellexerint, pium alias hominem eſſe, & miſerorum amicum, hoc ævi homini Chriſtiano apprime neceſſarium, cum calamitates undique irruant. Tum trahit, ſed quaſi nollet, ex intimo pectore ſuſpirium; &, quaſi invito, lacrymæ excidunt. deinde, ſublatis oculis, quædam ſubmurmurat, & veluti ſpiritu plenus, & grandia meditans, celeri pede convolvit ſe; &, ſi obſervari ſe, deprehenderit, in ædem ſacram, vel oratorium introit, fixuſque multa ſecum agitat, & Sanctos omnes, inibi depictos, muſſitationibus convellit, donec feſſus, vel potius quod non ſit qui videat, abſcedit. Peractis hiſce præludiis, rurſus in ſcenam redit, & intimior factus, cum eundem offenderit, accurrit, amplectitur, manus deoſculatur, illius etiam εὐλογίαν quam enixiſſime petit. Vidiſſe ſe, ait, neſcio quid, in mente, & cognoviſſe, quod ſit argumento certiſſimo, quantum Deo carus vivat; facta, dicta illius palam iſta indicare: tot pauperes, tot miſeros, ab inopia & ærumna, illius munificentia, ereptos, dicti ſui teſtes eſſe non leves: habere ſe etiam multa, quibus hominum neceſſitatibus ſuccurrere poſſit; cautius tamen cum illis ſe agere, quod, cum ipſe ſine ulla ſpe præmii id agat, illi tamen, in quos beneficium collatum eſt, multo largius dent: ideoq; benignitatem ſuam multoties clau-

di, quandocunque ille corda hominum, & propter Deum ſolum, non pecunias, ambiat. Sequitur poſtmodum catalogus ingens rerum, quibus domos aliorum feliciſſimas feciſſet: non deeſſe ſibi Amuleta & Phylacteria, ad medendum omni generi ægritudinum, & noxas ab agris aliiſque mercimoniis repellendas: divites etiam à ſe fieri, dummodo velit: ubi ipſe ſubſiſtat, nullum eſſe in poſterum locum adverſæ fortunæ; alia quoque multa ſibi reſervare, quæ, dummodo occaſio venerit, amicorum utilitati impenſurus ſit. Ita homo ille alter, qui non niſi lucro inhiat, ſpe tanti theſauri abreptus, hominem rogat, ut una domum proficiſcatur; gaviſurum enim ſe, ubi ipſe id fecerit. Ille primum fingere, non poſſe expectare, promiſiſſe aliis, non defuturum tempus, quod ipſe agnoſcat ſuo adventu domui commodiſſimum. Et quandoque hac ratione abitionem differt. Sed ſi fames urget: Etiamſi, inquit, non invitaſſes, mihi jam erat animus accedere; bona enim, quæ domui tuæ impendent, non erant diutius reticenda. In ipſo portæ limine multa inſuſurrat; ingreſſus cellulas omnes reviſit, ſæpius dictitans: O domum fortunatam! Tum ſcalas aſcendit, omnia luſtrat, proſpera deprecatur; &, ut aliquid feciſſe videatur, è ſcrutinio ſuo cantiunculam erutam, licet inepte comptam, cantillat. Omnes, qui in domo ſunt, hominis cultum & pietatem admirantur: rogant, ut ſæpius inviſat. tum, oneratum muneribus dimittunt. Qui poſtmodum, non vocatus, accedens, incommodis medetur, & ineptiis hujuſcemodi domum replet, &, vicinis innoteſcens, omnem viciniam contaminat. Et miſelli illi homines non apprehendunt, nullas eum aliis divitias ac opes ſuppeditaturum, qui eis alios emungat: aliàs primum ſublevaret ſemet ipſum, quam alios. Prudentiores interim aliquando, aliorum exemplo, & cautiores redditi, tale hominum genus inſequùntur, deferunt, ad Magiſtratus conducunt, &, veluti noxios, ſæpiſſime caſtigant, & extorres faciunt: nulla tamen diligentia id impetrare poſſunt, ut penitus exſtirpentur. Sed jam diu ſatis vagati ſumus: redeamus ad rem.

IX. Michaël Pſellus morbos ſimiles puerorum, quos nos à Strigibus provenire, continuo experimento videmus, ad naturales cauſas defert. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τὸ πάθος σώμασιν οἰκεῖον νεογελλοῖς, ὥσπερ καὶ τὸ παρὰ τοῖς πολλοῖς παιδικὸν ὀνομαζόμενον. Ἀλλ' ἐκεῖνο

μέν ἐστιν

μὲν ἐστιν ἐπίληψις ἀκριβὴς διὰ τὴν τῶν μορίων ὑγρότητα παχυούσης τῆς μήνιγγος. Τοῦτο δὲ σύντηξις τῶν σπλάγχνων ἀπὸ στερήσεως, ἅτε στερρότητος στερουμένων ὑφιζανόντων, καὶ τοῖς βρέφεσιν ἐμποιούντων τὸν θάνατον. Ὅτι μὲν οὖν πεφανέρωται ταῦτα τῷ βίῳ εἴζασιν οἱ σοφοί. Σὺ δὲ τὶ πλέον ἐπίστασο, τὰ μὲν ἀνάγων εἰς ὑψηλοτέρας ἐννοίας, τὰ δὲ ἀπὸ δοξῶν ἀρχαίων εἰς τὰς δημώδεις ὑπολήψεις κατάγων. *Verumtamen affectus iſte proprius eſt corporibus nuper genitis, & proli novæ ; quemadmodum & , quæ apud multos ægritudo puerilis nuncupatur. ſed illa quidem exquiſita epilepſia eſt propter membrorum humiditatem, qua involucra cerebri affliɛtantur: hic vero interiorum conſumptio ex privatione, quæ, ſolida ſubſtantia abſumpta, conſident, & infantibus exitium afferunt. Hæc autem humanæ vitæ innotuiſſe, ſapientes norunt.. Tu porro aliquid amplius perquirito, partim ad ſublimiores ſententias ſuſtollens, partim ab opinationibus antiquis ad populares opinationes deferens.* Et hæc Pſellus.

X. Qui quemadmodum in his, quæ de Strigibus loquitur, placere non poteſt ; ita omnino exoſculandus eſt pro iis, quæ de Babutzicario ediſſerit : Ὁ μὲν τοι Βαβουτζικάριος ἐξ ἑλληνικῆς φλυαρίας παρεισεφθάρη τῷ βίῳ. ἔνεστι γάρ που τοῖς ὀρφικοῖς ἔπεσι Βαβοῦτις ὀνομαζομένη δαίμων νυκτερινή, ἐπιμήκης τὸ σχῆμα, καὶ σκιώδης τὴν ὕπαρξιν. Ἱστορεῖ δὲ καὶ Πορφύριος ὁ φιλόσοφος περὶ τούτων. ἔθνος δὲ οὗτος Βορδόντε καὶ βάρβαρον πολλοῖς τοιούτοις ἐπιτυχηκέναι νυκτερινοῖς φάσμασιν, ἃ δή φασι νυκτὸς μὲν ἐπικαίειν, ἡμέρας δὲ ἐντυγχάνειν τοῖς ἐπικαυθεῖσι λεπτοῖς τισι, καὶ ἀμαυροῖς σώμασι, νήμασιν ἀραχνίοις προσεοικόσιν. Ἀπὸ γοῦν τοῦ Βαβοῦς ὁ Βαβουτζικάριος παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀνεπλάσθη. Καὶ ἔστι μὲν οὐδαμοῦ ἐπιχωριάζων τῷ βίῳ, ἀλλ᾽ οἱ δειλότεροι τῶν ἀνθρώπων εἶναι δὴ τοῦτον τὸν δαίμονα πλάττουσιν. Ἦν γάρ τις κἀμοὶ ἀνθρωπίσκος ἀγεννὴς μὲν τὴν ψυχήν, λογοποιὸς δὲ οὐχ ἥκιστα. Τούτῳ γοῦν οὐ νύκτωρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμέρας τὰ τοιαῦτα παρυφίσταντο φάσματα. Ἑώρα γὰρ τὸ μὴ ὄν, ὥσπερ ὁ Ὀρέστης τὰς Εὐμενίδας. Καὶ ἔπλαττε τὸ ἀνύπαρκτον. νυκτὸς δὲ βραχύ τι προβαίνων, εἶτα δειλιάσας ἀνέστρεφε, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνετύπου τὸν μὴ ὄντα Βαβουτζικάριον. Ἔστι δὲ τοῦτο ἐκ κοινοῦ πάθους σώματος φημὶ καὶ ψυχῆς. Ἡ μὲν γὰρ τῇ ἐμφύτῳ νόσῳ παρέπεται. Οἱ δέ γε ὀφθαλμοὶ ἀσθενῶς τηνικαῦτα τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως ἔχοντες, καὶ μὴ καθαρὸν τὸ φῶς ἀκοντίζοντες, ὃ πάσχουσιν ἔσωθεν, ἔξωθεν δοκοῦσιν ὁρᾶν. Καὶ τὸ πάθος τοῦτο δαίμων ἐκείνοις ἐνομίσθη, καὶ ὠνομάσθη. εἰ δὲ μὴ πάντα τὸν χρόνον, ἀλλ᾽ ἐν αἷς ἡμέραις τὴν τοῦ Χριστοῦ γένναν πανηγυρίζομεν, καὶ τὸ θεῖον ἑορτάζομεν βάπτισμα, τοῦτο δὴ τὸ πάθος εἰς δαίμονα

μονα ἀναπέπλασται, θαυμάζειν οὐ χρή. τηνικαῦτα γὰρ διὰ τὰς ἀναγκαίας πανηγύρεις νυκτὸς παρ' ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι ἀφικνούμενοι, τό, τε πάθος ὑφίστανται, καὶ ἡ τοῦ δαίμονος χώραν ἔσχεν ὑπόληψις. Babutzicarius ex Gentilium ineptiis in opiniones hominum irrepſit. habetur enim in Orphei carminibus Babo quædam dea nocturna, figura prælonga, ſubſtantia tenebricoſa. Tradit quoque Porphyrius Philoſophus de his iiſdem gentem eſſe Aquilonarem, & barbaram, ſimilibus nocturnis ſpectris perterritam, quæ tradunt nocte quidem comburere, interdiu vero combuſta ſubtilia quædam atque exilia corpora offendere, texturis araneorum haud diſſimilia. A Babone itaque iſta apud multos Babutzicarius factus eſt, qui nuſquam inter mortales eſt: ſed, qui inter homines magis meticuloſi ſunt, Dæmonem hunc fingunt. Erat etiam penes me homuncio, animo ſemper metu commotiore, & ad res comminiſcendas promptiſſimo. Huic non noctu tantum, ſed & interdiu, ſpectra occurrebant; cum id, quod non erat, intueretur, quemadmodum Oreſtes Eumenidas; & confingebat, quod nullo modo ſubſiſtebat. Noctu autem paululum progrediens, timore percitus revertebatur, multiſque, qui nullus fuerat, Babutzicarium figurabat. Oritur hoc ex communi affectione corporis & animæ: hæc namque innato ſibi morbo concutitur; oculi, facultate videndi eo tempore non bene valentes, nec purum lumen ejaculantes, quod intus patiuntur, deforis intueri ſibi videntur. Et hæc ægritudo: Dæmon illis eſſe exiſtimatur. Quod ſi non omni tempore, ſed, quibus Chriſti Natalem celebramus, ſacrumque ejus baptiſmum colimus, diebus, affectus hic in Dæmonem effingitur, admirari non oportet. Tunc enim, propter ſolemnitatum neceſſitatem, noctu homines ad ſe invicem accedentes, affectum hunc ſubeunt. Et ſic de Dæmone opinatio locum habuit. Hæc Pſellus, ſatis ad rem: neque enim, qui octiduo Natalis Domini naſcitur, ſpeciem propriam immutare poteſt, & aliam induere: nec propterea Dæmon illum unquam exagitabit. Babutzicarii meminit etiam Suidas: *Ἐφιάλτης ἡ εἰς τὴν κεφαλὴν ἀνατρέχουσα ἀναθυμίασις ἐξ ἀδηφαγίας, καὶ ἀπεψίας παρὰ ἰατροῖς ἐφιάλτης λέγεται, ὁ λεγόμενος παρὰ πολλοῖς βαβουτζικάριος. Ephialtes eſt, quæ ad caput concurrit exhalatio ex voracitate & indigeſtione. Ea apud medicos Ephialtes dicitur, apud plebem Babutzicarius nuncupatur.* Suidæ tamen Babutzicarius longe alius eſt à Pſelliano, & quem nunc modo appellamus Callicantzarum; & ægritudinem hanc, quam ita nuncupat Suidas, Pſellus, ut infra videbimus, Barychnam vocat: cum Ephial-

Ephialtes, non oċtiduo Chriſti Natalium, ſed quocunque tempore, homines aggrediatur. Quare nomina Pſellum confudiſſe, non dubito; quod in eo Auċtore mirum non eſt, cum recondita ſemper ambiat, & nova in medium afferat; in quibus facillimum eſt memoria labi. Hominum nihilominus vulgus ita inſaniit, ut aſſerere non vereatur, eum, qui per oċto dies illos in lucem editur, ita arripi à Dæmone, ut non niſi ad aliorum noxam & ſuam natus eſſe videatur: tum enim, per illud oċtiduum, è domo propria prorumpens, extraque ſe faċtus, per noċtem vagatur, nullum certum locum habens, ſed ſemper, ac ſi quiſpiam eum perſequeretur, gradu Pegaſeo, & vorans viam, curſuram, quam incipit, continuat; nec unquam quieſcit, incultus atque horridus; hominem ubi videt, acutis recurviſque unguibus, quos nunquam ſubſecat, carptum fœde laniat, vultum petens ac ora dilacerans: tum, per humeros eorum ſaliens, ſedet prægravans atq; comprimens: quem cum jam ſemianimem effecerit, interrogat, στȣ̃ππος, ἢ μόλυϐδος. *ſtuppa ne, an plumbum?* Si, ſtuppa, reſponderit, non ultra offendit, ſed in terram ſubſiliens, alium, quem affligat, concitatiori gradu perquirit. Si, plumbum, dixerit, tum ille, plus quam vires poſtulant prægravans ſe, onere opprimit, & unguibus miſere excruciatum ſemimortuum deſerit, & ultra progreditur. Vt vero à ſimili imaginatione detrahant hominem, & aliquo ſolamine ſublevent, cribrum illis diebus illi porrigunt, præcipiuntque, ut foramina numeret. Ille numerare incipit ſerio, ac cate; &, cum ad duo pervenerit, iterum ab initio numerum reaſſumit, iterando ſemper, unum, duo; nec addit unquam tertium; tanquam ſibi male ominoſum. Id ſi, qui adeſt, ſuggerat, ille nihilominus in eo edicendo muteſcit &, unum, ac duo, repetit. Peſtem ſimilem Καλλικάντζαρον, *Callicantzarum*, vocant. Sed, unde nomen habeat, nondum novi.

XI. Hinc varia apud eos agitantur proverbia. Cum aliquem ſemper vident, eodem habitu veſtitum, dicunt: Βάλλε τίποτε καινȣ́ριο ἀπάνω σȣ διὰ τȣ̀ς καλλικαντζάρȣς. *Sume ſupra te aliquid novi, ſaltem propter Callicantzaros.* induere nempe aliqua veſte nova, ne ſciſſis veſtibus ac flaccidis, in Callicantzarum incidas; ſi ob nullam aliam cauſam, ſaltem ut te à Callicantzaro defendas. Sic etiam, cum aliquem non ſanæ mentis conſpiciunt dicunt: Ἐκατέϐης

τέβης ἀπὸ τὰ τριποτάματα. δὲν πᾶς εἰς τὰ τριποτάματα; *Deſcendiſti è Tripotamatis. Nonne accedis ad Tripotamata?* Tripotamata, in inſula Chio locus eſt ſylveſtris & inacceſſus, nullique unquam hominum pervius, ſed continuis phaſmatum ſpectris horribilis; in quem Callicantzaros hoſce congregari immorarique, &, quæ ex ingenio ſunt, efficere, fama eſt; ideoque quaſi ineptum, inſanum, atque delirum, ad ſimiles ſortis homines mittunt: &, fatuum inſulſumq; fatentur ab eo loco deſcendiſſe. Multi pueros, die, Chriſti Natalibus ſacro, genitos, ne in Callicantzaros evadant, pedibus abreptos, ad ignem, in foro accenſum, deferunt; quos brachiis ſuſtinentes, & calcancos manibus fortiter tenentes, pedum plantas in ignem convertunt; quas exuri quodammodo ſinunt, donec infantulus igne ſemiuſtus voces extulerit, & lacrymis ſuis ac ejulatibus miſericordiam à tenentibus excuſſerit: poſtea oleo illinunt, & remedium, quod ipſi ſciunt, apponunt: exiſtimant enim, calore illo ignis, ungues reſecari adurique; quibus detractis, nullum abſque armis evadere Callicantzarum.

XII. Et hæc ferenda videntur, ſi unum excipias Burculacam; alii Bulcolaccam, alii Buthrolacam vocant; quo ſane in genus humanum nihil poteſt excogitari immanius aut pernicioſius. Nomen eſt inditum à fœditate. Βοῦρκα limus eſt, non quilibet, ſed qui jam putreſcenti aqua maceratus, peſſimam exhalat Mephitim, ut ita dicam. Λάκκος foſſa, ſeu cavea, in qua ſimilis limus fovetur. Eſt porro peſſimi hominis, & facinoroſi, ſæpeque etiam ab Antiſtite ſuo excommunicati cadaver, quod, non ut reliqua demortuorum corpora defoſſa diſſolvuntur atque in pulverem abeunt, ſed quaſi ex firmiſſima pelle conſtaret, per omnes ſui partes intumeſcit, atque diſtenditur, ut vix flecti aliqua ſui parte poſſit; ſed cutis, tanquam tympanum, extenſa, eundem, ac tympanum, ſi pulſatur, ſonum edit; quare & τυμπανιαῖος dicitur. Corpus, ſic deformatum, Dæmon ingreditur, & miſeris mortalibus infortunium parit. Sæpe enim ſub eo cadavere è ſepulchro egreſſus, & per urbem & alia loca habitata circumiens, & noctu potiſſimum, ad quam ſibi libuerit ædem, confertur; pulſatiſque foribus, aliquem ex accolis ædis, voce ſonora compellat. Si reſponderit, actum jam eſt de eo: altero enim die mortem obit. Si non reſponderit, ſalvus eſt.

Hinc

Hinc in ea inſula cives omnes, ſi noctu ab aliquo compellantur, nunquam prima vice reſpondent: nam, ſi ſecundo compellatus fuerit, jam, qui quærit, Burcolacca non eſt, ſed alius. Eamque peſtem adeo exitioſam mortalibus eſſe dicunt, ut interdiu etiam, & meridie ipſo, non intra ædes tantum, ſed in agris, & viis mediis, & ſepibus vinearum, prætereuntes aggrediatur, & aſpectu ſolo ac viſu conficiat, non verbis tantummodo & contactu enecet. Homines ipſi, qui viderunt, ſi alloquantur, ſpectrum diſparet; qui locutus eſt, moritur. Quare cives, cum vident homines, nulla graſſante infirmitate, in tanta copia emori; ſuſpicati quod eſt, ſepulchra, in quibus recens defunctus ſepultus eſt, aperiunt; aliquando ſtatim, aliquando etiam tardius, cadaver nondũ corruptum, inflatumque, comperiunt: quod è ſepulchro extractum, precibuſque effuſis à ſacerdotibus, in rogum ardentem conjiciunt; & nondum completa ſupplicatione, cadaveris juncturæ ſenſim diſſolvuntur, & reliqua exuſta in cineres convertuntur. Alii Dæmonem eſſe, qui figuram demortui hominis induerit, opinantur, ſub eaque homines, quos ipſe vult, conficere. Hanc opinationem ex populi animis evellere conati ſunt, non veteres modo, (neque enim nupera eſt, aut hodie nata in Græcia, hæc opinio,) ſed etiam recentiores pii homines, qui Chriſtianis à confeſſionibus ſunt. Incerti Auctoris Nomocanon, qui ſe, ex Neſteuta, iſta exſcripſiſſe fatetur: Περὶ ἀνθρώπου ἀπεθαμμένου ἐὰν εὑρεθῇ ἀκέραιος, τὸ ὁποῖον λέγουν Βουρκόλακα, ἐὰν εἶναι ἀληθὲς, καὶ τί νὰ γένῃ εἰς αὐτόν. Τοῦ Νισδούλου κεφάλαιον νϛ'. Τοῦτο δὲν εἶναι, ὅτι ὁ ἀποθαμμένος νὰ γένῃ βουρκόλακας, ἀμὴ ὁ διάβολος θέλοντας νὰ γελάσῃ τινὰς, νὰ κάμνουν πράγματα ἄτοπα, διὰ νὰ τοὺς ὀργίζεται ὁ θεὸς κάμνει ταῦτα τὰ σημεῖα, καὶ πολλαῖς φοραῖς τὴν νύκτα φαντάζει τινῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔρχεται ἐκεῖνος ὁ ἀπεθαμμένος, ὁποῦ τὸν ἐγνώριζε πρότερα, καὶ ὁμιλεῖ μετ' αὐτοὺς, καὶ εἰς τὸν ὕπνον τοὺς βλέπουν καὶ τινὰ ὁράματα. Ἄλλη φορὰ τὸν βλέπουν εἰς τὴν στράταν, καὶ περιπατεῖ, ἢ στέκεται. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀμὴ πνίγει καὶ ἀνθρώπους. Ὢ τῆς μωρίας τῶν ἐλεεινῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἀπεθαμμένος περιπατεῖ, καὶ θανατώνει ζωντανοὺς. μὴ γένοιτο. Ὅμως παρακινοῦνται οἱ ἄνθρωποι, καὶ τρέχουν εἰς τὸν τάφον, καὶ σκάπτουν νὰ εἴδουν τὸ λείψανον ἐκεῖνο. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι καθαρὰν πίστιν εἰς τὸν θεὸν μετασχηματίζεται ὁ διάβολος, καὶ ἐνδύεται, ἤγουν φορεῖ ὡσὰν φόρεμα τοῦ ἀπεθαμμένου ἐκείνου σώματος. Καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀπεθαμμένος, ὁποῦ ἔχει τόσον καιρὸν

εἰς τὸν τάφον ἀπεθαμμένος, σὰν φαίνεται ὅτι ἔχει σάρκα, καὶ αἷμα, καὶ ὀνύχια, καὶ τρίχες, καὶ ὡς τὸ βλέπουν τοῦτο κατὰ φαντασίαν οἱ ταλαίπωροι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι τρέχουν εἰς τὸ κακὸν, καὶ μαζόνουν ξύλα, καὶ βάνουν φωτιὰ, καὶ καίγουν ἐκεῖνο τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἀφανίζουν παντελῶς, καὶ δὲν γνωρίζουν οἱ ἄγνωστοι, ὅτι εἰς τὴν φρικτὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑτοιμάζεται νὰ λάβουν τὴν παίδευσιν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον, νὰ κατακαγοῦν αἰωνίως. καὶ τὸ μὲν λείψανον ἔκαψαν καὶ ἀφάνισαν κατὰ τὸ παρὸν. ἀμὴ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως θέλουν ἀποκριθῇ τούτων τῶν ἀνθρώπων ἔμπροσθεν εἰς τὸν φοβερὸν κριτὴν, καὶ παρ' αὐτοῦ θέλουν ἀκούσει τὴν ἀπόφασιν, ἵνα ὑπάγουν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, νὰ κολάζονται αἰωνίως. Ἐὰν οὖν μετανοήσουν ὁλοψύχως εἰς τὸ μέγα ἁμάρτημα, ὅπου ἔκαμαν, ἂν εἶναι λαϊκὸς, ἔσωσιν ἀκοινώνητοι ἔτη ς'. Εἰ δὲ καὶ εἶναι ἱερεῖς νὰ καθαίρονται παντελῶς τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν. Ἴξευρε δὲ ὅτι, ὅταν εὑρεθῇ τοῦτο τὸ λείψανον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου, ὡς εἴπομεν, νὰ καλέσητε τοὺς ἱερεῖς νὰ ψάλλουν παράκλησιν τὴν θεοτόκου, νὰ κάμουν καὶ μικρὸν ἁγιασμὸν, εἶτα νὰ λειτουργήσουν, καὶ νὰ ὑψώσουν παναγίαν εἰς βοήθειαν πάντων, καὶ νὰ κάμουν καὶ μνημόσυνα μετὰ κολύβων. Εἶτα τοὺς ἀφορκισμοὺς τοῦ μεγάλου, καὶ τοὺς δύο ἀφορκισμοὺς τῆς βαπτίσεως διαβάζεις ἀπάνω εἰς τὸ λείψανον, τότε μὲ τὸ ἁγίασμα, ὅπου ἔκαμες τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ νὰ ῥάνῃς τὸν λαὸν, ὅπου νὰ τύχῃ ἐκεῖ, καὶ τὸ περισσότερον νὰ τὸ χύσῃς ἐπάνω εἰς τὸ λείψανον. Καὶ χάριτι Χριστοῦ φεύγει τὸ δαιμόνιον ἀπ' αὐτὸ τὸ λείψανον. *De homine mortuo, ſi integer inventus fuerit, quem Bulcolacam nuncupant; ſi verum eſt, quod de eo refertur, & quid agendum ſit; ex Neſteuta. Hoc non eſt, mortuum fieri Burcolacam; ſed Diabolus, nonnullis imponere cupiens, ad abſona perpetranda, ut Dei iram incurrant, hæc ſigna operatur, & ſæpe nocte in imaginatione aliquorū hominum ponit, mortuum illum advenire, quem prius agnoſcebat, & cum eo converſabatur. Et inter ſomniandum vident aliqua ſpectra: alio tempore eum in via conſpiciunt, ſive ambulantem, ſive ſtantem: neque hoc ſolummodo, ſed etiam homines ſuffocat. O miſerorum hominum ſtultitiam! Qui mortuus eſt, obambulat, & vivos necat? Abſit hoc. Nihilominus homines perturbantur, & in ſepulchrum feſtinant, & effodiunt, ut cadaver illud conſpiciant. Et, cum pura fide deſtituuntur, Diabolus transformatur, & induit, veluti indumentum, demortui illius cadaver: & demortuus ille, qui tanto tempore in ſepulchro jacuerat, apparet illis, carnem habens & ſanguinem & ungues & pilos: quem ubi aſpexerint, imaginatione miſeri illi homines ad malum properant & ligna exaggerant, & ignem*

ignem ſuccendunt, & corpus illud comburunt, & penitus delent; nec vident inſenſati, in tremendo ſecundo adventu Domini noſtri Ieſu Chriſti præparari ſibi punitionem in ſempiterno illo igne, atque inextinguibili, ut ſempiternè ardeant: & cadaver quidem illud exuſſerunt & deleverunt in præſentia, ſed tempore futuro, die nempe judicii, rationem reddent de hiſce omnibus ante tremendum judicem, & ab eo condemnationem audient, ut in ignem procedant, & puniantur ſempiternè. Si itaque ex toto corde pœnitentiam egerint propter hoc immanè ſcelus, quod patrarunt, ſi fuerint Laici, maneant ſine communione ſex annos; ſi fuerint ſacerdotes, omnino ſacerdotio priventur. Scito vero, cum inventum fuerit ſimile cadaver, quod eſt opus Diaboli ut diximus, advocentur ſacerdotes, & deprecentur Virginem, & fiet parva aquæ benedictio: tum dicatur Miſſa, exalteturque Panagia ad omnium auxilium; & fiant commemorationes mortuorum cum Collybus. Poſtmodum ſuper illud cadaver legito magni Baſilii exorciſmos, & duos Baptiſmi: tum demum aqua illa benedicta, cui parva benedictione benedictum eſt, aſperge univerſum populum, qui aderit: quod ſupererit aquæ, ſuper cadaver infundito; &, gratia Dei, ab eo cadavere Dæmonium fugiet.

XIII. In quibus ſane multa conſideranda ſunt. Quamvis enim verum ſit, defunctum numquam fieri Bulcolacam, ſpectrum nempe illud, ex corpore defuncti & Dæmone compoſitum, attamen negari non poteſt, ſæpiſſime mortuorum animas in loca ſibi exoſa, ubi tamen nefarie vivendo Deum contempſerant, veluti in carcerem, ad ſuſtinenda præſcripta ſibi à Deo tormenta, conjici: & ſæpius etiam in corporibus propriis pœnas exſolvunt. Quare non erit abſonum, Deo ita permittente, animas ſimilium hominum in propria corpora compelli, quæ divina vis in illa fœditate conſervet, ut, primum, ipſæ in illis puniantur; tum demum iræ divinæ miniſtræ in alios quoque ſæviant. Neque corpus, quod conſpiciunt homines, & igne abſumunt, imaginatione, ſeu ſecundum phantaſiam, ut verbis Auctoris utar, videre dicendi ſunt, cum demortui corpus verum vere intueantur, illudque igni cremandum ſupponant; neque, qui ita credit, ſupplicio aut pœna dignus judicatur, ut perperam autumat ſcriptor. Sic quoque Dæmon poteſt ſibi corpus ex materia, quæ placuerit, in ſimilitudinem cujuſcumque conformare, adeo ut, qui phaſma viderit, vel juratus etiam conten-

det, veram oblati ſibi hominis imaginem ſe aſpexiſſe ; cum tamen, quod viderit, nihil ſit, quod reapſe conſiſtat, ſed à Dæmone tantum confictum. poteſt etiam minore labore corpus demortui arripere, &, in illud penetrando, hac atque illac veluti proprium deferre, agereque ea per corpus illud, quæ corpus agere poſſet, ſi viveret, quamvis non ea, quæ vitalia dicunt. Quis ergo adeo fatuus eſt, ut inficias ierit, Dæmonem non poſſe Bulcolacæ corpus tumens ac fœtidum è monumentis extrahere, & cum eo ambulando, infauſta mortalibus prænunciare, & noxam afferre ; quando ille in Angelum lucis ſe poteſt convertere ? Quare demortui anima corpus illud vehere poterit, ac ducere, tamen intus latens, Dæmon, & per urbem & agros iter habentibus, vel quibus ſibi placuerit, quos ſcit aliqua ægritudine celeriter morituros, repræſentare; quandoque etiam ipſe venenato illo cadaveris halitu eos inficere ; & ita Numine annuente, mortem accelerat: quod cum poſtea igne crematum fuerit, vel aliis ſupplicationibus è poteſtate Dæmonis ſublatum, & diſſolutum, inſtrumento deperdito, Dæmonis quoque vis, illi innixa, evaneſcit. Neque male agunt, ubi ſimile quid perſenſerint, ſi ſepulchra perquirunt, donec inventum cadaver in medium urbis deferunt, & variis precibus devotum, igni abſumendum committunt. Preces enim cum piæ ſint, & à piis hominibus excogitatæ, quas nec improbat ſcriptor, nullo modo prohibendæ videntur. Aliter nihilominus ſentiendum eſt de nonnullis aliis, quibus fanatici quidam homines, & incantationibus addictiſſimi, Græci eas vocant Γηλείας, corrupto, ut ſuſpicor, nomine à γοητεία, in quibus multa nefaria inſeruntur ; & quod execrabilius eſt, inter illas eaſdem preces ex ſuo cerebro, vel potius Dæmonis ſuggeſtione, multa non ſanæ mentis comminiſcuntur : nempe, ut cadaver Bulcolacæ, dum preces recitantur, rectum ſtet, illudque lignei ſcipiones ſuſtineant ; cum in ignem ceciderit, ſub capite tres lateres certo quodam modo diſponunt, alia etiam veluti reconditiora, & ſibi ſolis nota, exſequuntur. Et hæc quidem, quemadmodum omnino prohibere, & pœnis graviſſimis è cœtu hominum eliminare, ſummæ prudentiæ eſt, ita & ſummæ dementiæ, pernegare, corpora ſimilia incorrupta in monumentis quandoque reperiri, & eorum uſu, ſi Deus permiſerit, Dæmonem in genus humanum immania

nia machinari; cum non deſint fide digni teſtes, qui ea viderint, per multum tempus indiſſoluta, poſtmodum Chriſtianorum precibus igne ſubacta, antequam ignis extinguatur, eorum compagine diſſoluta, in cineres abiiſſe, nec ultrà corpus illud, ſive Dæmonem ſub eo corpore, vel alia illi conſimili forma, in homines ſæviiſſe. Narratur apud Cruſium in Turco-Græcia lib. VIII, Sabbato Pentecoſtes Turcas combuſſiſſe Græcum, biennio ante defunctum; quod vulgo crederetur, noctu ſepulchro egredi, homineſque occidere; alios autem veram cauſam perhibuiſſe, quod quindecim pluresve homines, ſpectrum ejus videntes, mortui ſint: ſepulchro extractum, conſumpta carne, cutem oſſibus adhærentem, integram habuiſſe. Et forſan non aliud fuerit, quod Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Conſtantino Copronymo narrat: Ὥσπερ δὲ ἐξεστηκότες τῷ δέει οἱ ἄνθρωποι, καὶ φανταζόμενοι ἐδόκουν αὐτοῖς, ὡς ξένοις τισὶ συνοδεύειν, καὶ εἰδεχθέσιν ἀνθρώποις. καὶ εἶτα ὡς γνωρίμοις δῆθεν τοῖς ἐντυγχάνουσι προσαγορεύοντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ὁδὸν ὡμιλημένα, ἑτέροις ἔπειτα ἀφηγούμενοι, καὶ ἄλλοις φάσμασι τισὶν ἐνδειμαλούμενοι εὗρον ξίφεσιν ἀλλήλους τινὰς βάλλοντας. *Tanta vero terroris magnitudo fuit, ut à ſenſibus alienati, varias ſibi ſpecies atque imagines offerri, ſeque cum peregrinis & deformibus hominibus iter facere & colloqui, putarent: quos ubi, tanquam notos ſibi, ſalutaverant, atque, ut moris eſt in via ſibi invicem occurſantibus, uſitata officia præſtiterant, eadem illa aliis poſtea referebant: iis atque aliis id genus ſpectris exagitati plerique, infeſtis in ſe gladiis incurrebant.* Et clarius Theophanes: Γενόμενοι δὲ ἐν ἐκστάσει ἐνόμιζον ξένοις τισὶ καὶ βελαροῖς προσώποις συνοδεύειν. οἱ καὶ ἀπαντῶντας ὡς φίλους δῆθεν προσαγορεύοντες διελέγοντο. σημειούμενοι δὲ τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα ἔχαλον ἐξηγοῦντο. ἑώρων δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς οἴκους εἰσερχομένους, καὶ τοὺς μὲν ἐξ οἴκου αἰωροῦντας, τοὺς δὲ ξίφει τιτρώσκοντας. συνέβαινε δὲ τὰ πλεῖστα τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων γίνεσθαι, οὕτως καθὼς εἶδον. *Multi hominum, mente abalienati, putabant, ſe cum peregrinis quibuſdam & terribili vultu præditis hominibus iter facere, qui occurrentes ſibi, tanquam amicos, compellarent, atque cum iis colloquerentur: ac cum annotaſſet quæ ab iis dicebantur, tum demum narrabant, cum ea jam exitus comprobaſſet. Videbant autem eos in ædes intrare, alioſque intus ſuſpendere, alios gladio ferire: Eventus pleraque, ab ipſis dicta, vera oſtendit.* Ex Theophane ſuá exſcripſit Cedrenus. Et ne plura hîc aggeram; ipſe puer, cum

Grammatices tyrociniis Chii, apud Michaëlem Neuridam, le-ctiſſimis moribus adoleſcentem, dabam operam, in templo S. Antonii, prope portam, qua in viridarium itur, à læva cum exis, ſub ipſis gradibus quibus aſcenditur, ſepulchrum, quod diutiſſime clauſum fuerat, adapertum fuit, ut novo, ſi bene recordor, ditaretur cadavere. Supra alia mortuorum oſſa jacebat cadaver, omnibus ſuis partibus abſolutum, ſtatura grandiore atque enormiore, nullis amictum veſtibus, quas tempus vel humor conſumpſerat, pelle diſtenta, ſubnigra, dura, ſicque per omnes ſui partes tumida, ut corpus non complanaret, ſed veluti ſacculum rotundaret; facies pilo nigro criſpoque circumveſtita; rari in capite pili, quemadmodum & per reliquum corpus, quod glabrum ubique circumſpiciebatur; brachia, ad modum crucis, tumore illo extenſa, manuſque adapertæ, oculi palpebris clauſi, os hians, dentes candidi. Id ubi viderunt ſcholæ ſocii, timere, fugere, admirari, currere, referre quidquid viderent: nolle amplius videre. Poſtea aliorum hominum commercio audaciores effecti, jam in ora ſepulchri conſiſtere, haſta lignea pertentare, dimovere conari, aliaque ludere, quibus ſibi pueri ſapiunt; demum etiam lapides projicere; quos ubi videbant non adfigi tamquam ad molle, ſed tamquam à ſolido, non ſine ſtrepitu, repercuti, ſphæras quoque luſorias demittunt: illæ recta projectæ reſiliunt, & ad manus demittentium reveniunt; pulſu validiore demittuntur, & ipſæ ſupra puerorum capita ſaltant. hiſce timore abjecto, ad majores machinas devenitur; & trabes prægrandes, quæ ad ſedendum in viridario jacebant, allatæ, per os ſepulchri acuminatim in ventrem demortui dejiciuntur: non rumpunt cutem, ſed, quaſi à tympano repercuſſæ, foras exiliunt; &, niſi ſibi caviſſent, qui projecerant, molis illius caſu ſuccubuiſſent. Concurrunt alii undique ex vicinia, ex urbe fere tota, quia rem jam fama vulgaverat; & præſtantibus viribus adoleſcentes ab ore ſepulchri ſe præcipitant, pulſatoque pedibus ventre, extra ſepulchrum propellebantur. Erat fere quindecim palmorum altitudo; & res ſane miſeranda, & horrida, nihil agentibus hominibus, ludus fit; quandoquidem toto corpore, inſtar pilæ ſuper cadaver projecti, foras impetu ſumpto ab eodem cadavere trudebantur. Multi, inconſiderate ſe projicientes, dum non recto ictu repelluntur, in ſaxeum ſe-

pulchri

pulchri labrum, vel fornicem, adacti, caput alliſerunt, & intra ſepulchrum alibi diſploſi, quaſi exanimes jacuerunt. Non plura hic referam: poſt tres dies, illius eccleſiæ curatores, ut Bacchanal de Eccleſia tollerent, ſepulchrum clauſerunt. Quid de eo cadavere actum ſit, ipſe non novi, neque ab aliis perquiſivi. Mirum ſane fuit, cutem illam tot ictibus ſalvam atque incolumem ſuperfuiſſe; quod non potuiſſet, neque corium bubalinum, neque fornix ipſe cæmentitius: adeo illa induruerat.

XIV. Græci, cum ſimilia vident corpora, quæ poſt obitum in cœmeteriis indiſſoluta comperiuntur, & tympani more extenſa cute tumeſcunt, excommunicatorum eſſe corpora fatentur, eaque poſt abſolutionem ſtatim diſſolvi. Idem Nomocanon, de excommunicatis, quos Antiſtites excommunicant, & qui poſt mortem inveniuntur indiſſoluti, cap. LXXX: Περὶ ἀφορισμένων, τοὺς ὁποίους ἀφορίζουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ μετὰ τὸν θάνατον εὑρίσκονται ἄλυτα τὰ σώματα αὐτῶν. Τινὲς ἀνθρώπους ἀφώρισαν δικαίως καὶ εὐλόγως, καὶ νομίμως οἱ ἀρχιερεῖς αὐτῶν, ὡς παραβάτας τοῦ θείου νόμου, καὶ ἀπέθαναν εἰς τὸν ἀφορισμόν, καὶ δὲν ἐδιορθώθησαν νὰ λάβουν συγχώρησιν, καὶ ἔθαψαν αὐτοὺς καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν εὑρέθησαν τὰ σώματα αὐτῶν λελυμένα, καὶ κεχωρισμένα κόκαλον ἀπὸ κόκαλον. Ἀπόκρισις. Ὢ τοῦ θαύματος. Φοβερὸν εἶναι τοῦτο, καὶ κατ' ἀλήθειαν θαυμαστόν. Ἐπειδὴ καὶ τούτους ἀφώρισεν ὁ ἀρχιερεὺς νομίμως, πῶς δὲ εὑρίσκονται τὰ σώματα αὐτῶν σῶα, καὶ ἄλυτα, ὡσὰν καὶ τῶν ἄλλων ἀφορισμένων. Τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς θαῦμα μέγα, καὶ φρικτόν. Ὁ κύριος δὲ ἡμῶν εἶπεν, ὅτι ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς δεδεμένα εἶναι. Τοῦτο δὲ εἶναι ὑπερθαύμαστον αὐτὸς ὅπου ἀφωρίσθη νομίμως, μετὰ θάνατον αὐτοῦ νὰ εὑρεθῇ λελυμένος τὸ σῶμα, καὶ αἱ ἁρμονίαι κεχωρισμέναι εἶναι τούτου. Λύσις τῶν θείων διδασκάλων. ἐκεῖνος ὅπου ἀφωρίσθη δικαίως, καὶ εὐλογήτως, καὶ νομίμως ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον νὰ εὑρεθῇ λελυμένος, αὐτὸς ἐλπίδα σωτηρίας δὲν ἔχει, οὐ διότι παρέβη τοὺς θείους νόμους καὶ διὰ νὰ μὴν ἐπιστραφῇ, νὰ ἔλθῃ εἰς μετάνοιαν, νὰ συγχωρηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, ὅπου τὸν ἀφώρισε. διὰ τοῦτο εὑρέθη λελυμένος, ὥστε πλέον αὐτὸς δὲν ἔχει ἐλπίδα νὰ λάβῃ συγχώρησιν, ὅτι ἔγινε κληρονόμος τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως. τοῦτοι δὲ ὅπου εὑρίσκονται ἀφορισμένοι, ἤγουν ἄλυτα καὶ ἀκέραια τὰ σώματα αὐτῶν, αὐτοὶ δέονται συγχωρήσεως, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ ἀφορισμοῦ. ὅτι καθὼς εὑρίσκεται τῷ σώματι δεδεμένον εἰς τὴν γῆν, οὕτως εἶναι ἡ ψυχὴ δεδεμένη, καὶ κολασμένη εἰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. καὶ ὅταν λάβῃ συγχώρησιν τὸ σῶμα,

καὶ λυθῇ ἀπὸ τὸν ἀφορισμὸν θεοῦ δυνάμει ἐλευθεροῦται. καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου, καὶ λαμβάνει ζωὴν τὴν αἰώνιον, τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον, καὶ χαρὰν τὴν ἀνεκλάλητον. *Quidam Præſules ſuos homines juſte, rationabiliter, & legitime, veluti divinæ legis transgreſſores, excommunicarunt, qui in excommunicatione diem obierunt, nec vivi reſipuerunt ad habendam abſolutionem. Eos ſepelierunt; & non multo poſt inventa ſunt eorum corpora diſſoluta, & os ab oſſe ſeparatum. Reſponſio. O rem miram! terribile eſt hoc, & revera admirabile, cum eos legitime Antiſtes excommunicarit, quanam ratione non inveniantur eorum corpora integra & indiſſoluta, quemadmodum & aliorum excommunicatorum, quæ etiamnum videntur. res maxime mira & terribilis. Dominus vero noſter dixit; Quæcunque ligaveritis ſuper terram, erunt ligata. At hoc omnem admirationem exſuperat, eum, qui legitime excommunicatus eſt, poſt obitum inveniri corpore diſſoluto, & compagibus omnibus ſeparatis. Solutio divinorum magiſtrorum. Qui juſte, rationabiliter, & legitime à ſuo Antiſtite excommunicatus eſt, & poſt mortem diſſolutus comperitur, ipſe ſpem ſalutis nullam habet; non quod divinas leges trangreſſus fuerit, ſed ne, converſus, & pœnitentiam agens, veniam delictorum ab eo, à quo excommunicatus eſt, Antiſtite conſequatur: propterea diſſolutus inventus eſt; ideoque ultra ipſe nullam ſpem habet veniæ conſequendæ, quod jam particeps factus ſit, numquam deſinentis punitionis. Qui vero excommunicati comperiuntur, hoc eſt, quorum corpora indiſſoluta, & integra remanent, indigent abſolutione, ut ab excommunicationis vinculo liberentur. Quemadmodum enim ſuper terram corpus ligatum invenitur, ita & anima ejus ligata eſt, & ſub poteſtate Diaboli punitur; & cum corpus habuerit abſolutionem & ab excommunicatione exſolutum fuerit, ita annuente Deo, & anima illius è manibus Diaboli liberatur, compoſque fit vitæ ſempiternæ, numquam occidentis lucis, lætitiæque, quæ verbis exprimi non poteſt.* Minutiora etiam audi ex eodem, ni malis dicere ineptiora, cap. LXXXI: Περὶ ἀποθαμένου, ὅπου νὰ εὑρεθῇ σῶμα ἀκέραιον αὐτοῦ μὴ ἔχων τρίχας τελείως. Γινώσκετε περὶ τούτων, ὅτι εἰ μὲν εὑρεθῇ σῶμα ἀκέραιον εἰς τάφον, καὶ τρίχας τελείως νὰ μηδὲν ἔχῃ. ἔχει ἔννοιαν τοῦτο καὶ ἀμφιβολίαν ἢ εἶναι ἀφωρισμένος, ἢ οὐχί. ὅμως κάμνει χρεία νὰ εὐγάλουν τὸ λείψανον ἐκεῖνο ἔξω ἀπὸ τὸν τάφον ἐκεῖνον, ὅπου εὑρίσκεται, νὰ τὸ βάλλουν ἄλλον παρθένον τάφον, καὶ ἀφ' οὗ περάσει καιρὸς ἱκανὸς, εἰ μὲν καὶ εὑρεθῇ τὸ ἀκέραιον σῶμα λελυμένον, ἤδη καλόν. εἰ δὲ καὶ εὑρεθῇ ἄλυτον γινώσκεται ὅτι εἶναι ἀφωρισμένον,

σμένον, καὶ δέεται συγχωρήσεως, ἵνα λυτρωθῇ ἐκ τοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀφορισμοῦ. *De mortuo, ſi inventum fuerit ejus corpus integrum, & prorſus depile. De his ſcito, ſi corpus integrum in ſepulchro repertum fuerit, & prorſus depile; dubitari poteſt atque ambigi, an illud ſit excommunicatum, vel non. Nihilominus cadaver illud extrahendum eſt ſepulchro illo, in quo quieſcit, & in aliud reponendum; & cum aliquantum temporis elapſum fuerit, ſi corpus illud diſſolutum eſt, bene eſt; ſi indiſſolutum remanſerit, ſcito, illud excommunicatum eſſe, indigereque abſolutione, ut à vinculis excommunicationis liberetur.* Plura etiam ſuppetunt, ſi hæc non faſtidis, de excommunicato, quomodo dignoſcatur poſt mortem, à quonam fuerit excommunicatus: & notat id ex Codice ſanctæ Sophiæ idem Auctor cap. LXXVIII: Περὶ ἀφωρισμένου, πῶς γνωρίζεται μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, πόθεν ἀφωρίσθη. Ταῦτα πάντα τοῦ ἀφορισμοῦ εὑρέθησαν εἰς βιβλίον τῆς ἁγίας σοφίας, ὁποῖος ἔχει ἐντολὴν, ἢ κατάραν κρατοῦσι μόνον τὰ ἔμπροσθεν τοῦ σώματός του. Ἐκεῖνος, ὁποῦ ἔχει ἀνάθεμα φαίνεται κίτρινος, καὶ λαζαρωμένος τὰ δάκτυλά του. Ἐκεῖνος ὁποῦ φαίνεται ἄσπρος εἶναι ἀφωρισμένος ἀπὸ τῶν θείων νόμων. Ἄνωθεν λέγει, καὶ δείχνει τὸν ἀφωρισμένον, πόθεν ἀφωρίσθη. Καὶ περὶ ἱερέων ἀφορισμῶν τελείως δὲν ἀναφέρει τὸ εἶναι τοῦτο *Si quis præcepto, aut maledictioni obſtrictus fuerit, partes anteriores corporis integras habet. Si quis anathemate ictus eſt, citrinus apparet, digitiſque contractis: qui vere albidus eſt, ille à ſacris legibus eſt excommunicatus. Verum de ſacerdotum excommunicationibus, quænam illæ ſint, non explicat.*

XV. Et ſtultiſſima iſta de Excommunicatorum cadaveribus indiſſ. lut's opinatio apud eam nationem adeo invaluit, ut jam nemo ſit, ſi uſpiam tale quid comperiatur, qui dubitet, cadaver illud eſſe excommunicati; quod extrahunt, & variis deprecationibus ac dicendi formulis abſolvunt. ordinemque, in tali abſolutione ſervandum, idem Nomocanon, cap. LXXXII, exactiſſime proſequitur. quibus exſolutis, aſſeveranter dicunt, cadaver ſubito in cineres converti. Ipſe nihil tale uſpiam in Græcia vidi. Audivi tamen ſæpius ab Athanaſio, Imbri Metropolita, homine frugi, & qui rem factam mendacio non contaminaſſet, cum Ihaſi moraretur in regione Theologi extra urbem in eccleſia ſancti Georgii, exoratum à civibus, ut ſuper cadavera, quæ ibidem pleraque conſpiciebantur indiſſoluta, excommunicationis abſolutionem recitaret, morem geſſiſſe, neque dum fini-

ta abſolutione cadavera ea omnia in pulverem abiiſſe. Referebat idem, Conſtantini cujuſdam cognomento Rezepii, qui ex Turca Chriſto nomina dederat, quod vitam viveret omnibus flagitiis inquinatam, excommunicati, corpus tumulatum fuiſſe in eccleſia ſanctorum Petri & Pauli nationis Græcorum Neapoli, & per plures annos indiſſolutum manſiſſe, ab eodem poſtea, & aliis Metropolitis duobus, Athanaſio Cypri, & Chryſantho Lacedæmonio, benedictione ſubactum, ut alia mortuorum cadavera, pulverem factum. Et quod admirabilius eſt, dum Raphaël in Patriarchatu præſideret, eodem aſſerente, qui alium excommunicaverat, poſtea, compulſu Dæmonis, Chriſtum ejurat, excommunicati licet Chriſtiani demortui cadaver manſit indiſſolutum. De eo certior factus Patriarcha, accerſitum Turcam, qui excommunicaverat, monet, ut abſolutionem impertiatur. Primum ille renuere, factum deteſtari; nihil eſſe Turcis cum Chriſtiana religione commune, dicere; quare Chriſtiani Chriſtianum abſolverent: cum vero pertinacius exoraretur, obedit, & abſolutionem ſuper excommunicatum recitat; oculatum ſe teſtem fatetur, qui perhibet. prope finem abſolutionis, cadaveris tumor ceſſat; & in cineres omnia convertuntur. Rei novitate Turca attonitus, ad magiſtratum ocius advolat, rem uti facta eſt narrat, edicit omnibus veram religionem Chriſtianam, quam ipſe per ſummum nefas deſeruerat; eam ſe denuo amplecti, Mahumetanam deteſtari. Monetur à Turcis, ut ſapiat, ne tormentis ſe objiciat. ille, ſe Chriſtianum velle mori, contendit. Quid plura? pertinacem condemnant. ducitur ad ſupplicium, & Chriſtianam religionem prædicans, morti, ſummo ſupplicio mactatus, deditur.

XVI. Plura de his excommunicatis narrat Chriſtophorus Angelus, de vita & moribus recentiorum Græcorum cap. xxv. Non præteribo vero, quod ille ex Caſſiano Hiſtorico recitat. Ὁ δὲ νοῦς οὕτως ἔχει. Οὗτος ὁ Κασιανὸς ἐστὶν ἑλλην παλαιὸς ἱστορικὸς, καὶ γράφει ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ ὅτι ἐγένετο ποτὲ μερικὴ σύνοδος ἔν τινι τόπῳ ἑκατὸν ἐπισκόπων, καὶ πάντες ὀρθῶς ἔλεγον. εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐναντιοῦτο πᾶσι. Τότε ἐκεῖνοι ἀναθεματίσαν ἐκεῖνον, καὶ οὕτω τέθνηκεν ἀφωρισμένος. καὶ ἔμεινε τὸ σῶμα ἐκείνου ἑκατὸν ἔτη δεδεμένον, ὡς σίδηρον. μετὰ δὲ ἑκατὸν ἔτη ἐγένετο πάλιν σύνοδος μερικὴ ἐκεῖσε ἑκατὸν ἐπισκόπων. Τότε ἐκεῖνοι οἱ ἐπίσκοποι εἶπον ἀλλήλοις, ὁ ἀναθεματισμένος ἐπίσκοπος

σκοπος ἐκεῖνος ἥμαρτεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀφώρισεν ἐκεῖνον ἡ ἐκκλησία. Τὸ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἐκκλησία ἐσμὲν, καὶ συγχωρήσωμεν ἐκεῖνον, ἐπειδὴ ἀνθρώπινόν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ συνεχώρησαν ἐκεῖνον, καὶ αὐτίκα μετὰ τὴν προσευχὴν ἐσπάφη εἰς κόνιν ὁ ἑκατὸν ἐτῶν ἄλυτος. *Sententia autem eſt. Caſſianus hic eſt Græcus antiquus Hiſtoricus, refertque in ſuis hiſtoriis, aliquando quodam in loco particularem ſynodum centum Epiſcoporum coactam fuiſſe, recteque omnes una conſenſiſſe; unum cum reliquis non conveniſſe; tunc eos Epiſcopum anathemate feriiſſe, & ſic eum vitam finiiſſe in excommunicatione, manſiſſeque cadaver illius centum annos ligatum, veluti ferrum: poſt centum annos, eodem in loco ſynodum aliam particularem centum epiſcoporum celebratam fuiſſe, dixiſſeque Epiſcopos inter ſe: Anathemate ictus Epiſcopus in Eccleſiam peccavit, & excommunicavit eum Eccleſia; nos quoque Eccleſia ſumus; & condonemus illi, cum humanum ſit peccare; & ſic eum abſolviſſe; & peractis ſupplicationibus, qui per centum annos inſolutus permanſerat, in pulverem abiiſſe.* Legitur etiam in hiſtoria Patriarcharum Conſtantinopolitanorum Emmanuelis Malaxi, de Arſenio Monembaſiæ Epiſcopo: Καὶ ἀπὸ τὸ πικρόν του ἀπέθανεν ἀμετανόητος εἰς τὸν ἀφορισμὸν, καὶ εὑρέθη μετὰ καιρὸν τὸ λείψανον αὐτοῦ κορμὶ μαῦρον τυμπανιαῖον, καὶ ἦτον φόβος καὶ τρόμος νὰ τὸ ἰδῇ ἄνθρωπος. *Sed ægritudine animi victus, mortuus eſt, nulla pœnitentia acta in excommunicatione; ac repertum eſt, aliquanto poſt, miſerabile corpus ejus, nigrum admodum, tympani inſtar turgens: ita ut omnes, qui id vid bant, terrerentur, & contremiſcerent.* De Ioannicio, Patriarcha Conſtantinopolitano: Καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν ἀπέθανε κακῶς καὶ ὀδυνηρῶς, καὶ εὑρέθη ἀφωρισμένος τυμπανιαῖος. Ἐπειδὴ ὅτι ἀφωρίσθη παρὰ τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν, ὡς παράνομος, καὶ ἐκολάσθη ὁ ταλαίπωρος. *Nec multo tempore poſt, malus male, & cum dolore, periit, anathemateque conſtrictus, ceu tympanum inflatus repertus eſt: quandoquidem à quatuor Patriarchis, propter iniquitatem ſuam, Eccleſiæ conſortio ſpoliatus fuerat. Ita pœnas merito ſuo dignas miſer dedit.* Idque exemplo mulieris cujuſdam confirmat, quæ à Patriarcha Gennadio, propter calumniam, Patriarchæ illatam, excommunicatione ſubacta fuerat: illa, è ſepulchro extracta, turgida & nigra, poſt varias preces ab excommunicatione abſoluta, partibus omnibus diſſolutis in cinerem abiit. Rem, uti fuerat, narrat Malaxus longiuſcule, tamen in eadē hiſtoria. Eam non ingratam futuram exiſtimamus; quare, ut res evenit,

interpretis tamen verbis, exprimemus. *Inter cætera, quæ ei indicarunt, etiam hoc dixerunt, quoſcunque Chriſtiani Pontifices & ſacerdotes legitime, ob peccatum aliquod admiſſum, ſacro cœtu ejiciunt, quique, dum in vivis ſunt, non emendantur, ut expientur ab illo lapſu, propter quem ejecti fuerunt; eorum mortuorum cadavera non diſſolvi à terra, ſed remanere, tympanorum inſtar, inflata, nec, ſi mille etiam tranſierint anni, omnino à terra conſumi, ſed reſtare integra, ſicuti humata fuerunt. Interrogavit amplius, num iidem poſſint, data abſolutione, rurſus diſſolubilia facere ea corpora. Reſponderunt illi, poſſe. Ipſe, miraculo hoc audito, admiratus, cohorruit, nec aliud præterea quicquam interrogavit, ſed confeſtim Patriarchæ nunciari juſſit, quæreret hominem, communione Eccleſiæ exterminatum, ante longum tempus vita defunctum. Patriarcha, accepto eo nuncio, exterritus eſt, ac ſtatim accitis Clericis, Sultani verba expoſuit. qui mirati ſunt. Incidit Patriarcha cum ipſis in gravem curam, huc illuc cogitationem volventes, ubinam tale jamdudum excommunicationi immortui hominis cadaver reperiri poſſet. Cumque nihil ipſis, quid facerent in præſentia, in mentem veniret, aliquod dierum ſpatium, ad diſpiciendum, à Rege petierunt. Quo accepto, animum per omnia verſantes, de tali cadavere cogitant. Tandem recordantur ſeniores quidam de Clero, fuiſſe, tempore ſuperioris Patriarchæ Gennadii Scholarii, viduam quandam, à Sacerdote relictam, pulchritudine conſpicuam, quæ, domum extra Patriarcheium habens, quæſtum corpore haud obſcure vulgato fecerit: Patriarcham re cognita increpuiſſe ipſam, diligentiſſime monendo, finem faceret peccandi, quo, pœnitentia acta, veniam conſequeretur: ſed id fruſtra fuiſſe, muliere laxioribus habenis ſe ad libidines incitante: Patriarcham interim non ceſſaſſe à redarguendo & objurgando, nec id ſeorſim ſolum, ſed etiam aperte, coram proceribus ſacris, & clericis. At illa miſera, Diaboli inſtinctu, Patriarcham accuſat, eum, quando ipſam ad ſecretam collocutionem accerſierit, conatum eſſe, ad nefarium facinus vi pertrahere. Ipſe, atrocis criminis indigna accuſatione audita, totus obſtupuit. Ea criminatio per totam Conſtantinopolin percrebuit, & in vicinia tota; quibuſdam veram credentibus, aliis fidem derogantibus. Patriarcha quid faceret? Aliud nihil remedii erat, niſi hoc. Quodam Dominico feſto, accerſitis Pontificibus & Clero, Liturgiam facit, eaque finita, clariſſima voce dicit: Si illa verba, quæ ſacerdotis vidua in illum dixerat, vera ſint, ſe, ei ignoſci à Deo, & felicitatem dari, ejuſque mortuæ diſſolvi corpus, precari; ſin*

autem confiſto crimine indigniſſime ipſum calumniata ſit, ſe tenere ipſam, è ſacro piorum grege eliminatam, veniæ exſortem, & indiſſolubilem, voluntate & judicio Dei omnipotentis. Hæc ille. Nec diu gladius divinæ ultionis emanſit. ſed ô rem miram! die inde quadrageſimo dyſenteria ipſam abſcidit; ac ejus peſſime mortuæ & humatæ corpus terra non diſſolvit; verumtamèn inconſumpta integraque remanſit, ut erat, quando ſepeliebatur. Sed nec crines quidem capitis ejus ullatenus defluxerant; verum perinde ipſa ſe habebat, ac mulier aliqua viva, niſi quod non loquebatur. Et tamen multi anni à condemnatione excommunicationis ejus abierant. Hujus, inquam, mulieris recordati ſunt Clerici, eam adhuc excommunicationis vinculo conſtrictam teneri, quam bene ſciebant improbiſſimam illi beato Patriarchæ Gennadio calumniam intuliſſe. Conventu igitur coacto, palam dicunt, ſe ſcire, mulierem juſta ſententia Patriachæ Gennadii a ſacris excluſam. Patriarcha Maximus, audito, cadaver excommunicatum inventum eſſe, juſſit locum quæri, in quo ſepultum jacebat, ut, ſepulchro aperto, inſpicerent, & de re certiores fierent. Miſſi ſunt, qui quærerent. ſepulchro invento, gaudere Patriarcha. extemplo, cum Clero, comitatus magno Regis Tzauſio, eo currere. Tunc aperientes ejus monumentum, cadaver ſalvum & integrum repererunt. Erat id nigrum, & tympani modo tumefactum. Quod quicunque viderunt. valde miſeriam illius defleverunt, horrendo Dei in ipſam judicio, & condemnatione, perterriti. Tum ſtatim Patriarcha cum Tzauſio miniſtris indicavit, qui, Sultani nomine, cadaver excommunicatum inquiri imperarant. Invenimus, inquit, tale; renunciate Regi, quidnam velit amplius fieri. Illi, miraculo hoc audito, currentes venerunt, Regique annunciarunt. Rex ut reſcivit, miſit aliquot fideles miniſtros; qui inſpexerunt; & vehementer mirati ſunt. Reverſi dein ad Sultanum, ei formidandam rem, quam viderant, expoſuerunt. Tum Sultanus accerſivit quoſdam ſuorum purpuratorum; quibus dedit ſigillum ſuum, imperans, in loco certo cadaver reponi, ibi tuto includi, & obſignari. Abeuntes illi, viſo miſerando corpore obſtupuerunt, illud in quoddam Pammacariſtæ ſacellum tranſtulerunt, arcamque, in qua incluſum jacebat, Regio ſigillo obſignarunt. Poſtea quæſiverunt ex Patriarcha, quidnam de cadavere futurum eſſet, & quid reſponſi Sultano referre deberent; videlicet ad quod tempus futurum eſſet, ut diſſolutio illius & diſſipatio, veniam à Deo conſecuti, fieret. Reſpondit Patriarcha: Canam ego ſuper illo officia, quæ nobis præſcripta de excommunicatis ſunt; &, quas quoti-

die

die preces habemus, recitabo: quibus utriſque peractis, ſcriptum, quo mulieri ſua peccata remittantur, ad Liturgiam recitamus; tunc vos accerſemus, ut efferatis corpus. Paucis diebus poſt Patriarcha abſolutionem ipſius compoſuit, proceribuſque illis nuntium miſit, ut venientes exportarent è Sacello arcam cadaveris, quo ſuper eo Liturgia fieret. Confeſtim de voluntate Sultani adfuerunt, & arcā cum cadavere intus jacente, ſicut obſignata erat, extulerunt. Tum Liturgia frequentiſſimo conventu Pontificum, Diaconorum, omniſque Chriſtiani populi facta. Stat Patriarcha poſt ejus finem, intima affectione animi multis cum lacrymis; litteraſque abſolutionis illius, quas ipſe ſua manu perſcripſerat, recitat. Ecce tunc ingens miraculum à Deo: ecce miſericordiam divinam, & propenſum erga humanum genus amorem; miraculum, inquam, ingens & ſtupendū, ea hora divinitus factum. Recitante Patriarcha abſolutionem, compages corporis ab invicem ſeparari ac diſſolvi in medio arcæ; ita ut, quotquot prope eam ſtabant, audirent crepitum oſſium, à ſe invicem recedentium, diſſolvere ſe toto corpore, ſingulis ſe compagibus divellentibus; corpore illius miſeræ, quæ ſanctiſſimum Patriarcham falſo criminata fuerat, veniam conſecuto. Illi, qui tunc arcæ, illam excommunicatam continenti, aſtabant, audito illo tremendo miraculo oſſium crepantium, & à ſe ſingulatim recedentium, magna admiratione affecti ſunt, ac Deo cum lacrymis gratias egerunt, facienti ingentia & ſtupenda miracula. Deinde, peracta Liturgia, arcam cum cadavere tollentes repoſuerunt in eodem, ubi antea fuerat ſacello; idque de ſententia & mandato Principum, à Sultano miſſorum. Quod cum intus depoſuiſſent, clauſerunt fores & obſerarunt, ſigillumque Regis impreſſerunt; ei rei cauſam dante innumera populi multitudine. Inde poſt dies aliquot removerunt ſignum, quo ſacellum, deinde alterum, quo arca obſignata erat, & ſeram clave aperuerunt, quando corpus in arca reperere diſſolutum, diſſipatum, denique miſericordiam conſecutum. Hujus ipſi miraculi conſpectu, admiratione obſtupefacti ſunt, ac continuo Primores, ad Regem currentes, totum illi cadaveris negotium ordine recenſuerunt: quam ſcilicet ob cauſam excommunicatum fuiſſet, qua ratione condemnationem culpæ accepiſſet; quo denique modo os ab oſſe abſceſſiſſet. Quibus cunctis Sultanus auditis, ſupra modum admiratus eſt, & tanto miraculo ſtupuit. Profecto religio Chriſtiana, inquit, extra controverſiam vera eſt. Eadem ſed ſuccinctius narrat Auctor Hiſtoriæ Politicæ Conſtantinopolitanæ. Verba tamen illa Malaxi attentius conſideranda ſunt: Καὶ ὐ μόνον τὸ κορμὶ αὐτῦς

τῆς ἐσυγχωρήθη, καὶ ἐδιαλύθη, ἀμὴ δὲ ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἐλευθερώθη ἀπὸ τὴν κόλασιν, καὶ ἀπέλαβε τὸν παράδεισον. διότι τοῦτοι ὁποῦ εὑρίσκονται ἀφωρισμένοι. ἤγουν ἄλυτοι, καὶ ἀκέραια τὰ κορμιὰ αὐτῶν, αὐτοὶ δέονται συγχώρησιν διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ ἀφορισμοῦ. διότι καθὼς εὑρίσκεται τὸ κορμὶ δεδεμένον καὶ ἄλυτον εἰς τὴν γῆν, οὕτως εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ δεδεμένη καὶ κολασμένη εἰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. Καὶ ὅταν λάβῃ τὸ κορμὶ συγχώρησιν, καὶ λυθῇ ἀπὸ τὸν ἀφορισμὸν, θεοῦ δυνάμει ἐλευθεροῦται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου, καὶ λαμβάνει ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον. *Nec corpori modo ejus venia diſſolutioque contigit, ſed anima etiam, inferorum cruciatibus liberata, in Paradiſum venit: illi namque, qui anathemate percuſſi ab Eccleſia exulant, cum eorum corpora maneant indiſſoluta & integra, indigent animæ abſolutione, eamque expetunt, ut liberentur vinculo excommunicationis. Nam, quemadmodum corpora eorum juncta ſunt, nec à terra conſumuntur; ſic animæ quoque ipſorum, junctæ manibus Diaboli, ac pœnis obnoxiæ tenentur. Quando autem corpus veniam accipit, executionis vinculo ſolutum, Deo bene juvante, etiam anima de manibus Diaboli libera exit, & vitam æternam, lucemque illam, veſperæ expertem, adipiſcitur.*

XVII. In ſimilibus abſurdis recenſendis luſerat nos, ut ſupra vidimus, Nomocanonis Auctor, & nunc Malaxus conſimilem ludit ludum: quæ argumentis refellere, non videtur operæ pretium; ſatis enim alibi multa diximus, & Græcorum nonnullorum errorem retudimus, qui à pœnis inferni animas, ignibus ſempiternis condemnatas, fidelium precibus liberant. At nunc, quod jam antea profeſſus ſum, non pravas opinationes rationibus, ſanæque religionis fundamentis redarguere in animo eſt: cum eas ad Zacchiam referam, qui verum à falſo, ſolerti ingenio, & magno longoque rerum uſu, diſcernit; ſed eas, quæcunque illæ ſint, aliis examinandas proponere.

XVIII. Si dicas, Græcos non bene ex indiſſolutis hiſce cadaveribus excommunicatum arguere; quia pleraq; etiam piorum virorum, Deique cultorum, cadavera reperiantur integra, omnibus ſuis partibus, æque ac cum viverent, conſtantia, quæ ipſi non, tamquam excommunicatione ſubacta, negligunt, ſed, ut ſancta, maxima in veneratione habent, aliiſque Chriſti fidelibus veneranda proponunt, & præter modum gaudent, ſi ea quam longiſſime ſana permanſerint: quod illis Manuël Caleca,

lib. IV

lib. IV contra Græcos, objecerat: nam, cum illi dicerent, Lugdunenſe Concilium tyrannicum fuiſſe, ipſius quoque, qui illud conflavit, Michaëlis ſcilicet Palæologi Regis, cadaver, integrum perdurans, illius animæ iniquitatem annunciare, qui hujuſmodi Concilium coëgit, autumarent; reſpondet Calecas: *Senſibus quippe de fide judicant. quod in cæteris ſanctitatis ſignum arbitrantur, hoc, in quibus ipſi volunt, judicium damnationis accipiunt, quaſi Deo, pro illorum voluntate, decernente. quanquam ſi, defunctorum cadavera minime diſſolvi, indicium ſanctitatis arbitrantur, quid de Petri Paulique corporibus dicturi ſunt, Sanctorumque plurimorum, quæ diſſoluta in fruſta & in pulverem ſunt? ſi autem diſſoluta plurima corpora Sanctorum vident, unde ea, quæ id paſſa non ſunt, ſancta probare poterunt. Quid autem de infidelibus dicturi ſunt, & quos ipſi publicis maledictis ſubdunt, quorum incorrupta cadavera perdurant? porro, ſi hæc damnationis arbitrantur ſigna, quomodo ſanctorum corpora honorant?* Reſpondent, excommunicatorum cadavera facile ab aliis piorum hominum diſcerni. Nam excommunicatorum tument turgentque, &, tympani inſtar extenſa, innata quadam fœditate tenduntur, & verberata reboant; quæ ſine horrore nunquam aſpexeris: piorum eadem, qua & dum viverent, conditione quieſcunt, aſpectu, decoreque ſuo maxime veneranda; quæ cum exoſculatus fueris, eorum cultu pellectus, rurſus ad eadem exoſculanda, nec invitus conduceris; habitu ipſo pietatem, quam coluerunt, præ ſe ferunt: ſæpe etiam odore quodam non inſuavi ſpectatorem ad ſe pellicientia: ideo maximum eſſe inter excommunicatorum & ſanctorum hominum cadavera diſcrimen.

XIX. Sed à mortuis jam pedem referamus, & ad mulieres pulcherrimas, quas illi *νεραγίδας* corrupto vocabulo, cum *νηρηΐδας*, *Nereidas*, deberent dicere, nuncupant, convertamus orationem. Eas vulgus *καλὰς ἀρχόντισσας*, *pulchras dominas*, appellat. Sunt ex eo Nympharum genere, quæ campeſtria accolunt, & non raro etiam in urbem conveniunt; inter denſiſſimas ſylvas, & valles amœnas, & potiſſimum ſi, fluentis aquarum, ſolum irrigetur, tripudiis ſe atque choreis oblectant; umbras arborum, & præcipue in meridie, frequentant; amore juvenum, ſed maxime formoſorum, inſaniunt; & utriuſque ſexus infantibus gaudent; quos, ubi poſſunt, rapiunt, multos pulchriores & rebus

pretio-

pretioſis ditatos reddunt, alios ſecum habent foventque. Multi aſſerunt, eas ſe vidiſſe, vel cum plures ſimul ſaltationi operam dabant, vel cum binæ ſub arbore colloquerentur, vel etiam dum hac atque illac divagarentur. Narrant quoque homines non ſubleſtæ fidei, cum aliquando æſtivo tempore in agro, ut cives inſulæ, quibus ea facultas eſt, aſſolent, demorarentur cum reliqua familia, puellam quandam facie venuſta, ab alia domeſtica turba ſeductam, ad putei os, qui ibi non longe aberat, decurriſſe, & pro more illius ætatulæ, quaſi aliud agentem, in puteum procubuiſſe, & aquam, quæ intus erat, circumſpicientem, à vi quadam ſenſim latenterque elevatam, abſque eo quod illa perſentiſceret, in puteum protruſam. Viderunt parentes raptum; accurrunt, circumeunt; vident puellam, ſuper aquam, æque ac conſideret in lectulo, ludentem. Pater, audacior factus, dum in puteum deſcendere conatur, vi quadam infra pellitur, & prope filiam ſiſtitur. Alii interim ſcalas advehunt, in puteum deponunt, hortantur patrem, ut aſcendat: ille intra ulnas arrepta filia, per ſcalas ſanus aſcendit. Et quod omnium admirationem movit, cum in aqua ipſe & filia tantundem immorati fuiſſent, aſcendunt ſiccis & aridis veſtibus, nullo vel humiditatis ſigno contracto. Raptum puellæ patriſque, Nereidibus tribuunt, quibus in eo puteo habitationem fuiſſe comminiſcuntur. Puella etiam ipſa aſſeruit, dum puteo inſtaret, vidiſſe ſe ſuper aquam mulieres ludentes ſumma animi oblectatione, ab eiſque accerſitam, ultro ſe in puteum dejeciſſe. Sæpe etiam in meridie, animi relaxandi cauſa, juvenis, vel puerulus, qui indecora facie non eſt, ſua meditans exſpatiatur, ſtatimque in terram procidens, vel nervis contractis incurvatur, vel ore deformatur, vel altero pede claudicat, ſi non utroque; vel in gibbum rotundatur; vel alia corporis noxa afficitur: tunc unà omnes convenire, eum ſimilia paſſum à dictis mulieribus: &, ne in eorum offenſionem incurrant, nomen ſilent, & proverbiis rem indicant: Ὥρα τὸν ηὗρεν. *Hora cum invenit*; & : Ἀπὸ ἔξω ἔχει. *Ab extra habet*. Pulchræ nempe viragines eum immutarunt, & in deformem, qua nunc conſpicitur, conſtitutionem redegerunt. Quod adeo apud eos certum eſt, ut, cum alias viderint homines, dum excrementa deponunt, in fœdiſſimas corporis ægritudines prolapſos; ſi ſimile quid conentur per campos, non antea

tea id agant, quam ter prius in terram ſpuerint; fieri enim poſſe, ut, dum illi corpori provident, illæ ibi in loco ſedeant, &, opus execratæ, infauſta homini afferant, vel mala deprecatæ fuerint, quæ non abibunt in caſſum: quare ſputi amuleto putant ſe tam noxium malum depellere. Dicunt præterea, dum ventorum turbines ſæviunt, omniaque quaſi in vortices agunt, eas tum temporis per ea loca ſpaciari. quæ, ut jam vidimus, fere ſemper noxioſiſſimæ ſunt, præterquam ubi amore concitæ amatores ſuos maxime potentes, dites, & fortunatos faciunt. Et hæc quidem ſtulta vulgi credulitas. Quid porro Pſellus? Quemadmodum alia, ita hæc quoque, ad naturales cauſas refert. Ἡ καλὴ τῶν ὡραίων καὶ ἔλλαμψιν οὐκ ἀπέτεκεν. ἥτε γὰρ τεκοῦσα παρθένος ἐξαιρέτως καλὴ τῇ ἀγλαΐᾳ τῶν ἀρετῶν διαπρέψασα, καὶ ὁ τεχθεὶς διαφερόντως ὡραῖος, καλὸς παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. εἰ δὲ βούλει, ὑπόψελλόν ἐστι τὸ ὄνομα. ἡ γὰρ δημώδης γλῶσσα τὴν τῆς λέξεως ὀρθότητα μεταπεποίησε. δέον γὰρ καλλονὴν τῶν ὀρέων εἰπεῖν. οἱ δὲ, καλὴ τῶν ὡραίων εἰρήκασι. ἐντεῦθεν ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις δαίμονά τινα θήλειαν ἐφεστηκέναι τοῖς ὄρεσι, καὶ οἷον ἐν αὐτοῖς ἀλλομένην ἀλόγως πάνυ ἀνέπλασε. τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' ἐπείπερ ὁ σεκστῖλος μὴν, ὃν ὁ δεύτερος Αὔγουστος Καῖσαρ ἀφ' ἑαυτοῦ κατωνόμασεν Αὔγουστον, ὅτι τε ἐν τούτῳ γεγένηται, ὡς δὲ καὶ πολλὰς νίκας ἀνῄρηται διὰ τὴν ἐπιπολὴν τοῦ κυνὸς, ὥσπερ τι ῥεῦμα πυρῶδες οὐράνιον ἐπισπᾶται τοῖς σώμασι. καὶ δεῖ πολλῆς ἡμῖν διὰ τοῦτο τῆς ἀναψύξεως τοῦθ' ἕνεκα καὶ τὴν τῶν ὡραίων ἀποτεκοῦσαν καλλονὴν θεομήτορα, καὶ τὸν σταυρὸν ἐν τούτῳ τῷ μηνὶ πρὸς βοήθειαν ἐπαγόμεθα. κάλλη δὲ τῶν ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἔχει ἐκ πεύκης καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίττου συμπέπηκται. κάλλη δὲ ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς, τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα. διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασται. ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῶν πολλῶν ἀσύμβολον λεγόντων. ὅτι περ ἡ Σολομωνὶς ἐκείνη γυνὴ ἡ τοὺς Μακκαβαίους ἀποτεκοῦσα, ὧν πολὺς λόγος ἐν τοῖς ἀθλήμασιν ἀδελφὴ τῆς τὰ ὡραῖα ἀποτεκούσης ἐστὶν, ἢ τοῦ τῶν ὀρέων κάλλους, φημὶ δὴ τοῦ σταυροῦ. εἰ γὰρ ἡ Σολομωνὶς αὕτη ἐξ ἀρρενικοῦ τοῦ ὀνόματος προσωνόμασται. τῷ δὲ Σολομῶντι ἐκείνῳ τῷ πάνυ ἡ σοφία προσμεμαρτύρηται, ὡς ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν προσηγορίαν ἀντὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος, ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη λέξις Σολομωνὶς μὲν ὠνόμασται. σοφία δὲ ἐστὶν ἀληθὴς, καὶ διὰ ταῦτα τῆς τε τοῦ κυρίου μητρὸς ἀδελφὴ καὶ συγγενὴς τῷ σταυρῷ. εἰ γὰρ πᾶσα κατάληψις διὰ συγγενοῦς ὁμοιότητος, καὶ νοῒ μὲν θηρᾶται τὸ νοητὸν, αἰσθήσει δὲ τὸ αἰσθητὸν, καὶ σοφίᾳ ἄρα τὸ σοφὸν θηρα-

ἐφθήσεται. διὰ γοῦν τῆς Σολομωνίδος ὡς σοφίας τὸ ὑπέρσοφον τῆς ὡραίας θεομήτορος, ὅσον εἰκὸς θηρῶμεν μυστήριον ὡς ἡ δὲ τὴν ἄῤῥητον τοῦ σταυροῦ δύναμιν, καὶ τὴν καταλαμβάνουσαν ταῦτα γνῶσιν ἀδελφὴν τῶν καταλαμβανομένων προσονομάζομεν. Οὔτε οὖν δαίμων τίς ἐστι καλὴ τῶν ὀρέων ὀνομαζομένη, οὔθ᾽ ὁ λεγόμενος Βαρυχνὰς δαίμων ἐστὶ τίς, ἀλλὰ πάθος τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ἐξ ἀναθυμιάσεως ἀποπνέον, ἢ δυσκατεργάστων τροφῶν. τὸ δὲ πάθος ἐφιάλτην παῖδες ὀνομάζουσιν ἰατρῶν, ἀπὸ τοῦ ἐφάλλεσθαι κάτωθεν συνθέντες τὸ ὄνομα. Τὸ γὰρ ἐκεῖθεν ἀτελῶς ἐξατμίζον παχύτερον ἔτι καὶ γεωδέστερον ὄν, τὰς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίας ἐμπίπλον ἀποφράγνυσι ταύτας, καὶ δυσαίσθητόν πως, ἢ ἀκίνητον παντάπασιν ἀποφαίνει τὸ παθαινόμενον, καὶ τὸ γινόμενον διὰ τὸ βάρους ἐμποιεῖν συναίσθησιν Βαρυχνᾶν ὁ πολὺς καλωνόμασε λόγος. *¦Pulchra formoſum; videtur deeſſe, genuit: quæ enim genuit Virgo ante alias pulchra, cupidinum decore collucens, & qui genitus eſt, eximie decorus, pulcher ſuper filios hominum. Et ſi placet, nomen hoc male concinnatum videtur: vulgi namque locutio dictionem rectam immutavit: cum enim oporteret dicere Pulchra montium, illa in Pulchra formoſum, orationem detorſit. Hinc multorum ſuſpicio eſt, eam Dæmonem eſſe fœminam, in montibus immorantem, & quaſi in illis vagam & peregrinam ſtulte admodum effinxit. Id autem non ita ſe habet. Sed cum menſis Sextilis, quem ſecundus Cæſar Auguſtus à ſe ipſo Auguſtum denominavit, quod in eo natus ſit, & multas victorias reportarit, propter Canis exortum, veluti fluxus quidam igneus & cœleſtis à corporibus attrahitur; & opus eſt propterea nobis multa refrigeratione. ideo & eam, quæ formoſum peperit, pulchram Dei matrem, & Crucem hoc menſe ad auxilium aſciſcimus. Pulchritudines vero montium, Crux eſt. Namque, ſicut hiſtoricis monumentis traditur, ex pinu, cedro, atque cupreſſo compacta eſt. Et hæc eadem pulchritudines ſunt eorum, quæ naſcuntur in montibus; tum quod foliis frequentibus vernant; tum quod in aëris non parvam profunditatem ſe ingerunt. Propterea pulchritudines montium armatura hæc victoriam afferens dicta eſt. Sed neque, quod à multis circumfertur, abſonum omnino videtur, Salomonidem illam mulierem, quæ Macchabæos genuit, cujus laus eſt non exigua in certaminibus, ſororem eſſe illius, quæ formoſum peperit, vel montium pulchritudinis; Crucis, inquam. Nam, ſi Salomonis hæc ex maſculo nomine nomen habuit; & Salomoni illi grandi ſapientia, teſtimonio Dei, adjudicatur, ut jam illi appellativum pro proprio nomine ſatis ſit. Hæc quæ ſpectat ad ſcientiam dictio, Salomonis quidem nun-*

cupatur; Sapientia autem eſt vera, & propterea matris Domini ſoror, & Cruci conſanguinea eſt. Etenim, ſi univerſa comprehenſio per affinem ſimilitudinem fit, & intellectu quidem intelligibile capitur, ſenſuque ſenſile; ſapientia etiam, quod ſapiens eſt, capietur. Per Solomonidem itaque, quaſi ſapientiam ſuper omnem ſapientiam, pulchræ Dei matris, uti fieri poteſt, myſterium apprehendimus; nec alia ratione, ineffabilem Crucis facultatem, & ſimilia comprehendentem cognitionem, ſororem eorum, quæ comprehenduntur, nuncupamus. Non itaque Dæmon quiſpiam eſt, quæ pulchra montium appellatur: neque, qui dicitur Barychnas, Dæmon quiſpiam eſt, ſed affectio in capite nata ex crudis vaporibus, aut cibis, qui difficulter digeruntur. Affectionem medici Ephialtem vocant; nomen imponentes ab eo, quod infra ſubſiliat: nam quod inde imperfecte exhalat, cum ſit craſſius quidpiam, magiſque terreſtre, in cerebri ventriculos incidens, eos obſerat; & is, qui ita affectus eſt, ſenſus motuſque omnino expers evadit: & qui gravitatis ſenſum incutit, Barychnas voce multitudinis dicitur.

XX. Hic vides, Pſellum modo opiniones haſce vulgi, & ægritudines quæ inde innaſcuntur corporibus, confundere. Quid enim ad pulchram nemorum ſive montium, Barychnas, ſeu Babutzicarius, ſive etiam Ephialtes? Iſta in lectulo hominibus eveniunt; quæ porro ſupra à Callicantzaro, Burcolaca, ſive Nereidibus, in agris, compitis, & viis. Hæc dormientibus accidunt; illa vigilantibus, & alia agentibus. Hæc videntur ubique, & experimento omnium comprobantur, quæ ſtatim ac è ſomno eſt excitatus patiens, à ſe amovet; illorum, poſtquam evenerint, ſi modo ita ſunt ut vulgus tradit, ſigna in humano corpore impreſſa deferuntur, & à volentibus conſpiciuntur. Non dubito, ea quoque naturalem aliquando cauſam agnoſcere: multi enim ictu oculi, vel phaſmate, quod dicunt ſe vidiſſe, pereunt, vel noxam corporis contrahunt. Sed, quid hæc ad ea, quæ nos ex vulgi opinatione hucuſque retulimus? Nec Pſellus ipſe agnovit, Pulchram montium nihil aliud eſſe quam eas, quas vulgus vocat *Pulchras Dominas*; quæ à Barychna, & Ephialte, quam longiſſime abſunt. Et tamen, Dialogo de operatione Dæmonum, dixerat de his iiſdem: Ὅσοι μὲν γὰρ ἐν ὑγροῖς βιοῦσι, καὶ τὴν μαλθακωτέραν στέργουσιν δίαιταν, ὄρνισί τε καὶ γυναιξὶν ἐμφερεῖς ἑαυτοὺς ποιοῦσι. διὸ καὶ Ναΐδας τούτους, καὶ Νηρηΐδας, καὶ Δρυάδας θηλυκῶς καλοῦσιν Ἑλλήνων παῖδες. *Quotquot enim humidis in locis vivunt,elioreque*

victu utuntur, in aves illi & fœminas ſeſe transformant. Inde fit, ut eos Græci Najadas, Nereidas, & Dryadas, genere fœminino appellent.

XXI. Eſt præterea Spirituum genus aliud, quod in laribus domeſticis, caveis, agris, puteiſque, non ſub una forma, noctu ſæpiſſime, raro interdiu, viſitur; modo ſerpens, modo lacerta, vel aliud reptile; modo homuncio, & ut plurimum nigerrimo colore, apparet. damnum nullum habitantibus inferunt, fauſta quin immo multa dicuntur prænunciare. Hinc cum ſimilia objiciuntur, nec, ſub quanam forma ſpiritus illius domus lateat, compertum eſt, facinus eſt ac piaculum, ſi male tractentur; ideo illis viam liberam dant, ut, quocumque velint, permeent: non perſequuntur, non interrumpunt iter; tantum abeſt, ut interimant, aut incommodum afferant. Narrantque, ſe obſervaſſe, ſi moleſtiam attulerint, vel occiderint, maximum in ea domo, patris vel matris familias vel aliorum morte, aliarum etiam rerũ familiarium jactura, detrimentum conſequi. Ideoque religione quadam obſervant, & tantum non adorant; qui nimium ineptiis ſimilibus credunt. Rem ipſam στοιχεῖον dicunt; *elementum* dixeris; inde à Magis nomine ducto. Teſtamentum Salomonis: Καὶ ἐκέλευσα παρεῖναι μοι ἕτερον δαίμονα, καὶ εἰσήλθεσαν πνεύματα συνδεδεμένα εὔμορφα τῷ εἴδει. Κἀγὼ Σαλομὼν ταῦτα ἐθαύμασα, καὶ ἐπηρώτησα λέγων, καὶ ὑμεῖς τίνες ἐστέ; οἱ δὲ ὁμοθυμαδὸν ἔφησαν μιᾷ φωνῇ, καὶ εἶπον· ἡμεῖς ἐσμὲν τὰ λεγόμενα στοιχεῖα οἱ κοσμοκράτορες τοῦ κόσμου τούτου, ἀπάτη, ἔρις. καὶ τὰ ἑξῆς. *Et imperavi, ut adeſſet mihi & alius Dæmon; & ingreſſi ſunt ſpiritus colligati, decora facie. & ipſe Salomon admiratus interrogavi: Vos qui eſtis? & illi uno ſimul omnes ore reſponderunt: Nos ſumus, quæ elementa dicuntur, tenebrarum mundi domini, fraus, diſſidium,* &c. ſic dicti, quod in ſingulis elementis innaſcuntur, & commorantur, &, quaſi vitæ ſpiraculum, ſingula quæque in illis vivificant. Alcinous, de doctrina Platonis, cap. v: Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι δαίμονες, οὓς καὶ καλοίη ἄν τις γεννητοὺς θεοὺς καθ᾽ ἕκαστον τῶν στοιχείων. οἱ μὲν ὁρατοί, οἱ δὲ ἀόρατοι, ἔν τε αἰθέρι, καὶ πυρί, ἀέρι τε, καὶ ὕδατι, ὡς μηδὲν κόσμου μέρος ψυχῆς ἄμοιρον εἶναι, μηδὲ ζώου κρείττονος γεννητῆς φύσεως. *Sunt vero & alii Dæmones, quos aliquis non male nuncuparit Deos genitos in ſingulis elementis; alii viſibiles, alii inviſibiles, in æthere, igne, aëre, & aqua: adeo ut nihil in hac rerum univerſitate ſit, quod anima careat, & vita mortali natura meliore.* Nec Dæmones ipſi elementa tantum di-

 cun-

cuntur, ſed res etiam, à Magis, magicarum artium vi, confectæ, qua fortuna, vel vita alicujus hominis, res etiam inanimatæ gubernantur: unde & στοιχειοῦν, & στοιχειοῦσθαι, & Magi ipſi, qui certis notis, & incantationibus ſimilia conficiunt, στοιχειωματικοὶ dicuntur. Habes quoque στοιχειωτικοὺς λόγους. Ea fuit in Xerolopho, Simeonis Bulgari ſtatua, qua obtruncata diſperiit. Cedrenus, in Romano Lecapeno: Ἰωάννης δέ τις ἀστρονόμος προσελθὼν τῷ βασιλεῖ ἔφησεν, ὡς εἰ πέμψας ἀποκόψῃς τὴν κεφαλὴν τῆς ἱσταμένης ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ Ξηρολόφῳ ἀψῖδος, καὶ πρὸς δύσιν βλεπούσης στήλης, ἀποθανεῖται ὁ Συμεὼν παραυτίκα. αὐτῷ γὰρ ἐστοιχειῶσθαι τὴν τοιαύτην στήλην. ὁ δὲ τοῖς ἐκείνου πιθήσας λόγοις ἀπέτεμε τὴν κεφαλὴν τῆς στήλης, καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ καθὼς ἀκριβωσάμενος ἔγνω ὁ βασιλεὺς, ὁ Συμεὼν ἐν Βουλγαρίᾳ τέθνηκε νόσῳ κατὰ καρδίαν ἁλούς. *Ioannes autem quidam, Aſtronomus, Romanum acceſſit, eumque monuit, uti mittat aliquem, qui amputet caput ſtatuæ, quæ ſupra Xerolophi fornicem poſita, occidentem reſpiciebat: ita enim Simeonem, cui illa fatalis erat, ſtatim periturum. Exſecutus hoc eſt Imperator; &, qua hora ſtatuæ fuit abſciſſum caput, ea ipſa, quod diligenti inquiſitione Romanus poſteà deprehendit, Simeon in Bulgaria, cordis morbo, interiit.* Nec diſſimilia ſunt, quæ idem narrat, de Michaële Theophili Filio, de Ioannis Patriarchę præſtigiis, & capitibus è ſtatuis uno ictu ſublatis, quorum obtruncatione cædem hoſtibus maturavit. Nec aliud fuerit fatalis Meleagri ſtipes. Ac demum Apollonius Tyaneus, notis & imagunculis magicis, multa ſimilia confecit. unde etiam ipſe στοιχειωματικὸς dictus eſt à Cedreno, in Claudio. Ἐπὶ τούτου καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἦν φιλόσοφος πυθαγόρειος στοιχειωματικός. οὗτος ἐν Βυζαντίῳ ἐλθὼν παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἐστοιχείωσεν ὄφεις μὲν καὶ σκορπίους μὴ πλήσσειν, κώνωπας δὲ μὴ παρεῖναι, ἵππους μὴ κατωφρυοῦσθαι, μήτε μὴν ἀγριαίνεσθαι κατ' ἀλλήλων, ἢ καὶ κατά τινος, καὶ λύκον δὲ τὸν ποταμὸν ἐστοιχείωσεν, ὥστε μὴ πλημμυρήσαντα τὸ Βυζάντιον καταλυμαίνεσθαι. *Claudio imperante, Apollonius fuit, patria Tyanæus, Philoſophus Pythagoricus, qui magicis notis mira præſtabat. Cum enim, Byzantium profectus, ab incolis rogaretur, ſuis magicis artibus effecit, ne ſerpentes aut ſcorpii percuterent, neve culices adeſſent, ne equi ferocirent, neve illi vel mutuo, vel in alia animantia ſævirent: Lycum quoque amnem compeſcuit, ne ſuis exundationibus Byzantio noceret.* Στοιχεῖα porro πλέσματα quoque nuncupantur in Chronico Alexandrino. Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἤκμα-

ἤκμαζεν περιπολεύων πανταχοῦ, καὶ ποιῶν τελέσματα εἰς τὰς πόλεις καὶ χώρας. ὅστις ἀπὸ ῥώμης ἐξελθὼν κατέλαβε τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐλθὼν εἰς Βυζοῦ πόλιν τὴν ἀπὸ τῆς τύχης λεγομένην Κωνσταντινούπολιν ἐποίησε τελέσματα πολλά, τὸ τῶν χελώνων, καὶ τὸ τοῦ λύκου ποταμοῦ κατὰ μέσον τῆς πόλεως, καὶ τὸ τῶν ἵππων καὶ ἄλλων τινῶν. *His Conſulibus Apollonius Tyaneus florebat, omnia peragrans, & in urbibus ac regionibus Teleſmata, res nempe ſupra naturam, magica vi atque incantationibus, conficiens. qui, Roma egreſſus, Byzantium proficiſcitur; quæ nunc, ita ferente neceſſitudine, Conſtantinopolis eſt; & in ea pleraque Teleſmata abſolvit, teſtudinum, Lyci fluminis, qui mediam ſecat civitatem, & equorum, & aliorum.* Hæc cum non intellexiſſet Matthæus Rhiderus, vectigalium nobis, & portoriorum ex oſtreorum piſcatione, Lyco flumine, & equorum, aliarumque rerum proventu accipiendorum ſomnia commentus eſt. Aliis hæc dicuntur ἀποτελεσματικὰ τῆς γλύψεως, aliis στοιχειώματα. Similia ſunt, quæ apud antiquos commemorantur. Palladium apud Troiam. Ioannes Antiochenus in Archæologia: Τὸ ἐν Τροίᾳ παλλάδιον ζώδιον ἦν μικρὸν ὑπὸ Ἀσίου τινὸς φιλοσόφου κατασκευασθὲν εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως. *Palladium, quod Troiæ erat, animalculum erat puſillum, ab Aſio Philoſopho confectum, ad cuſtodiam civitatis.* Statuæ armatæ, apud Photium in Bibliotheca Olympiodorus: Ἀνδριάντες ὡπλισμένοι εἴργουσι τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τῶν ὁρίων τῶν ῥωμαϊκῶν. *Statuæ armatæ arcent barbaros à confiniis Romanorum.* Marſyæ pellis. Ælianus lib. XIII, cap. II: Ὅτι ἐν Κελαιναῖς τῇ δορᾷ τοῦ Φρυγὸς ἐὰν προσαυλῇ τις τὴν ἁρμονίαν, τὴν φρύγιον ἡ δορὰ κινεῖται. ἐὰν δὲ εἰς Ἀπόλλωνα, ἀτρεμεῖ, καὶ ἔοικε κωφῇ. *Si quis Celænis pelli Phrygis tibia accinat Phrygiam harmoniam, pellis movetur: ſin Apollini, quieta mutaque videtur eſſe.* Canes, in regia Alcinoi. Homerus: Χρύσεοι δ᾽ ἑκάτερθε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν, οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδυίῃσι πραπίδεσσι δῶμα φυλασσέμεναι μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο, ἀθανάτους ὄντας, καὶ ἀγήρως ἤματα πάντα. *Aurei vero & argentei canes utraque ex parte erant, quos Vulcanus confecerat multiſcia mente, ut domum cuſtodirent magnanimi Alcinoi; immortales exiſtentes, & numquam in omne ævum seneſcentes.* Anno CIↃCXLV, ut narrat Ioannes Picardus, inventus eſt buſo vivus, incluſus in concavo lapide, in muro civitatis Cenomani; quo occiſo, buſones infra mœnia exinde fuerunt, cum antea numquam fuiſſent. Iulius Scaliger, Exercit. CXCVI adverſus Cardanum, ex Ægyptiorum Arabum libris perhibet, Hu-

 metha-

methaben Thaulon, præfectum Ægypto ab Arabibus, ſignum plumbeum crocodili, quod in cujuſdam templi fundamentis inventum eſſet, igni diſſolvi juſſiſſe. Quo ex tempore, conqueruntur indigne, crocodilis infeſtiores factas regiones; adverſus quorum maleficia ſignum illud à priſcis ſapientibus & conformatum & infoſſum fuiſſe. Plura etiam huc afferri poſſent ex Antiquitatibus Conſtantinopolitanis, nondum editis, & aliis ſcriptoribus; quæ quilibet ex ſe colligere poteſt. Hæc pro noſtro inſtituto ſufficiant.

XXII. In puteis itaq; ϛοιχεῖον, de quo loquimur, ſed grandioribus, & qui cavernis internis, veluti thalamis, diſtinguuntur, ſæpiſſime dicitur ludere: apparet enim ſupra puteum Æthiops homuncio ſedens, nemini moleſtus, nihil dicens, fœmellas ad ſe nutu geſtuque advocans; quas, ſi acceſſerint, benevole excipit; & tradunt, multa de ſuo elargiri: ſi non acceſſerint, non curat, nec malus eſt erga eas. ſæpe etiam, repulſa indignatus, in puteum proripit ſe; adoleſcentulas forma honeſta ac liberali, quarum amore capi dignoſcitur, ſolicitando & pollicitando in fraudem illicere conatur. Et, ut magis admireris, non deſunt, qui dicant, nonnullas, donis delinitas, homuncioni ſua obſtrinxiſſe, ideoq; ab eo, tanquam familiares, in puteos delatas, & in pulcherrimos thalamos, omnium rerum apparatu ditiſſimos ac ſplendidiſſimos, intromiſſas, & poſt diutinam moram cibo potuque refectas, extra puteum aſportatas, & cum vellent poſtea ſemper, dummodo puſionis cupidinem non fefelliſſent, thalami aditus patuiſſe. idque inter alios maxime aſſeveranter traditur de ingenti puteo, quod in horto Cavaci eſt, à quo pauciſſimi, propter ejus magnitudinem, & forte etiam religione quadam ducti, aquam hauriunt. Sic etiam Chii, in mœnibus ædium Mazangorum, adhæret puteus, ita tamen ut, totus in viam inſinuatus, eam interrumpat, ne recta excurrat, paulo poſt D. Euſtratii templum, à dextra, dum in Triſtratum contendis à foro, non admodum profundus, ore anguſto, ſed caveis undique ac fornicibus ſubnixus: ex eo quaſi ſemper nocte media homo, equo, eoque ferociſſimo, inſidens, egreditur, & ea via concitatius nec ſine ſtrepitu currendo itque reditque, cum demum in eundem puteum cum equo cadit: hominem, *Veniam* dicunt. & res iſta adeo eſt rumore omnium vulgata, ut, ſi quis ambi-

ambigeret, inſanire à vicinis illis diceretur. Et, cum aliquem, quaſi mentis inopem, ludunt; interrogant, an ex puteo Veniæ biberit: ἔπιες ἀπὸ τὸ πηγάδη τοῦ βένιας. quaſi potu illius aquæ dementes fiant. In Suda etiam locus eſt, qui caſtrum ab urbe ſeparat, ubi ſub ſpecie ſuis, & porcellorum, viſum ſæpiſſime, affirmant. Nec mirum eſt, ſimiles ſpiritus ut plurimum in puteis, & fontibus, aut locis aliis, aquis lutoque obſitis, conſpici: nam, ut teſtatur Tertullianus libro de Baptiſmo, *immundi Spiritus aquis incubant; ſciunt opaci quique fontes, & avii quoque rivi, & in balneis piſcinæ, & Euripi in domibus, vel ciſternæ, & putei, qui rapere dicuntur, ſcilicet per vim ſpiritus nocentis: nam & enectos, & lymphatos, & hydrophobos vocant, quos aquæ necaverunt, aut amentia vel formidine exercuerunt.* Quare vero humidum appetant, & balnea frequentent, fuſe diſputat Pſellus de Dæmonibus: & Balneariurn Dæmonum meminit Eunapius in Porphyrio: Φησὶ δὲ καὶ δαιμόνων τινὰ φύσιν ἀπὸ λουτροῦ τινὸς διῶξαι, καὶ ἐκβαλεῖν, Καυσάθαν τοῦτον ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι. *Addit etiam, ſe pepuliſſe, atque è balneo quodam Dæmonem, ab indigenis Cauſatham nominatum, ejeciſſe.* Vide, quæ idem de Erote, & Anterote narrat in Iamblicho. Et de alio Dæmone, è balneo ejecto, Gregorius Nyſſenus in vita Gregorii Thaumaturgi. Sed quid nugas recolo? quod ſi vellem omnes, quas illi tanquam certiſſimas, etiam nolentibus, effutiunt, memorare, epiſtola in volumen excreſceret. Quare eo, quod in domo mea accidit, enarrato, tractationi finem imponam. In ea æde, uti fama erat, elementum ſimile, ſub forma colubri, conſpici ſolebat. Antequam Chium ipſe perveniſſem, dies quindecim mater in armario, quod in ea eſt, neſcio quid quærens, ſtatim ac aperit, in medio colubrum circumvolutum, ac quieſcentem videt; obſerat, & vicinis narrat. Vetula una ex illis, quæ Sibyllina oracula fundunt, reſpondit, non multos poſt dies adfuturum dominum ædis. Et tamen nec mater nec vetula nec quiſpiam alius de meo itinere ſcire poterat, cum ex improviſo me illi accinxerim, &, etiamſi voluiſſem de profectione mea certiorem aliquem reddere, non potuiſſem. Intra jam dictos à vetula dies, domum acceſſi. Elapſis octo menſibus, nocte media, è ſomno excitatus, intellexi, neſcio quid ſub ipſo cervicali, in quo caput reclinaveram, ſtertere, &, extenſa manu, viſus ſum mihi ſerpentem apprehendere, qui contactu illo

ſubito aufugit. Summo mane, quid tetigiſſem nocte, vicinis narro. Illa eadem vetula, ad me converſa, ſubridenſque: Non multo poſt, ait, hinc eundum tibi eſt, alioque proficiſcendum. Et ſane tunc hoc vaticinium viſum eſt; cum nec ipſe de abitione cogitarem, nec quidpiam eſſet in cauſa, ob quod me itineri traderem. Non viginti præteriere dies; & de diſceſſu verba facta ſunt, & iter Romanum concluſum. Alii etiam, ex rebus ſimilibus, plura prædicunt. Sed mihi ſatis, populi opinationem uno aut altero exemplo indicaſſe.

XXIII. Illud etiam minime diſſimulabo. Solent, qui rerum ſacrarum venerantiores videri volunt, dum de vita alicujus, qui peregre abfuerit, ſciſcitantur, &, vivatne ille an mortuus ſit, ignoratur; primum preces neſcio quas ſubmurmurare: accendunt deinde facem, vel lampadem, quam ſub dio, aëri ventoque, tempeſtuoſiſſimo etiam tempore, exponunt: alii ante ſacras imagines appendunt. ſi, antequam fax vel oleum finiatur, lumen illud extinctum fuerit, non leviſſima conjectura, ſed certiſſimo argumento conſequuntur, actum de eo eſſe, & jam extinctum inter mortuos morari; ſi ſæviente etiam tempore lumen inextinctum permanſerit, bene cum eo agi, & ipſum vivere. Ex colore etiam luminis ſe fatentur agnoſcere, & morbi genus, & quo letho vitam finierit, & quomodo cum eo per id ipſum tempus agatur; num tutus, vel in diſcrimine vivat. Multos abhinc annos, cum Venetiis eſſem, in platea Sancti Marci, conferremque cum aliis ſolicitudines meas, à viro probo catoque, qui aderat, accepi, D. Virginis imaginem, in eadem platea, ſumma cum veneratione expoſitam, inter alia multa illud quoque, tanquam eximium, ſibi habere, ut, ſi quis ante eam, de vita alterius, quicunque ille fuerit, anxius, candelam accenderit, ex illius lumine ſine controverſia deprehendatur, an adhuc ille inter vivos ſit; ſiquidem, ſi vivat, quidquid tempeſtatis irruat, lumen illud non extingui; ſi vita exceſſerit, etiam ventis omnibus ſilentibus, & pacatiſſimo aëre, nulloque compellente, exſtingui. Dictum hominis, viri alii probi, teſtimonio ſuo, comprobabant. Ad hoc idem referri poteſt, quod de lampadibus magnæ eccleſiæ refert Pachymeres Hiſtor. lib. VIII, cap. XIV: Τετάρτῃ δὲ καὶ δεκάτῃ μηνὸς ἐλαφηβολιῶνος ὁ προβληθεὶς Ἀθανάσιος πεζῇ καταλαμβάνει τὸ θεῖον τέμενος. μικρὸν δ' ὕστερον καὶ χειροτονεῖται.

τῷ δὲ

ἦν δὲ καὶ τότε σημεῖον συνήθες. νηνεμίας γὰρ οὔσης τὰς πρὸς τῷ στασιδίῳ φωταγωγοὺς μέσον ἐκ τοῦ κατὰ κύκλον ἀπῃωρημένων, ἃς πᾶς τις τῶν ἐν κλήρῳ ἐπ' ἐκβολῇ πατριάρχου σημεῖον εἶχεν. ἅμα γὰρ ἐκεῖναι τελουμένων τῶν ὕμνων ἐσείοντο, καὶ ὁ βλέπων ἐκβολὴν κατενόει τοῦ τότε πατριαρχεύοντος. καὶ γέγονε ταῦτα ἐπ' Ἀρσενίῳ, Γερμανῷ, Ἰωσὴφ, Ἰωάννῃ, καὶ Γρηγορίῳ. ταύτας τότε ξυνέβαινε σείεσθαι, καὶ πολλοῖς βλέπουσιν ἐξητάζετο τὸ τελούμενον. *Decimo & quarto die menſis octobris, qui elatus fuerat Athanaſius, pedes divinum templum appellit, paulo poſt ordinatur; & conſuetum tunc quoque ſignum fit. ſilentibus enim ventis omnibus, lampades in ſtationis medio e circis appenduntur, quas e Clero quilibet proſcriptionis Patriarchæ argumentum habebat: cum hymni canerentur, movebantur; &, qui illas viderat, de ejectione Patriarchæ, qui tunc erat, argumentabatur; hocque de Arſenio, Germano, Ioſepho, Ioanne, & Gregorio. Has tunc quoque moveri contigit; multique, qui viderant, factum examinabant.* Et de Simonide, Andronici ſenioris Palæologi filia, tradit Pachymeres Hiſtor. lib. IX, cap. ultimo: Ἐλύπει τῷ βασιλεῖ παίδων θηλέων ἀποβολὴ, πρὶν καλῶς καὶ φανῆναι, καὶ τοῦτο ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ παισὶ γέγονεν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ νεᾶνις αὕτη ἐγεννᾶτο, καὶ φόβος δεινὸς ἦν, καὶ περὶ αὐτῆς, τῶν τις γυναικῶν ἐμπείρων, ἅμα δὲ καὶ σεμνῶν βουλὴν εἰσάγει, παρὰ τὴν συνήθη πολλοῖς, καθ' ἣν δὴ καὶ σώζοιντο τὰ γεννήματα. καὶ ἡ βουλή. εἰκόνας τῶν προὐχόντων ἐν ἀποστόλοις δώδεκα, ἱστᾶσα κηροὺς ἰσομήκεις τε, καὶ ἰσοστάθμους, καὶ ἀμ' ἡμμένους ἀνεκάστην πήξασθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ νεωστὶ γεννηθέντος ἱκετεύειν ψάλλοντας, ἐπέχοντας τὴν εὐχὴν μέχρι καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς τῶν κηρῶν δαπανήσεως. καὶ ἐφ' οὗ δὴ ὁ περιγενόμενος, τῶν ἄλλων πως ἀφανισθέντων, ἔστη, τούτου καὶ τοὔνομα τῇ ἀρτιγενεῖ τίθεσθαι, τοῦ περιεῖναι κἀκεῖνο φυλαττόμενον ἕνεκα. ὃ δὴ καὶ γέγονε τότε, βασιλέως προστάξαντος, καὶ τῷ Σίμωνι ὁ κηρὸς ἐνελέλειπτο, καὶ Σιμωνὶς ἡ ἀρτιγενὴς παρωνύμως ἐκλήθη, τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀποστόλου εἰς φυλακὴν φέρουσα. *Angebatur Imperator ob filiarum amiſſionem, antequam vel perfecte in lucem venirent: quod illi in duabus vel tribus contigerat. Cum vero juvencula hæc naſceretur, & timor eum occuparet ingens, ne & ſimilia illi evenirent, mulier quædam, rerum experientia & morum gravitate percelebris, præter multorum morem conſilium dat de genitorum ſalute: idque facit. ſingulis duodecim inter Apoſtolos eximiorum imaginibus cereos, & mole & pondere æquos, tot numero accendere, unicuique propriam, tum de nuper genito, cantillantes, preces fundere, eaſque continuare, donec cerei igne abſumantur, & ab eo, in quo lumen, conſum-*

ptis aliis, ſupererit, nomen recens nato imponere; ſic enim ſalutem atque incolumitatem adepturum. Cum juſſiſſet Imperator, præſtita ſunt omnia; & inter alios Simonis cereus, extinctis aliis, diutius duravit: unde recens natæ nomen inditum fuit Simonidi, in ſui conſervationem nomen Apoſtoli præferenti.

XXIV. Addam etiam piam eorundem Græcorum conſuetudinem. Die, Epiphaniæ ſacro, cum Chriſtus Dominus à Ioanne Iordanis aquis ablutus eſt, univerſo populo conveniente, ſacerdotes cereis, quos ſingulis exhibent, ſolemni ſupplicationum ritu, & reliquo ceremoniarum apparatu, aquis benedicunt, benedictione ea, quam ipſi μέγαν ἁγιασμὸν vocant. tum demum aqua illa omnium direptioni relinquitur. qui accurrentes, alii majoribus, alii minoribus phialis eam exhauriunt, domumque referunt, & poſt ſedulam per domos aſperſionem in vaſa vinaria ingerunt; quæ cum ſint plena, nec eam admittant, quantum aquæ in dolium inferunt, tantum vini ex foramine hauriunt. Teſtimonio omnium comprobatum eſt, vinnm erutum, ſi locis piis, vel pauperibus, diſtribuatur, vinum dolii conſervari: ſi in uſus proprios avaritia converterit, non multo poſt tempore acetum fieri. Quare eo die per univerſam urbem amphoræ, plenæ vino, hac atque illac, ſumma totius populi lætitia, ad egenos & pia loca, ſobrios etiam homines, abunde feſtinant. Relatum eſt mihi à pleriſque, qui ſe id vidiſſe, affirmanter nimis, etiam jurejurando, aſſeverarunt, in monte laudatiſſimo Atho, triginta & amplius nobiliſſimis Monaſteriis clariſſimo, hoc eodem die, æque ac in reliqua Græcia, aquis à venerandis illis Patribus, apud fluvios, vel puteos, ut commoditas tulerit, benedici. Sed illud præter alia maxime mirabile eſt. Iberorum eſt monaſterium, ab Iberis Patribus, Ioanne, Georgio, aliiſque, in honorem Deiparæ ad pedes montis juxta mare, pulcherrimo artificio, tum cum Iconomachorum hæreſis in ſacras imagines ſæviebat, exſtructum. Imago illic Deiparæ, ut à flammis & malorum hominum artibus eriperetur, à piis viris in mare projicitur; quæ, non multum poſt tempus, illius regionis accolis, ſuper mare erecta, terramque conſpiciens, objicitur. Accurrunt plerique, & lembis aliiſque navigiis ad imaginem curſum intendunt. At à vicinis illa recedere, & ſeſe proripere, & in altius ſe conferre. conatus omnes adeuntium nulli ſunt.

Quare

Quare ſtupefacti, ad Epiſcopos & reliquos ſacros homines rem referunt; qui ſtatim ſacris indumentis conſpicui, & lampadibus accenſis, nec non & ſuffitu, & canticis; ubi eodem in loco Imaginem intuentur, uti prius antea egerant, ipſi quoque contendunt. ſed fugiente illa, & ſæpius illis idem attentantibus, opera luditur. Confugiunt ad preces; & lacrymis ac ſuſpiriis exorant Deum, ut, quid facto opus ſit, manifeſtet. Deus indicat Epiſcopo, Imaginem illam haberi non poſſe, niſi in eandem ſolemnitatem Iberi, quos jam diximus, convenirent. Conveniunt. Imago, inmobilis facta, capitur, eorumque manibus contrectatur. Quare Iberi ibidem collocant, & nomen poſtea exædificato Monaſterio dant. Littus ibi arenoſum, quod huic Monaſterio peculiare eſt, ad trecentos & quinquaginta paſſus porrigitur. In ſolemnitate luminum, dies eſt Epiphaniæ, Monaſterii Patres in littore aquas, frequentiſſima populorum celebritate, undique confluentibus regionis accolis, luſtrant. Immergitur prius in aqua dulci, quæ in pelvi vel alio vaſe eſt, Chriſtus, Cruci affixus, & qui manu à Præſide geſtatur: tum demum Crux, cuſpidi haſtæ longioris innixa, in mare ipſum, quam longiſſime fieri poteſt, extentis etiam brachiis, in imum maris gurgitem demergitur, & elata voce canitur hymnus: Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις, τοῦ γὰρ Γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρησεν, ἀγαπητόν σε υἱὸν ὀνομάζουσα, καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, ὁ ἐπιφανεὶς Χριστὲ ὁ θεός, καὶ τὸν κόσμον φωτίσας, δόξα σοι. *In Iordane, cum baptizareris, Domine, Triadis manifeſtatus eſt cultus: namque Genitoris vox teſtimonium exhibuit, dilectum te Filium nuncupans, & Spiritus, in forma columbæ, ſtabiliebat ſermonis certitudinem. Tibi, qui apparuiſti, Chriſte Deus, & mundum illuminaſti, gloria.* Hymnus cum melodia ter repetitur. dum canitur, aquæ illæ ſalſæ, per totum illud littus guſtatu dulceſcunt, ad bibendum ſuaviſſimæ factæ; finito tertium hymno, in priſtinam ſalſedinem redeunt. Quare omnes turmatim in mare ingreſſi, delicatuli cyathis, rem ita eſſe, experiuntur; alii alio modo aquas potantes, hæſitantibus factum prædicant, & aquas ad guſtandum propinant, repentinam & variam aquarum immutationem tam brevi tempore admirantes, & ſingulis in annis Chriſti Baptiſma tanto miraculo celebrantes. Aquas porro, eo die illius benedictionis participes, firmi-

firmiter aſſeverant neque corrumpi, neque putreſcere; quod experimento ipſo ſe probaſſe contendunt, nulliuſque mentis eſſe, qui id inficias iverit. Id ſi aliter evenire obſervarint, mala ſibi imminere, & infauſta omnia, ominantur. Hoc idem tradunt & de pane conſecrato, quem ab omni corruptione & putreſcentia vindicant. Quare, cum aliquando corrumpi contigiſſet, inſtar prodigii, & futurorum malorum prænuncium, non ſine lacrymis narravit Pachymeres Hiſtor. lib. VII, c. XXVIII: Ἐπηλήθευσε γὰρ τοῖς τότε τετελεσμένοις καί τι συμβὰν φοβερὸν μὲν ἰδεῖν, φοβερὸν δ' ἀκοῦσαι. οὐ δὴ καὶ ἄλλος ἄλλό τι αἰτιάσαιτο, καὶ ἄλλο ἄλλος. οὐδεὶς γὰρ ἂν οἶμαι εὐστοχασθείη τὴν κρίσιν, κἂν πολλὰ κάμῃ προσερευνῶν. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, εἰς γὰρ τὰ ἔσχατα τῆς σοφίας αὐτοῦ τίς ἀφίκετο; φησὶν ὁ Ἰώβ. τὸ δ' αὖ ἐκ τοῦ παρήκοντος ἐπὶ τοῖς θείοις τοιαῦτα γίνεσθαι λέγειν, ἢ καὶ δοξάζειν, οἷα δὴ καὶ ἐροῦμεν, μανίαισιν ὑποκρέκειν φησὶ Πίνδαρος. ἐμοὶ δ' ἅπαξ ἐμαυτὸν καθέντι εἰς ἀγγελίαν τῶν γινομένων, ἣν που καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς γέγονεν, οὐ δικαίως ἂν καὶ παραιτητέον εἴη ὅτι λέγοιμι. νέμει γὰρ τὸ θαρρεῖν ἡ ἀτρέκεια, καὶ οὐδὲν χεῖρον οἶμαι ὑπὸ τῶν ἀκουσόντων ἂν πάθοιμι λέγων, ὧν ἐμαυτὸν ἴσως δράσαιμι μὴ εἰπών. τῷ τοι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις λεγέσθω, δεῖγμα μὲν φέρον θεοῦ προνοίας, πρὸς ὅ,τι δὲ φέροι ἢ παρελθὸν, ἢ ἐσόμενον, ὡς εἰκὸς ἀγνοούμενον. ἡμέρα μὲν οὖν τῆς τυρινῆς κυριώνυμος τότ' ἐφίστατο. ἐκάλει δὲ τὸν ἐπ' ἐκκλησίας ἱερουργοῦντα τὸ σύνηθες. τὸ δ' ἦν τὸ προηγιασμέναις ἀναφοραῖς τὸ ἱερὸν πυξίον ἐς ὅ,τι μάλιστα ἐμπιπλᾶν κατὰ χρείαν τῶν τεταγμένων λειτουργιῶν. ἐπεὶ γοῦν τετέλεστο μὲν ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας ἀναφορὰ, ἀνεπτύσσετο δὲ τὸ πυξίον, ἐφ' ᾧ τοὺς ἱεροὺς ἄρτους τεθῆναι, εὕρηταί τις [illegible]θὺς ἐντὸς τῶν προηγιασμένων ἀναφορά. ἣν δὴ καὶ εἴκασε τις ὁρῶν μίαν τῶν τριῶν ἐκείνων εἶναι, ἣν καὶ τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης τετράδος μέλλουσαν ἀναφέρεσθαι, συμβὰν τότε καθὼς λέλεκται μὴ τὰ τῆς ἱερᾶς τελεσθῆναι θυσίας, διὰ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν παρ' οἱονδηποτοῦν ὀψὲ τῆς ὥρας γεγονυῖαν συγχώρησιν, ἐκεῖσέ που ἀφεθεῖσαν τῆς πράξεως κεῖσθαι συνέβαινεν. ἡ δ' ἠχρείωτο πάμπαν, καὶ σέσηπτο, ὡς μηδ' εἰκόνα φέρειν ἄρτου, μὴ ὅτι γ' ἄρτον, καὶ ἀμηγέπη φαίνεσθαι, ἀλλά τινα τόπον θρυμμάτων μελάνων θριγακῆς, ἤ τινος ἄλλου τοιούτου σκευάσματος. τρόμος οὖν ἰδόντα παραυτίκα λαμβάνει τὸν ἱερέα, καὶ ὅ,τι πράξοι, οὐδὲ γὰρ ἦν ἐκεῖνον ἐνοῦν εἰς κατάληψιν τοῖς προσφάτοις, διενοεῖτο: καὶ τὸ πρᾶγμα φοβερὸν ἔδοξεν, οὐ παθὸν τοσοῦτον, ὅσον φανὲν, ἐπείπερ τὰ τῆς διαθέσεως ἠμηχάνητο. τοίνυν καὶ εἰς κοινὴν θέαν προὐτέθη, καὶ τὸ ποιητέον μεθ' ὅτι πλείστης ἐζητεῖτο τῆς ἀκριβείας. ἀλλ' ὃ ἦν, καὶ ἐδόκει, καὶ πρέπον ἦν τὸ πέρον τῆς παραλλαγῆς οὐκ

ἐδίδου

ἐδίδου γίνεσθαι. καὶ δὴ πρὸς τὴν μετάληψιν ὀκνῶν ὁ ἱερεὺς οὐ προσίετο, θεῷ δ᾽ ἀναφέρειν ἄλλως οὐκ ἦν μὴ μεταλαβόντα τὰ δῶρα. καὶ ἔνθεν μὲν φόβος, ἐκεῖθεν δ᾽ ἀπορία τοὺς θεωμένους διεμερίζετην, οὐκ ἔχοντας ὅ,τι καὶ πράξοιεν. ὁ γοῦν φόβος τὰς σφῶν γνώμας συνέστελλε, πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἄγων βουλὴν, τὸ τὸν ἱερέα, κἂν ὅ,τι καὶ πάθοι, προσήσεσθαι τὸ φαινόμενον. οὐ γὰρ μηδ᾽ ὅλως πρόσιτον ἐκεῖνο νομίζοντος, μηδ᾽ ἄκροις ὡς εἰπεῖν χείλεσι τὸ παράπαν, ἡ ἀπορία τολμήσασα ἐσχεδίαζε μηχανὴν, πολὺ μὲν τῶν ἀξίων ἀποδέουσαν, ἀναγκαίαν δ᾽ ἄλλως ὑπὲρ πᾶν ἕτερον, ὃ δὴ καὶ ἐννοήσειέ τις πώποτε. Θεῷ μὲν οὖν ἄρα τῶν τιμιῶν, καὶ ἱερῶν ἐκείνων μέλειν εἰκὸς, καὶ ἔμελε πάντως. ἐκεῖνον γὰρ τότε ὁ τοῖς τοιούτοις ἀφιερωμένος τόπος ἐκ παλαιοῦ, ὃς δὴ καὶ ἱπνὸς ἅγιος λέγεται, ὁσίως ἐπιρριφέντα, ὁσίως δέχεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον. *Iis autem, quæ tunc temporis acta erant, quod acciderat, certitudinem addidit, aſpectu ſane audituque terribile: cujus cauſam alius aliam afferat, nemo tamen judicio ſuo rem tanget, licet multa perquirens delaſſetur. Quis enim novit mentem Domini? in extrema vero ipſius ſapientiæ quis pervenit? Iob ait. Verumtamen in rebus ſacris temere ſimilia fieri, dicere aut opinari, qualia proſequemur, ad inſaniæ numeros concinitur, ajebat Pindarus. Cum vero ipſe ſemel me accinxerim ad narrationem eorum quæ facta ſunt, ſi quid præter expectationem accidit, haud fas eſt id præterire. Veritas enim firmat animum: nihilque tale à futuris auditoribus demerebor narrans, quod ipſe mihi facerem ſilens. Quapropter id quoque præter alia narratur, ſignum divinæ præ ſe ferens providentiæ: quodnam autem, præteritumne an futurum notet, ut par eſt, ignoratur. Dies itaque Dominicus, cui ab edendo caſeo nomen eſt, imminebat; moſque eum, qui in eccleſiis ſacrum faciebat, vocavit. is erat, præſanctificatis oblationibus ſacram pyxidem, quantum poterat, implere pro præſcriptarum Liturgiarum numero. Peracta itaque divini ſacrificii oblatione, dum pyxis referebatur, ad ſacros panes reponendos, ſtatim intra ea inventa eſt præſanctificatorum oblatio; quam non male quis, contemplans, aſſeveraſſet, unam eſſe ex tribus illis, ſancta magnaque Feria quarta offerendam; cum tum contigiſſet, ut dictum fuit, ſacrum ſacrificium non fuiſſe confectum, propter in eccleſia ab Eccleſiaſticis, quicumque illi fuerint, nimis tarde factam abſolutionem, eo in loco quod uſurpata non fuiſſet; jacentem, ita penitus corruptam, ac putrefactam, ut nec ſpeciem quidem panis haberet, tantum abeſt, ut panis eſſet, paniſque aliquo modo appareret. Videbantur porro eſſe fruſta quædam nigerrima theriacæ, vel alicujus alterius*

terius ſimilis compoſitionis. Tremor itaque, ſtatim ac viderat, Sacerdotem invadit, neque, quid ageret, quando illa cum recentioribus particulis ad conſumptionē uniri non poterat, ſciebat; & res terribilis judicata est non tantundem perpeſſa quantum videbatur, cum remedia nulla ſuppeterent. Quare omnibus ad videndum proponebatur, &, quanta fieri poterat devotione, quid agendum eſſet, perquirebatur. Sed quod erat, & videbatur, & addecebat, ingens illa immutatio fieri concedebat. & jam hærens ſacerdos, à conſumptione animo abhorrebat; at Deo offerri aliter non poterat, ni munerum communicaſſet; & una ex parte timor, ex alio conſilii inopia, videntes dividebat; quid factu opus eſſet, ignaros. ſed timor eorum mentes contrahebat, ad unum idemque ferens conſilium, ſacerdotem, quidquid ille perpeſſurus eſſet, quod videbatur, aſſumere debere. Illo autem nulla ratione, nec ſummis, quod dicitur, labris deguſtare volente, hæſitatio illa audacior facta, ſubitarium remedium attulit, multo quidem dignitate inferius, ſupra vero alia omnia, quæ quiſpiam unquam excogitaverit, neceſſarium. Deo itaque precioſa ac ſacra illa curæ eſſe, & omnino fuiſſe, vero ſimile eſt. Tunc enimvero in locum ab antiquis, temporibus ſimilibus, conſecratum, cui & ſacro furno nomen eſt, ſancte projecta, ſacre excipiuntur. Sane, aquam benedictam, præſertim vero Baptiſmalem, etiam inter Latinos deprehenſam permanere incorruptam, aliquot exemplis docet Gretſerus lib. II de Benedictionibus, cap. X; & confirmat amicus noſter Bartoldus Nihuſius, prope Magdeburgum in Monaſterio Monialium Haldenſlebienſi, cui Præpoſitum aliquando ſe fuiſſe ait, aſſervatam aquam Baptiſmalem in Fonte eccleſiæ publico integram, ac recenti ſemper ſimilem, in annum ſexageſimum uſque, ſeu donec ab Oeconomo Lutherano, qui Monialibus iſtis anno circiter CIƆ IƆC XX obtruſus, effuſa perierit. Qui ipſe Nihuſius addebat quoque, à notiſſimo ſibi ac nobis, magnique nominis Theologo, in Belgio, aquæ ejus, qua ſub Miſſæ finem Sacerdos Calicem eluit ultimo, participes redditos nonnullos, graviſſime ægrotantes, convaluiſſe ſubito: quod ipſum pertinet ad ea, quæ nos retulimus hîc ſupra, num. VI. Sed de his ſatis.

XXV. Et ne longius abeam ab his iiſdem diebus; primo Ianuarii die, qui civilis anni apud Græcos initium eſt, cum Baſilii Magni memoria recolitur, pater, aut, ubi is defuerit, materfamilias, illuceſcente jam die, antequam quiſpiam de domo egredia-

egrediatur, egreſſus ipſe, & caniſtrum, ad id præparatum, in quo varii generis fructus, & bellaria, & panes etiam candidiſſimi, & ſumma cum diligentia facti, repoſiti ſunt, accipiens, in domum revertitur, & fauſta domui & habitatoribus obmurmurans, per totam domum ter circumiens, illa abundanter effuſeque ſpargit. Tradunt, hoc ſuſurro, & rerum comeſtibilium profuſione, per eum annum fauſta domui omnia eventura. Id ubi ipſe vidi, non ſine riſu dixi, melius cum illis futurum, ſi, quæ fruſtra projiciunt, præmanſa deglutirent.

XXVI. Navigabamus Chio, abhinc annis triginta, Meſſanam. Maleam proſpero vento prætervecti, poſt diutinam maris malaciam, ſæva ſubito tempeſtate coorta, jactari cœpimus; quæ magis ac magis, vi ventorum adverſa, exaſperata, ſpem ſalutis omnem ademerat. Quare ſimul una omnes fluctuum vorticibus demerſi, mortem expectabamus: dum mei ipſius me miſeret, & navigationem, cum domi quieſcere poſſem, accuſo, video in ora navis navarchum, manu neſcio quid ſignantem, linguaq; ſubmurmurantẽ. Is in rebus maritimis exercitatiſſimus peritiſſimuſq; habebatur. Accedo; quid agat, interrogo. Senex, licet nimis metuens male, hilari tamen vultu reſpondit: Funeſtæ undæ impetum frango, & ſigno crucis aliiſque precibus excanto. Num inter tot occurſantes illas undas funeſtam ipſe noſceret, quæro. Sic eſt, ait; quamvis tot undis navis jactetur, nulla tamen eam, niſi nona, demerget. Et, cum pulſu acrius navis concuſſa, verſaque in aliam partem, marinis aquis obruta, ſub aqua ſubſiſteret, nec tam cito, quemadmodum & alias, erumpendo expediretur: Hæc, ait, nona eſt; numerum cape, & voce orſus numerum computabat. Mirum ſane fuit. Nona computabatur, eaque, tanquam validiore & periculoſiore machina, navis fluctuabat, ut excidium palam minitaretur. Vndam ille tacito ſuſurro, & ſigno Crucis, videbatur mitigare, ut malum averteret. Verba, quæ ipſe dicebat, ipſe non novi: neque enim operæ pretium duxi, ſecreta hominis diſquirere. Vndas fere millies enumeravi, antequam tempeſtas quieſceret; & verum ſemper dictum ſenis expertus ſum: nam ſemper una nona, navis, novo infortunio, in periculum verſa eſt.

XXVII. Si gallina cecinerit, dirum ſibi omen concinuiſſe aſſerunt; & ita avertunt. Paterfamilias, vel qui primas in domo obtinet,

obtinet, correptam gallinam in ſolio portæ ſiſtit, tum inſuſurratis quibuſdam, bipenni, aut enſe ad hoc parato, caput detruncat. Proviſum eſſe imminenti infortunio autumant, ſi uno ictu collum penitus abſciderit: quod ſi uno rem non peregerit, ſed adhuc aliqua ſui parte reliquo inhæreat, non eſt pulſa calamitas, ſed dirior expectatur: tantam vim ineſſe collo canoræ gallinæ arbitrantur.

XXVIII. Chii quoque traditio non leviter civium animis inſedit, reſinam illam, quam ipſi Maſticem vocant, ante D. Iſidori Martyris certamen fluidam liquidamque fuiſſe, poſtea ſanguine tanti Martyris, qui per ea loca pertractus diſcerptuſque fuit, in corpus ſolidum induruiſſe. Eam ſcripto etiam traditam legi apud Nicolaum Pepagomenum, in orat. de D. Iſidori laudibus. Λόγος δέ τις αἱρεῖ, καὶ ἡμῶν ἄχρι φθάσας, ὡς τὸν νῦν καταρρέοντα τῶν σχοίνων ὀπὸν καὶ πηγνύμενον, ἴσε πάντες, ὁπόσον τούτου παρὰ τοῖς Χίοις μόνοις φορὰ καὶ ὡς εἰπέρ τι τῷ βίῳ τούτῳ λυσιτελέστατον καθ' αὐτόν τε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιμιγνύμενον, μὴ πρόσθεν ἰσχυρὰν εἰωθότα λαμβάνειν τὴν πῆξιν, κἀντεῦθεν τοῖς ὕδασιν ὕοντος συμπαρασυρόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον. ὅτι μὴ πάνυ μετρίου τινὸς ἀνδρὸς, οἱ τοῦ μάρτυρος ἆθλοι, καὶ τὰ λαμπρὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀγωνίσματα, καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀνένδοτον, καὶ αἱ συχναὶ καρτερήσεις, εἰς ὃ νῦν ὁρᾶται πρὸς λίθου φύσιν ἐγγὺς μετεποίησεν, ἅμα τε τούτου τοσαύτην εἰργάσατο τὴν ἐπίδοσιν, ὡς μηδένα μικροῦ τῶν ὁπήποτε γῆς οἰκούντων, μὴ τὸ καθ' ἔτος ἀπολαύειν φορᾶς. *Rumor quidam hiſce quoque noſtris temporibus circumfertur, defluentem è lentiſcis liquorem, qui tandem concreſcens dureſcit, (hujus apud Chios ſolos copiam, & maximum inter alia uſum, & in morbis utilitatem, vel ſolius, vel aliis commixti, optime tenetis,) cum prius non concreſceret, & aquis pluviis præter modicum unà duceretur, & interiret, Martyris hujus triumphos, ſplendidaque contra inimicos certamina, & mentem ſeveram, nulliſque cedentem, ſpiſſaſque tolerationes, in lapidis prope naturam, quod nunc conſpicimus, convertiſſe; & ſimul eam copiam præſtitiſſe, ut jam nemo, ubicunque ille terrarum orbem inhabitat, illius copia deſtituatur.*

XXIX. Vocant item jamdudum nos inſecta, & vermes, folia olerum abrodentes, illique maxime, qui, quod in arcum rependo curventur, Campæ Græcis nuncupantur; Latinis, ab erodendo, erucæ. Variis modis ab olerum fruticibus eas abigi, in comperto eſt. Multi, naturæ facultati minime fidentes, ad alia

alia nugacia confugiunt. Relatum mihi eſt, opportuniſſimum remedium eſſe, ſi illi, tanquam rei, per præconem, aut libello ſcripto, per nomina in curiam ad judices citentur. Sic enim vel illico evaneſcunt. Si pergunt adferre noxam, repetita citatione proclamantur. ubi pertinacius perſiſtunt, in contumaces ſententia pronunciatur. Sunt etiam, qui pro damno, jam accepto, & detrimento, teſtes examinant. Mirum dicunt eſſe, vermiculos, qui omnia tolerant, judicium non ſuſtinere, ſed repente, ne deprehenſi pœnas luant, eodem tempore diffugere, atque evaneſcere. Non nemo etiam, cum eos contumaciter imperia judicum ſpernere videt, captos aliquos ſupplicio enecat, & furca appenſos in viridario collocat; ibi tum cæteri, metu pœnæ, loca in alia ſecedunt. Si riſeris, jurati rem eandem conteſtantur. Nec abſimilia ſunt, quæ apud Georgicorum ſcriptores Græcos lib. XII, cap. VIII, leguntur: Τινὲς δὲ ὅταν κάμπαι πολλαὶ ὦσι, γυναῖκα καθαιρομένην εἰσάγουσιν εἰς τὸν κῆπον, ἀνυπόδετον, λυσίτριχον, ἓν μόνον ἐνδεδεμένην ἱμάτιον, καὶ μηδὲν ἄλλο ὅλως ἔχουσαν, μήτε περίζωμα, μήτε ἕτερόν τι. αὕτη γὰρ τούτῳ τῷ σχήματι τρὶς περιελθοῦσα τὸν κῆπον, καὶ διὰ μέσον ἐξελθοῦσα, εὐθέως ποιήσει ἀφανεῖς τὰς κάμπας. *Quidam, ubi multæ erucæ ſunt, mulierem menſtruatam in hortum inducunt, diſcalceatam, ſparſis crinibus, unico tantum palliolo indutam, & nihil omnino præterea habentem, neque perizomate ullo velatam, neque alia ulla re tectam. Hæc enim, ter hac figura ac habitu hortum circumiens, & per medium egreſſa, ſtatim erucas diſparere faciet.* Michaël Pſellus earum perdendarum aliam init viam. Δύο δὲ ἤστην ἄνδρε σοφὼ τὰς ἀπορρήτους δυνάμεις ἐξησκημένοι Ἰουλιανὸς ὁ Χαλδαῖος, καὶ ὁ Λίβυς Ἀπουλήϊος. ἦν δ᾽ ἄρα οὗτος μὲν ὑλικώτερος, ἅτερος δὲ νοερώτερος, καὶ θειότερος, ὥσπερ οἱ ἐκεῖνον σεμνύνοντες εἴποιεν. Ὁ μὲν οὖν πλεῖστα ποιήσας, ἐπάξας δὲ καὶ ταῖς ὕλαις, τοῖς μὲν τὰς τῶν θηρίων ἐπέδησεν ὁρμὰς, τὰ δὲ ἐπισχεῖν οὐκ εἶχεν. Ἰουλιανὸς δὲ καὶ ἐπῳδῶν ἄτερ, καὶ περιαμμάτων ἀνεῖλε παντάπασιν. ἐγὼ δὲ οὔτε περιάμματά σοι ποιεῖν ἐπὶ τῶν ἐνοχλούσαις κάμπαις βεβούλημαι. οὔτε μοι τὸ βούλεσθαί τι πρᾶξις ἐστὶν αὐτενέργητος. καί μοι δοκεῖ, καὶ τὰ περὶ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μύθοις ἐοικέναι, καὶ πλάσμασιν. ὧν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως φιλόσοφος Πρόκλος οὐ καταπεφρόνηκεν, ἀλλ᾽ ἐκθειάζει τὴν πλάσιν, ἥ τόγε δεύτερον τὴν περιέργειαν εἰπεῖν. τὰς δέγε ἀντιπαθεῖς δυνάμεις εἰδὼς κατὰ τῶν λυμαινομένων ἰσχὺν ἐχούσας, ὥσπερ ἀναιρετικὸν φάρμακον, καὶ καμπῶν, καὶ ἀκρίδων, καὶ ἐρυσίβης, καὶ τῶν ἄλλων, ἢ τὰς ἀμπέλους διαφθειρόντων, ἢ

διαβοσκομένων τὸ λήϊον συντόμῳ σοι λόγῳ ἐπισκιάζομαι. ὕδραν τινὰ ἴσως ἀκούεις, οὐράνιον εἴδωλον. Οὗτος σε ἐπιτέλλων μὴ λανθανέτω. ἀλλ' ὁπηνίκα τὴν φάσιν τοῦ ἄστρου γνοίης, ἔχιδναν αὐτίκα θηράσας, τὸ δέγε ζῷον εἰς θήραν πρόχειρον, καὶ τοῖς χαρακτηρίσμασι γνώριμον, ὑπτίαν ἀπὸ τοῦ ὑπογλυείου μέχρις τῆς οὐραίου τεμὼν, εἶτα μίτῳ διαρτήσας λεπτῷ, ὥσπέρ τινα κύκλον ἐν τῷ γηδίῳ ποιῶν, τὸ χωρίον ἀφανῶς περιτείχισον, ἵν' οὕτως εἴποιμι. κἀντεῦθεν ἐξασθενήσει μὲν ἐπὶ τοῖς φυτοῖς ἡ ἐρυσίβη, ἡ τε δὲ ἀκρὶς ἐπ' αὐτὰ οὐ πτερύξεται, καὶ ἡ κάμπη ἐν τοῖς ἄνθεσιν οὐ ζωογονηθήσεται. λέγω δὲ ἀκολακεύτως, ὅτι κρείττων Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν φρόνησιν πέλεις. ὅτι ὁ μὲν Ἀριστοτέλην εἶχε διδάσκαλον, σὺ δὲ τὸν Ψελλόν. *Duo autem erant viri ſapientes, ſecretas naturæ facultates experimento ipſo edocti, Iulianus Chaldæus, & Apuleius Afer. Erat vero ille materiæ aſtrictior, alter divinior, magiſque ſpiritalibus deditus; veluti, qui eum in admiratione habent, & venerantur, dicerent. Hic itaque amuleta conficiens, verbis materiis ipſis excantatis, ferarum quidem impetus repreſſit: multa etiam reprimere non potuit. Sed Iulianus, abſque incantationibus & amuletis, omnino ſuſtulit. Ipſe vero, neque amuleta pro erucis infeſtantibus conficere te volo; neque, etiamſi ipſe vellem, ſponte ultroque actio ſuccederet. Mihi ſane videntur, quæ de his hominibus circumferuntur, fabulis fictionibuſque non abſimilia eſſe; quæ (quam ob cauſam id fecerit, nondum novi,) Philoſophus Proclus non contempſit, ſed uti divinam laudibus evehit fictionem; vel ſi magis placeat, impoſturam. Verumtamen ipſe, qui novi adverſantes facultates, virtute contra animantia lædentia roboreque præditas eſſe æque ac venenum exitioſum erucarum, locuſtarum, nec non & rubiginis, aliorumque, quæ vites abſumunt, & ſegetes depaſcuntur, compendiaria oratione rem expediam. Hydram forte audiſti, cæleſte ſignum; hæc non te lateat, exoriens; ſed, cum lumen illius agnoveris, ſtatim viperam venatus, animal id eſt & venatu non difficile, notiſque cuique patens, reſupinam, à mento ad caudam uſque, ſecato; tum acia ſubtili appendens, in agellum, velut cyclum, efficiens, locum, ut ita dicam, clam circummœnito. Hinc viribus deficiet in plantis rubigo, locuſta ſuper eas non evolabit, nec eruca in floribus enaſcetur. Dico vero ſine ulla aſſentatione, te Alexandro multo præſtantiorem eſſe, & prudentia & judicio, quod ille Ariſtotele, tu Pſello præceptore uſus es.* Alii, quod & melius eſt, divinam opem precibus, in Euchologio præſcriptis, non abſque effectu implorant. Narraverunt mihi, & ſacramento etiam contenderunt,

runt, Monachos Cryptæ ferratæ Baſilianos, ex agro Tuſculano, aliiſque territoriis, ſimiles beſtiolas oratione ſancti Tryphonis, quæ in Euchologio Græcorum habetur, abigere : nam jejuni, poſt Miſſam, ſtola amicti, intentique, hortum circumeunt, & dictas Tryphonis preces recitantes, aqua, cui ipſi die Epiphaniæ benedixerint, quamque per totum annum conſervant, aſpergunt. Circumacto agello, foras educunt ſe; in loco alpeſtri incultoque, ſive paludoſo, ſe ſiſtunt : nam ſi in hortum ingrederentur, nihil agerent. Mirum dictu eſt ; poſt breve tempus per eandem, qua progreſſus eſt Sacerdos, viam beſtiolæ illæ, dicto parentes, turmatim ac citius perrepentes, in eum locum deveniunt, & conſumpto, quidquid eſui aptum repererint, tandem diſparent : ſi palus aut aqua eſt, vi ac neceſſitate immerſæ, ſuffocantur.

XXX. Finem dicendi faciam, ſi, quod alii, de lumine Hieroſolymitano, ſcripto tradiderunt, in medium afferam. id autem fuerit (ut alio quoque divagemur,) quod in diebus Paſſionis Dominicæ, extinctis omnibus luminibus Hieroſolymis, & in ſepulchro & in eccleſia ſanctiſſimæ Reſurrectionis, jubare divino lampades extinctæ reaccenderentur, idque annuatim fieret, & ad tempora Vrbani ſecundi perduraſſe, memorat idem Vrbanus, cum in Concilio Claromontenſi Chriſtianos occidentales ad recuperandam terram ſanctam adhortaretur : Wilhelmus Malmesbur. de rebus Anglicis lib. IV, cap. II. Ex relatione etiam Hermanni Presbyteri in litteras retulit Vrſpergenſis anno Domini CIↃCI, hoc idem in Vigilia Paſchæ populo Dei oſtenſum. Et anno CIↃLXVIII, Bartholomæus quidam Polychronius, Hieroſolymis degens, & Euangeliorum codicis exſcriptor, qui in Bibliotheca Barberina ſub num. XIII. innoteſcit, fatetur, ſe hoc eodem anno divinum hoc lumen conſpexiſſe. Οἱ ἀναγινώσκοντες δὲ εὔχεσθαι καὶ μοὶ τῷ ταπεινῷ Βαρθολομαίῳ τῷ ἀπὸ τοῦ Βρετζιάνου, ἵνα ἐπιτύχω τῆς ἄνω κληρουχίας τῶν δικαίων, ἀμήν. Θεοῦ δὲ εὐδοκοῦντος δεύτερον ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, εἰς προσκύνησιν τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῷ ϛχξϛ. τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῷ ϛχοϛ. ὅταν πρὸς τὴν παροῦσαν βίβλον ἠγόρασα, καὶ ἀνάξιος ὢν μου οἶδα τὸ ἅγιον φῶς τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ. ἦλθεν ὥρᾳ ἐννάτη ἐκεῖσε εἰς τὸν ἅγιον τάφον τοῦ Χριστοῦ. *Qui legitis, orate pro me humili Barthclomaeo ex Britziano, ut ſupernæ juſtorum hæreditatis particeps fiam; Amen. Deo ita diſponente*

nente ſecundùm Hieroſolymam deveni ad adorationem ; primum anno CIↃCLVIII, *ſecundum* CIↃCLXVIII, *cum & præſentem librum mercatus ſum ; &, licet indignus , vidi ſacrum lumen magno ſabbato. deſcendit hora nona in ſacrum Chriſti ſepulchrum.* Et inter ſchedas meas adnotaveram ex antiquo Manuſcripto : Ὁ ὑποκείμενος λυχνικὸς ὕμνος γεγένηται τρόπῳ τοιῷδε. ἐπειδὴ συνήθες τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς ὑπεραγίας ἀναστάσεως νέον, καὶ οὐράνιον φῶς κατὰ πᾶν μέγα σάββατον ἅγιον δέχεσθαι ἐξαπτόμενον ἐν ταῖς ἐπάνω τοῦ ζωηφόρου θείου μνήματος κανδήλαις, τοῦτο περιμένοντι ἑνὶ τῶν πατριαρχῶν, λέγω δὴ τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ οὐκ ἄρχεται ἡ ἐκκλησία. οὐδὲ ἅπτει τις, ἀλλὰ προσμένει πᾶσα ἡ ἁγία πόλις, ὅπως ἐξ αὐτοῦ λάβωσιν. ἐξαίφνης οὖν οὐ μόνον ἐκεῖ ἔσω τοῦ τάφου, ἀλλὰ σχεδὸν πᾶσα ἡ ἁγία ἀνάστασις ἐξῆψεν. ἐξεφώνησεν οὖν ὁ πατριάρχης ὡς εὐχαριστίαν τοῦτον τὸν ὕμνον, τὸ φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης. Καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ δεῦρο εἰς εὐχαριστίας μνήμην τῷ θεῷ παρείληπται πᾶσιν ᾄδεσθαι. Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης ἀθανάτου πατρὸς οὐρανίου, ἁγίου, μάκαρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλθόντος ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινὸν ὑμνοῦμεν, πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα θεοῦ. ἄξιος εἶ πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς αἰσίαις υἱὲ θεοῦ ζωὴν ὁ διδούς. διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει. *Qui ſubtus eſt hymnus lychnicus, hoc modo factus eſt. Cum , ut moris eſt, ſancta Hieroſolymitana Eccleſia ſanctæ Reſurrectionis , omni magno ſabbato novum ac cæleſte lumen accipiat , in lampadibus ſuper vivificum & divinum ſepulchrum accenſum,cum id expectaret Patriarcha neſcio quis ; & eo tempore Eccleſia ſilet ; nec alius quiſpiam ignem accendit , ſed univerſa Vrbs expectat, ut ex eo ſibi copia fiat ; de repente non ſepulchrum tantummodo, ſed tota ſancta Reſurrectio, illuminata eſt. Inclamavit itaque Patriarcha, veluti gratiarum actionem, hunc hymnum : Lumen hilare ſanctæ gloriæ immortalis Patris cœleſtis, ſancti, beati, Ieſu Chriſti, qui venit ad ſolis occaſum ; cum viderimus lumen veſpertinum, laudamus Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum Dei. dignus es, omni tempore laudari vocibus lætis, fili Dei,qui vitam donas : ideo mundus te glorificat.* Plura de eo tradit Gretſerus, de Cruce, tom. III, lib. II, cap. XI. Quod etiam perduraſſe, poſtquam ejectis Chriſtianis urbs Hieroſolymitana in poteſtatem Mahumetanorum rediit, habetur ex Ioanne Cantacuzeno Apolog. III contra Mahometum ; ubi ex hoc anniverſario divinitus accenſi luminis miraculo ad fidem Chriſtianam Mahumetanos inducere conatur. nec non Anonymus de locis Hieroſolymitanis;

Καταβαίνει

Καταβαίνει τὸ ἅγιον φῶς, τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ ὥρᾳ ἑσπερινοῦ, καὶ προσεγγίζει τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐθὺς ἅπτουσιν αἱ κανδῆλαι τοῦ ἁγίου τάφου. *Deſcendit ſanctum lumen ſancto & magno ſabbato, hora veſpertina; & prope fit ſacro Chriſti ſepulchro: cujus ſtatim lampades accendit.* Petrus tamen Arcudius lib, II, cap. IX de Confirmatione, tradit, Græcos modo gloriari, ſe lumen ſanctum, quo accenduntur reliquæ lampades in ſepulchro Domini, dum cærimonias reſurrectionis peragunt, pridie Paſchatis miraculoſe habere; id vero à clariſſimis viris fideque digniſſimis, qui ea loca religionis ergo luſtrarint, dicit ſe comperiſſe, eſſe falſum.

XXXI. Græci tamen nonnulli, ex hoc eodem lumine, quemadmodum & ex mortuorum cadaveribus, quæ terra per hos eoſdem dies ſingulis annis eructat, Paſchatis celebrandi tempus non eſſe, quod ex calculis Gregorianis colligitur, ſeu quod veteres in Nicæna Synodo inſinuarunt, aſſeverant. Chriſtophorus Angelus, de vita & moribus recentiorũ Græcorum, cap. XLII: Τρίτη αἰτία, ὅτι σημεῖον μέγα γίνεται ἔγγιστα τοῦ Νείλου ποταμοῦ, καὶ τοῦ Καίρου διὰ τὸ τὴν γῆν τὰ νεκρὰ σώματα ἀνάγειν. ἄρχεται δὲ ἡ γῆ ἐκείνη ἀναπέμπειν τὰ νεκρὰ σώματα ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ Χριστὸς ἐποίησε τὸ δεῖπνον τὸ μυστικὸν, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκβάλλει τὰ νεκρὰ σώματα, ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως, τουτέστιν ἕως τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ Χριστὸς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οἱ λέγειν ἕως τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ πάσχα. καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πάσχα οὐκέτι ἐξέρχεται. τοῦτο δὲ τὸ θαῦμα Τοῦρκοι τε Ἕλληνες διηγοῦνται, οἵτινες πρὸς ἐκείνους τοὺς τόπους προσίονται. ὡσαύτως καὶ οἱ προσκυνηταὶ προσίονται ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἕως ἐκείνου τοῦ τόπου εἰδεῖν τὸ θαῦμα, καθὼς τε ἐξ αὐτῶν τῶν προσκυνητῶν ἀκούεται. Γίνεται δὲ τοῦτο τὸ θαῦμα ἀεὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ παλαιοῦ πασχαλίου, καὶ οὐδαμῶς κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ νέου πασχαλίου. ἐδοκίμασαν οἱ Ἕλληνες ποτὲ ἀπὸ τοῦ νῦν εἴκοσι ἔτη πρότερον ποιῆσαι τὸ πάσχα κατὰ τὸν νέον ἀριθμὸν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐξήρχετο τὰ νεκρὰ σώματα κατὰ τὸν νέον ἀριθμόν. καὶ ἄλλως τὸ ἅγιον φῶς οὐκ ἦλθε κατὰ τὸν νέον ἀριθμὸν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἔρχεσθαι καθ' ἔτος ἐπὶ τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν παλαιὸν ἀριθμὸν τοῦ πάσχα, ἦλθε καὶ τὸ ἅγιον φῶς ὁμοίως, τε ἡ γῆ ἀνέδωκε, καὶ ἔκβαλε τὰ νεκρὰ σώματα, ὡς εἴωθε καθ' ἔτος. καὶ τότε οἱ Ἕλληνες ἐποίησαν τὸ πάσχα λέγοντες. ἰδοὺ ὁ θεὸς δείκνυσιν ἡμῖν τὸ ἀληθινὸν πάσχα, καὶ οὐ μέλει ἡμῖν περὶ σοφίας ἀνθρώπων. *Tertia cauſa eſt, quod, prope Nilum urbemque Cairi, magnum ſignum conſpicia-*

tur, quando terra mortuorum cadavera emittit. Incipit autem regio illa mortuornm cadavera eructare à magna Feria quinta, hoc eſt, die, quo Chriſtus Dominus cœnam myſticam inſtituit, & ſingulis diebus corpora demortua ejicit uſque ad diem Aſcenſionis, hoc eſt, uſque ad diem, quo Chriſtus aſcendit in cœlum, hoc eſt, ad quadraginta poſt Paſcha dies; & poſt quadraginta Paſchatus dies ceſſat. Hanc vero rem admirandam Turcæ Græcique perhibent, qui ad ea loca proficiſcuntur; illi etiam, qui ad adorandum Chriſti ſepulchrum ab Hieruſalem ad illa loca concurrunt ad conſpiciendum miraculum; ut ex iiſdem audivimus. Res tamen ſecundum calculum antiquum Paſchatis fit, & nullo modo ſecundum recentiorem. Græci aliquando viginti abhinc annos ſecundum novum calculum Paſcha celebrare conati ſunt, ſed nullo modo mortuorum corpora emergebant ſecundum calculum novum. Alia item ratione, ſanctum lumen non deſcendit ſecundum novum calculum, quemadmodum ſingulis annis ſuper ſacro Chriſti ſepulchro ſecundum antiquum calculum Paſchatus deſcendere conſuevit. Quare Græci in veteris calouli ratione perſtiterunt, & ſecundum veterem Paſchatis calculum venit lumen ſanctum, & terra ſimiliter reddidit & eructavit mortuorum cadavera, uti ſueverat ſingulis annis. Et tunc Græci celebrarunt Paſcha, dicentes; Ecce Deus oſtendit nobis verum Paſcha; neque nobis curæ eſt humana ſapientia. Sed jam nugarum ſatis eſt; quibus nonnulla tamen ſeria miſcuimus obiter.

ADDENDA.

Pag. 7. lin. 28. poſt veſtibulum, *inſere*, vocantur πρόσωα, καὶ ἐξώσωα. apud Pachym. hiſt. lib. VII.: Οἱ δὲ ἐπέλυν ἁγιασμοὺς τοῦ δι᾽ ὕδατος, καὶ πρόσωα, καὶ ἐξώσωα, ἀναστήματά τε, καὶ κίονες, ἀλλὰ καὶ τίμιαι εἰκόνες τοῦ μεγίστου νεὼ διὰ τῆς τοῦ ὕδατος ἐπιῤῥαντίσεως ἡγιάζοντο. *Hi vero per aquam expurgata lue ſanctitatem impertiebantur, & veſtibula, & loca extranea, res elatas, atque columnas; immo & pretioſas maximi templi imagines per aquæ aſperſionem ſanctificabantur.*

Pag. 8. lin. 3. poſt illa verba Sophronii, καὶ συντόνως ἐβάδιζον, *adde:* Αὐλαίαν vocavit Pachymeres lib. IX. ὑπ᾽ αὐγὰς δὲ συναχθέντων, καὶ τὴν τοῦ αὐγουσταιῶνος αὐλαίαν πληροῦντες. *Sub aurora coacti Auguſtæonis veſtibulum implebant.* Hujuſmodi Atrii

Pag. 9. *lin.* 11. *poſt verbum* ejuſdem, *inſere :* Auctor vitæ Patriarchæ Conſtantinopolitani Athanaſii de eodem : Καί ποτε περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξεῖπεν αὐτὸς ἐκεῖνος ὕστερον ἀφυπνίζων ἀπῄει τοὺς νεωκόρους, καὶ πρὸς τῷ νάρθηκι προσευχόμενος, διακαῶς ὡς εἶχεν. *Et aliquando media nocte, ut idem poſtea retulit, excitatum abit eccleſiæ inſervientes, in Narthece ferventiſſime, ut poterat, preces effundens.* Illud

Pag. 12. *lin.* 11. *poſt verba Thucydidis ,* ἐν χρῷ παραπλέοντες , *adde :* & Pachymeres Hiſtor. lib. IX : ὅτ' ἐκεῖνοι μὲν προσιῶντες ἐν χρῷ τῶν τῆς πόλεως τειχῶν. Nec aliam ob cauſam

Pag. 20. *lin.* 5. *poſt,* non ineleganti vocabulo, *adde :* Quidquid enim unum ab alio ſeparabat, ſive illud velum , ſive tabulatum, ſive cancelli , ſive aliud fuiſſet, δρύφακτον nuncupabant. Pachymeres lib. IX, cap. I : καὶ τῶν τοῦ Τρικλίνου Μάκρωνος δρυφάκτων δι' ὅλου, ὡς καθαρῶς παρὰ πάντων θεῷτο ὁ εὐφημούμενος. *Ablatis item Triclini Macronis cancellis omnino, ut plane ab omnibus, qui acclamabatur, conſpiceretur.* Ex quo etiam verbum idem Auctor lib. IV ſatis audacter περιδρυφακτοῦσθαι compoſuit. Καὶ πάντων ἐν ταὐτῷ συλλεγόντων ἐκ τῆς παραθύρου τῆς αὐτοῦ κέλλης, ὃ δὴ καὶ σιδηροῖς τοῦτο μὲν ὀρθίοις τοῦτο δὲ ἐγκαρσίοις περιεδρυφακτοῦτο τοῖς χάμαξι, λόγων ἤπλωτο πρὸς αὐτούς. *Et omnibus eundem in locum coactis, ex propriæ cellæ feneſtra, quæ & ferreis una parte rectis, alia obliquis perticis obſerabatur, ita ad eos loqui exorſus eſt.* Cyrillus

Pag. 29. *lin.* 9. *poſt* conſumuntur, *adde :* Sed quod ſupra de Diaconico diximus, illud nimirum aliquando ab Altari , muro interpoſito, ſeparari ; id etiam de Protheſi dicendum eſt; quam diſtinctam ſejunctamq; à majori Altari aliquando obſervo fuiſſe, ex Pachymeræ Hiſtor. lib. I in cæde Muzalonum. ὁ μέντοιγε πρωτοβεστιάριος ἐν τοῖς ἀδύτοις καὶ αὐτὸς εἰσελθὼν τοῦ ναοῦ, καὶ πρὸς τῇ κόγχῃ γενόμενος τῆς προθέσεως ἐπὶ τὸ κιονῶδες ἱστάμενον ὑπεισέρχεται, καὶ τῷ ἐκεῖσε σκοτώδει σὺν τοῖς ἀδύτοις θαρρῶν. *Protoveſtiarius ipſe quoque in adyto templi introiens, & concham Protheſis accedens , ſub columna ſtante irrepit, tenebris, quæ inibi erant, adytiſque confidens.* Et infra, de parricida : τὴν γὰρ πρόθεσιν εἰσελθὼν, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιβλεψάμενος ἐπὶ γόνασι συνιζάνοντα κάτωθεν οἶδε τὸν οἴκτιστον, καὶ ἰδὼν ὁρμᾷ καθαιρεῖν ἀπηνῶς. *Protheſin enim ingrediens , & hac atque illac circumſpiciens , infra in genua ſubſidentem videt miſerrimum , viſumque ſtatim ad trucidandum inclementer prorumpit.* Quî enim

potuit, in adytis immorans, in Protheſin ipſam ingredi, ni Protheſis ipſa diverſa ab Adytorum ſtructura circumcluderetur? quem tamen ex adytis in eam ingreſſum ait Pachymeres.

Pag. 31. *lin.* 1. *poſt* κομιζόμενος ἄρτος. *adde* : Pachymeres Hiſt. lib. VII : τὸ δ' ἦν. τὸ προηγιασμέναις ἀναφοραῖς τὸ ἱερὸν πυξίον ἐς ὅτι μάλιστα εἰσπιμπλᾶν κατὰ χρείαν τῶν πεπαυμένων λειτουργιῶν. ἐπεὶ γοῦν τετέλεστο μὲν ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας ἀναφορά, ἀνεπτύσσετο δὲ τὸ πυξίον ἐφ' ᾧ τοὺς ἱεροὺς ἄρτους τεθῆναι. *Id autem erat. Oblationibus præſanctificatis, ſanctam pyxidem, quantum fieri poteſt, implere, pro miſſarum præſcriptarum numero. Cum itaque ſacroſancti ſacrificii oblatio abſoluta eſſet, Pyxis aperiebatur ad ſacros Panes reponendos.* Pyxidem

Pag. 32 *lin.* 9. *poſt*, invigilant, *adde* : Pachymeres Hiſt. lib. II : κἀκεῖ προσέταττε τῷ αὐταδέλφῳ σεβαστοκράτορι ἐνθεῖναι τῇ σφετέρᾳ σκηνῇ τὴν θήκην πέπλοις τε χρυσοῖς ὑπ' ἀκοιμήτῳ φωτὶ ἐχόμενα τῆς ἐκείνου στρωμνῆς. θέντα τιμᾶν τοῖς προσήκουσιν. *Ibidemque inquiunt Sebaſtocratori germano fratri, ut capſam in proprio tabernaculo reponat, aureis pannis ornatum, cum nunquam obdormiente lumine prope lectum, debitiſque honoribus proſequatur.* Anonymus

Pag. 46. *lin.* 11. *poſt*, hora confectam, *adde* : Et Pachymeres lib. III, cap 11 : καὶ δὴ ἐπιστήσας τὸν μοναχὸν Ῥουχᾶν, ἄνδρα δραστήριον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μετεκόσμει τε τὸ βῆμα, καὶ ἄμβωνα, καὶ σωλέαν, καὶ ἄλλα τε βασιλικαῖς ἐξόδοις ἀνῳκοδόμει. *Et jam ſuper his monachum Rhucham, virum facinoroſum, conſtituens, Bema, Ambonem, atque Soleam exornabat, & alia impenſis regiis exſtruebat.* Sed neq; ex his

Pag. 51. *lin.* 11. *poſt* nuncupatur, *adde* : Alii ſimpliciter θρόνον ἐν βήματι, καὶ σύνθρονον vocant. Balſamon in Can. 11. Conſtant. ποτὲ δὲ ἀνεδόθη καὶ αὐτὸ τὸ καθῆσθαι εἰς τὸν ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι θρόνον τῆς ἐπιδοθείσης ἐκκλησίας. *Quibuſdam autem etiam id ipſum conceſſium eſt, ut ſedeant in ipſo throno tradita eccleſia in ſacro Bemate.* Pachymeres Hiſt. lib. VII, cap. XXXI : πρὸς τῷ τελεῖν δὲ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ὄντες, τῶν ἀντιφώνων ψαλλομένων, στολὴν καὶ τὸ σῶμα τῶν ἱερῶν ἐπενδύσαντες, χερσὶν ἀρχιερέων φερόμενον συνεισδύουσιν, εἶτα πρὸς τῷ συνθρόνῳ δόξαντες ἐπικαθίζεσθαι τὰ τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεπλήρουν εἰς τέλος πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἱσταμένου τοῦ σώματος. *Ad ſacram vero Miſſam decantandam parati, cum canerentur Antiphonæ, apparatu ſacro corpus induunt; quod manibus geſtantes, una ſimul omnes in Bema ingrediuntur : poſtea in Synthrono collocare juſſi ſacrum miniſterium ad finem uſque peragebant, cum ante ſacrum altare corpus conſiſteret.* Et nota

Pag. eadem. l. 14. *poſt*, innixa, *adde* : quam στυλίσκον *columellam* vocavit Gregoras in Hiſtor. Οἱ δὲ ἠγκαλίζοντο τήν τε θείαν τράπεζαν καὶ τὸν ὑπὸ ταύτην στυλίσκον. *Alii amplectebantur ſacrum altare, &, quæ ſub eo erat, columellam.* adeo ut omnia

Pag. 174. *lin.* 19. *poſt* excipiuntur, *inſere*, Sed de his ſatis. *ibid. lin.* 34. *deleantur eadem hac verba.*

F I N I S.

252.672 ANT 1411819

735